

Från flydda tider

Livsöden och händelser från
1600-talet till våra dagar

Charley Nilsson

Från flydda tider
– livsöden och händelser från 1600-talet till våra dagar

Denna bok är uppdelad i tre delar, där den första handlar om fem kvinnor som 1920–1965 drev kafé och konditori i Åstorp.
I del två tittar vi närmare på äldre tiders lagar, brott och straff; medan sista delen främst innehåller berättelser ur min släkts historia, berättelser som tidigare varit tillgängliga på vår hemsida www.vindogatan62.se.

Utöver berättelser jag själv funnit bakgrund till under egen forskning har flera av kapitlen kommit till tack vare uppslag och faktaunderlag från Carina Månsson, Stefan Bengtsson och Jim Polson.

Charley Nilsson

Copyright © Charley Nilsson 2023
Grafisk form och originalmontage: Charley Nilsson

Utgiven av Charley Nilsson
Vindögatan 62
257 33 Rydebäck
0727-22 51 77

www.vindogatan62.se
home@vindogatan62.se

Omslagsbild:
Amanda (Andersdotter) Nilsson och Nils (Magnusson) Nilsson, författarens farmor och farfar, 1905.

Innehåll

Medan del I består av tidigare opublicerat material har i del II de med * märkta kapitlen tidigare funnits tillgängliga på hemsidan www.vindogatan62.se, liksom samtliga kapitel i del III utom #.

Att notera	Sida	5
Del I Systrarna Stråle och deras café		7
Mårtenssons i Åstorp		9
Banvaktssonen William		11
Äktenskap och religionsfrihet		21
Predikantdottern Ellen		27
Driftiga systrar i kafébranschen		31
Syskonen Stråles fortsatta öden		47
Emigranten Folke		55
1960 och 2022		61
Del II Lagar, brott och straff		63
Kampen om Skåne		65
Lag och rätt i äldre tider*		67
Mördarbröderna Abrahamsson		73
Ingrids och Holgers oäkta barn		83
Konstituerande ting 1683		91
Häradsbot för dulgadråp		95
Förödande brand på Tommaholma*		103
Brandstod - den tidens brandförsäkring		105
Dödsorsak: barnkvävning*		107
Bristande respekt för Gud och hans hus		111
Af dryckenskap öfwerlastad		115
Ett så kallat oäkta barn*		119
Karlarna kring Karna*		121
Mer eller mindre lyckliga äktenskap*		129
En våldsam man*		131
Påstått mjölkfusk ärekränkningsfall		141
Försigkommna pojkar		147
Misshandel med cykelnyckel		151

Del III Hemma i Skåne 157
Betydelsefull backig bygd 159
Hemma hos sockenskomakaren 163
Andreas Beckmans liv och leverne 171
Jeppa nämndeman i Toftaröd 185
En olycksdrabbad familj 191
Mannen som blev sin egen morbror 195
Soldatens arma fru 199
I hjärtat av Skåne 203
Dragare, kolhuggare och gruvfogdar 205
Bombad bageribyggnad i Billesholm # 219
Präst med frikyrkobakgrund 221
Karnas dotter Selia Månsdotter 225
Torpare och lokal frikyrkoprofil 227
Knektnamn blev släktnamn 241
Farfars far- och morföräldrar 260
Anfaders namn på kyrkklockan # 265

Bilagor 267
1. William Mårtenssons familjebakgrund 269
2. Ellen Stråles familjebakgrund 275
3. Juridiska termer 279
4. Källförteckning 283

Att notera

Carina Månsson och Stefan Bengtsson har bidragit med renskrivna domboks- och kyrkobokstexter och andra underlag till flera av kapitlen. De har dessutom korrekturläst och lämnat värdefulla synpunkter på delar av texten. Så har även Agneta Boström, Leif Gäverth, Elisabeth Ivansson, Lisbeth och Gunnar Kjellander, Lennarth Nilsson, Folke Mårtensson och Karl-Arne Samuelsson gjort.

När det gäller tidigare nätpublicerade avsnitt har bland andra Carina Månsson, Agneta Myrtell, Jim Polson, Arne och Paula Thornberg, Christina Nygren, Johan Nilsson, Birgit Sensky, Eva Henning, Kurt Martinsson, Maini Langpohl och Åke Rosberg varit involverade.

Varmt tack till er alla!

Allmänt

När det gäller att förklara släktskapsförhållanden har jag ibland valt att använda förkortningar, särskilt i fotnoter. Således kan till exempel ”farfars morfars mormor” anges som FFMF MM.

Vissa av kapitlen publicerades under åren 2012–2020 i webbversion på www.vindogatan62.se under *Släktforskning*. Av dessa återges här några i något omredigerad och uppdaterad form. Under *Släktforskning* finns även annat material med beröringspunkter till dessa berättelser.

Illustrationer

Om inte annat anges har

- bilder av dokument hämtats från originalkällor tillgängliga på internet via ArkivDigital (arkivdigital.se) och Riksarkivet (riksarkivet.se).
- samtliga foton tagits av mig eller tillhör mina samlingar.

Noter

Fotnoter anges med upphöjd bokstav ([A]) och förklaras nederst på respektive sida, medan källhänvisningar noteras med upphöjd siffra ([1]) och refererar till *Källförteckning* på sidan 281.

Del I
Systrarna Stråle och deras café

Till fröknarna Astrid Stråle och Gerda Stråle i Åstorp försäljer jag härmed min ägandes fastighet 2880 kvadratfot jord afsöndrad från 1/8 mantal N:o 6 Björnekulla jämte derå uppförda byggnader samt en del lösören, för en öfverenskommen köpesumma Fyratiofemtusen /45000/ kronor, hvaraf beräknas 35000 för fastigheten och 10000 för lösöret.



Julskyltning på Köpmansgatan.[KA 1, A]

[A] Citatet på föregående sida är hämtat ur köpekontrakt daterat 25 juni 1920 (ur Karl-Arne Samuelssons samlingar).

Mårtenssons i Åstorp

I nordvästskånska Åstorp låg en gång Stråles Café och Conditori på Köpmansgatan 4 invid järnvägsstationen och hotellet. Det startades i början av 1920-talet och drevs senare av Ellen och William Mårtensson. Denna berättelse behandlar kafé- och familjehistoria med lite samhälleliga utvikningar.

Mina föräldrar Ella och Hugo Nilsson hade under åren 1945–1965 bagerirörelse, först i Bjuv och sedan i Billesholm och Helsingborg. Jag vet inte när mina föräldrar lärde känna Ellen och William (eller ”Ville” som han kallades), men jag tror att de kände varandra åtminstone redan tidigt på 1950-talet. Att de blev bekanta berodde troligen på det gemensamma frikyrkliga intresset.



Tryckeri, Stråles Café och hotellet. Köpmansgatan, 1946.[2]

Mårtenssons son Folke lärde jag följaktligen känna i mycket unga år. Åldersmässigt skiljer det visserligen två kalenderår mellan oss, men i realiteten är det bara drygt ett år eftersom jag är född sent 1947 och han tidigt 1949. Vi kom båda att gå i samma realskoleklass i Åstorp, men bara under drygt en termin eftersom jag och mina föräldrar flyttade till Helsingborg i februari 1962.

Folke och jag har hållit kontakt genom åren, även sedan Folke lämnade Sverige för att jobba för LM Ericsson i Dallas, Texas. Efter andra Ericsson-stationeringar i Sverige, Tyskland och Australien återvände Folke, hans fru Lena och dotter Maria till Texas. Där bor Lena och Folke nu sedan mitten av 1990-talet, och har sedan 2015 även amerikanskt medborgarskap.

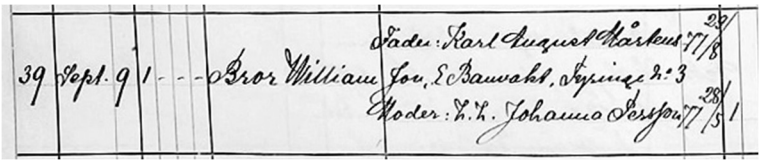
Men låt oss nu gå tillbaka i tiden.



Köpmansgatan i Åstorp med Stråles Café.[FM 3]

Banvaktssonen William

Bror William ”Ville” Mårtensson föddes i Tyringe, Finja socken i Kristianstad län den 9 september 1906 och var son till den 1877 födde Karl August Mårtensson och hans hustru Johanna Persson.[A]


39 Sept. 9 1 - - - Bror William Fad: Karl August Mårtens 77/8
Fod. E. Banvakt, Tyringe n:r 3
Moder: H. L. Johanna Persson 77/5 1

Födelsebok Finja (L) CI:8 (1895–1912) s. 90.

Johanna och banvakten Karl August

Den 1 mars 1899 fick Johanna Persson, ogift piga på Finja nr 3, en son som gavs namnet Gustaf Albin och där fadern uppgavs vara okänd. Lite senare noterades dock att

> Arb. Karl August Mårtensson å Tyringe n:r 3 har begärt att få Johanna Persson kyrktagen såsom sin fästeqvinna och har erkänt sig vara fader till hennes barn 99 1/3 Gustaf Albin.[4]

Johanna och Karl August gifte sig den 1 augusti 1899. Deras lille son Gustaf Albin dog i kikhosta, endast 20 dagar efter att föräldrarna gift sig. Ett par år in på 1900-talet blev Karl August extra banvakt i Tyringe, och våren 1907 flyttade familjen till Björnekulla socken, Åstorp. Då efterträdde nämligen Karl August banvakten Per Olsson som avlidit föregående år i december, och familjen Mårtensson flyttade således in i den banvaktsbostad som Olsson och hans familj bebott.

– När min far växte upp så bodde min farfar och familjen i banvaktsstugan som låg ganska nära Björnekulla kyrka, berättar Folke Mårtensson. Den låg vid en väg som gick upp till kyrkan, och precis vid järnvägsövergången låg den här lilla röda stugan.[5]

[A] Läs mer om William Mårtenssons släktbakgrund under Bilagor på sidan 269.



Åstorp i Kristianstads län. Jernvägs-, post- och telegrafstation vid de hvarandra korsande banorna Helsingborg–Hessleholm och Landskrona–Engelholm. Stationen ligger vackert vid den branta Söderåsens fot, inom Björnekulla sn, Södra Åsbo hd, något ö. om den liknämda gästgifvaregården och byn, der den stora landsvägen från Helsingborg delar sig åt n.o. och ö. Afstånden på jernväg äro: till Helsingborg 2,2 mil, Hessleholm 5, Landskrona 3,3 och Engelholm 1,2 mil.

Banvakt Karl August Mårtensson.[FM]

Skjuts lemnas till Helsingborg 2 mil, Mörarp 1, Ingelstorp 1, Ö. Ljungby 1, Åby 1,3 och Fleninge 1,3 mil. Åstorp, som torde blifva en betydlig ort, har folkhögskola, handlande och handtverkare, tegelbruk (tax. 5,000 kr.) och qvarn.[6]

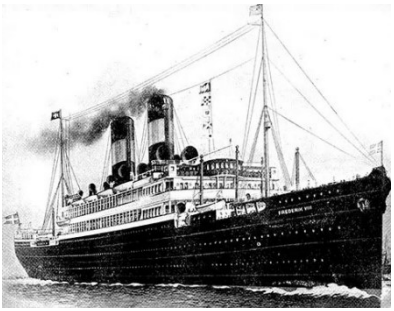
Åstorp i nordvästra Skåne är sett till antalet järnvägslinjer som möts en av våra större järnvägsknutar. Här finns järnväg i fem riktningar, mot nordväst mot Ängelholm, österut mot Klippan och Hässleholm, söderut mot Billesholm och Teckomatorp, mot sydväst mot Helsingborg via Bjuv och västerut mot Helsingborg via Kattarp.

Stationen öppnade i mars 1875 i samband med öppnandet av delsträckan Ramlösa–Klippan av Helsingborg–Hässleholms järnväg. Senare samma år öppnades bandelen Åstorp–Ängelholm och ytterligare ett knappt år senare bandelen Landskrona–Billesholm–Åstorp, de båda delarna av Landskrona–Ängelholms järnväg. Sist ut att öppnas blev banan Åstorp–Kattarp–Höganäs som öppnades 1885 som en del av Skåne–Hallands järnväg.[7]

Till Nordamerika

Efter fem-sex år i folkskola[8] började William Mårtensson arbeta, och i februari 1925 noterades att han skulle lämna hemmet och bege sig till Nordamerika.

Färden gick via Köpenhamn, varifrån S.S. Frederik VIII med den artonårige maskinarbetaren William ombord lämnade hamnen den 12 mars.

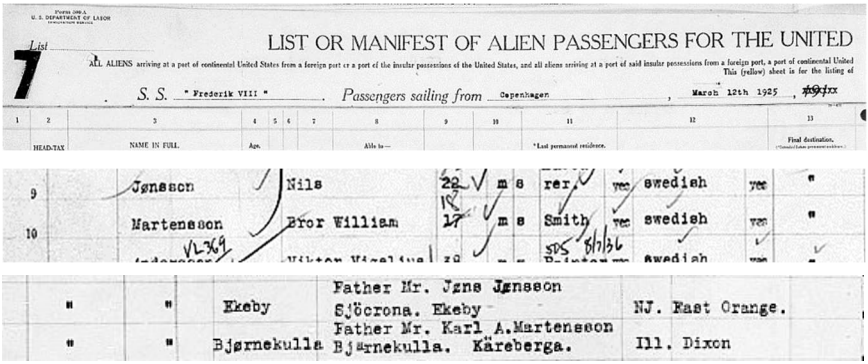


The Frederik VIII was built by Vulcan Stettiner Maschinenbau A.G., Stettin (no. 332) in 1913 for the (DFDS) Scandinavian American Line. At the delivery she was the largest Scandinavian ship. Her tonnage was 11,850 tons gross, 7,630 dead weight.

S.S. Frederik VIII.[9]

She had a length of 159.55m x beam 18,99m (523.5ft x 62.3ft). She had 2 decks and awning deck, two funnels, two masts, twin screw and a speed of 17 knots. There was accommodation for 121 first class, 259 second class and 881 third class passengers. She had a crew of 245.[10]

Den sidste transatlantiske damper på Skandinavien-Amerika Linien var Frederik VIII, der ubetinget også blev den største… Den 22. november 1935 forlod hun København på sin sidste rejse til New York, hvorfra hun vendte tilbage den 18. december Den 28.[11]



LIST OR MANIFEST OF ALIEN PASSENGERS FOR THE UNITED

List 7

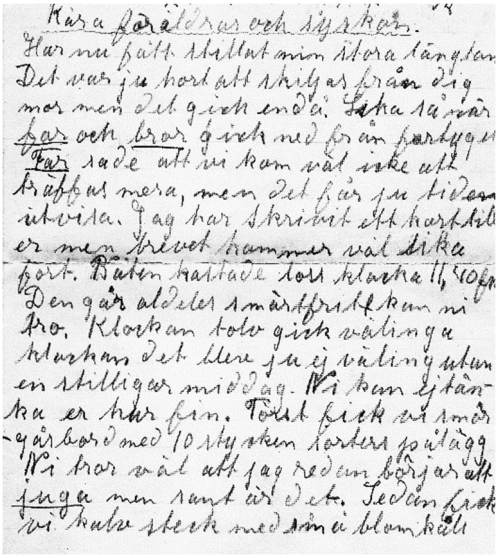
ALL ALIENS arriving at a port of continental United States from a foreign port or a port of the insular possessions of the United States, and all aliens arriving at a port of said insular possessions from a foreign port, a port of continental United This (yellow) sheet is for the listing of

S. S. " Frederik VIII " . Passengers sailing from Copenhagen , March 12th 1925 ,

1	2	3		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
	HEAD-TAX	NAME IN FULL		Age.				Able to—			*Last permanent residence.		Final destination.	
9		Jønsson	Nils	22		m	s	rer.	yes	swedish	yes		"	
10		Martensson	Bror William	17		m	s	Smith	yes	swedish	yes		"	
"		"	Ekeby	Father Mr. Jøns Jønsson Sjöcrona. Ekeby								NJ. East Orange.		
"		"	Bjørnekulla	Father Mr. Karl A.Martenson Bjørnekulla. Käreberga.								Ill. Dixon		

Utdrag ur S.S. Frederik VIII:s passagerarlistor av den 12 mars 1925 med William Martensson som nr 10. Det framgår att han är son till Karl A. Martensson från Björnekulla, och att han som slutlig destination uppgett Dixon i Illinois.[12]

Efter att Frederik VIII lämnat den danska huvudstaden skrev William ett brev till sina föräldrar och syskon. Brevet skickades sedan från mellanlandningen i Oslo, där det poststämplades den 13 mars.



Kära föräldrar och syskon. Har nu fått stillat min stora längtan. Det var ju hort att skiljas från dig mor men det gick ändå. Lika så när far och bror gick ned från fartyget. Far sade att vi kom väl icke att träffas mera, men det får ju tiden utvisa. Jag har skrivit ett kort till er men brevet kommer väl lika fort. Båten kastade loss klockan 11,40 fm. Den går alldeles smärtfritt kan ni tro. Klockan tolv gick välinga klockan det blev ju ej väling utan en stilligar middag. Ni kan ej tänka er hur fin. Först fick vi smörgåsbord med 10 stycken sorters pålägg. Ni tror väl att jag redan börjar att juga men sant är det.[13]

Efter smörgåsbordet undfägnades William och hans medpassagerare med kalvstek med blomkål. Han träffade sedan en fru P. från Båstad, som föreslog att de skulle gå upp på däck och se när fartyget passerade Helsingborg.

> Vi gick förbi Kärnan när kl var halv två. Sedan gick vi ned i hytterna en timmas tid, men allt så har man ingen ro. Upp igen. Halv tre gick vi förbi Höganäs och Kullen. Klockan 3 var det kaffe och kackor. Klockan 6 var det kvällsmat.

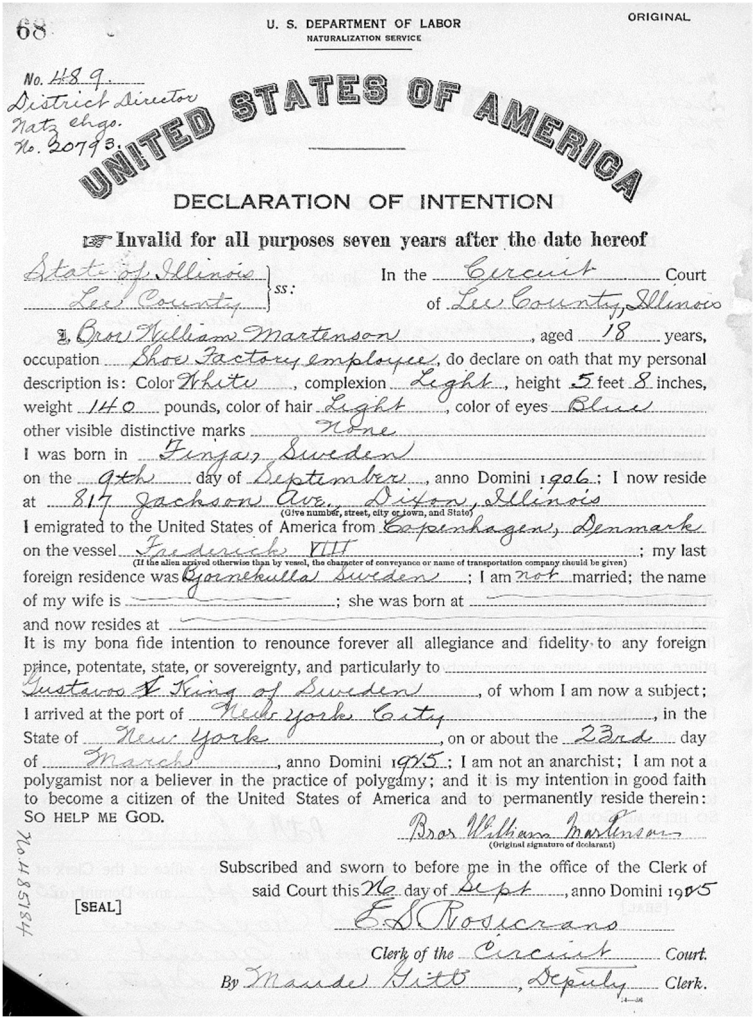
Den av förplägnaden överväldigade William berättar sedan utförligt om kvällsmaten, som bland annat bestod av kokt torsk och stek med potatis, följt av kaka med grädde och apelsiner, varpå det serverades kaffe i rökrummet.

> Sedan gick vi och tog en promenad på däck. Träffade där en styrman vilken jag frågade om vi fick gå ned och se maskinerna. [Han sade att] det är förbjudet men var så god. Vi gick dit, där var cylindrar och apperater så stora så när man stod vid sidan om dem var man lik en gråsparv. Sedan gick vi ner i vår hytt och spelade kort och lade passians om resan gick bra och den gick upp. Min kamrat har köpt en lek den kostade 5 spen.
>
> Rätt som vi sitter där kommer bäddnisse och klarar våra bäddar. Jag frågade om vi icke kunde få en nyckel så vi kunde låsa, men han sade att det gick icke. Han sade att änklaste sättet var att draga ut en låda i skåpet så kunde här icke komma någon in. Han sade att vi inte behövde bry oss för har kommer icke någon in mer än jag. Sedan frågade jag honom om Larsson och jag kom till att bliva ena. Det är nämligen en fyra manna hytt. Han sade ”Det vet jag icke”. Kanske där kommer ett par norrbaggar i Oslo. Men kanske di har ångrat sig? Det händer ju ofta. Min kamrat är sömning nu så det är väl bäst att sluta nu. Han och jag ligger på loftet så vi kan ligga och se till varandra. Klockan är nu halv tio (em) så det är ju en vanlig tid presis som hemma.
>
> Många kära häls. från er son
> Ville

Vid ankomsten till New York City den 23 mars uppgav William att han skulle till Dixon, Lee County i Illinois. När han senare samma år lämnade sin Declaration of Intention (avsiktsförklaring) – där han bland annat bedyrade att han varken var anarkist eller polygamist och avsvor sig trohet till svenske kungen *Gustavus V* – bodde han på 817 Jackson Avenue i Dixon och arbetade i en skofabrik.

> Pappa talade ibland om Dixon. Jag tror han hade en farbror där som hjälpte honom när han först kom till USA, utan att kunna språket.[14]

William försörjde sig med allehanda manuella arbeten och tog vad som var möjligt att få för outbildad arbetskraft. Bland annat jobbade han på en skofabrik, vid vägbyggen och med dagstidningsdistribution från lastbilsflak. Troligen arbetade han även på husbyggen, eftersom han startat som byggnadshantlangare i Sverige.



68 U. S. DEPARTMENT OF LABOR NATURALIZATION SERVICE ORIGINAL

No. 1189
District Director
Nat. chgo.
No. 20748.

UNITED STATES OF AMERICA

DECLARATION OF INTENTION

☞ Invalid for all purposes seven years after the date hereof

State of Illinois, Lee County } ss: In the Circuit Court of Lee County, Illinois

I, Bror William Martenson, aged 18 years, occupation Shoe Factory employee, do declare on oath that my personal description is: Color White, complexion Light, height 5 feet 8 inches, weight 140 pounds, color of hair Light, color of eyes Blue, other visible distinctive marks None.

I was born in Finspang, Sweden on the 9th day of September, anno Domini 1906; I now reside at 817 Jackson Ave., Dixon, Illinois (Give number, street, city or town, and State)

I emigrated to the United States of America from Copenhagen, Denmark on the vessel Frederick VIII (If the alien arrived otherwise than by vessel, the character of conveyance or name of transportation company should be given); my last foreign residence was Gyarnekulla, Sweden; I am not married; the name of my wife is ——; she was born at ——; and now resides at ——

It is my bona fide intention to renounce forever all allegiance and fidelity to any foreign prince, potentate, state, or sovereignty, and particularly to Gustavus V King of Sweden, of whom I am now a subject; I arrived at the port of New York City, in the State of New York, on or about the 23rd day of March, anno Domini 1915; I am not an anarchist; I am not a polygamist nor a believer in the practice of polygamy; and it is my intention in good faith to become a citizen of the United States of America and to permanently reside therein: SO HELP ME GOD.

Bror William Martenson (Original signature of declarant)

Subscribed and sworn to before me in the office of the Clerk of said Court this 26 day of Sept., anno Domini 1925

[SEAL]

E S Rosecrans
Clerk of the Circuit Court.
By Maude Gitto, Deputy Clerk.

No. 8158

Declaration of Intention, 23 mars 1925.[15]

Redan 1888 hade Axel Mårtensson, född i juni 1871 och bror till Williams far Karl August, emigrerat och slagit sig ner i Dixon, Illinois, ca 15 mil väster om Chicago. Där arbetade han som smed, gifte sig med Hanna och fick minst fyra barn.



Även Axels yngre bröder Nils Peter och Johan Martin tog sig till Amerika, men sannolikt var det med Axels hjälp den unge William kom igång med sitt nya liv i Amerika.

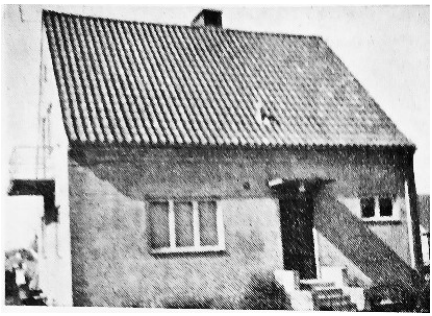
Som kuriosa kan i sammanhanget nämnas att en kilometer öster om Williams bostad på 817 Jackson Avenue ligger 816 S. Hennepin Ave. Där bodde under åren 1921–1941 en fem år yngre man vid namn Ronald Reagan.

William Mårtensson i yngre dagar.[FM]

Kv. Hjärpen 44.

Postadress: Östergatan 21, Åstorp.

Äg.: F. d. banvakt Karl August Mårtensson.
Areal 1021 kvm. Tax.v. 14.000. Brandf.v. 30.000. Tomtv. 1.500. Tegelhus m. tegeltak. Uppf. 1939 av byggm. Einar Zakariasson, ritn. av densamme. 2 vån., 2 läg., 4 rum, 2 kök, källare. C.v., w.c., bad. Äg. köpte tomten av byggm. Viktor Nilsson 1937. Lagfart samma år.
Äg. f. 29/8-77 i Vejby, son till Petter Mårtensson o. h. h. Petronella f. Nilsson, gift m. Johanna f. Persson 28/5-77 i Träne. Barn: Ester f. 17/7 1900, Gustav 13/2-04, Villiam 9/9-06.





Karl August Mårtenssons hus på Östergatan 21, ca 1945 resp. 2022.[16]

Åter till Åstorp

Efter elva år[A] i Amerika återvände den unge emigranten till sitt föräldrahem i Åstorp.

Williams föräldrar hade under tiden bott kvar i banvaktshuset på Björnekulla 9 i Åstorp. Men 1937 köpte Karl August en tomt om 1 021 kvadratmeter i kvarter 44 Hjärpen[B]. 1939 uppfördes där ett hus som fick adress Östergatan 21, och som först hyrdes ut till eldaren Otto Severin Clausen och hans fru Evy. Men 1942 flyttade ägaren Karl August och hans Johanna dit med dottern Ester och den några år tidigare återvände sonen William, som nu arbetade på det näraliggande slakteriet.

Karl August och Johanna stannade kvar på Östergatan 12, och dog 1963 respektive 1965. Ester var sömmerska och bodde också där. Hon kom att drabbas av MS och avled i februari 1964.



Johanna och Karl August Mårtensson med dottern Ester. [FM]

[A] Enligt Folke Mårtensson sa alltid hans far William att han varit i Amerika i elva år. Husförhörslängd Björnekulla AIIa:15 s.51 anger dock att William skrivits in som anländ från Nordamerika först den 2 april 1937 (dvs. han hade i så fall varit kvar i USA i tolv år), men detta kan bero på felskrivning eller eftersläpning av inskrivandet i kyrkoboken.

[B] Tomten låg bara ett kvarter från banvaktshuset.

Sonen Gustaf var kontorselev när han 1927 flyttade till Ausås och började arbeta som dräng på Humlarp 3. Han gifte sig samma år med Rut Elsa Johansson, och flyttade våren 1928 med henne och sonen Karl Erik till Gustav Adolfs förs. i Helsingborg. Gustaf och Ruth fick ytterligare minst två barn.

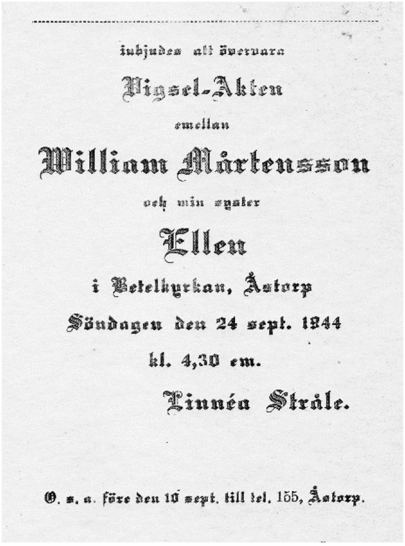
– Min far och Gustaf kom inte överens. Dom träffades väl någon gång hos farfar och farmor, men det var annars inte några vi umgicks med, berättar Folke.

Vagnförmannen Gustaf och vagnstädaren Ruth Mårtensson bodde på 1950-talet på Södra Stenbocksgatan 122 i Helsingborg. Under 1960-talet flyttade de till Hammarbergsgatan 15, där Gustaf dog i augusti 1979 och Ruth i maj 1980.

Giftermål

Den 24 september 1944 ingick Karl Augusts och Johanna Mårtenssons yngsta barn, bageriarbetaren William, äktenskap med baptistpastorsdottern och konditoriägaren Ellen Hulda Augusta Stråle, född i Stoby 1908. Paret vigdes i Åstorp, såväl frikyrkligt i baptistkyrkan Betel som borgerligt och juridiskt gällande inför landsfiskal Erik Söderholm.[A, B, FM]

– Såvitt jag förstår hade pappa ingen frikyrkobakgrund över huvud taget. Jag tror inte att hans föräldrar var kyrkligt engagerade. Men dom var djupt troende ändå.



inbjudes att övervara

Vigsel-Akten

emellan

William Mårtensson

och min egnaer

Ellen

i Betelkyrkan, Åstorp

Söndagen den 24 sept. 1944

kl. 4,30 em.

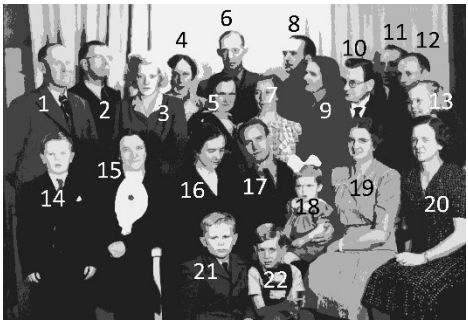
Linnéa Stråle.

O. s. a. före den 10 sept. till tel. 155, Åstorp.

[A] Erik Söderholm var född 1894 i Västra Ljungby i Förslövs socken, och sedan den 1 oktober 1925 landsfiskal i Björnekulla distrikt. Söderholm kom därutöver att inneha åtskilliga kommunala och politiska uppdrag. Han var fortfarande bosatt i Åstorp när han dog 1978 (soderholmancestry.wordpress.com).

[B] Se Äktenskap och religionsfrihet s. 21.





Släkten samlad vid Ellens och Williams bröllop den 24 september 1944. [FM]

1 Anders Assarsson
2 Robert Högberg (Ellens morbror)
3 Gunvor Jäder (Samuelsson)
4 (fru) Sjöholm
5 Alvida Högberg (Ellens moster)
6 Arne Sjöholm (fosterson t. Gerda och Anders Assarsson)
7 Ester Stråle
8 Harald Stråle
9 Alma Högberg (Ellens moster)
10 Karl Jäder
11 Ej id.
12 David Stråle
13 Ej id.
14, 21 Fosterbarn (från Finland) till Gerda och Anders Assarsson
15 Gerda Assarsson.
16, 17 Brudparet Ellen och William
18 Astrid Flenhagen (barn till Ester och Harald Stråle)
19 Astrid Stråle (Jäder)
20 Linnea Stråle (Andersson)
21 Ej id.
22 Lennart Stråle (son till Harald och Ester Stråle)

Äktenskap och religionsfrihet

Under många år var endast borgerlig vigsel och vigsel inom Svenska kyrkan juridiskt gällande. Inte sällan ansåg frikyrkofolk det vara tillräckligt med vigsel inom sin frikyrkoförsamling, och bokfördes därför i den dåtida folkbokföringen – Svenska kyrkans husförhörslängder m.m. – som ”ej gifta”. Deras barn noterades i konsekvens därav som ”oäkta” eller ”u.ä”, dvs. födda utom äktenskap.

Mina föräldrar (far baptist, mor missionsförbundare) gifte sig 1938 såväl frikyrkligt som, för att få det juridiskt giltigt, borgerligt. Det senare ordnades praktiskt genom att de som vigselförrättare anlitade mors kusin Eugene Bjäre, som var landsfiskal i Höör och hade vigselrätt. Själv kom jag således inte att benämnas ”oäkta” i 1947 års församlingsbok. Däremot noterades noggrant att jag var ”icke döpt” [17], eftersom mina föräldrar i enlighet med sin övertygelse ansåg det vara en fråga jag själv i mera mogen ålder fick ta ställning till.

Lagändringar gav större frihet

1726 hade införts en lag, det s.k. konventikelplakatet, där alla privata samlingar för bön och bibelläsning utöver rena husandakter förbjöds.

> Det dröjde dock till 1858 innan konventikelplakatet avskaffades och först 1868 försvann tvånget om att döpas i kyrkan och att minst en gång om året ta nattvard. Genom dissidentlagstiftningen 1873 blev det möjligt att träda ut ur Svenska kyrkan, men enbart om man i stället gick med i ett annat godkänt trossamfund.[18]

Först i och med den religionsfrihetslag som trädde i kraft den 1 januari 1952 kunde man fritt utträda ur Svenska kyrkan och tillhöra vilken trosriktning man ville – eller helt låta bli.

> 1 § Envar äger rätt att fritt utöva sin religion, såvitt han icke därigenom stör samhällets lugn eller åstadkommer allmän förargelse […]
>
> 4 § Ej må någon vara skyldig tillhöra trossamfund. Åtagande i strid mot denna bestämmelse vare utan verkan.[19]

Dessutom gavs nu möjlighet för pastorer inom andra samfund än Svenska kyrkan att förrätta vigsel, vilken rättsligt jämställdes med vigsel inom Svenska kyrkan och borgerlig sådan: ”För att en vigsel ska vara giltig ska den förrättas av en behörig vigselförrättare som är knuten till ett samfund med vigselrätt”.[20]

Dömda för sakramentsbrott

Vid mitten av 1850-talet började baptismen sprida sig i Skåne, och vintern 1856–1857 hade dess inflytande spritt sig till sydligaste delen av Småland.

> De baptistiskt övertygade sökte sig tillsammans, men hade fortfarande nära gemenskap med många, som fanns kvar i den svenska kyrkans sammanhang, men gripits av den nya evangelikala rörelsens tankar. Nya tankar prövades, diskuterades, anammades eller förkastades. Att låta sig döpas? Förkasta sitt barndop och anta en ny syn på dopet, bli till åtlöje, kanske förföljas eller till och med utvisas ur sitt fädernesland för sin nyfunna tros skull, var detta ens en möjlighet, skulle man våga ta steget fullt ut? [21]



Två som vågade ta steget var systrarna Benedicta och Maria Jonasdotter från Issjöa i Hamneda socken. De var 23 respektive 21 år gamla när de döptes på pingstdagen 1857. Men de mottog också nattvarden tillsammans med några andra nydöpta och utan medverkan av någon präst, något som var olagligt och ansågs vanhelga de heliga sakramenten.

Benedicta Jonasdotter.[22]

– Benedicta och Maria var fastrar till min mormor. Sedan de av häradsrätten dömts för sakramentsbrott transporterades systrarna tillsammans med ytterligare tre kvinnor på midsommardagen 1858 av länsman till fängelset i Växjö. Där avtjänade de 14 dagars fängelse vid vatten och bröd, berättar Lennarth Nilsson, föreningen Issjöa Missionshus Vänner.[23]

På vatten och bröd

Fängelse på vatten och bröd var ett vanligt straff under 1700- och 1800-talet. Enligt 1734-års strafflag var den maximala strafftiden 28 dagar för män och 14 dagar för kvinnor, och den måste avtjänas utan avbrott. Detta var nämligen den längsta tid som en man respektive kvinna ansågs kunna uthärda under de förhållanden som rådde i fängelserna. Först på 1840-talet började man med cellfängelser, och innan dess bestod fängelserna av stora, fuktiga, kalla och mörka salar, där många fångar placerades tillsammans.

De som satt på vatten och bröd blev fort utmärglade, och de dömda kom ofta från sociala grupper som redan dessförinnan var undernärda. Om de dessutom råkade ut för magsjukdomar under strafftiden tömdes kroppen mycket snart på salter och mineraler, vilket ofta ledde till en mycket plågsam svältdöd. Straffet avskaffades 1884.[24]

Fängelset i Växjö blev cellfängelse 1848, så när de fem kvinnorna 1858 avtjänade sina 14 dagar skedde detta under något lindrigare förhållanden än vad som gällt fram till tio år tidigare.

Baptistförsamling bildas i Issjöa

Efter dopet bildades i Issjöa i nuvarande Ljungby kommun en baptistförsamling, med Benedicta och Maria Jonasdotter som nr 1 och 2 i medlemsmatrikeln.

> Deras beslut var fattat och tillsammans med de andra baptisterna som samlats denna afton under stilla bön lade de sina händer på S.A. Liljander och insatte honom att vara den förste ledaren för Smålands första baptistförsamling […] En församling där människor av fri vilja slöt sig samman för att verka Guds verk genom gemensamma beslut där alla fick vara med och göra sin röst hörd, detta hade de trott och hoppats på en lång tid. Nu var det verklighet och de visste inom sig att den enkla samlingen var historisk.[25]

De brottsdömda systrarnas far Jonas Svensson gav sedan en del av sin mark till församlingen, så att man där kunde bygga det missionshus som stod klart 1860. Dess historiska betydelse uppmärksammades 162 år senare av länsstyrelsen i Kronoberg.

Det är flera faktorer som gör att Issjöa missionshus har en unik plats i historien. Inte minst speglar det ett stycke kvinnohistoria som annars sällan framhävs.

– Flertalet av de som startade församlingen 1857 var unga, starka kvinnor som kämpade för det som de trodde på. Det var en tro som var så stark att de var villiga att böta eller gå i fängelse för den, säger Heidi Vassi, länsantikvarie på Länsstyrelsen i Kronobergs län.[26]



Missionshuset i Issjöa.

Vid en högtidlig ceremoni den 1 september 2022 invigde landshövding Maria Arnholm Issjöa missionshus som byggnadsminne.

Ett hundratal personer hade tagit sig ut i solskenet för att få möjlighet att lyssna till berättelsen om de första baptistpionjärernas kamp mot kyrkoråd och präster, hur de tog sig igenom fängelsestraff och rättegångar utan att tappa tron och frimodigheten i en svår tid då ingen ville försvara de ”galna vederdöparnas sak”.[27]

Det blev en fantastisk dag. Genom byggnadsminnesförklaringen får församlingen i någon mån upprättelse från staten för religionsfrihet, något som vi idag dag tar som en mänsklig rättighet och självklarhet.[28]



Kyrksalen i Issjöa missionshus.



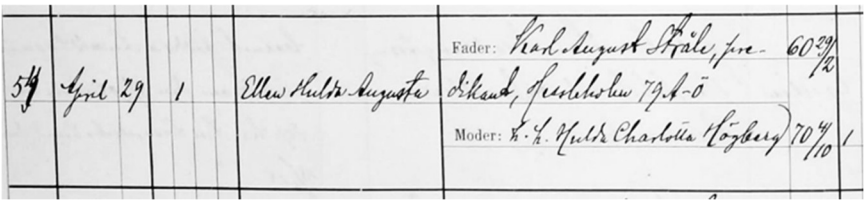
Några av Issjöa Missionshus Vänner samlade efter byggnadsminnes-ceremonin.[29]

Följande citat ur Lennarth Nilssons *Mellanrumsbrev i fastan*[30] får utgöra avslutning på detta kapitel.

> Den första baptistförsamlingen bildades [1848] med föreståndare F.O. Nilsson, som två år senare dömdes till landsförvisning på grund av brott mot konventikelplakatet.
>
> Det vi med bestämdhet kan fastställa är att dessa baptistpionjärer var långt före sin tid. I deras stadgar stod ”Wid röstning hafwa alla medlemmar lika röster och afgörandet sker genom de härwid anförda rösternas pluralitet”.
>
> Detta var den första sammanslutningen i Sverige där män och kvinnor oavsett arbete och social status gavs samma röst och säte 73 år (!) innan Sveriges riksdag fattar ett liknande beslut. Tjugo år senare väljs den första baptisten in i Sveriges riksdag ur ett samhällsengagemang som fostrats fram ur frikyrkans demokratiska synsätt och handlande.

Predikantdottern Ellen

Ellen Hulda Augusta Stråle föddes i Stoby, Kristianstad län den 29 april 1908, och var dotter till Karl August Stråle och hans hustru Hulda Charlotta Högberg.[31, A]



Ur Stoby församlings födelsebok.

Ellens far Karl August Stråle (f. Karlsson)[B] var född 1860 i Appuna, Östergötlands län. Karl August blev predikant, och verkade som sådan bl.a. i Vimmerby åren kring 1892 och bodde då i baptistkapellet. Därifrån flyttade han 1893 till Askersund, där han den 21 oktober 1895 gifte sig borgerligt med den tio år yngre Hulda Charlotta Högberg. Paret noterades i kyrkböckerna som ”baptister”.

Pastorsfamiljen Stråle

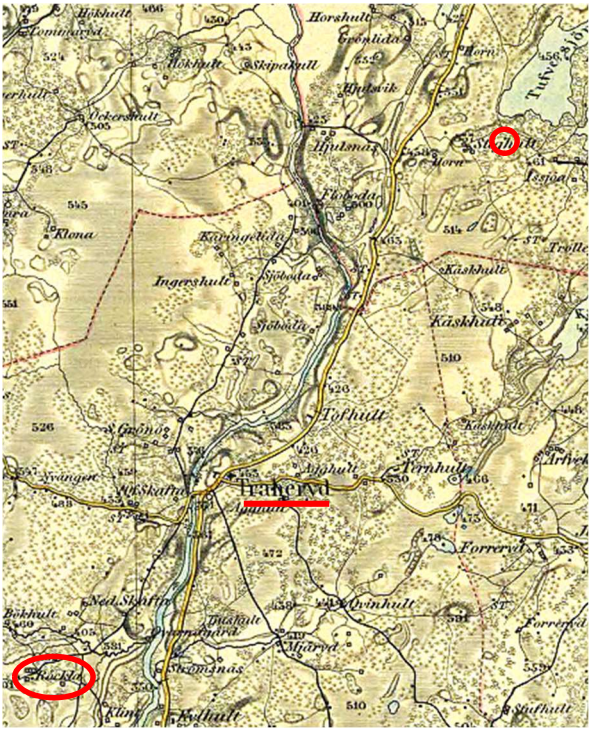
Året efter Ellen Stråles födelse kallades hennes far Karl August att bli pastor i Issjöa baptistförsamling.

> 1909: Församlingen utfärdar kallelse till pastor K. Aug. Stråle, Hässleholm. Han antar kallelsen och bliver dess första fast stationerade predikant. Tillträdet sker i mars månad. Detta blev inledningen till ett mångårigt och gott samarbete mellan församling och pastor.[32]

I juni 1909 flyttade därför Karl August, Hulda och deras sex barn från Hässleholm till Röckla, strax väster om nuvarande Strömsnäsbruk i Traryd socken.

[A] Läs mer om Ellen Stråles släktbakgrund i bilaga 2, s. 275.

[B] Karl August Karlsson tog sig namnet Stråle någon gång åren 1885–1892.

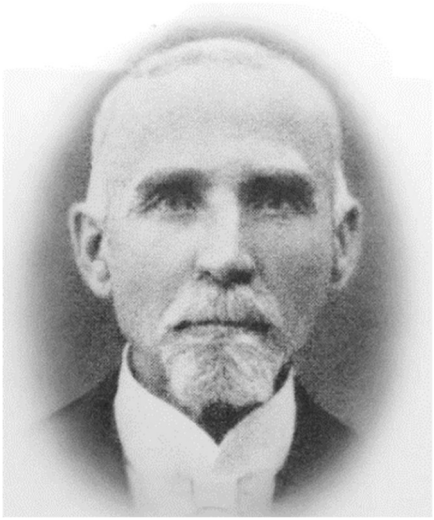


Traheryd (Traryd) med omgivningar 1898. Inringat överst Issjöa missionshus, nederst Röckla där familjen Stråle bodde.[33]



Issjöa missionshus ligger nära Tuvesjön och ca 8 km norr om Traryd.

Predikantsysslan medförde att familjen ofta hade flyttat, vilket innebar att barnen blivit födda i Appuna (Astrid), Ulricehamn (Gerda), Varberg (Alma och Linnea), Stoby (David och Ellen) samt Röckla (Harald).



Karl August Stråle. [34]

Efterhand lämnade barnen boet. Astrid flyttade till Maria församling i Helsingborg 1914, och därifrån vidare till Björnekulla församling (Åstorp) 1915. Året därpå kom också systern Gerda till Björnekulla, och 1919 även Linnea och David vilka dock återvände till hemmet 1921 respektive 1923. Sedan flyttade Alma och Linnea till Björnekulla 1921, David 1925 och Ellen 1927.

År 1929 återvände Ellen till Röckla liksom 1930 David, den senare närmast från Tuna i Uppsala län. Föräldrarna stannade emellertid kvar i Röckla, och Karl August fortsatte sin gärning som pastor i Issjöa.

> 1933: Avslutade pastor Stråle sin gärning i församlingen som dess lärare. Pastor Stråles verksamhetsperiod är märklig ej endast på grund av den långa verksamhetsperioden utan även med tanke på de skickelsedigra år med vilken den sammanfaller […] så framgår det med önskvärd tydlighet att församlingsföreståndarens uppgift ej var lätt heller då, men pastor Stråle fyllde sin uppgift väl och det var fasta band som måste lösas då han frånträdde sin befattning.
>
> Församlingens verksamhet under pastor Stråles ledning fick god ans och stabilisering […] i sin maka fru Hulda Stråle, som överlevde sin make i 10 år, ägde han ett rikt och aldrig sviktande stöd. Som pastorsfru var fru Stråle väl skickad med ett för verksamheten uppoffrande sinne parat med rik begåvning att leda och ett vinnande sätt. De vila nu även de å Traryds kyrkogård jämte andra av församlingens hädangångna.[35]



Karl August Stråle dog i Röckla, Strömsnäsbruk av *Vitium organicum cordis* (hjärtfel) den 14 juli 1933, medan hans änka Hulda dog den 26 september 1943. Av död- och begravningsboken framgår att de efterlevande beviljats att Karl August fick begravas ”utan jordfästning i svenska kyrkans ordning”.[36]

Pastor Stråle vid sitt hem Ekhult i Röckla.[FM]

I juli 1939 flyttade dottern Ellen åter till Björnekulla. Sonen David hade bott ett tag i Hässleholm varifrån han återvände hem till Röckla 1933, men 1934 flyttade den från militärtjänst frikallade mejeristen David till Barkåkra. Kontoristen Harald gifte sig borgerligt i augusti 1938 med Ester Maria Eriksson, f. 25 juli 1908 i Norrköping.

Driftiga systrar i kafébranschen

Som tidigare berättats så gifte sig Ellen Stråle 1944 med banvaktssonen William ”Ville” Mårtensson. Ellen bodde sedan 1939 i ett hus på Köpmansgatan 4 vid järnvägsstationen i Åstorp.

I huset fanns Stråles Café och Conditori. Det hade tidigare ägts av Astrid och Gerda Stråle, och verksamheten hade även drivits av deras systrar Ellen, Alma (död 1939) och Linnea. Gerda hade 1936 gift sig med änklingen och hemmansägaren Anders Georg Assarson, född 1890, och flyttat till honom i Rörspjäll, Kvidinge. Vid tiden för Ellen och Villes giftermål ägdes kaférörelsen av Ellen och hennes syster Linnea.

Men historien om Stråles Café börjar långt tidigare.

Assars Café och Conditori Continental

Den 12 mars 1854 föddes på nr 6 Västra Broby en dotter till åbon[A] Nils Bengtsson och hans hustru Elna Jönsdotter. Flickan gavs namnet Cecilia. 1889 flyttade Cecilia Nilsdotter till Åstorp, där hon ”eger hus och tomt 1050 qvft” (kvadratfot) dvs 97,5 kvadratmeter, i kvarter 57 på Björnekulla nr 6. Hon var bagare och hade ”omfattat baptismen”[37]. Där drev hon i samma hus eget bageri eller konditori.

Kvarter 57 kom att kallas Kastanjen, och Cecilias hus fick längre fram adressen Storgatan 8 och låg vid torgets nordöstra hörn.

Hit till Cecilia flyttade under åren 1915–1919 systrarna Astrid, Gerda och Linnea Stråle för att arbeta som bageri- och butiksbiträden. Den trettonårige brodern David flyttade också dit, och uppgavs vara ”son af bapt.predikanten Karl Aug. Stråle o h h Hulda Charl. Högberg”.[38]

1922 sålde 68-åriga Cecilia Nilsson sin fastighet och slog sig som f.d. bagare ner i kvarteret Asken vid norra sidan av torget.

[A] *Åbo* är en person som har besittningsrätt, åborätt, till annans jord. Åborätten var inte tidsbegränsad, den gick i arv ungefär som annan egendom och den innebar vanligen också rätt att friköpa fastigheten.

Året innan hade de i Ausås födda (och icke döpta) systrarna Rut Agnes och Ester Maria Assarsson[A] flyttat till kaféhuset, och Ester blev nu ägare till fastigheten och konditoriet som fick namnet Assars Café. Ester fortsatte inneha fastigheten, men kaférörelsen övertogs omkring 1936 av bagerskorna Selma Adolfsson och Martha Nilsson. Företaget fick lite senare namnet Conditori Continental, ett namn som behållits in på 2020-talet.

> Jag har ett minne av att bageriet i Åstorp under moster[B] Cecilia startade på Storgatan. Där fanns vid Gamla Torg en järnhandel, nästa hus var blomsteraffär, nästa hus var under min uppväxt Konditori Continental. Det måste ha varit moster Cecilias bageri.



Assars Café på Storgatan passeras av 1:a majtåg.[39]

[A] Rut och Ester Assarssons bror Anders Georg gifte sig borgerligt 1936 med Gerda Stråle.

[B] Någon släktanknytning mellan Cecilia Nilsson och Folkes mor Ellen har inte påträffats, så ”moster” var sannolikt ett ”artighetstilltal”. Sannolikt hade systrarna Stråle och Cecilia Nilsson blivit bekanta i något baptistiskt sammanhang.

Kaféet vid järnvägsstationen

Vi förflyttar oss nu några kvarter söderut till en ”från 1/8 mantal No 6 Björnekulla indelad tomt, inom Qwarter N:o 1”. Fastigheten låg vid stationen och köptes i januari 1901 av den i Kalmar län 1867 födda Karolina Samuelsson. Vid mätning samma år konstaterades bl.a. att 13,6 meter av tomten låg utmed Köpmansgatan och att ytan var 242 kvm. Enligt förre ägarens lagfart skulle tomten omfattat 2880 kvadratfot (254 kvadratmeter) Av någon anledning kom den uppgiften att vara kvar även i senare handlingar.[40]

Åren 1908–1913 bodde bagaren Fredrik Svensson Franklin och hans fru Anna Charlotta i fastigheten, och sannolikt drevs där då kafé/bagerirörelse. Rörelsen tycks 1909 ha överlåtits till ”kaféidkerskan, bagaren” Nelly Andersson, som drev det vidare i tio år. I november 1919 tog 35-åriga Selma Gren över med hjälp av konditoribiträdet Ellen Linde. Dock lämnade Selma Gren huset vid stationen redan året därpå.

Astrid och Gerda blir fastighetsägare

Av ett köpekontrakt[41] underskrivet den 25 juni 1920 av fastighetsägaren G. W. Linde framgår att

> Till fröknarna Astrid Stråle och Gerda Stråle i Åstorp försäljer jag härmed min ägandes fastighet 2880 kvadratfot jord […] jämte derå uppförda byggnader samt en del lösören, för en öfverenskommen köpesumma Fyratiofemtusen /45000/ kronor, hvaraf beräknas 35000 för fastigheten och 10000 för lösöret.[A]

I kontraktet står därutöver bl.a. hur köpesumman skulle erläggas, och att tillträde skulle ske den 1 november samma år. Den dagen intygade G.W. Linde att ”hela köpesumman är till fullo betald och varde härmed kvitterad”.

Vid Södra Åsbo och Bjäre härads lagtima höstting i Ängelholm den 25 november 1920 meddelade häradsrätten lagfart ”å 2880 kv. fot jord” för Astrid och Gerda.[42]

[A] 45 000 kr år 1921 motsvarar 1 177 533 kr år 2023 (Statistikmyndigheten, scb.se). Uppgift för 1920 saknas.

Samma dag meddelade även häradsrätten:

Inteckning i 2880 kv.fot jord afsöndrad från 1/8 mtl Nº 6 Björnekulla i Björnekulla socken för åttatusen (8000) kronor med sex procent ränta.[43]



Lagfartsbevis.

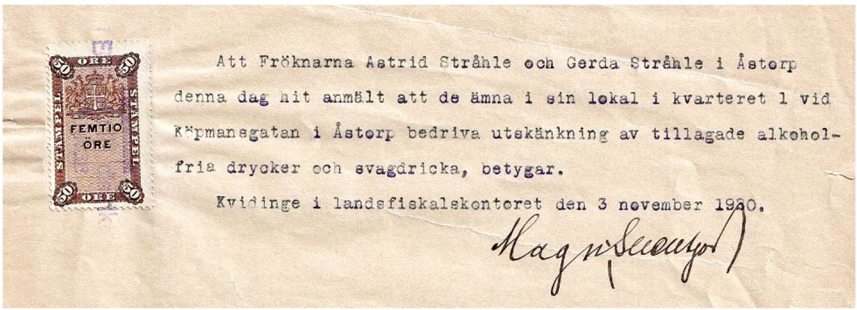
Södra Åsbo och Bjäre Häradsrätt

gör veterligt, att lagfart jämlikt Kungl. Förordningen den 16 Juni 1875 denna dag under § 262 i lagfartsprotokollet blifvit meddelad å 2880 kv fot jord, afsön-dad från 1/8 mtl N:o 6 Björnekulla i Björnekulla soc-ken för Astrid Ståhle och Gerda Ståhle, hvilka enligt köpebref den 1 november 1920, köpt nämnda jord-lott af C. W. Linde för 35000:- kronor. - Anmärkt den 25 november 1920.

På häradsrättens vägnar:

Lagfartsbevis 25 november 1920.[44]

Således fick de nya husägarna och deras syster Linnea i november 1920 flytta in i huset uppe vid stationen. Samma månad intygade landsfiskalen i Kvidinge följande:



FEMTIO ÖRE

Att Fröknarna Astrid Ståhle och Gerda Ståhle i Åstorp denna dag hit anmält att de ämna i sin lokal i kvarteret 1 vid Köpmansgatan i Åstorp bedriva utskänkning av tillagade alkoholfria drycker och svagdricka, betygar.

Kvidinge i landsfiskalskontoret den 3 november 1920.

"…bedriva utskänkning av tillagade alkoholfria drycker och svagdricka" [45]

Astrid och Gerda kom att tituleras konditor och Linnea butiksbiträde. Sannolikt var det vid den tiden som kaférörelsen fick namnet *Stråles Café och Conditori*.

Av handlingar i Astrids svärson Karl-Arne Samuelssons ägo framgår bl.a. att kaférörelsens omsättning 1923 var 65 000 kr, och i maj 1924 var lördagens kassa 280 kr och söndagens 420 kr.[46]

Under 1925 bröt emellertid en mul- och klövsjukeepidemi ut i Skåne, vilket medförde att gårdar stängdes och restriktioner infördes bl.a. vad gäller kontakt med gårdar. Detta påverkade ekonomin allmänt, och därmed även kaféets omsättning som sjönk till omkring 100 kr per dag.[47]

I april 1924 hade Astrid Stråle gift sig med den nio år äldre Karl August Jäder, och flyttat till Stockholm.[A] I samband därmed kom ägarförhållandena till fastighet respektive kaférörelse att förändras.

Av ett köpekontrakt daterat 26 mars 1924[48] framgår att Astrid sålde sin hälft av fastigheten till Alma (som anslutit sig till systrarna 1921) och Linnéa för totalt 17 500 kr. Men överlåtandet verkar inte ha fullföljts. Först efter att ett nytt köpebrev undertecknat i maj 1929 lämnats in meddelade häradsrätten den 29 augusti 1930 lagfart för Alma och Linnea sedan Astrid överlåtit sin del av fastigheten till dem.[49]

Det bör noteras att det innan lagfartsbeslutet, utöver köpebrev och köpekontrakt, även redovisades följande inlaga för häradsrätten:

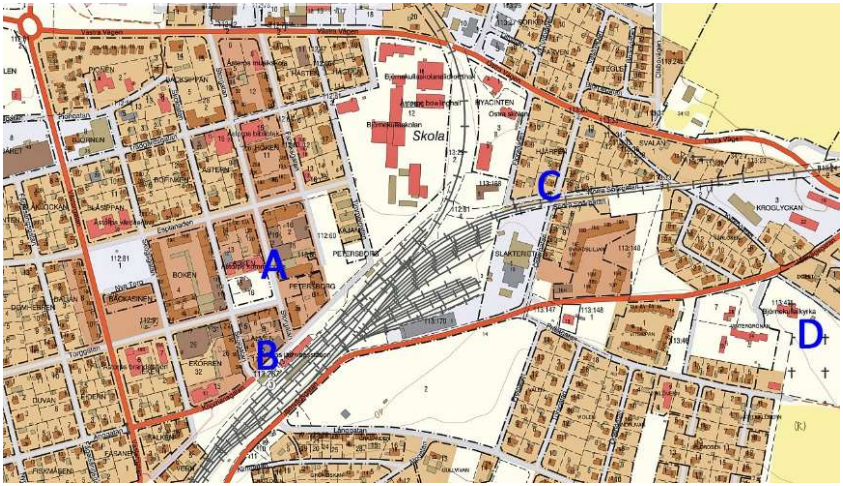
> Härmed medgiver jag min hustru[B] Astrid Jäders försäljning av ½ av 2880 kv. fot avsöndrad från 1/8 mantal n:r 6 Björnekulla till Alma och Linnea Stråle i Åstorp för 17.500 kronor enligt köpebrev den 1 maj 1929.
>
> Stockholm den 4 juni 1930
> Karl Jäder

[A] Se vidare s. 47.

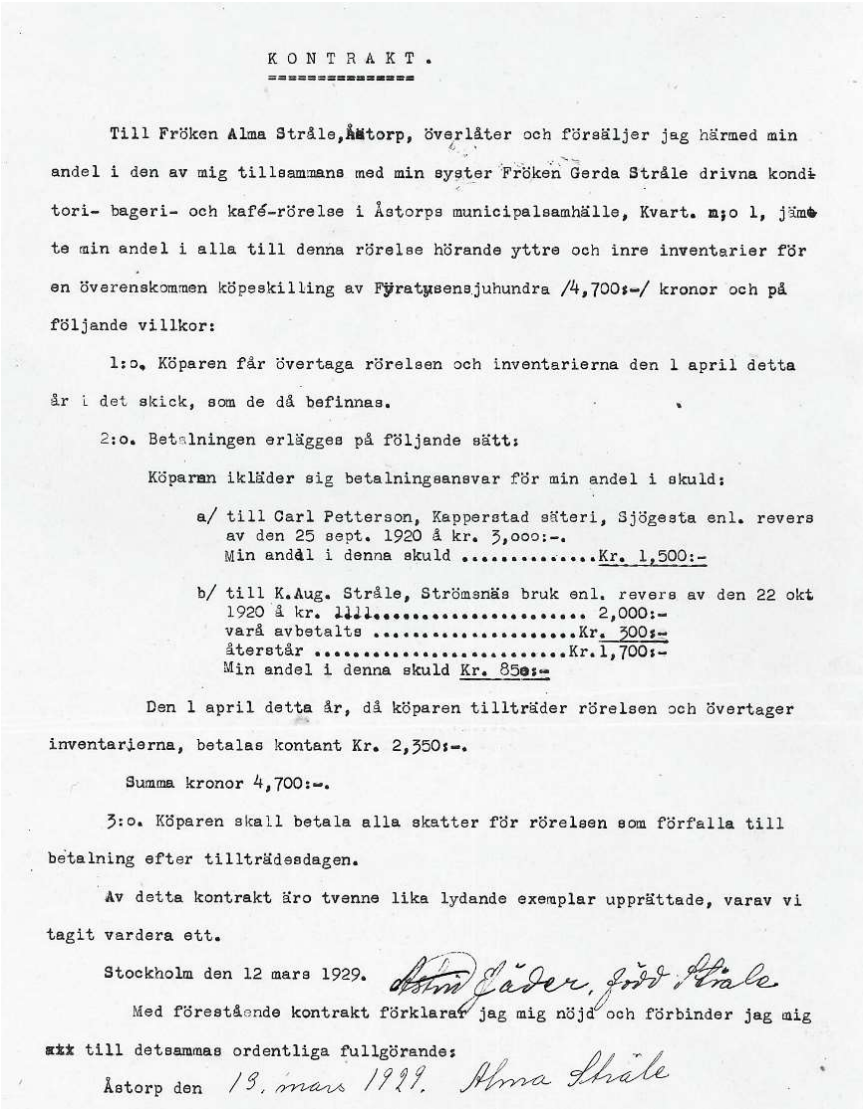
[B] Även gifta kvinnor var sedan 1921 myndiga och stod därför inte längre under mannens förmyndarskap. Se not s. 67.



Järnvägsstationen i Åstorp, ca 1930.[50]



Centrala Åstorp.[51]
A: Assars café (nuv. Conditori Continental), Storgatan.
B: Stråles Café (nuv. Golden Jade), Köpmansgatan.
C: Östergatan 21 (Williams föräldrars hus).
D: Björnekulla kyrka och kyrkogården.



KONTRAKT.

Till Fröken Alma Ståle, Åstorp, överlåter och försäljer jag härmed min andel i den av mig tillsammans med min syster Fröken Gerda Ståle drivna kondi-tori- bageri- och kafé-rörelse i Åstorps municipalsamhälle, Kvart. m:o 1, jämte min andel i alla till denna rörelse hörande yttre och inre inventarier för en överenskommen köpeskilling av Fyratusensjuhundra /4,700:-/ kronor och på följande villkor:

1:o. Köparen får övertaga rörelsen och inventarierna den 1 april detta år i det skick, som de då befinnas.

2:o. Betalningen erlägges på följande sätt:

Köparen ikläder sig betalningsansvar för min andel i skuld:

a/ till Carl Petterson, Kapperstad säteri, Sjögesta enl. revers av den 25 sept. 1920 å kr. 3,000:-.
Min andel i denna skuld .....Kr. 1,500:-

b/ till K.Aug. Ståle, Strömsnäs bruk enl. revers av den 22 okt 1920 å kr. 2,000:- 2,000:-
varå avbetalts .....Kr. 300:-
återstår .....Kr. 1,700:-
Min andel i denna skuld Kr. 850:-

Den 1 april detta år, då köparen tillträder rörelsen och övertager inventarierna, betalas kontant Kr. 2,350:-.

Summa kronor 4,700:-.

3:o. Köparen skall betala alla skatter för rörelsen som förfalla till betalning efter tillträdesdagen.

Av detta kontrakt äro tvenne lika lydande exemplar upprättade, varav vi tagit vardera ett.

Stockholm den 12 mars 1929. Astrid Gäder, född Ståle

Med förestående kontrakt förklarar jag mig nöjd och förbinder jag mig att till detsammas ordentliga fullgörande:

Åstorp den 13. mars 1929. Alma Ståle

Om vi lämnar den formella sidan av företags- och fastighets-ägandet därhän verkar Astrid efter giftermålet ha överlämnat den praktiska delen till Gerda, vilket rimligtvis var nödvändigt på grund av avståndet. Kanske hade Gerda också fullmakt att före-

träda Astrids intressen. Det var i alla fall Gerda ensam som i december 1925 gjorde anmälan om att hon ”uti sin fastighet vid Köpmansgatan i Åstorps municipalsamhälle ämnade bedriva utskänkning av alkoholfria drycker”.[52] Dessutom noterades Gerda ensam som fastighetsägare 1927.[53]

När det gäller Astrids andel i kaférörelsen överläts den i mars 1929, men då bara till Alma och för en köpeskilling om 4 700 kr. Köpet innebar också att Alma övertog Astrids del i företagets skulder, dvs. 1 500 kr till Carl Petterson på Kapperstad säteri i Sjögesta respektive 850 kr till fadern K. A. Stråle.[54]

Den 6 september 1930 infördes i länsstyrelsens handelsregister att Gerda och Alma Stråle ämnade ”inom Björnekulla socken med postadress Åstorp i bolag idka handelsrörelse under firma Gerda Stråles & Co. Café och Conditori”.[55]

Våren 1927 hade Ellen Stråle förenat sig med sina systrar i kaféfastigheten. Efter två och ett halvt år i Åstorp återvände hon dock i oktober 1929 till föräldrarna i Strömsnäsbruk.



Mamma Ellen bodde i Åstorp på 1920-talet hos systrarna. Hon fick som första barn i familjen högre utbildning genom att gå i Åstorps realskola. David tror jag därefter också tog realen. Jag vet inte hur länge efter realen som mamma Ellen stannade i Åstorp. Hon återvände nog snart hem till Strömsnäsbruk för att ta hand om sin mamma Hulda som var rullstolsbunden.

Ellen Stråle.[FM]

I september 1936 var det dags för konditorn, företags- och husdelägaren Gerda Stråle att gifta sig. Hon ingick då borgerligt äktenskap med lantbrukaren Anders Assarsson från Kvidinge.

Linnéa hade våren 1929 blivit ägare till en fjärdedel av fastigheten, och enligt ett köpebrev daterat 12 september 1936 blev hon nu även ägare till Gerdas fjärdedel. Därmed ägde Alma och Linnea vardera hälften av fastigheten.

I januari 1938 meddelades att det

> i handelsregistret hos länsstyrelsen i Kristianstads län denna dag blivit införd anmälan av Alma Maria Stråle och Hanna Linnéa Stråle, att de i Åstorps municipalsamhälle i Björnekulla socken med postadress Åstorp ämna i bolag idka handel under firma A. & L. Stråles Conditori.[56]

Ellen blir delägare

I februari 1939 dog 38-åriga ogifta Alma Stråle av *carcinoma ventriculi* (magcancer) och begrovs ”utan jordfästning i Sv. Kyrkans ordn”.[57]

Linnea var därmed den enda av systrarna som arbetade vidare i det hus som nu hade gatuadressen Köpmansgatan 4. Men vid arvskiftet i maj 1939 kom sterbhusdelägarna – modern änkefru Hulda Stråle och den avlidnas syskon David, Harald, Astrid, Gerda, Linnea och Ellen – överens om att

> Ellen Stråle övertager den avlidnas del i fastigheten Hälften av stadsägan 343 Kv. Almen n:r i Björnekulla 7 i Åstorps Municipalsamhälle efter taxeringsvärdet 11000:- kronor, samt all befintlig lösegendom, mot det, att betalningsansvaret å sterbhusets samtliga skulder övertages av Ellen Stråle som svara för desamma som för egen skuld och sterbhusdelägarna befrias från betalningsskyldigheten av nämnda skulder.[A, 58]

På sommaren samma år återvände Ellen Stråle till Åstorp från Strömsnäsbruk, och blev då även hälftenägare i kaféföretaget. I september 1939 meddelade nämligen systrarna Postgirokontoret i Stockholm att firmanamnet ändrats till *L & E. Stråles Café och Conditori*.[59 B, C]

Den av Ellen och Linnea gemensamt ägda ”tomten nr 2 i kvarteret Almen” omfattade 247 kv.m. vid mätning 1943, och i augusti 1943 utökade de fastigheten genom att köpa till 4 kvadratmeter av en intilliggande tomt. Den totala markytan blev därmed 251 kvadratmeter, och där sidan mot Köpmansgatan mätte 14,22 meter.[60]

[A] Skulderna omfattade enligt boupptecknigen 17 523 kr.

[B] Det finns även ett bevis från handelsregistret hos länsstyrelsen i Kristianstad med motsvarande innehåll (i Karl-Arne Samuelssons ägo).

[C] Mantalslängden från 1941 anger således också både Linnea och Ellen som konditoriägare till det som där kallas Stråle café och bageri.

Handelsbolaget Stråles Café & Conditori

I september 1944 gifte sig som tidigare berättats konditoriägare Ellen Stråle med bageriarbetare William ”Ville” Mårtensson.

> Ville hade inte tidigare varit bageriarbetare. Han och Ellen träffades då Ville fick ett dagsarbete med att hugga ved åt konditoriet. Tidigare tillfälliga arbetare hade fuskat genom att gömma ohuggen ved bakom deras nyhuggna. Ville däremot var ärlig och högg all veden. Det gav tydligen ett gott intryck på Ellen.

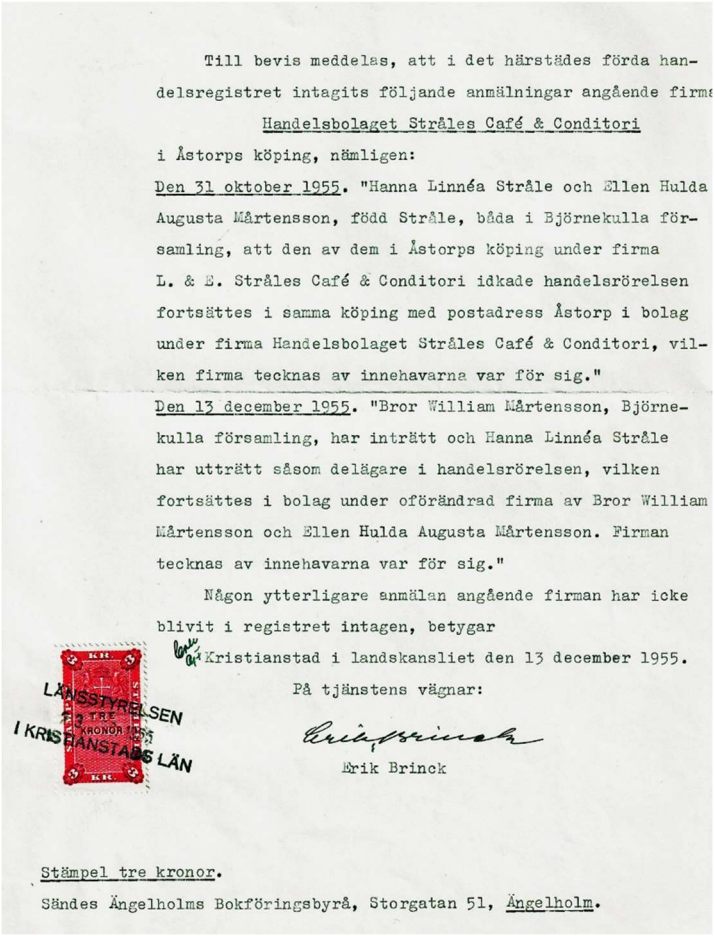
Efter giftermålet verkar till en början Ville också tillfälligt ha bott i kaféhuset. Men samma år flyttade de båda nygifta till Villes fars hus på tomt 6 i kvarter 44 Hjärpen, dvs Östergatan 21. Där föddes i februari 1949 sonen Karl Folke William.

– Jag bodde tillsammans med mina föräldrar på ovanvåningen i huset som min farfar ägde på Östergatan 21. Han var pensionär redan på den tiden, och var före detta banvakt och hade en fin SJ-uniform. Han bodde tillsammans med sin fru Johanna på bottenplanet, och dessutom hade dom sin dotter Ester boende där och tog hand om henne. Hon hade nämligen svår MS, så hon kunde inte gå utan bara satt på soffan där i köket hela dagarna.

– På fredan eller lördan fick jag gå till min moster Gerda på Skogsgatan. Där fick jag bada i deras badrum, för vi hade ju så taffliga badmöjligheter i farfars hus. Där fanns visserligen ett badkar nere i källaren, men det var det aldrig nån som använde för det var liksom lite för jobbigt. Så gick det till när jag var liten!

Ellens syster Linnea bodde kvar på Köpmansgatan och fortsatte arbeta där som konditor. Men i september 1955 gifte hon sig med östgöten Emil Andersson och flyttade till honom i Mjölby.

I samband därmed flyttade familjen Mårtensson från Östergatan till Köpmansgatan, där Ellen nu tillsammans med Ville (som köpt Linneas andel i rörelsen) fortsatte att driva kaféet under företagsnamnet *Handelsbolaget Stråles Café & Conditori* [61].



Till bevis meddelas, att i det härstädes förda handelsregistret intagits följande anmälningar angående firma

Handelsbolaget Stråles Café & Conditori

i Åstorps köping, nämligen:

Den 31 oktober 1955. "Hanna Linnéa Stråle och Ellen Hulda Augusta Mårtensson, född Stråle, båda i Björnekulla församling, att den av dem i Åstorps köping under firma L. & E. Stråles Café & Conditori idkade handelsrörelsen fortsättes i samma köping med postadress Åstorp i bolag under firma Handelsbolaget Stråles Café & Conditori, vilken firma tecknas av innehavarna var för sig."

Den 13 december 1955. "Bror William Mårtensson, Björnekulla församling, har inträtt och Hanna Linnéa Stråle har utträtt såsom delägare i handelsrörelsen, vilken fortsättes i bolag under oförändrad firma av Bror William Mårtensson och Ellen Hulda Augusta Mårtensson. Firman tecknas av innehavarna var för sig."

Någon ytterligare anmälan angående firman har icke blivit i registret intagen, betygar

Kristianstad i landskansliet den 13 december 1955.

På tjänstens vägnar:

Erik Brinck

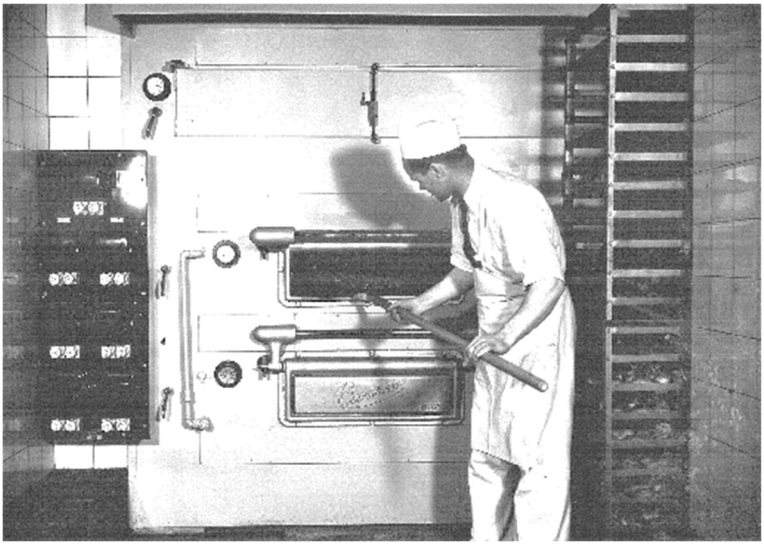
LÄNSSTYRELSEN I KRISTIANSTADS LÄN

Stämpel tre kronor.

Sändes Ängelholms Bokföringsbyrå, Storgatan 51, Ängelholm.

Om arbetsfördelningen mellan makarna, tillika delägarna, berättar Folke följande:

– Ville bakade. Han var uppe tidigt på morgnarna och körde igång. Sen klockan sex eller nåt sånt kom det in en ytterligare bagare. Så under min uppväxttid var dom bara två, men tidigare hade dom varit fler. Mamma gjorde tårtor och konditorigrejor, bakelser och sånt där. Och så stod hon i affären och skötte om det, plus att hon hade hand om administrationen och satt med det på kvällarna efter att butiken hade stängt.



”Ville vid ugnen. Han är så smal att det måste varit i yngre dagar. Ugnens elektriska panel till vänster. Ugnarna var dock från början vedeldade. Ville står på en skjutbar lucka över stort "hål" där veden förvarades. Före min tid!”.[FM]



Från vänster: Gerda Assarsson, bagare Uno Nilsson, Ellen Mårtensson, Linnea Stråle och Ville Mårtensson.[FM]

– Under min tid hade de en eller två anställda i kaféet, men under kriget hade de högsäsong så då var där en hel skrälldus med anställda. Men det där var ju liksom innan jag växte upp. Och det var väl betydligt större omsättning före min tid. Stråles Café lades dock ned 1965, mycket berorende på de omfattande yrkesrelaterade problem med hudbesvär[A] som Ville drabbats av. De år han hade fram till sin pensionering arbetade han som allt-i-allo på en mekanisk verkstad och för en byggfirma.



Kaffekopp och fat från Stråles.[62]

– Jag tycker han var väldigt duktig. Det var ju inget kvalificerat jobb precis, men han klagade aldrig. Han var nöjd och glad med att ha något att göra, och det blev ju lite pengar av det också.

Samma år som kaférörelsen på Köpmansgatan upphörde flyttade Ellens syster Gerda dit och bodde där till sin död 1969. Ellen och Ville kom att stanna kvar i huset, där Ellen dog den 15 juli 1981 och Ville den 23 mars 1988.


En del av varuutbudet.[FM]

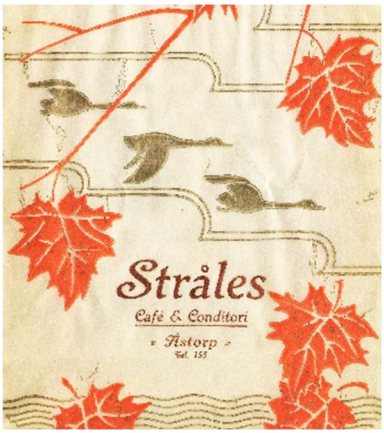
[A] Eksem och andra hudbesvär var vanligt bland bagare, liksom astma som min far och många andra inom yrket drabbades av på grund av mjöldammet.

Arvskiftet efter Ellen innebar att sonen Folke från den 15 april 1982 delade fastighetsägandet med sin far.

Efter fader Villes död sålde Folke, som då bodde i Texas, fastigheten i oktober 1988 till en privatperson. Denne överlät den efter några månader till ett fastighetsbolag[A] som renoverade de båda våningsplanen. I september 1990 övertog Carrol Ann Sjödahl[B] och hennes man huset.

> När vi ägde fastigheten så rensade vi bort alla små förråd som fanns på bakgården. Vi tog också ned det stora trädet samt små buskar etc. Vi renoverade också hela källarplanet där vi monterade ned den stora ugnen, vi bytte värmepanna och installerade ett badrum med dusch/ wc samt en helt ny tvättstuga i källaren. Vi satte också upp ett staket på baksidan samt mot framsidan med en liten grind ut mot gatan.[63]

Familjen Sjödahl flyttade ifrån huset 1995 och hyrde under några år istället ut hela fastigheten. Bottenplanet kom bl.a. att inrymma klädbutik och kontor åt en byggfirma, medan lägenheten på plan 2 samt källarplanet hyrdes ut till privatpersoner. I april 2001 såldes fastigheten till två personer som enligt Sjödahl troligen hade för avsikt att hyra ut den.[64]





Det gamla kaféets kunder bar hem sina inköp i eleganta påsar.[65]

[A] PEMA Vassen, Västra Frölunda.

[B] Senare med efternamnet Ewertsdotter Larsson.

Betelkyrkan i Åstorp

Ellen och Ville deltog ofta i gudstjänster och andra samlingar i Betelkyrkan på Esplanaden. Kyrkan var byggd 1910 och tillhörde Åstorps baptistförsamling. Församlingen hade sin bakgrund i den 1857 bildade Broby baptistförsamling, och det som efter en delning 1872 och fram till 1900 hette Ausås baptistförsamling.

> C.J Björk och J.P Nilsson byggde 1874 ett större hus intill järnvägsstationen i Åstorp. Där inrättade Ausås Baptistförsamling en sal som de disponerade fram till 1910. År 1900 bytte församlingen namn till Åstorps Baptistförsamling […] 1910 blev också tanken på ett eget kapell förverkligat. Församlingen köpte en tomt och byggde under sommaren och kapellet invigdes söndagen den 25 september. Mellan åren 1911–1928 hade församlingen svårt att få en pastor. Det var bara mellan 1924 och 1926 som man hade en pastor stationärt. Under de andra åren hade församlingen många tillfälliga pastorer.
>
> En verksamhet som församlingen speciellt värnade om var söndagsskolearbetet som fanns med under alla åren. Hur betydelsefullt söndagsskolearbetet var, kan man se i samband med uppgifterna kring årsskiftet 1961. Medlemsantalet i Åstorps Baptistförsamling var då 17 stycken medan antalet söndagsskoleelever var 29 stycken.
>
> Vid årsmötet 1967 beslutades enhälligt att avsluta Åstorps Baptistförsamlings verksamhet och att upplösa densamma. Bakgrunden var bl a att församlingens ordförande avlidit, flera medlemmar hade flyttat, andra var förhindrade av sjukdom att delta i arbetet och den geografiska splittringen försvårade arbetet.[66]



Betelkyrkan, Åstorp, 2022.

– Den där församlingen var väldigt liten så man kunde nästan räkna den på två händers fingrar, säger Folke Mårtensson. Vi hade en pastor som hjälpte till i Åstorps baptistförsamling några år när jag var ung. Han hette Erik Wiman och var soldathemsföreståndare i Ljungbyhed där vid flyget. Men han åkte över och hade predikan i Åstorp.

– Mitt jobb var att på lördagarna åka ner och räfsa. Det var en förskräcklig massa trottoar runt Betel som skulle hållas rena. Och sen på sommaren skulle jag klippa gräset med ”handjagare” där.

Pingströrelsen kom att överta kyrkobyggnaden i Åstorp, och efter omfattande ombyggnad och renovering kunde med början våren 1970 Pingstförsamlingen i Åstorp bedriva sin verksamhet i det som en gång varit baptisternas Betel.

> Den gångna helgen var en stor högtidsstund för pingstförsamlingen i Åstorp. Då invigde man nämligen sin nya m**o**derna kyrka i Åstorps centrum. Pingstförsamlingen har tidigare i många år hyrt lokaler i en affärsfastighet på Köpmansgatan. Pingstförsamlingens nya kyrka byggdes redan 1910 och har tidigare ägts av Baptistförsamlingen. För några år sedan övertog Pingströrelsen byggnaden och började en omfattande renovering. Renoveringen har varit av det grundliga slaget och allt arbete har gjorts på frivillig väg.[67]

I samband med upplösandet av baptistförsamlingen i Åstorp blev Ellen och Ville medlemmar i Helsingborgs Baptistförsamling. Vid den tiden och fram till 1977 var Gunnar ”Kjille” Kjellander helsingborgsförsamlingens pastor.

– För en del år sedan skulle jag ringa någon nere i Skåne, berättar ”Kjille”. Tydligen slog jag fel nummer, och råkade hamna hos en som varit granne till Mårtenssons. Då berättade grannen om den fina relation de haft med Ellen och Ville, hur bra grannar och hur omtyckta de varit.

– Jag minns Ellen som en mycket omtänksam person, men en som hade bestämda åsikter, berättar Lisbeth Kjellander. När jag kom ner till Helsingborg hade nog Ellen föreställt sig en lite mera strikt pastorsfru-typ, och hade lite synpunkter på mitt långa hår. Men som sagt, hon var framförallt en mycket omtänksam kvinna.[68]

Syskonen Stråles fortsatta öden

Astrid

Astrid Stråle, som föddes 1896, gifte sig 1924 med den nio år äldre redaktören Karl August Jäder och flyttade till Stockholm, där paret inledningsvis bodde på Rörstrandsgatan 56. Karl Jäder hade varit baptistpastor i Luleå, Trelleborg och Lund, men var vid tiden för giftermålet och därefter journalist, redaktör, författare, föreläsare och tillfällig predikant.

Båda började arbeta på Svenska Morgonbladet[A] i Klara, Astrid under signaturen Ray. Utom intervjuer med samtidens svenska och internationella kändisar och en rad socialreportage skrev hon roliga kåserier under signaturen Botilda.[69]



Astrid Stråle 1924.[KA]

Astrid var reporter i England 1929 samt efter andra världskriget, medan hon under kriget var ”i det krigshärjade Finland som hon skildrade i uppmärksammade artiklar” [70]. Efter att Svenska Morgonbladet upphört i mitten av 1950-talet arbetade hon på pingströrelsens Dagen och senare på den kristna veckotidningen Svenska Journalen. Hon hade även många förtroendeuppdrag inom Baptistsamfundet, däribland som kvinnoförbundets sekreterare.

[A] *Svenska Morgonbladet* (SM) grundades 1890 i Stockholm som Sveriges första kristna dagstidning…var tidningens avsikt att bekämpa ”de irreligiösa, antikristliga och materialistiska, till moralisk och sedlig ruin ledande rörelserna” och att arbeta för nykterhet, religionsfrihet och de kristnas enande. Tidningen stod närmast Svenska Missionsförbundet, men företrädde hela frikyrkligheten, ofta i skarp kritik mot dåvarande statskyrkan. Tidningen övertogs 1956 av Folkpartiet. (sv.wikipedia.org).

Karl Jäder skrev bl. a. böckerna *Norrbottenbaptisternas historia* (1915), *En världsväckare – D.L. Moodys liv* (1937) samt (med den tidens språkbruk) *Jamaicanegrernas befriare* (1942).[71]

> Jäder, Karl August
> F. i Enköping 6/7 1887 av magasinsförmannen Carl Gustaf J. och Johanna Elisabeth Carlsdotter. Genomgått Betelseminariet. Tidningsman, förlagsredaktör, Stockholm. *Jamaicanegrernas befriare*. En berättelse för ungdom om William Knibb och hans bragder. Sthlm 1942.[72]

Tillsammans står Karl och Astrid Jäder som författare till boken *Jenny Nyström – den folkkära: en livsskildring* (1976).

> Hennes man Karl Jäder började på Jenny Nyström-boken, men redan under hans levnad var det nog hon som gjorde det stora forskningsjobbet och skrivandet. Efter Karls död slutförde hon boken. Astrid var beundransvärd med att ta hand om sin man.

Paret bodde 1940 i Bromma och flyttade några år därefter till en lägenhet på tredje våningen på Sveavägen 102 i Stockholm. Där kom de att bo under många år. Astrid behöll lägenheten även



Astrid Jäder med Jenny Nyström-boken och foto på maken Karl.[KA]

sedan maken Karl avlidit 1974, men flyttade sedan till ett hem för äldre i Fredhäll, Stockholm. Systersonen Folke övertog då lägenheten, och därigenom hade jag glädjen att under en vecka på våren 1980 få bo på Sveavägen i samband med en fotokurs i Rikspolisstyrelsens regi.

Astrid Jäder avled i mars 1995, 98 år gammal. Hennes närmaste var adoptivdottern Gunvor och hennes familj.

> Astrid Jäder var vid sin bortgång Sveriges äldsta frikyrkliga kvinnliga journalist. Hon var född i Askersund. Fadern K A Stråle var baptistpastor i en tid då baptismen av många ansågs som villolära, inte minst på schartauanska västkusten. Hon berättade om hur någon en dag besköt hemmet genom ett fönster – kulan passerade mellan föräldrarnas huvuden.[73]

Gerda

Astrids två år yngre syster Gerda flyttade i samband med giftermålet 1936 till sin man, hemmansägaren och tidigare änklingen Anders Assarson på Rörspjäll 1:21 i Kvidinge. Anders var änkling efter den i april 1935 avlidna Johanna Svensson och hade en fosterson, den 1923 födde Arne Sixten Sjöholm. Anders var bror till Ester Assarson, som ägt Assars café på Storgatan i Åstorp.



Gerda Assarsson (f. Stråle).[FM]

I oktober 1949 lämnade Gerda och Anders Assarsson gården i Kvidinge och flyttade till Skogsgatan 14 i Åstorp. Anders dog i augusti 1960. Sedan kaféverksamheten på Köpmansgatan avvecklats vid mitten av 1960-talet flyttade Gerda 1965 till en lägenhet som Ellen och Ville inrett åt henne i de tidigare kafélokalerna.

Gerda avled i augusti 1969. Hon liksom Ellen och Ville var vid det laget medlem i Helsingborgs baptistförsamling. Familjen hade uttryckt önskemål om begravning i Björnekulla kyrka men att Gunnar Kjellander, pastor i baptistförsamlingen, skulle förrätta jordfästningen. Normalt brukade det gå bra när en frikyrka ville låna kyrkolokal av Svenska kyrkan, men denna gång blev det problem.

– Då var det så att kyrkoherden hade semester, och hans vikarie satte sig emot att vi skulle ha begravningsgudstjänsten i kyrkan, berättar Gunnar Kjellander. Så vi fick det beskedet. Men innan jag hann göra nånting fick Malte Lind, en före detta baptistpastor som blivit chef inom regionalradion, reda på vad som hänt. Och sedan var det nog Kvällsposten som hade en stor artikel om det.[74]

– Men bara nån dag senare ringde dåvarande biskopen [Martin] Lindström till mig. Han beklagade det som hänt, och så sa han att ”Jag hoppas att du inte gör mer av det där”. Då berättade jag för honom att det inte var jag som hade meddelat tidningarna, utan det var andra. Då sa han att ”Jag hoppas att det här ordnar sig”.

– Sen tog nån från kyrkorådet kontakt med mig och även med Stråle-familjen. Och sedan körde dom över den vikarierande prästen, och sa att ”Det är klart att ni ska ha begravningsgudstjänsten inne i kyrkan”. Och så blev det.

– När jag kom dit och öppnade kyrkdörren – jag har aldrig sett en kyrka så blomsterdekorerad vid en begravning som då! I nästan vartenda fönster var det blombuketter, och det stod alltså kyrkorådet för. Och dom bad om ursäkt för det som hade hänt. Men vi hade ju en fin gudstjänst där. Och sedan var allt frid och fröjd.



Gerda Assarsson begravdes på Björnekulla kyrkogård den 30 augusti 1969 vid sidan av sin nio år tidigare avlidne make Anders.

Linnea

Linnea Stråle bodde kvar på ovanvåningen på Köpmansgatan 4 och fortsatte arbeta som konditor.

– Jag har ett löjligt minne i samband med moster Linnea, berättar hennes systerson Folke. Jag vet inte vad jag hade gjort, men jag hade varit olydig när jag var fem år och tydligtvis gjort nå't mot henne. Då skulle jag ju be om ursäkt. Men jag ville inte be om ursäkt, så jag sa att "ja, men du kan ju få här, här har jag en tvåkrona så kan du få den i stället. Men jag ber inte om ursäkt!

Linnea gifte sig 1955 med den jämnårige Emil Andersson, som hade gård i Älvestad på Östgötaslätten. Sedan Linnea därmed lämnat Köpmansgatan 4 flyttade Ellen, Ville och Folke dit.

– Efter några år avyttrade Emil sin gård. Han hade dåligt hjärta och var klen. Men han levde år efter år efter år, så han överlevde faktiskt Linnea. Dom bodde i en villa i Mjölby, och jag stannade till där alltsomoftast på väg upp till Stockholm och fick en fika hos dom, berättar Folke.



Emil och Linnea Andersson.[KA]

– Så några av systrarna Stråle fick tag på var sin före detta lantbrukare. Min mamma fick en byggnadsarbetare som sedan blev bagare!

Linnea och Emil Andersson bodde under många år på Fågelgatan 15 i Mjölby, och där dog de i april 1987 respektive juni 1999.

David

Efter att David Stråle 1930 lämnat systrarna i Åstorp och återvänt till Strömsnäsbruk arbetade han som mejerist. Men på hösten 1934 flyttade han till Vejbystrand i Barkåkra socken. I Vejbystrand hade man 1903 grundat Kronprinsessan Victorias Kustsanatorium (KVK) – senare kallat Kronprinsessan Victorias Sjukhem (KVS) –

som fram till 1940-talet var avsett enbart för tuberkulosdrabbade barn. David hade fått anställning där som eldare, en uppgift han innehade åtminstone fram till 1960.

I juli 1972 var vi ett tiotal personer från Slottshagskyrkan i Helsingborg som under ledning av pastor Gunnar ”Kjille” Kjellander gjorde en resa i Polen och besökte några baptistförsamlingar där. Med på resan var även David Stråle.



David Stråle.[KA]

Eftersom bakteriefloran i Polen var annorlunda mot vad våra magar var vana vid fick de flesta av oss magproblem, dvs. diarré. David kom en dag till Kjille och beklagade sig lite försynt över sin mage. Kjille gav då David ett antal koltabletter för att lindra problemen. Men Davids mage blev inte bättre, och till sist framkom att David inte som vi andra led av diarré, utan istället hade förstoppning! Och den åkomman blir ju inte direkt bättre av koltabletter. Det var så illa att när vi återvänt till Sverige blev David inlagd på lasarettet för att få igång sin mage igen.



Syskonen Alma och David Stråles grav, Bjärnekulla kyrkogård.

Karl David Stråle, som föddes 1905, förblev ogift. Han kom att stanna kvar i Vejbystrand, och bodde efter pensioneringen på Oxelvägen där han avled i maj 1983, 77 år gammal.

Ellen

Ellen var, som tidigare berättats, tillsammans med sin man Ville de sista ägarna till Stråles Café.





Efter besök i lingonskogen i yngre dagar, och på Köpmansgatan betydligt senare. [FM]



Här firas Ellens 50-årsdag den 29 april 1958. F.v. Astrid Jäder. Linnea Andersson, David Stråle, Gerda Assarsson, Ellen, Folke, Ville, Anders Assarsson, Alma Högberg, Emil Andersson. [FM]



Ellen och Ville delar gravplats med hans föräldrar och hans syster Esther på Björnekulla kyrkogård.

Harald

Yngsta barnet till Karl August och Hulda Stråle kom att bo kvar i Röckla, Strömsnäsbruk. 1938 gifte sig kontoristen Harald Samuel Stråle borgerligt med Norrköpingsfödda Ester Maria Eriksson från Helsingborg. Harald noterades senare som brukstjänsteman, och tillsammans fick paret under åren 1939–1945 tre söner och en dotter.

Harald Stråle dog i januari 1964 medan änkan Ester avled 2003, 95 år gammal.

Emigranten Folke

Stråles Café drevs som tidigare berättats under många år av Ellen och Ville Mårtensson. Deras son Folke och jag lärde känna varandra redan som barn, och gick även en kortare tid i samma realskoleklass i början av 1960-talet. Det skiljer två kalenderår mellan oss, men Folke kom ikapp mig ändå.



Farfar Karl August önskar Folke lycka till på första skoldagen, 1955.[FM]

Första steget togs när provinsialläkare Wendt[A] skriftligen intygade att ”Folke vid 6 ½ års ålder var mentalt och fysiskt mogen att börja skolan höstterminen 1955 och inte vänta till kalenderåret där sju års ålder inföll”.[75]

Andra steget kom några år senare när han hoppade över första året i realskolan.

> Efter 6:an i folkskolan skulle jag ha gått i allra första versionen av enhetsskolan i Åstorp, dvs före grundskolans införande. Min folkskollärare Åke Hylen var tydligen tveksam över enhetsskolans kvalitet och hade fått in sin dotter i första årskursen realskolan efter tentamen […] När jag gick i folkskolans 6:e klass ringde jag varje eftermiddag till henne och fick reda på vad som gåtts igenom under hennes skoldag. Sedan hade jag böckerna och kunde läsa på själv.

Utöver läxorna i 6:e klass läste Folke på detta sätt in realskolans första klass, kompletterat med privatlektioner i matematik för en

[A] Ystadfödde Fredrik Hilmer Wendt (1898–1973) var bl.a. köpingsläkare i Åstorp 1936, läkare vid SJ från 1941 och provinsialläkare i Åstorps distrikt från 1947 *(Vem är vem? Skånedelen 1948; runeberg.org).*

kvinnlig lärare samt i svenska och engelska för en realskolelärare vid namn Eklund. Så när andra året i realskolan inleddes för mig i augusti 1961 hade Folke – efter att ha tenterat av första året – hamnat i samma klass som jag. Folke berättar:

> Tentamen för 1:a årskursen gick bra med höga betyg förutom kristendom. Där hade jag prästen i statskyrkan som examinator. Han ville att jag skulle citera psalmer och det kunde jag inte. Men han gav mig ett *B* så jag blev accepterad till andra årskursen.

Medan Folke fortsatte realskolestudierna i Åstorp flyttade jag i februari 1962 med mina föräldrar från Billesholm till Helsingborg. I samband därmed bytte jag Åstorps samrealskola[A] mot Högre Allmänna Läroverket För Gossar (jo, det hette så) i Helsingborg. Folke fortsätter:

> Efter du hade flyttat fick jag i 4:e årskursen Eklund som lärare i franska. Jag var ingen stjärna. Efter examensförhören med kommunalfullmäktigegubbar som vittnen var det ett par dagar innan avslutning med betygsutdelning. Eklund var glad i flaskan. Så han ringde mig på lyran och sa ”Jag vet att du ska gå på Tekniskt gymnasium där franska inte ingår. Så jag har gett dig ett *litet a* trots att du inte är värd det för du är en trevlig prick”.



Realexamen 1964.[FM]

[A] Läroverk och realskolor var ofta avsedda för antingen flickor eller pojkar, medan en *samrealskola* utbildade elever av båda könen. På ”Gossis” i Helsingborg började man omkring 1963 släppa in flickor på gymnasiet. Realskolan lät man vara ifred, förmodligen för att den var på väg att upphöra. Hade jag gått kvar i Åstorp hade jag ingått i den sista årskullen som tog realexamen där.

Efter realskoleexamen i Åstorp och tekniskt gymnasium i Helsingborg var Folke utbytesstudent i Michigan, USA med high school-examen 1966. Sedan han återkommit till Sverige studerade han vidare och tog examen som gymnasieingenjör 1968, civilingenjör 1974 och (efter att 1975 ha flyttat till Stockholm) civilekonom 1978.

> Ofta har jag ifrågasatt nyttan av de högre skolorna. Väldigt litet har jag utnyttjat direkt i arbetslivet. Indirekt troligen en hel del men det viktigaste var ”att lära sig lära”. Tänka självständigt är otroligt viktigt, men jag vet inte hur man lär sig det förutom att vara exponerad för *olika* åsikter i böcker, tidningar, massmedia och *mänskliga kontakter*.

Folke arbetade från 1975 till pensioneringen 2016 åt telekommunikationsföretaget LM Ericsson. Kring början av 1980-talet gjorde företaget ytterligare satsningar på den amerikanska marknaden, vilket ledde till att Folke och hans fru Lena på hösten 1984 flyttade till Dallas, Texas. I december 1986 föddes dottern Maria, och tre år senare återvände familjen till Sverige. Efter två år i Stockholm följde ytterligare Ericsson-stationeringar i tyska Düsseldorf och australiensiska Sydney innan familjens flyttlass i mars 1995 åter gick till Dallas.

När Folke fick frågan vad han gjorde på arbetet svarade han under många år: “Jag läser dokument och skriver sådana. Sen pratar jag i telefon och går på sammanträden.” Officiellt var arbetet produktledning av telefonstationer, dvs. att vara en länk mellan kunderna (hur bra produkterna redan var) och utvecklingsavdelningarna (vad som behövde förbättras).

– Det skämtades om att en bra produktledare på morgonen får kritik från försäljarna för att han/hon inte lovat mer till kunden. På eftermiddagen får han/hon kritik av utvecklingsavdelningen för att ha lovat kunden för mycket, berättar Folke.

På senare år innebar arbetet främst att vara tekniskt säljstöd rörande mobiltelefonnät. I mars 2016 avslutade Folke sin yrkesbana och blev pensionär, efter att under 41 år arbetat inom Ericsson-koncernen.

Folkes fru Lena hade i Sverige varit föreståndare på ålderdomshem, arbetat som diakon i Missionsförbundet och varit kontorsansvarig för Föreningen Ålderdomsföreståndare.

Men i USA fick Lena inte arbeta under deras första fem år, eftersom hon inte hade något arbetstillstånd. Hon kallade sig ”lyxhustru”, fast lyxen bestod mest i att inte arbeta utanför hemmet. Efter tre år i USA föddes dottern Maria och därmed var sysselsättningen inget problem.

Efter att Folke fått grönt kort (permanent uppehållstillstånd) fick också Lena arbetstillstånd. Hon ägnade sig åt hemma hos-demonstrationer och sålde plastburkar från Tupperware. Efter att dotter Maria tagit examen från high school (ungefär motsvarande svenskt gymnasium) började Lena sälja symaskiner i butik. Det var givetvis svenska Husqvarna-maskiner, fast de kallas Viking i USA. Men hon blev tvungen att sluta arbeta när hennes muskelsjukdom gjorde att hon inte längre orkade lyfta symaskinerna.

Sedan många år tillbaka har dock sömnad och quiltning varit hennes främsta sysselsättning. Detta har gett henne ett eget socialt nätverk, men också inkomster i samband med att hon sålt sina produkter på marknader och i andra sammanhang.



Maria, Folke och Lena Mårtensson.[FM]

Granbury, Texas

Under många år hade Lena och Folke kvar en fast punkt i Sverige i form av ett trevligt fritidshus som de 1984 köpt på Smidö vid Mälaren. Där tillbringade de årligen någon sommarvecka, och när Folke emellanåt var i Stockholm å tjänstens vägnar hände det också att han mellanlandade där. Men allteftersom åren gick blev det glesare mellan resorna till Sverige, och i maj 2012 gjordes ett sista besök för att tömma stugan inför försäljning.



Vid stugan på Smidö, 2012.

När detta skrivs på våren 2023 har Lena och Folke sedan april 2016 adress Granbury, som är en liten stad i Texas några mil sydväst om Dallas/Forth Worth-området. De bor ”på landet”, dvs. utanför stadsplanerat område, och har en stor naturtomt på en kulle varifrån de kan se Lake Granbury en bit bort.



Köttbullar på gång, december 2020.[76]

Dottern Maria blev lärare. Hon har undervisat i Texas och Kuwait, men är sedan 2015 lärare i Guangzhou (tidigare kallat Kanton) i södra Kina. Hon trivs och tänker stanna så länge hon tycker det är bra.

1960 och 2022

Åstorps station, en augustidag 1960. Tillsammans med ett antal andra tolv-trettonåringar från Billesholm kliver jag av tåget. Vi lämnar stationen och kastar en blick på ortens hotell och Stråles Café, och går sedan vidare några hundra meter för att inleda vår första skoldag i den fyraåriga samrealskolans första klass.

En höstdag 62 år senare sitter jag i det hus i Åstorp som en gång innehöll Stråles Café och Conditori. Här på bottenplanet finns nu den asiatiska restaurangen Golden Jade, medan ovanvåningen liksom tidigare är bostad.

– Jag och min man köpte huset för sju år sedan, berättar Anna Nguyen. Vi gjorde om bottenplanet till en japansk restaurang och översta våningen till en fyrarumslägenhet. Förra ägaren var från Norge och hade gjort om huset till tre olika lägenheter. Så där var ingen affärs- eller restaurangverksamhet innan vi öppnade Golden Jade för sex år sedan. Just nu bor vi några kvarter härifrån medan vi totalrenoverar ovanvåningen.[77]



Anna och Linh Nguyen.

Medan vi äter lunch bestående av sushi ser vi ett pågatåg[A], kanske med passagerare även från Billesholm, anlända till stationen. Billesholm hör till de gamla stationsorter som under många år var utan persontrafik, men sedan pågatågstrafik mellan Malmö och Åstorp startades på Söderåsbanan i december 2021 kan man åter ta sig med tåg från Billesholm till den gamla järnvägsknuten Åstorp.



Restaurang Golden Jade i det hus som en gång inrymde Stråles Café.

Till sist

Ett särskilt tack till Folke Mårtensson och Karl-Arne Samuelsson för att de välvilligt delat med sig av minnen, information, foton och handlingar!

[A] *Pågatågen* är ett regionaltågssystem inom Skåne län med linjer in i angränsande län. Skånetrafiken, en förvaltning inom Region Skåne, ansvarar för Pågatågen.

Del II
Lagar, brott och straff

§1 Brister någon ut i eder och swordom i samqwem, krog eller källare, eller offenteliga på almänna gator och platser; böte fem daler hwarje gång han therföre lagföres.

Lagar, brott och straff

Släktforskande leder ofta till insikter rörande skillnader mellan forna tiders rättsuppfattning jämfört med 2000-talets, inte minst vad gäller vilka straff som kunde utmätas.

I följande kapitel ges exempel på ett antal händelser, varav en del berör släktingar till mig, från åren 1681–1907 och hur dessa hanterades av dåtida rättsväsende. Vissa företeelser skulle även idag leda till kännbara straff, medan det finns annat som man då såg allvarligt på som inte räknas som olagligt eller straffbart idag.[A]

Ordlista

I denna del, liksom här och var i resten av denna bok, förekommer ord och uttryck från rättsliga sammanhang. Dessa förklaras oftast genom fotnoter i anslutning till texten.

I övrigt vill jag hänvisa till *Juridiska termer* i bilaga 3 på sidan 277, där framförallt juridiska ord och begrepp som fortfarande är aktuella är medtagna.

[A] Citatet på föregående sida hämtat ur Missgärningsbalken i Sveriges rikes lag från 1734.

Kampen om Skåne

Innan jag berättar om rättsfall kan det vara på sin plats med en liten tillbakablick på läget i Skåne under senare hälften av 1600-talet, en tid som starkt präglades av ständiga krig.

I början av 1600-talet räknades Skåne som ett av Danmarks mest blomstrande områden, men mot slutet av århundradet var landskapet svårt sargat av våldsamma krig.

Vid freden i Roskilde 1658 förlorade Danmark bland annat Skåne till Sverige. De danska kungarna försökte flera gånger att återta Skåne, men besegrades. Så till exempel landsteg i juni 1676 den danska armén vid Råå söder om Helsingborg, och intog snart hela Skåne utom Malmö. Men sedan vann svenskarna det blodiga slaget vid Lund i december 1676, och vid Landskrona året därpå led danskarna ännu ett allvarligt nederlag.

Ett sönderslaget Skåne

Krigen lämnade Skåne till stora delar helt sönderslaget. Hus och gårdar var raserade, byar och trakter övergivna.

> Skånes allmoge var nu utarmad; städernas köpenskap, redan förut decimerad till följd av de genom föreningen med Sverige helt ändrade handelspolitiska förhållandena, låg nere, och även den gamla dansk-skånska adeln hade lidit förluster; många hade under kriget förvisats från Skåne […] Så var Skånes folk i alla avseenden försvagat, när kriget tog slut.[78]

Den svenska armén hade marscherat fram och tillbaka genom landskapet. Där den drog fram hade den tvingat befolkningen att ge den förnödenheter, utföra arbete och betala krigsskatter.

> I västra Skåne hade både svenska och danska trupper dragit fram. Där hade befolkningen lidit mera av kriget än annorstädes. Hela byar hade blivit plundrade. Ännu omkring 1670 stod exempelvis i Rönneberga härad många gårdar öde efter att ha blivit skövlade.[79]

Sista försöket från dansk sida att återta Skåne gjordes i november 1709, då en dansk armé på omkring 15 000 man även denna gång gick iland vid Råå. De svenska styrkorna var då betydligt mindre, och väpnat motstånd bedömdes som meningslöst.

Danskarna kunde därför lägga större delen av Skåne och Blekinge under sig, men led slutligen nederlag i slaget vid Helsingborg i februari 1710. De svenska styrkorna leddes av den svenske generalguvernören över Skåne, Magnus Stenbock.

Klockan fyra på eftermiddagen skickade Stenbock iväg sin adjutant till Stockholm med bud om segern.[80]

Den sista Februari
Vi med den Högstes makt
Vid Helsingborg i drabbning
Vår ovän nederlagt.
Vi ha troféer, fångar
I flera tusental,
Som närmare här skrifver
Vår tappre general.[81]

För att citera historikern Carl Grimberg: ”Sedan dess har danskarna aldrig gått över Sundet som fiender”.[82]



Statyn över Magnus Stenbock på Stortorget i Helsingborg invigdes 1901 och har sedan 1959 sin nuvarande placering.

Men inte nog med förfärliga förhållanden som resultat av krigen. Året efter slaget i Helsingborg 1710 tog sig pesten in i Skåne. Österifrån kom den från Blekinge, västerifrån över Öresund och söderifrån från Pommern. Dödssiffrorna i kyrkoböckerna ökade dramatiskt, antalet i jordeböckerna redovisade ödehemman likaså.[83]

Lag och rätt i äldre tider

Tack vare min anfader Måns Pålsson kan vi här få en inblick i en liten del av äldre tiders juridik.

Måns Pålsson[A] var son till Pål Nilsson i Hunseröd, Färingtofta socken och föddes omkring 1650. Måns gifte sig med änkan Bengta Andersdotter, och fick på 1680-talet tillsammans med henne barnen Per, Lusse och Karina.

Granskning av bröstfälle

Man var skyldig att hålla gårdarna i gott skick, och det var viktigt att dessa vid brukar- eller ägarbyte synades av s.k. synemän för att se vad som behövde lagas eller ersättas. Det som då behövde åtgärdas och skulle betalas för kallades bröstfälle (bristfälle), det vill säga kostnaden för åtgärderna. År 1686 utsågs Måns Pålsson att tillsammans med några andra vara synemän i Riseberga.

1688 begärde Måns själv syn. Måns brukade nämligen en av kronans gårdar, och för att han inte skulle bli skyldig att betala det bröstfälle som orsakats av den tidigare brukaren begärde han syn på Färingtofta 4, för att få

> några Män som kunne granska hans Gårdz bröstfälle ibm: på hans och allt gårdsens tilliggiande af hwads nampn det nämpnas kan, der till uthtogz Nämbdemännerna Knut Perβon i Forestadh, och Oluf Larβon i Moderödh sampt Jnge Anderβon i Rijseberga och Bengt Anderβon i Gundetorp, som detta rätrådeligen förrätta och widh nästa Ting afsäija.[84]

Förmyndarskap och arvegodsförvaltning

Vid den tid som denna berättelse tilldrar sig var kvinnor oavsett ålder omyndiga, och lydde alltså juridiskt sett under förmyndare.[B]

[A] Måns Pålsson var min FFFM MMMM F.

[B] Efter 1863 blev *ogifta* kvinnor automatiskt myndiga vid 25 års ålder. Men först 1921 beslöt riksdagen att alla kvinnor, oavsett civilstånd, skulle bli myndiga vid 21 års ålder och därmed få samma rättigheter som männen.

En ogift kvinnas egendom skulle förvaltas av hennes far. Faderns förmyndarskap fortsatte ända till hans död. Då trädde en annan manlig förmyndare in, ofta en bror, farbror eller morbror.

När en kvinna gifte sig övergick förmyndarskapet till hennes man.

> En man som ingick äktenskap utvidgade alltså sin bestämmanderätt genom att han fick förvalta även sin hustrus tillgångar, medan en kvinna som ingick äktenskap snarare fungerade som en förmedlare av tillgångar, av eventuella egendomar eller framtida arv, eller av inflytande som hon hade tack vare sina släktband. När en man gifte sig fick han makt att styra inte bara över sitt eget liv, sina tillgångar och försörjningsmöjligheter, utan även över sin hustrus, sina barns och andra hushållsmedlemmars liv och framtida försörjningsmöjligheter.[85]

Eftersom kvinnor var omyndiga skulle arvegods som tillfallit dem förvaltas av en eller flera män. Att förvalta arvegods åt någon var inget man gärna åtog sig, eftersom godset skulle förräntas till förhållandevis hög ränta vilket sannolikt inte var så lätt att åstadkomma. Skyldighet att ta hand om fädernegods låg på fädernesidans släkt, medan mödernegods skulle någon på mödernesidan ta hand om.

Det var bara kvinnor som levde som änkor som hade rätt att själv förvalta sin egendom.[A] Gifte änkan om sig, övergick denna rättighet till hennes nye make.

Lusse Pålsdotters arvegods

Den tidigare nämnde Pål Nilsson i Hunseröd, Färingtofta, hade i sitt första gifte åtminstone sönerna Måns, Nils och Sasser. Han var därefter gift med den omkring 1649 födda Marina Andersdotter, med vilken han minst fick barnen Sven, Måns och den omkring 1686 födda Lusse.

Pål Nilsson dog i november 1693, och arvet efter honom skiftades sannolikt den 8 december. Eftersom den yngsta dottern Lusses far nu var död skulle förmyndarskapet över henne övergå till någon annan, och det blev då hennes morbror Måns Andersson som utsågs till förmyndare.

[A] Änkor kunde ofta även få bedriva näring för att försörja sig.

Ett år efter att hon blivit änka gifte sig Marina Andersdotter med en man vid namn Troed Torstensson, vilken därigenom blev Lusses styvfar.

Av någon anledning tog Troed i samband med giftermålet på sig förvaltarskapet för det arvegods Lusse tilldelats efter sin far Pål. Med tiden insåg Troed att han hoppat i galen tunna, och ville bli befriad från bördan att vara förvaltare. Han menade att Lusses morbror Måns Andersson (som ju utsetts till hennes förmyndare) skulle ta hand om hennes arvegods. Måns Andersson tyckte i sin tur att Lusses halvbror Måns Pålsson skulle ta hand om det.

Tvist inför tinget

Saken drogs inför rätta, och i oktober 1702 var häradstinget i Norra Åsbo samlade för att höra de inblandade och förhoppningsvis lösa tvisten.

Måns Andersson ansåg att han inte skulle ansvara för Lusses arvegods på hennes fars sida eftersom han var släkt med henne på mödernet. Han menade att det i stället var Måns Pålsson i Färingtofta, som ju var halvbror till Lusse på fädernet, som skulle ta emot och förvalta arvegodset.

Mot detta anförde Måns Pålsson att det var Troed Torstenson som, i enlighet med vad han skriftligen åtagit sig i samband med att han gifte sig med Lusses mor, skulle ansvara för förvaltningen av Lusses arvegods.

Troed Torstensson hävdade då att han tagit på sig förmyndarskapet av oförstånd, och bad att bli befriad från det. Han menade att Måns Andersson borde ansvara för arvegodset, eftersom han vid arvskiftet efter Lusses far 1693 var den som utsetts till förmyndare.

> Derpå swarade Troed Torstenβon att han samma Contract af oförstånd ingick, på det han skulle få Enckian till hustru. Beder elliest att han som är Stiffader till Pigan och icke står till att wara förmyndare för henne, må efter förmyndareordningen och Sweriges Lag derföre blifwa befrijad och den som närmare är det att emottaga hälst Måns Anderβon wid skiftet, som af gode Män är förrättat Ao 1693 är satt till förmyndare, och altsedan derpå intet klandrat.[86]

Efter att ha lyssnat till de inblandade kom häradstinget fram till att det var morbrodern Måns Andersson som skulle ta hand om Lusses arvegods. Var han inte nöjd med beslutet fick han stämma in sina bröder och Måns P i Färingtofta till ett nytt mål i rätten.

> … Måns Andersson i Rijseberga som efter skiftet är satt till förmyndare för Luβe Påhlsdotters godz detsamma med Interesse á 6 proCentum, Räcknat ifrån d 8 Decembr: 1693 af Troedt Torstenβon emottaga; Och sedan instämma sina Bröder och Måns Påhlβon i Färingtofta, att Confronteras med hwarandra, sina skiähl för Rätten framtee och dem afwackta, hwem som bör hädanåth wara berörde Luβe Påhlsdotters rätta Måhlsman.[87]

Olovlig krogverksamhet

Den 8 juni 1708 befann sig Måns Pålsson åter vid häradsrätten. Det hade nämligen förekommit uppgifter om att han haft sex personer hos sig som druckit och spelade kort. Dessa var också instämda till rätten.

> Måns Påhlβon i Färingtofta bekänner fuller att han skänckte dem något öhl moth aftonen när solen war neder, men sålde dem intet hwarcken öhl eller Brännewijn, säger och att Nils Nilβon i Fierhuuset och Måns Nilβon i Ringhult, samt Måns Påhlβons dräng Jöns Swenβon spelade hoos honom om een Tobackz rull som de hade köpt tillhoopa, men han hade intet der med att beställa.[88]

Resultatet av den tämligen omfattande rättegången blev att Måns Pålsson dömdes till böter för ”olovligt krögeri”. Dessutom fick en av Pålssons gäster, Nils Nilsson i Fjärhus, böta för sabbatsbrott eftersom han gått ut ur kyrkan innan gudstjänsten var slut. Övriga gäster ansågs inte ha begått något brott.

Måns Pålssons fru Bengta Andersdotter dog i december 1716 i en ålder av 75 år, medan Måns Pålsson levde till omkring 1730.

Svordomar och sabbatsbrott

På sön- och helgdagar var det strängt reglerat vad man fick göra, eller snarare inte göra. Det var till exempel inte tillåtet att arbeta, utföra hantverk eller idka handel, möjligen med undantag av att man efter gudstjänsttid kunde sälja mat och dryck ”till nödtorft”.

I den något senare missgärningsbalken i Sveriges rikes lag från 1734 stadgas i kapitel III *Om swordom och sabbatsbrott* att

> §1 Brister någon ut i eder och swordom … i samqwem, krog eller källare, eller offenteliga på almänna gator och platsar; böte fem daler hwarje gång han therföre lagföres.
>
> §6 Then som begår något brott på Söndagar eller Högtidsdagar, emellan klockan fyra om morgonen, och nijo om aftonen; böte tijo daler för sabbatsbrott, och för gierningen särskilt.[89]

Mördarbröderna Abrahamsson

Tack vare min släkting[A] Carina Månssons omfattande forskningsarbete och tydande av gamla domböckers handskrift kan jag här återge en tragisk historia om två bröder som mördade sina fruar.

I början av 1660-talet bodde en bonde vid namn Abraham Tufvesson tillsammans med sin hustru Bolla i Norra Strö socken, någon mil nordväst om Kristianstad. Abraham hade sex barn, däribland sönerna Tue (Tuve) och Nils.[B]

Tue på Råby

Den äldre av de ovannämnda bröderna Abrahamsson, Tue, var vid början av 1680-talet frälsebonde[C] i Råby[D] i Fjälkestad socken, Villands härad. Han hade omkring 1674 flyttat från Övarp 4 i Norra Strö socken. I Övarp hade han förutom att verka som bonde även förtroendet att sitta som stockeman[E] vid häradsrätten i Östra Göinge. Han var gift med en kvinna med efternamnet Lassesdotter eller Larsdotter.

Markerna där Råby låg tillhörde Råbelövs slott, som vid den tiden ägdes av Ebbe Ulfeldt (1616–1682). På slottet styrde Ebbes dotter Christina, som var född 1653 i Stockholm.

[A] Carinas mormors farmor Johanna Nilsdotter och min farfars far Magnus Nilsson var syskon, alltså är Carinas mor Marianne och jag fyrmänningar.

[B] Carina Månsson är ättling till Anders Abrahamsson, en annan av Abraham Tufvessons söner.

[C] En *frälsebonde* arrenderade marken av en adelsman och betalade för detta en avgift till honom. En insocknes frälsebonde var dessutom tvungen att göra dagsverken och hjälpa till med t.ex. slåtter och skörd på adelsmannens gård (http://medeltiden.kalmarlansmuseum.se).

[D] *Råby* tillhörde Fjälkestad socken i Villands härad.

[E] *Stockeman*, benämning på vissa tingsledamöter. Häradsrätten bestod åtminstone i Östra Göinge av en lagkunnig tingsskrivare, jämte häradsdomaren eller häradsfogden, vanligen den äldste eller mest erfarne bland stockemännen, samt åtta stockemän. (Peter von Möller: Halländska herrgårdar – runeberg.org).

Hennes storasyster, Anna Catharina, var då [1653] sex år. När Christina var två år flydde hennes mor till sin syster. I ett brev till systern hade Hedevig tidigare kallat sin man för ”det förbannade kreaturet”. Flykten innebar dock inte en total brytning med Ebbe Ulfeldt. År 1660 föddes Christinas lillasyster Sophie Marie – med Ebbe Ulfeldt som far.[90, A]

Hittad ihjälslagen utomhus

Den 17 april 1681 blev en kvinna ”död funnen på Rablöf äger, i huita giöhl, uthi sin Blotta särk”. Hon hade omfattande skador på kroppen, däribland ett knivstick i vänster arm och ett vid strupen, och dessutom var hela vänstra sidan av kroppen sönderslagen.[91]

Kvinnan identifierades som Tue Abrahamssons hustru. Från flera håll riktades omgående misstankar om att det var hennes man som ”giordt det wederstyggelige Mord”. Eftersom Tue var bonde under Råbelöv togs han redan två dagar senare dit för att inledningsvis förhöras. Adelsmän hade rätt till viss jurisdiktion på sin herrgård gällande sina underlydande, vilken kallades gårdsrätt eller borgstueret.

Därefter togs fallet upp vid Villands häradsrätt i Fjälkinge[B] tisdagen den 26 april. Där framställde Johan Anastasius, som var befullmäktigat ombud åt ”Högwäb:na Jomfru Christina Ulfelt” på Råbelöv, saken inför rätten och överlämnade det skriftliga förhöret från Råbelöv den 19 april. Förhöret lästes upp[C] och Tue tillfrågades om han tillstod den bekännelse han då lämnat eller om han frångick den. Tue tillstod och därefter hörde rätten ett antal vittnen.

En släkting till den döda hustrun, Karin Jönsdotter, berättade att hon och offrets bror Zakris Larsson sett henne lämna Råby och då sprungit efter för att se vart hon tog vägen. De hann upp henne i en kohage. Hon hade då bland annat sagt att hon var på

[A] Enligt Nordisk familjebok, Uggleupplagan (runeberg.org) hade Hedevig ”förlöpt honom [Ebbe Ulfeldt] med en älskare”.

[B] I brottmål hölls rannsakan även på länsfängelset i Kristianstad, men då Tue hölls kvar på Råbelöv (och inte var förd till länsfängelset eller häktet) utgår jag från att ärendet behandlades i Fjälkinge.

[C] Detta begärdes att få infört i akten, vilket innebär att förhöret bör finnas i inneliggande handlingar. Dessa har inte undersökts.

väg till torpen Tommerup och Pärstorp, och att hon inte kunde stanna hos sin man eftersom han hotat slå sönder hennes armar och ben.

Sedan vittnade några män om att de på begäran från några andra personer tillsammans begett sig till gölen för att undersöka den döda kroppen. När de kom dit hade de sett att

> den wenstre armen war i sönder slagen, och den hella sida op igiönnom fra knäen, och till armhullen war ganska blå, och syntes pa det enna låår, at skulle warre slaget et öxe hammerslag, sa fantz och en hull i halssen, och et i armen, siuntes wara giort med knif.

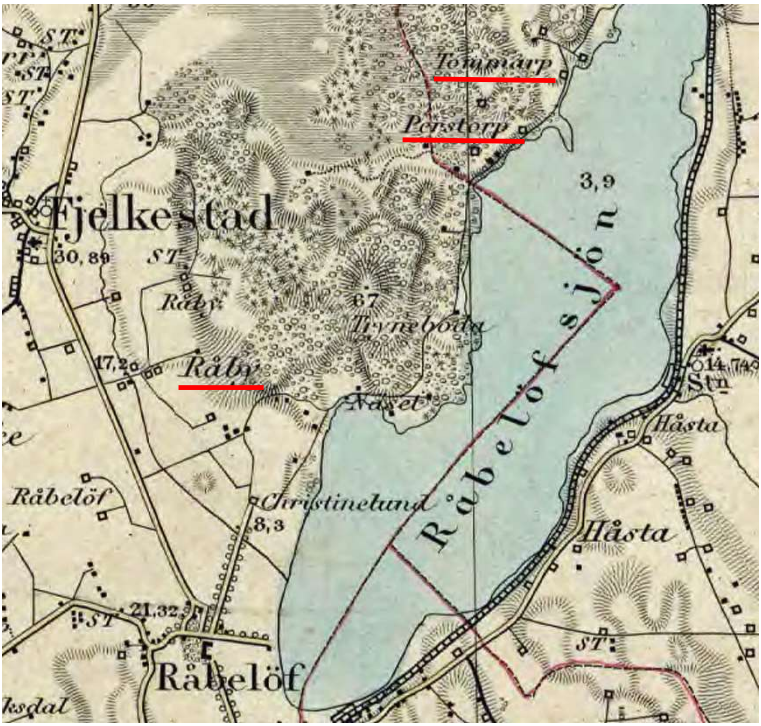
Därefter hade kroppen tagits upp och lagts i en kista. Nästa dag undersöktes kroppen igen.

Efter dessa vittnesmål bordlades ärendet, för att återupptas den 10 maj. Då kom det fram att Nils Nilsson i Råby tillsammans med tre andra hade granskat gölen där den döda anträffades. De hade då inte funnit något där som kunnat orsaka de skador som fanns på kroppen. Området omkring gölen genomsöktes också, och man fann då på väg mot Tommarp blod på en stubbe, liksom löv och kvistar liknande vad man funnit i den dödas hår.

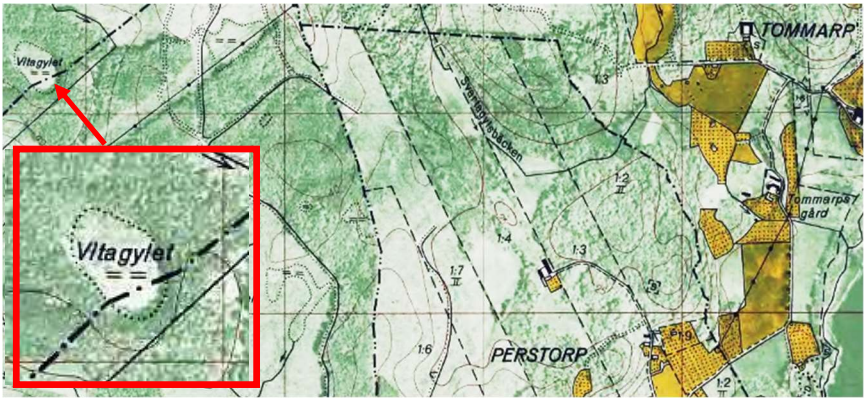
Befallningsmannen på Råbelöv, Olof Brosius, vittnade därefter om att Tue bett honom att komma

> i lönndom att tala med högvälborna husbonden med, om hon ville släppa honom lös så han kunde komma till att rymma, så skulle hans släkt giva en summa pengar, eller och han måtte sitta i Borgestufuen, så ville han själv betala 2ne män som skulle hålla vakt över honom.

Därefter framfördes uppgifter om att Tue Abrahamsson haft rykte om sig att ha slagit en piga med yxa. Boel Jönsdotter bekräftade då att hon 1675 hade en piga vid namn Kierstin Svensdotter. En dag i september hade Boel och pigan begett sig ”ut i vången i mening att ruska hör” och fann då Tue liggandes vid vägen. Pigan kastade då något till Tue, som sa att det skulle hon ”få skam för”. Han följde sedan efter kvinnorna och slog pigan ”i bröstet med sin Öxehammare så hon fallt omkull”. Han reste henne sedan upp igen, och slog omkull henne på nytt ”med öxehammaren 2 eller 3 gånger, och aktet intet att hon bad för sig”. När de kom hem igen såg Boel att pigan var ”brun och blåslagen”.



Området för händelserna, ca en mil norr om dagens centrala Kristianstad.[92]
Nedan ses Huita Göhl (Vita gylet) väster om Tommarp där Tue Abrahamssons hustru hittades död.[93]



Vidare berättades att Tue Abrahamsson

> der han dagsitter som en fånge […] alltid låter sitt onda hjärtelag tillkienna, i det han säger der han kommer löös, skall han wäl betala den som är orsak i detta hans fängelse, såväl de honom tingfört, som wittnat i saken.

Efter vad som dittills framkommit blev rättens utslag att Tue Abrahamsson borde plikta med sitt liv ”för den vederstyggelige missgärning”. Tue begärde emellertid uppskov till nästa ting för att då kunna bevisa att han var oskyldig.

Att gå ed på oskuld

Fram till 1695 kunde domstolar i Sverige ålägga en anklagad att befria sig från misstankar genom så kallad edgärd eller laggärd.

Detta innebar att en anklagad som nekade till beskyllningarna skulle samla ihop personer som ville gå ed på att den anklagade talade sanning. Det skulle dock vara aktade, betrodda personer och inte vilka som helst.

För olika brott gällde olika antal edgärdspersoner, ofta sex, tolv eller tjugofyra. En anklagad som lyckades frikändes, medan den som misslyckades blev fälld. Metoden byggde på att man höll eden helig och drog sig för att svära falskt.

Parallellt användes också nämndemannaprocessen, som innebar att nämndemän granskade bevisningen och därefter friade eller fällde. 1695 avskaffades dock edgärdssystemet helt. Den individuella värjemålseden fanns dock kvar – innebärande att man på egen hand kunde svära på att man talade sanning.[94]

Så har det till exempel inte sällan hänt att misstänkt i faderskapsmål lyckats ”svära sig fri”.

Dömd till döden genom halshuggning

Den 31 maj 1681 samlades man åter till ting. På begäran av Christina Ulfeldts befullmäktigade Johan Anastasius tillfrågades då Tue Abrahamsson om han kunnat samla tolv män som kunde ”gå laur” (laggärd) och svära honom fri. Han svarade att han ”är en fremmet som icke länge hafver bott här i härradet” och att det skulle vara svårt för honom.

Tues bror Nils Abrahamsson i Övarp fick då frågan om han var villig att ”gå laur”. Nils svarade att han varken sett eller hört något i ärendet, och att han därför inte kunde ”understå sig att gå i lauro for honom eller svärja honom fri”.

Sedan ytterligare personer hörts lämnade Tue Abrahamsson ett skriftligt inlägg, vilket blev uppläst och där han bedyrade att han var helt oskyldig och därmed skulle anses fri från anklagelserna.

Rätten ansåg dock att det som ytterligare framkommit inte påverkade uppfattningen att Tue fick anses skyldig och skulle plikta med sitt liv. Domslutet blev därför att

> han Tue Abrahamsson jo är rätta banneman till sin hustrus död, och derföre bör at plichta och lida pa sit lif och halss medh en öxa, kroppen pa 4 stegell och hufuet pa en pahl, hans Boe och godz huor det finnes efter lag forfallet; och den sahl: hustrus döda lekam, som till datto hafr stået ofuan Jorden i Marken, at stedes en Christelig Begrafningh i kiörkegarden.[A]

Slutet blev alltså en neslig död för Tue Abrahamsson, medan hans hustru äntligen kunde ges en hedersam kristlig begravning.

Nils på Övarp

Den således sannolikt 1681 avrättade hustrumördaren Tue Abrahamsson hade som framgått en bror vid namn Nils[B]. Denne var av allt att döma också en våldsam man. Inte minst hade han allmänt rykte om sig att ofta misshandla sin hustru, den tidigare änkan Aijda (Agda) Hansdotter, med vilken han sannolikt varit gift sedan omkring 1672. Men som vi snart ska se stannade det inte vid misshandel.

Vid tre-tiden på eftermiddagen lördagen den 27 maj 1693 hördes skottlossning i Övarp, omkring 1,5 mil nordväst om Kristianstad. Lutze Persdotter, maka till Carl Knutsson i Övarp

---

[A] *Stegling* var ett straff som endast män utsattes för. Stegling skedde efter att den dömde avrättats. Personen kunde till exempel först hängas eller halshuggas varpå kroppen styckades upp i olika delar som därpå placerades på stora hjul som sattes upp horisontellt på pålar, som avskräckande exempel (Brott och straff i gångna tider – Historiesajten.se).

[B] Tue hade två bröder vid namn Nils, här bör avses den äldre av dem.

och närmaste granne till Nils och Aijda , har berättat att Aijdas tioårige dotterson kommit till henne och sagt att hans mormor ”låg dödh i förstugan, och hade fallit medh grytan”. Lutze följde sedan med Nils Abrahamssons bror Jon för att se hur det var fatt med Aijda, ”och tå befunno dhe henne wara dödh”.[95]

Några andra gav sig då iväg för att leta efter Nils, och sedan man fått tag på honom följde han med dem hem men ”dock icke gräät”. Den döda bars sedan ut till ett ”Baakhuus, aff förstugan, der hon lågh i sitt blodh på ryggen”. Ingen kände till att hon skulle haft några ovänner, ”men alle Byymännerne hafwa denn Tancken, att Mannen Nills Abrahamsson är skyldigh i hennes dödh”.

Den 29 maj, två dagar efter att Aijda hittats död, togs fallet upp i Östra Göinges häradsrätt, som hade sin tingsplats i Broby. Först hördes Nils Abrahamsson, ”uppå hvilken bäres Suspicion[A]”, och förmanades allvarligt att berätta allt han visste om själva mordet eller annat kring detta. Nils nekade, såväl till gärningen som till att veta något om vad som hänt.

Häradsprofossen[B] Oloff Ollson berättade under ed att han dagen efter dådet tillsammans med flera andra personer sökt efter Nils Abrahamsson. Ute på ett fält fann de en man, kallad Jeppe skomakare, liggande i ett stenröse. Jeppe tillfrågades då om han sett Nils Abrahamsson, vilket Jeppe förnekade. Då fick de plötsligt se Nils på andra sidan stengärdet. Där sprang han hukande, förmodligen för att försöka undgå upptäckt. De gensköt då Nils, som sa att han skulle gå till byn, och han följde sedan med de övriga dit.

Rannsakan fortsatte därefter med förhör med åtskilliga vittnen. Dessa delgav samstämmigt rätten uppfattningen att offret varit ”een from och redelig Qwinna, som flitigt gick till Gudz huuss och kyrkia, och haffwr hafft ett godt loff och rykte om sigh”. Samtidigt framkom från flera hålla att paret ”lefvat illa tillsammans och slagitz”. Så berättade till exempel ovannämnda Lutze Persdotter att Aijda några gånger hade beklagat sig för henne och ”wijst henne Axlar och armar, att hon varit bruun och blåå”.

[A] *Suspicio* (latin): misstanke, jfr engelska *suspicion*.

[B] *Profoss*, den som bland annat hade hand om fångarna.

Men snart kom misstankar även att riktas åt annat håll. Skomakaren Jeppe Tuessons hustru Elena Persdotter berättade att hon natten mellan lördagen och söndagen ”tå hon låg i Sängen, iempte sijn Man Jeppe Tueβon” hade frågat honom om han var skyldig till mordet eller visste något om det. Detta nekade han till. På söndagen hade Jeppe framåt aftonen gett sig iväg, och hon hade sedan dess inte sett till honom. Det framkom även lite annat som tydde på att Jeppe på något sätt skulle kunna varit inblandad i dådet.

Det visade sig längre fram att den omkring 25 år gamle Jeppe tagit sig över till Danmark, varifrån han sedan hämtades. Den ”14 octobris 1693 klockan 11 för Middagen, ankom fången och skomakaren Jeppe Tuesson aff Offwarp och Ströö Sockn, ifrån Dannemarck hijt till Broby”. Jeppe bedyrade sin oskuld och sade sig aldrig ha skjutit med någon bössa och ”refererar sigh till Byymännerne, och alle dhem som honom känna”.

Men han hävdade också att Nils Abrahamsson redan förra hösten börjat försöka övertala honom att skjuta ihjäl Aijda Hansdotter, eller ta livet av henne på annat sätt. Nils övertalningsförsök upprepades sedan bland annat vid

> Wallborgmessetijdh, Tå han [Jeppe] sydde skoor hooss Ryttaren Swen Ingemansson i Aska och Sandby Sochn, Tå kom Nills Abrahamsson till honom, wijdh pass in emoot Middagh, och lät kalla honom uth om porten, hwarest han satt på een steen, och badh honom skiuta hustrun i hiähl, Men [Jeppe] wille icke deruthj samtyckia.

Dagen före mordet hade dock Jeppe Tuesson lovat att ta på sig skulden och sedan ge sig iväg från trakten. När mordet skett, och innan Jeppe lämnat socknen, hade enligt Jeppe Nils Abrahamsson bror Jon kommit till honom och gett honom en vadmalströja och tio daler silvermynt. Jeppe hade sedan gett sig av, och så småningom kommit till stranden norr om Helsingborg där han betalt några män för att med båt ta honom över till Danmark.

Jeppe förnekade att han skulle skjutit Aijda, och hävdade att han när skottet hördes suttit i sitt hus och sytt skor. Han sa också att Nils Abrahamsson hade varit inne hos honom två gånger samma dag. Han berättade vidare att sedan Jon Abrahamsson varit hos honom och överlämnat vadmalströjan och pengarna sagt att

”Gack nu fahnen i Wålldh, ty det är Syndh, att två Menniskior skole slachtas för Een”.

Därefter hördes Jon Abrahamsson, som förnekade att han skulle gett Jeppe tröjan och pengarna. Men Jeppe stod fast vid vad han berättat. Sedan fortsatte rannsakan med att Nils Abrahamsson och Jeppe Tuesson upprepade gånger nekade och beskyllde varandra för dådet. Sålunda hävdade Nils att Jeppe ljög, och att Jeppe ensam dödat Aijda Hansdotter. Jeppe å sin sida sa att

> Nills giör, lijka som hans Broder Tue giorde, hwilken ock slogh sijn hustru ihiäl, doch aldrig wille bekänna, och måste lijkwähl mista lijfwet” […] Nills Abrahamsson säger, att skomakaren skiöt hans hustru ihiähl, Men skomakaren wijdh otwungne många Eeder säger, att Nills Abrahamsson hafwer sielff giordt dät.

Två dödsdomar i samma ärende

Den 16 oktober fortsatte rättegången. Jeppe Tuesson kallades då in ensam och tillfrågades varför han, fastän han sedan länge vetat vad Nils Abrahamsson hade i sinnet, inte berättat det för Aijda eller någon annan i släkten, och inte heller för ”Cronans Befallningzman i häradet”, så att därigenom dådet hade kunnat förhindras. På detta svarade Jeppe ”att han sådant icke bättre hafwer förstådt”.

Han fick också frågan varför han gett sig iväg, och han svarade då att Nils Abrahamsson lovat honom pengar om han gav sig därifrån och tog på sig skulden. Dessutom angav han som skäl att han ”offta medh sijn hustru kijfwade och trättade”, och att de inte kunde förlikas.

Sedan häradsrätten ställt ytterligare frågor till Nils Abrahamsson och Jeppe Tuesson ansåg man att det inte gick att ”wijdare bekännelse aff dessa utleetha”. Därefter äskades rättens utslag av

> Procuratoren[A] Wäll:tt Per Liungesson, uppå Cronans BefallningzMans Wällbetrodde Nicolai Stobaej Wägnar, och effter dhe nu producerade skähl.

Efter uppräkning av ett tjugotal punkter på vilka rätten grundade sitt ställningstagande meddelades att man fann skäligt att Nils Abrahamsson skulle dömas till döden genom halshuggning.

[A] *Procurator*. i detta sammanhang ombud för godsherrens räkning

> Nills Abrahamsson, fast änn han gierningen aldrigh hade giordt, såsom author[A] […] böör mista sitt Lijff, och honom hufwudet medh Een yxa att afhuggas, huffwudet på Een påhla, och kroppen att läggas på stegel, sigh sielfwom till wällförtient straff, och androm QwinneMördarre till Exempel och Wahrningh.

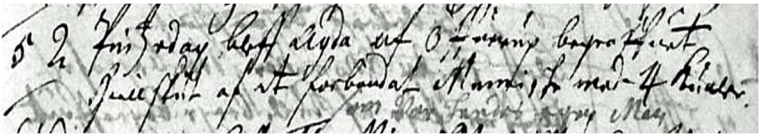
Till samma slutsats vad gäller straffet kom rätten beträffande skomakare Jeppe Tuesson, inte minst då han – trots att han långt före dådet haft kännedom om Nils Abrahamsson avsikter – inte varnat sin tidigare matmor Aijda Hansdotter eller berättat för någon annan så att dådet därigenom kunnat förhindras. Han ansågs därmed delaktig i gärningen.

> Altså pröffwar Rätten skähligt, det bem:te skomakaren Jeppe Tuesson […] i lijka måtto böör mista sitt lijff, hufwudet medh Een yxa att affhuggas, och tillijka medh kroppen att gräffwas i Jorden, medh mindre höglofl Kongl hoffRätten, Öfwanberörde Motiver annorledes behagade ansee, och hans straff Lindra, som alltsammans dess Nådgunstige och Mognare Omdöme underdånigt submitteres.[B]

Skut af et forbandet Menniske

På flera ställen i domboken finns som framgått en och annan skrivning som kan tyda på att rätten inte ansåg det helt klarlagt om det var Nils Abrahamsson eller Jeppe Tuesson som sköt Aijda Hansdotter.

Men uppenbarligen var den Herrens tjänare som skrev i socknens dödbok desto mer säker beträffande skuldfrågan:



”2 Pintzedag bleff Agda af Öffuerup begraffuet …skut af et forbandat Menniske med 4 kulor, som war hendes egen Man.” [96]

[A] *Author* torde här avse det vi idag i rättssammanhang kallar anstiftare (enligt SAOB *upphofsman*)

[B] Nils dödsdom verkställdes enligt vad som framgår i domboken angående arv. Däremot är det inte undersökt huruvida även Jeppe avrättades.

Ingrids och Holgers oäkta barn

Forskning kring en anfader ledde Carina Månsson vidare till nya fynd i domböcker vilka denna berättelse baseras på.

I oktober 1709 begrovs i Ekeby i nordvästra Skåne den 90-årige smeden Holger Nilsson. Han var sedan 1695 gift med Inger Jönsdotter, hans tredje äktenskap. Enligt vigselboken i Ekeby[97] var båda födda i Getinge socken i Halland. De händelser som här återges skedde i det landskapet på 1680-talet.

Övergav sitt nyfödda barn

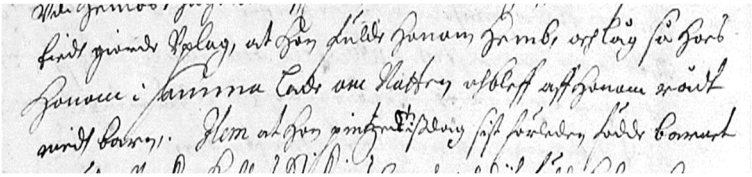
I juni 1682 anträffades ett övergivet nyfött barn utanför en backstuga vid Övraby[A]. Barnets moder misstänktes vara den ogifta kvinnan Ingrid Bengtsdotter, och barnet hade således tillkommit genom lägersmål, en vid den tiden straffbar handling[B]. Ingrid kom därför att den 7 augusti 1682 stå till svars inför Halmstad häradsrätt i Kvibille[C], för att där redogöra för sina handlingar – begått lägersmål och för att ha ”lagt barnet i lönn” – och för vem som var far till barnet.[98]

Ingrid berättade då att barnets far var Holger Nilsson i Väggarp. Hon uppgav att hon mött honom i Hembs hage på kvällen ”3 Wekor for sist förleden Michelsdag” (8 september 1681), och sedan följt honom hem där hon ”låg hos honom i samma lade om Natten och bleff aff honom rådt med barn.”

[A] *Övraby* ligger ca en halv mil norr om Halmstads nuvarande centrum. Vid Övraby låg Halmstad innan det på 1300-talet flyttade närmare havet.

[B] En sexuell förbindelse mellan två som inte var gifta och som ej stod i ”skyld- eller svågerskap” med varandra kallades för *'lägersmål'* eller *'lönskaläge'* och var åtalbart fram till 1855. Förbindelse mellan en gift och en ogift kallades för *enkelt hor* och var bägge gifta kallades det för *dubbelt hor* (Brott och straff i gångna tider – Historiesajten.se).

[C] *Kvibille* var under många år (t.o.m. hösttinget 1889) häradets tingsplats.



"… i samma lade om Natten och bleff aff honom rådt med barn." [99]

Ingrid berättade vidare att hon den 6 juni födde barnet i ensamhet utomhus ett par timmar innan solen gick ner, och senare kom Holger till henne. Först på torsdagen då det kom ett kraftigt åskväder ville inte Holger låta henne längre vara utomhus, utan tog "af Medynk öffuer Barnet" henne med hem till sig, där hon och barnet fick vara i smedjan.[A]

På fredagen och en del av lördagen var Ingrid och barnet ute i ett skogsparti nära smedjan. Hon gick sedan till ett gärde där Holger sagt att han skulle möta henne. Han kom ridande dit på ett "swart bleset MäraCreatur"[B], och skjutsade henne och barnet till ett hus där de mötte vångagömmaren[C]. När denne sedan gett sig iväg hjälpte Holger Ingrid och barnet ner från hästen. Han bad henne lägga barnet på marken och "giöra kors der öffer", och att innan hon gick därifrån se till att barnet "icke foor illa eller kom undr Creatuers gewalt". Hon gjorde som Holger sagt och lade barnet vid husets gavel. Därefter gick hon och gömde sig bland några buskar, för att därifrån kunna ha uppsikt över barnet.

Så småningom kom vångagömmaren tillbaka, såg barnet och tog upp det. Han bar in det i stugan och lämnade det till en kvinna vid namn Börta som bodde där. Detta bekräftades inför rätten av vångagömmaren Måns Åkesson.

Därefter gavs ordet till Holger Nilsson. Han kunde inte neka till att han mött Ingrid i Hembs hage och att hon följt med honom hem. Hon hade legat hos honom "i hans Loo om Natten, men iche Weet om han rörde henne i ringaste måde, efftersom han war

---

[A] Holger Nilsson verkar ha varit bonde i Väggarp, men sannolikt även smed.

[B] Sto med svart bläs.

[C] *Vångagömmare,* av vångalag anställd person med uppgift att utöva tillsyn över vångarna (gärdena, fälten). Bönderna i byn utgjorde ett gemensamt *vångalag* och reglerna för vångalaget var stadfästa i byordningen (SAOB).

druchen". I övrigt tillstod han vad hon sagt, men nekade till att ha varit hos henne före eller efter hon fött barnet, och inte heller att hon varit i hans smedja. Däremot sa han att han gett henne 1 riksdaler och lite mat som färdkost.

Domar avkunnades om Holgers tredje barn med Ingrid

Sedan tillfrågades Ingrid av häradsskrivare Larsson om det inte var så att hon dessutom har två oäkta barn "her i landet Lefwandes och aflat med be:te[A] Holger Nielsson". Hon tillstod detta, och sa att det första "aflade hon med honom då han war gift med sin första hustru, och det andra nähr han war Enckeman". Ingrid tillfrågades även om hon hade barn i Danmark och om hon varit med barn för två år sedan, något hon förnekade.

Den 28 augusti skulle Ingrid Bengtsdotter åter stå inför tinget, men hon kom inte dit. Detta berodde, enligt Landzgewallierens[B] underlydande Peder Andersen, på att hon förra lördagen avvikit från Halmstad.

Ingrid fortsatte att hålla sig undan, medan Holger Nilsson fanns på plats den 9 oktober. Han tillstod då att han avlat två barn med Ingrid, "det första uthi hans ächtenskap med hans första quinna, det andra uthi hans änkestånd". Däremot nekade han till att vara far till Ingrids senast framfödda barn.

Den 6 november 1682 meddelade häradsrätten sin dom över Holger Nilsson och (den frånvarande) Ingrid Bengtsdotter. Rätten ansåg att Holger, trots nekandet beträffande sista barnet, utom äktenskap avlat tre barn med Ingrid. Han dömdes att "pligta och straffas på hans ytterste gods och förmågo […] och sedan förwises Landet". Ingrid dömdes – i enlighet med sin egen bekännelse att hon avlat tre oäkta barn med Holger Nilsson – till att "uthom all nåde strafas till kåken[C]", och att hennes ägodelar, om hon hade sådana, skulle tillfalla "Kongl. Ma:t och Cronan".

[A] *Be:te*, bemälte, ovannämnde.

[B] *Landzgewallier* (landsgevaldiger), chef över häradsprofossen som var den som ansvarade för fångarna.

[C] *Kåk* och *kåkstrykning*. Se nästa sida.

Ytterligare barn utom äktenskap

Tio månader senare, den 18 september 1683, samlades Halmstad häradsrätt i Kvibille för att förhöra ”Ingret Bengtsdotter barnfödd i Folkestad” som i november föregående år dömts till prygelstraff men sedan dess lyckats hållit sig undan rättvisan.[100]

Inledningsvis tillfrågades Ingrid om hon avtjänat sitt straff, vilket hon nekade till eftersom hon rymt och uppehållit sig i norra Halland. Hon medgav också att hon inte på 1 ½ år fått kyrkans absolution[A] för sina synder eller ”begått Herrens Nattwardt”.

Vidare tillstod Ingrid att hon framfött fyra barn där Holger Nilsson i Väggarp var fadern. Det senaste skulle ha avlats ”i Weggarp förrän doomen gick och han blef förwjst”. Hon hade fött barnet ”uthj een Swinebo” och utan andra människor närvarande. Två dagar senare hade hon gått fram till en krog. Där gick hon in i ett brygghus där hon fann lite svagdricka. Då kom frun i huset dit och bad henne att gå till prästen i Getinge och låta kristna barnet. Men av rädsla för att gripas ville hon inte det, utan skulle ta sig till norra Halland där hon inte var känd och där låta döpa barnet. Enligt Ingrid hade barnet sedan döpts när det var tre veckor gammalt av slottsprästen i Halmstad, och hon ”holt det sielf till funten”.

Eftersom det cirkulerat omfattande rykten om att Ingrid skulle avlat fler barn med Holger Nilsson, och att

> sombliga skulle wara Mördade, så förmantes hon alfwarligen till att bekenna sanningen och icke döllia någodt af sine begågne Synder, på dhet Gudh kan blifwa hennes Siäl dhes nådigare.

Kåk och *kåkstrykning*. Prygel med spö eller ris var ett ofta förekommande skamstraff i äldre tid. Det ådömdes för enklare brott som t.ex. sedlighetsförbrytelser eller lättare misshandelsbrott. Straffet utfördes vanligen vid skampålen, kåken, som för det mesta stod uppställd inför allas åsyn på stadens torg. Ordet kåkstrykning lever kvar i uttrycket ”ett kok stryk” (Brott och straff i gångna tider – Historiesajten.se).

[A] *Absolution*, handling genom vilken en präst meddelar någon syndernas förlåtelse, vanligen i gudstjänst eller vid bikt.

Ingrid nekade dock till att det var fler än fyra barn, varav tre var i livet. Hon uppmanades dock att till nästkommande dag noga tänka över saken.

Vidare framkom att ingen av de vid tinget närvarande visste var Holger Nilsson befann sig.

Åter på rymmen

Dagen därpå beklagade landsgevaldigern att han, trots att han befallit

> häradzprofossen Mattes Ollsson att taga konan i godh förwahring och slutha henne om begge händerne; Så haar han dhet intet ljkwäll giordt. Uthan hon ströket Jernen af dhen eena handhen och i natt tagit flychten, lemnandes barnet efter sig.

Ingrid hade således lyckats göra sig fri och befann sig nu åter på rymmen, dock utan sitt senast födda barn. Den fortsatta hanteringen av målet fick därför uppskjutas.

Den 20 september meddelade emellertid landsgevaldigern att han just fått besked om att ”dhen bortrymde konan är fast tagen i Heebacka”, som låg en fjärdingsväg[A] från tingsplatsen Kvibille.

Sedan Ingrid samma dag hämtats till tinget berättade hon att hon lyckats rymma eftersom hon haft handfängsel bara om högra handen. Hon hade med den andra handen lyckats kränga av sig handfängslet och sedan ge sig av utan att bli upptäckt. Därpå gav hon en längre redogörelse över vart hon begett sig, och hur hon sedan blivit fasttagen på en gård och kvarhållen medan bud skickades till kronolänsmannen. Sedan kom länsmannens dräng och

> …Landzgewallieren medh sin tienare som fördhe henne hjt till Qwibille. Och sadhe sig ingen maat eller dricka fådt sedhan hon gick från Skoby förän nu i Heebacka, icke heller någon henne hysat; för dhet öfrige wedhstodt hon sin förre bekennelse och wille för Retten intet wjdare tillstå än som tillförene, att hon afladt fleere än desse 4 barn.

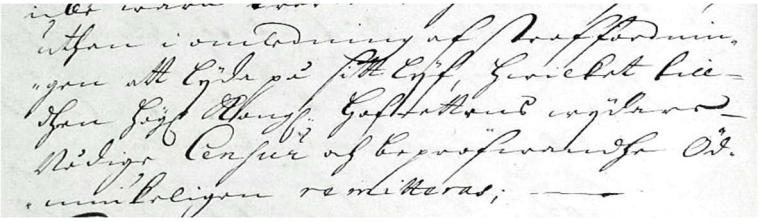
Därefter blev det dags för häradsrättens dom, som i ”allmogens, Närwaro och påhöör, blef uppläst och publicerat således”.

[A] *Fjärdingsväg*, motsvarande 4 500 alnar, dvs 2 672 meter.

Dömdes till döden

I domen slår rätten fast att Ingrid Bengtsdotter avlat tre oäkta barn med den gifte mannen Holger Nilsson, för vilket hon den 6 november 1682 dömts till prygelstraff. Hon rymde dock innan avtjänandet, och fick sedan dess ytterligare ett utomäktenskapligt barn. Rätten ansåg dessutom att hon med sitt agerande hade försakat Gud och frånsagt sig den kristna tron. För dessa försyndelser mot Gud och landets lagar dömdes därför Ingrid Bengtsdotter den 20 september 1683 till döden.

> Emedhan konan Jngredh Bengtzdotter efter egen bekennelse haar, medh een gift Man Holger Nilsson tillförene aflat 3 oächta barn hwarföre hon Anno 1682 d 6 Nov: är dömbdt att straffas till kåken, Men då tagit flychten och straffet entlupet; Nu åther igen ett oächta barn aflat [---] och fostret i skogh och Mark uthan några qwinnors öfwerwarelse framlagdt, eij heller låtet barnet komma till Christendoomb förän hon blef grepen och till Hallmstadh bortfört, hwar wedh hon synes hafwa Gudh och dhen Christelige trooen sigh så mycket meer frånsagdt och försaakat, som hon så genom dhet förra som nu seenare bortrymmandhe, icke tenkt någon paenitence giöra, uthan från dhetta seenare som dhet förra barnet bortlupit, förän hon någon absolution på så långsamelig tjdh unfådt;
>
> Så pröfwer Retten i anseendhe till hennes många grofwe synder Gudz föracht och stoore förargelser, henne icke wara wärdh lenger att lefwa, uthan i anledning af strafförordningen att ljda på sitt lijf, hwilket till dhen högl Kongl hofrettens wjdare Nådige Censur och bepröfwandhe Ödmiukeligen remitteras;[A]



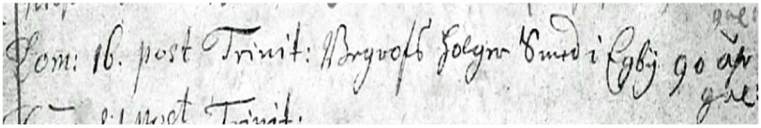
"…uthan i anledning af strafförordningen att ljda på sitt lijf".

[A] Dödsstraffsdomar lämnades till hovrätten för ytterligare prövning. De flesta dödsstraff verkställdes inte. De omvandlades av hovrätten (i detta fall Göta hovrätt) till straffarbete eller liknande (för kvinnor spinnhus). Mer om omvandling av dödsstraff och spinnhus finns att läsa på s. 108–110.

Smeden Holger

Vad gäller smeden och barnafadern Holger Nilsson råder viss oklarhet om vad som hände närmast efter att han i november 1682 dömts till förvisning[A]. I mantalslängden för Väggarp 1684 noteras Holger som rymd, och enligt pastoris berättelse är hustrun tiggare. I Ekebys mantalslängd för 1688 finns både Holger och hustrun på plats, sannolikt redan då på gatehus[B] 19 som tycks ha fungerat som smedja vid den tiden.

Äktenskapet med första frun hade varat fram till hennes död på 1670-talet. Därpå var han gift med en kvinna vid namn Kerstin från ca 1680 till hennes död omkring 1694, för att året därpå ingå äktenskap med Inger Jönsdotter. 1698 finns paret på gatehus 19 i Ekeby. Holger var 72 år gammal och hustrun 27, och det finns också noterat ”mannen utgammal och siuk”. Dock skulle han komma att leva ytterligare 18 år.[101]



”Holger smed i Egby 90 år gml” begrovs den 16:e söndagen efter trefaldighet, dvs. 15 september, 1709.[C]

Utöver de barn Holger Nilsson fick tillsammans med Ingrid Bengtsdotter hade han minst sju med sina tre hustrur, däribland den ca 1673 födde Nils som kom att bli MMMF MFMM F till Carina Månsson.

[A] *Förvisning*. Termen användes i betydelsen förvisning av en person från gärningsorten (ortsförvisning) eller utvisning ur landet (landsförvisning). Straffet kunde vara tidsbegränsat eller på livstid (Förvaltningshistorisk ordbok, fho.sls.fi).

[B] *Gatehus*. Stuga eller hus på annans mark, i undantagsfall med en liten markbit. Stundom kallades även torparnas hus för gatehus.

[C] Enligt den då gällande gregorianska kalendern.

Konstituerande ting 1683

I skånska Västra Göinge härad hölls det första tinget under svensk lag i augusti 1683. Det nedan citerade protokollet har framtagits av Carina Månsson, och ger bland annat exempel på hur ett ting kunde vara sammansatt vid den tiden.

Före och efter

I Västra Göinges grannhärad Östra Göinge[A] bestod häradstinget före september 1683 bland annat av 8 stockemän (se nedan) samt häradsdomare (tingsfogde) och lagläsare. Vid tinget fanns även bl.a. kungens befallningsman (fogden) på plats med juridiskt ansvar att bevaka kronans intressen och att svara för lag och ordning.



Minnessten i Röinge (vid Hässleholm), tingsplats för Västra Göinge härad.

I de gamla medeltidslagarna sägs att tinget ska sammanträda under bar himmel, och många gånger har man alltså behållit den ordningen upp i sextonhundratalet. På tingsplatsen fanns, då tinget ännu hölls utomhus, fyra stockar, utlagda som en kvadrat. På dessa satt ”stockemännen”, alltså nämndemännen.
I Norra Åsbo år 1680 var dessa åtta till antalet [..] Enligt medeltidslagarna måste en nämndeman vara bonde, alltså ha ett eget bo, vilket egentligen diskvalificerar alla som inte är självägande bönder. Men denna regel syns tidigt ha anpassats till lokala förhållanden.[102]

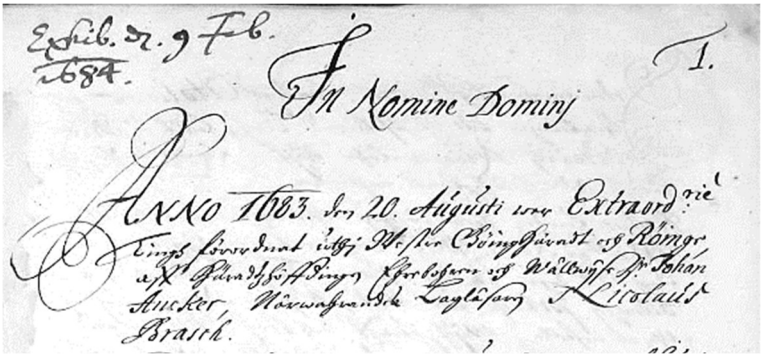
[A] Sannolikt var nämndens sammansättning likadan i de båda häraderna.

Även om Skåne sedan 1658 tillhörde Sverige fortsatte man att följa den danska ordningen. Men från 1683 gällde den s.k. uniformiteten, dvs. svensk rättsordning i Skåne. Den svenska ordningen innebar att för rättskipningen svarade 12 nämndemän varav en domare. Chef för tingsrätten var liksom tidigare häradshövdingen.

Den som inte var nöjd med häradsrättens dom kunde gå vidare till landstinget respektive hovrätten och kungen.

Första svenska tinget

Den 20 augusti 1683 samlades man till det första tinget enligt svensk ordning för Västra Göinge härad.



Anno 1683 den 20 Augusti war Extraord:rie Tingh förordnat uthj Westre Göinghäradt och Röinge, aff häradtzhöffdingen Ehrebohren och Wällwijse Hr Johan Ancker, Närwahrandes Lagläsaren Nicolaus Brasch. Tå först, till at incaminera Uniformiteten af Justitien, lijkmätig medh Sweriges Lagh och Stadgar, så constituerades Een af dhe 12 Männ till dommare, Nembl:

Domare Nillß Ollßon i Boa
Nembdemänn Swen Thueßon j Åretzlöff
Mickell Jönßon j Grantinge
Torkell Månßon j Ellarp[A]
Månß Hanßon j Önnestad
Tullßon Laßon j Englarp
Nills Perßon i Gräßliunga

[A] Torkel Månsson bodde i Hillarp. Anfader till Carina Månsson.

Månß Swenßon j Nefflinge[A]
Swen Person j Krooksiö
Jeppe Aßarßon j Tofftare [Toftaröd][B]
Månß Perßon j Mahla
Per Nillßon i Gunnarstorp

Hwilke alle tillförrende j Lagmannens, högwälborne Hr Baron Herrmann Flemmingz praesence, wijdh introductionen, som skiedde den 25 Julij nästförlijdne, aflagdt sijn Eedh.

Der näst constituerades af häradtzhöffdingen twenne Männ at haffwa acht och inseende medh häradtzkijstan Nembl. Cronones Bonde Mickell Jönßon j Grantinge[C], och Torbiörn Jönßon j Siörödh af frellßegodz, begge af Stoby Sochn.

Sedan angofwe sig Diverse, som togo Citationer och Stembningar till Nästföhliande Ting, hwilke tå effter Orden och Numer lähre blijfwa framkalladhe, och här således onödigt att inskrijfwa.

Sidst och Emedan dhenne gången inthet mehra war at bestella, så bleff på Kongl Maij:tz wägnar tinget lyyst igen till idag 14 dagar at skola hållas, Tå både Nembden och allmogen praecise till klockan 8 för middagen, sigh hafwa at instella, wijdh straff och Böther *t*ill giörandes om någon kommer för seent, och uthan laga förfalldh sigh absenterar.

Så bleff och j lijka måtto ansagt Cronones Lendzmänn at dehla häradet i fyra fierdingar, och till nästkommande Ting aff hwar fierding haffwa Sex Männ, hwilke 24 Männ skola och på Tinget wara tillstädes, och det sålunda ett Ting effter annat på allmogen om skifftas, effter lagen. Der medh är Tinget dhenne reesan i Jesu Nampn slutat och Upphäffwet.[103]

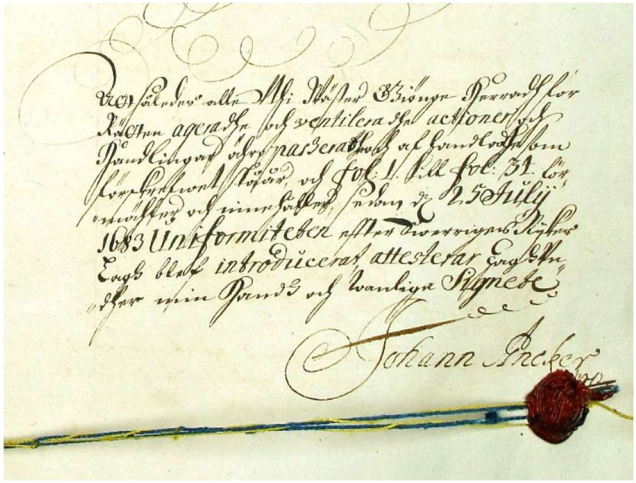
[A] Anfader till Carina Månsson.

[B] Anfader till Carina Månsson och dessutom min FFFM MFMM F. Se även *Jeppa nämndeman i Toftaröd* s. 185.

[C] Anfader till Carina Månsson.



Del av Röinge 1698. Tingshuset inritat längst upp till vänster.[104]



Protokollen från tingsrättsförhandlingarna renskrevs och samlades årsvis och skickades sedan till Göta Hovrätt.

Här ovan intygar på sista sidan av 1683 års samlade protokoll häradshövding Johann Ancker med namnteckning och sigill att allt blivit korrekt avskrivet. Notera det blågula snöret.[105]

Häradsbot för dulgadråp

Carina Månsson har under sitt forskande bland annat kommit i kontakt med de rättsliga begreppen dulgadråp och häradsbot. Efter ett inledande avsnitt om gällande lag på 1680-talet och senare följer ett exempel på tillämpning.

När ett lik påträffades utomhus och brott ansågs ligga bakom, och man inte kunde få fram någon gärningsman, så skulle hela häradet kollektivt bestraffas genom att böta för *dulgadråp*.

> Dulgadråp (fsv. dulgadrap, duladrap), jur., en i Sveriges äldre lagar förekommande beteckning för ett dråp, hvars gärningsman ej upptäckes […]. Om dulgadråp stadgade lagarna i allmänhet, att, om lik med sår eller andra spår af våldsam behandling […] påträffades ute å marken, det ålåge häradet eller skeppslaget eller (enligt några lagar) i vissa fall byn eller de närmaste byarna att inom natt och år "finna" banemannen eller i annat fall erlägga böterna, hvilka i olika lagar hade olika belopp […] Anträffades liket inom låst hus, skulle, enligt de äldre lagarna, husets egare böta, där ej banemannen fanns. I Upplandslagen kallas böter för dråp af ofvannämnda beskaffenhet "morþgæld", hvaremot i Landslagarna uttrycken dulgadråp och morþgæld förekomma om hvarandra till betecknande af hvad i de flesta landskapslagarna kallas dulgadråp.[106]

I förarbetena till Sveriges Rikes Lag (1734 års lag) diskuterades vid flera tillfällen om detta även skulle gälla städerna.

> Är påstådt, att dulgaböterne borde afskaffas, andre hafwa ment, att de måtte modereras, och remitterades detta cap. til lagcommission, hwarwid ständerne förbehöllo sig, att sådana böter icke måtte i städerna introduceras.[107]

> En annan påstod, at landet bör så wäl befrias ifrån dulgadråpsböter som städerne. Därpå utlät sig Borgmestaren Raab, at Gudz lag utnämner sådane böter, men i städerne äro de onödige, emedan banemannen kan där letteligen ertappas.[108]

När lagen slutligen antogs av riksdagen 1734 undantogs städerna, och häradsboten fastställdes till 100 daler.[A]

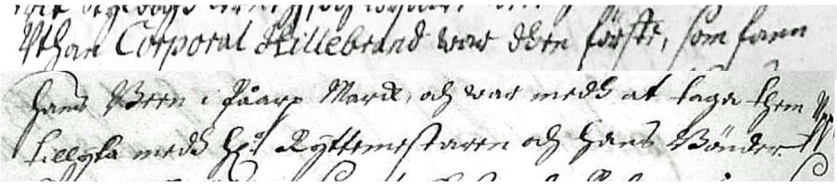
[A] Lagen stadfästes av kung Fredrik I den 23 januari 1736 och trädde i kraft den 1 september 1736. Den ersatte de medeltida Kristofers landslag och stadslagen.

> Finnes man eller qwinna å landet dräpen, och warder ej någor lagliga til dråpet wunnen inom natt och åhr, eller skiäliga therföre misstänckt; tå skal Häradet efter mantalet böta för thet dulgadråp hundrade daler: Tage halft Konungen, och halft målsäganden.[109]

År 1860 togs *dulgadråp* bort från svensk lag efter motion ”om upphäfvande af 27 kap. M. B.[A] ang. dulgadråp”.[110]

Fann hans Been i Påarp Marck

Tredjedag pingst 1684 begrovs resterna av en oidentifierad man på Hästveda kyrkogård i Östra Göinge härad.



> Corporal Hillebrand war den förste, som fann hans Been i Påarp[B] Marck, och war medh at taga them upp, tillijka medh hr: Ryttemestaren[C] och hans Bönder.[111, D]

Den döde bedömdes ha blivit ihjälslagen, och att dådet ”begånget ähr förleden Krijgtidh”.[E] Sannolikt hade man bland kvarlevorna även funnit något som tydde på att han varit soldat.

Fynden kopplades till en undersökning som genomförts redan 1680 i Rävninge[F] under ledning av Johan Lange[G]. Skälet till under-

---

[A] *M.B.,* missgärningsbalken.

[B] Nämnda Påarp ligger strax sydväst om Hästveda.

[C] Ryttmästare Edward Willhelm Rechenberg. Se *En mindre trevlig ryttmästare* i slutet av kapitlet.

[D] Samtliga citat i kapitlet, utöver det inledande ur Nordisk Familjebok samt förarbetena till 1734 års lag och lagen, är hämtade från Carina Månssons avskrifter ur domboken för Östra Göinge häradsrätt.

[E] Skånska kriget 1675–1679.

[F] *Rävninge*, då skrivet Räffninge, ligger några kilometer söder om Hästveda.

[G] *Johan Lang/Lange* (f.1655) var sekreterare i generalguvernementet i Skåne till 1683 och ”brukad i angelägna ärender av riksråden och generalguvernörerna Joh. Gyllenstierna och Rutg. von Ascheberg” (www.adelsvapen.com).

sökningen framgår inte av tillgängliga rättegångshandlingar, men kan ha haft samband med att en soldat var försvunnen.

Rättsligt efterspel

Den 5 juni 1684 var sockenmännen i Hästveda kallade till Broby, tingsplats för Östra Göinge härad, för att ”gifwa upplyyssning om det dulgadråp” som upptäckts. Misstankar riktades mot bonden Per Jonsson i Rävninge.

Nio av sockenmännen var övertygade om Per Jonssons oskuld, och borgade för honom såtillvida att om han avvek skulle de svara i hans ställe. Efter att de avlagt eden betygade alla att de

> inth wetta när then döda är slagen ihjähl, fast minder någon aff dhem deruthj interesserat eller wållandes eij heller dhe någonsin hördt något ondt om Bonden Per Jonβon i Räffninge.[112]

Därefter bordlades ärendet för att vid senare tillfälle återupptas, och då med den tilltalade Per Jonsson ”tillstädes, att swara för sig, hwarest och när det påfordras” eller skulle de ovannämnda nio så kallade löftesmännen ”stånda i stellet för honom, om han bortwijker”.

Handläggningen av fallet fortsatte den 11 februari 1685, och då med Per Jonsson närvarande. Först tillfrågades ryttmästare Edward Wilhelm Rechenberg om han visste något om den döde ”som han lät upptaga och begraffwa i Hestwede kyrckiogårdh tredie pingesdagh”.

> Hwar till hr: Ryttemestaren swarade, sigh inthes wetha dhen dödas Bahnemann, uthan der gick et allmeent Ryckte, att Per Jonβon i Reffninge skulle warit skyldigh deruthj, och wijdare weet han icke derom, uthan Corporal Hillebrand war dhen förste, som fann hans Been i Påarp Marck, och war medh at taga them upp, tillijka medh hr: Ryttemestaren och hans Bönder.[113, A]

Vidare framkom att ”Pastoren, wyrdige och wällärde hr: Sivert i Hestwede” vid tre tillfällen hade samlat sockenmännen i Hästveda kyrka, och uppmanat dem att berätta ifall de visste något om mordet.

[A] Ryttmästare Reichenbergh hade 1684 tre bönder som han kunde kalla sina, en i Skärseröd och två i Rävninge.

Därefter vittnade nämndemannen Åke Lasson i Essestorp, som betygade ”wijd sijn saligheetz eedh” att han inget hört om någon mördad soldat förrän hans husbonde Johan Lange rannsakat Per Jonsson hos länsmannen Åke Persson i Rävninge.

Sedan framträdde ytterligare elva vittnen, vilka alla förnekade att de känt till något om någon ihjälslagen soldat innan resterna av kroppen hittats. Samtliga betygade också att de aldrig hört annat än gott om bonden Per Jonsson.

Ryktesspridning

Tydligen hade ryktena om Per Jonsson som gärningsman uppkommit då någon sagt att han skulle haft andra kläder på sig än vanligt, dvs. underförstått skulle tagit kläder från den döde.

Detta motsades dock av nämndeman Åke Lasson i Essestorp, som hävdade ”att han aldrigh seet eller förnummit, Per Jonsohn haft andra Kläder på sigh, än Bonde Pieltar”.

I detta instämde Christen i Mannarp och sa att han

> aldrigh hördt om Per Jonβon i Reffninge säijes, eij heller weet medh honom annat, änn dhet som ährligit och godt ähr […] Aldrigh förnummit Per Jonβon haffwr andre Kläder uppå sigh änn Bondekläder.[114]

Sedan betygade de tolv vittnena, såväl på sina egna som på hela socknens vägnar,

> effter dheras undfångne Fullmacht, att dhe inthet annat wetter i dhenne saak at berätta, änn som reeda skiedt ähr. Der hoos heela häradet och hwar Sockens Fullmechtig för sigh eedeligen contesterade[A], dhet dhe icke wetta något om dhetta dråp.[115]

Därefter framkom att ryktet om att Per Jonssons skulle vara gärningsmannen gått i flera led. Ryttmästare Rechenberg sade sig först ha hört det av pastor Siwert, som hört det av löjtnanten Augustus Rechenberg (bror till ryttmästaren), som sagt sig ha hört

[A] *Contestera*, betyga, försäkra, bedyra (SAOB, saob.se).

det av gårdmannen[A] Måns Månsson i Mannarp. Eftersom denne inte var tillstädes beslöts att ärendet skulle återupptas dagen därpå, och att han då skulle hämtas till tinget.

Friande dom

Dagen därpå stod Måns Månsson i Mannarp således inför tinget. Efter avlagd ed betygade han att han aldrig känt till något om dråpet, än mindre sagt något om det till den saligen avsomnade löjtnanten Augustus Rechenberg eller någon annan. Månsson poängterade att han redan under ed sagt detta vid förhör i Rävninge, liksom i kyrkan inför hela församlingen.

Pastor Siwert i Hästveda ”contesterade sigh aldrig hördt detta Spargemente[B] af någon allerförst, änn af Sal: Hr Lieut:ten Augustus Reichenbergh” som sagt sig först ha hört det av Måns Månsson. Även andra personer nekade till att ha hört eller spridit ryktet om Per Jonsson.

Därefter meddelade tingsrätten sitt domslut.

> Alldenstund Rätten, så wähl i förlijdne Åhr 1684 wijdh ordinarie Sommar Tinget, haffwer hafft dhenne Saak, om det dulgadråp, som i Hestwede Sockn skiedt ähr, under förhöör, som särdeles nu dhenne gång och efter alle omstendigheeter förnummit, Bonden Per Jonβon i Reffninge, uthj den Suspicion om dhen Mördade Menniskan […] aldeles wara oskyldigh…[116]

Tingsrättens fann således bonden Per Jonson i Rävninge vara helt oskyldig till mordet. Han frikändes därför, och istället dömdes hela häradet att betala ”Mordgäldzbötter” om 40 mark, dvs. så kallad häradsbot.

[A] *Gårdman*, ”Gaard-mand, betegnelse for en person, der bor sammen m. en anden ell. andre i samme gaard […] person, der bor til leje hos ejeren af en gaard ell. et hus paa landet; inderste; indsidder” (Ordbog over det danske Sprog, ordnet.dk/ods).

[B] *Spargemente*, rykte, sladder, prat (SAOB, saob.se).

En mindre trevlig ryttmästare

I texten ovan förekommer en ryttmästare Edvard Wilhelm Rechenberg (död 8 maj 1701), och även hans bror Augustus (död någon gång mars 1683 – februari 1684). Båda var söner till stallmästaren Hans Jacob Reichenberger[A] och hans hustru Anna Messenia.

Stallmästaren dog före 1649, och 1668 mageskiftade[B] änkan Anna sitt Söderby i Börstils socken i Uppland mot riksskattemästaren Sten Bjälkes Ottarp i Hästveda socken. Edvard Rechenberg hade börjat sin otrevliga bana redan 1666 med att ha dräpt en av bönderna under Söderby, och sannolikt var mor och barn i stort behov av att komma därifrån.[117]

Av Östra Göinge domböcker framgår det tydligt att Edvard Rechenberg var en förfärlig bråkmakare och slagskämpe, som inte bara behandlade sina bönder illa utan även sin bror, svägerska och länsmän. Rechenberg betedde sig så illa att Skånes generalguvernör Rutger von Aschebergh fann sig föranledd att 1684 skriva ett skarpt brev till honom, där han gick så långt som att hota att ta ifrån honom säterifriheten[C].

> Såsom hans Kongl Maij:tz allernådigst Consenterat att Hr Ryttmestaren Rechenbergh på Åttarp Gårdh medh Skertzeröö och Refninge hemman, eftersom för uthj sin lijffstijdh skall åthniuta Sätherij frijheett, dok, således, att hand dersamme således brukar, att hand der samma öfwer deeras Räntta och emoth billigheeten ike beswärar, så att dee genom hans wållandhe blifwa ruinerat; Altså befahlas Edher hermedh bem:te Hr Ryttmester på mina wägnar att ansäga, dhett hand sigh her efter acktar för att miβbruka denna Kongl Maij:tz Nådh, och Bönderne öfwer deras wahnliga Räntta och otijdige Eker och arbethe ike beswärar, så frampt hand ike will, att Jagh efter ordre då samma frijheett honom igien betaga skall, hermedh Gudhj befahlett. Aff Mallmöe d 28 Octobr: Åhr 1684.[118]

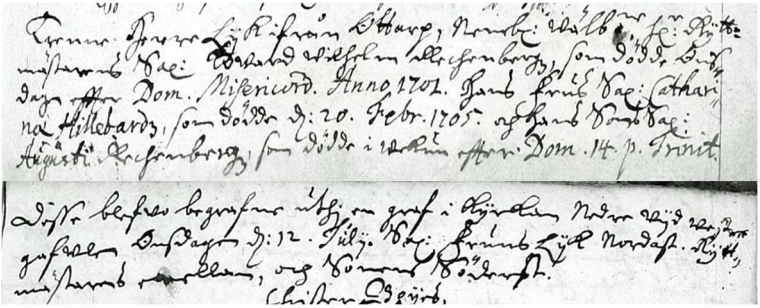
[A] Ska inte förväxlas med Hans von Rechenberg (Bengt Hildebrand: uppsats i *Festskrift till Verner Söderberg* (1932).

[B] *Mageskifte*, ”at bytte fast ejendom eller dele heraf, og det sker oftest inden for familieforhold” (tax.dk/jv).

[C] *Säterifrihet*, ”frihet från skatter o. d. som säteri åtnjöt. *Säteri*, gård som beboddes av adelsman (o. vanl. utgjorde huvudgård i ett komplex av spridda frälsegårdar) o. för vilken ägaren åtnjöt frihet från skatter o. d.” (SAOB, saob.se)

Edvard Rechenberg bättrade sig dessvärre inte, men om det är anledningen till att samtliga hans gårdar tillhörde kronan 1702 [119] får vi låta vara osagt.

Den 12 juli 1705 begrovs i Hästveda kyrka ”trenne lik från Ottarp” i en grav vid västra gaveln, nämligen den redan 1701 döde Edvard Rechenberg, hans hustru Catharina och son Augusti.



…Välb-ne H:r Ryttmästarens Sal: Edward Wilhelm Rechenbergz, som dödde Onsdagn effter Dom. Misericord. Anno 1701. Hans Frus Sal: Catharina Hillebardz, som dödde d: 20 Febr. 1705. och Hans Sons Sal: Augusti Rechenbergz, som dödde i wekun effter. Dom. 14. p. Trinit. Desse blefvo begrafne uthi en graf i Kÿrkan Neder wijd westra gafwlen Onsdagen d: 12. Julij. Sal: Fruns Lijk Nordost. Ryttmästarens emellan, och Sonens Söderst.[120]

Förödande brand på Tommaholma

Den 28 maj 1696 utbröt eld på hemmanet Tommaholma i Matteröds socken, och gården med alla fyra längorna brann ner.

Vad orsakade branden, och hur kunde den få sådan spridning? För att utreda detta, och för att avgöra ifall branden uppkommit av våda och om åbon Bengt Frennesson därmed skulle få ersättning via brandstod, hölls den 12 oktober samma år ”inqvisition” vid Västra Göinge häradsrätt. Med hjälp av till rätten inkallade vittnen kunde man få följande bild av händelsen.

Storm gav snabb spridning åt elden

Tidigt på morgonen hade man bryggt två skäppor malt (ca 50 liter), och när bryggandet var avslutat hade Elsa Frennesdotter (syster till Bengt) släckt elden så att man ”ingen gnist kunnat förnimma”, vilket intygades under ed av tjänstepigan Sissa Olsdotter. Mitt på dagen hade det börjat storma, och vid 17-tiden hade eldsvådan på okänt sätt brutit ut.

> ingen wisste på hwadh sätt detta kunde wara tillgångit, och om någon förborgat kunde kommit af stormen upp i taket, är Gudh bäst bekant.[121]

Efter att ha avlagt ed berättade drängen Torsten Christensson att torsdagseftermiddagen innan pingst hade pigan Elsa Frennesdotter kommit springande och ropat att det brann i brygghuset, och att då han kom dit brann det överallt.

Brygghuset låg ett trettiotal meter norr om gården, och eftersom det rådde en förfärligt stark storm hade elden spridit sig till den norra längan. Därefter spred sig elden snabbt även till övriga byggnader, så snabbt att ”ingen räddning kunde skiee, uthan altsammans afbrände ock lades i aska”.

Bud med begäran om hjälp skickades till Hendrick Olsson och Christen Truedsson, vilka bodde en dryg kilometer från Tommaholma.

> … tå budh kom till dem om hielp och räddning, lupo dhe straxt dijt, men af den häfftiga storm, war omöjeligt rädda, uthan all gården i hast afbrände, och folcket illa skänedes af Eelden.[122]

Åbon Bengt Frennessons svåger, nämndemannen Jeppa Assarsson[A] i Toftaröd, bodde en halv mil från Tommaholma. Enligt honom hade det den dagen varit så stark storm att han på marken en kvarts mil från gården hittat rester av halmtaket.

Slutligen hörde rätten den stackars åbon Bengt Frennesson, som ”war ännu eij aldeles frijsk af den skadan, han fick af Eelden”. Frennesson avgav liknande vittnesmål som de övriga, och berättade att han själv varit hemma på gården när elden bröt ut. Han beklagade att han inte kunnat rädda något ur eldens härjningar, och bad om bistånd ur brandstoden för att kunna återuppbygga hemmanet.

> Tillspoordes, om han med tryggt samwette kunde giöra sijn Eedh, om sijn och sijnas oskylldigheet uthj hemmanets affbrännande? Swar ja, och effter förestafwande straxt presterade Eeden, att han icke weet, hwadan Eelden ähr lööskommin, och at olyckan är tijmat af rättom wåda, äskandes ödmiukeligen Brandstood till hemmanets uppbyggande.[123]

Rättens utslag blev att branden var en olyckshändelse, och att Bengt Frennesson därför skulle tilldelas 80 daler silvermynt ur brandstoden.

> Alldenstund Bonden uppå 7/16 hemmanet Tommeholma i Matteröds sochn No 1, Bengdt Frennesson, haffwer giordt sielf sijn Eedh, at des hemman och wäll bebygde gård är afbrändt af rättom wåda, uthom hans och hans huusfolcks förwållande; Altså pröfwar Rätten skähligt honom tilböra Brandstoodh. I anledning Kongl. Maij:ts Allernådigste Förordning, åttatijo dal. smt., som Cronans Befallningsman wälbetrodde Jöns Jönsson honom lärer tillställa, så snart medlen kunna warda incasserade.[124]

[A] Bengt Frennessons syster Kerstina var gift med Jeppa Assarsson. Se *Jeppa nämndeman i Toftaröd,* s. 185.

Brandstod - den tidens brandförsäkring

En föregångare till senare tiders brandförsäkring var brandstod, där de som drabbats av eldsvåda kunde få ersättning.

Bebyggelsen i Göinges byar var ofta tätbebyggd. När elden kom lös i en bondgård spreds den ofta till angränsande gårdar, och hela byn kunde bli utplånad.

> Då föräldrar ville överlämna fast egendom till mer än ett av barnen, skiftades åker och äng, kålhage och humlegård. Byggnaderna måste nu hysa flera familjer, ty ”de gamle” behöll något utrymme för eget behov. Fordrade en delägare mera plats, anslöts en ny länga till en av de äldre. Stundom lades nybygget så nära, att det blev till förfång för grannarna.
>
> I ett sådant gytter av hus med halmtak, låg en räddning utom räckhåll för byamännen, då elden fått fäste. Brunnen på gårdsplanen blev oåtkomlig; i villervallan hittade kreaturen inte gårdsporten och katastrofen blev oundviklig […] Det enda som lät sig räddas, var brygg- och stegehus, som uppförts ett stycke utanför övrig bebyggelse.[125]

Men hjälp fanns att få för den som drabbades genom s.k. brandstod. Innan denna infördes fick de drabbade själva, efter inhämtat bevis från tinget, försöka att tigga ihop pengar för att kunna åtgärda skadorna.

Brandstod var en föregångare till senare tiders brandförsäkring, och hade anor tillbaka till det medeltida bondesamhället. I skånelagen stadgades att ”brandstod skola alla de, som det brinner hos för sex örar eller mera, taga över hela häradet”.

Tingsrätten avgjorde om den som lidit skada genom brand skulle få ersättning. Denne drabbade erhöll då så kallad brandstod, vilken bestod av bidrag, ofta in natura, från häradets bönder.

I Skåne gällde fram till 1683 danska lagar och bestämmelser om brandstod. Men även i Sverige hade redan i Magnus Erikssons landslag av 1347 stadgats att ”Alle äge brandstod taga och giva, de som bofaste äro, klerker, lekmän och så deras hjon, ingen äger vara fri därifrån”.[126]

I juni 1688 sändes fyra ombud från varje skånskt härad till Malmö för att träffa överenskommelse om vad som framöver skulle gälla.

> Allmogens hemställan på sammanträdet i Malmö, att ”Qwarnar, Officerares och Civil Betienters boosteller samt Prästegårdar – höra uthi Brandstudens tagande och gifwande sig regulera och rätta”, gillades av Konungen. Rutger von Ascheberg[A] utfärdade den 10 februari 1690 instruktion för ”brandstuden”, och denna kungjordes strax i kyrkor och på tingsplatser.[127]

Förordningen innehöll bl.a. att häradsskrivarna skulle upprätta förteckning över hemman och gårdar, och att dessa skulle summeras per socken och därefter häradsvis och överlämnas till generalguvernören. Förteckningen skulle innehålla uppgift om brandstoden för varje hemman, baserad på storleken i mantal.

[A] Ascheberg var sedan 1680 generalguvernör över bl.a. Skåne.

Dödsorsak: barnkvävning

För ett par hundra år sedan var barndödligheten betydligt högre än idag. Så dog till exempel i 1700-talets Sverige omkring en femtedel av alla födda redan under sitt första levnadsår.[A]

Dödsorsaken var ofta de barnsjukdomar vi idag vaccinerar emot, och lunginflammation skördade också många spädbarns liv. En annan inte sällan angiven dödsorsak var så kallad barnkvävning, det vill säga att föräldrar av våda kvävt sina spädbarn under sömnen.

Af wårdslöshet förqwaft

På våren 1696 födde Kerstina Frennesdotter, maka till nämndeman Jeppa Assarsson i Toftaröd, Norra Rörum, en son som på palmsöndagen döptes och fick namnet Nils. Månaden därpå begrovs dock lille Nils, sedan han ”blef hos sina föräldrar i Eke förqväfd 4 weckor 5 dagar gl”.[128]

Samma sak hände även ett barnbarn till Jeppa och Kerstina. Deras omkring 1688 födda dotter Troen var gift med bonden Helje Oredsson. Paret fick sju barn, där den i juni 1724 födde sonen Jeppe dog endast sex veckor gammal sedan han ”wart wid sin moders bröst förqwaft”.[129] Troen fick därför genomgå skrift för ”thett hon af wårdslöshet förqwaft sitt barn”.

Delade meningar om barnkvävning

Om en mor kvävde sitt barn i sängen bedömdes det av hennes samtid oftast som olyckshändelse, men kyrkan straffade henne ändå för vårdslöshet. Kyrkan ålade modern (eventuellt båda föräldrarna) botgöring i form av uppenbar skrift, vilket innebar offentlig bekännelse, botgöring och återupptagande i församlingen.[130]

> Från och med 1723 slapp kvinnorna som oavsiktligen kvävt sina barn i sömnen plikta på den vanliga pliktpallen, där tjuvar och personer som begått sedlighetsbrott pliktade, utan fick fullgöra plikten i ett avsides rum i kyrkan. Om misstanke fanns att barnet var mördat gick fallet vidare till

[A] Barndödlighet har länge varit ett av måtten på ett lands hälsoläge. Motsvarande siffra 2010 var 2,5 promille. SCB (scb.se).

häradsrätten. I städerna behandlades alla barnkvävningsärenden av den världsliga rätten, rådstugurätten. Från och med år 1864 behandlades alla mål av den världsliga rätten.[131]

Vissa forskare ser barnkvävningarna som medvetna handlingar från föräldrarna, som ett sätt att begränsa antalet barn i avsaknad av senare tiders preventivmedel. Andra forskare menar att barnen kvävdes i sängen av rena olyckshändelser, och anför att det ofta även var fåbarnsmödrar som kvävde sina barn, inte enbart stora, fattiga och trångbodda familjer. Ett tredje synsätt är att det inte alls var fråga om kvävningar, utan snarare det man idag kallar plötslig spädbarnsdöd.[132]

Vissa fall av barnkvävning var dock uppenbart avsiktliga, och där kan följande tragiska berättelse utgöra ett exempel.

Barnamörderskan från Äspinge

Hanna Nilsdotter var född sommaren 1797 i Satserup i Äspinge socken, Skåne. När hon var 26 år gammal och piga i Gammalstorp, Äspinge, födde hon utom äktenskap en dotter som fick namnet Sissa.

Hösten 1840 arbetade den fortfarande ogifta 43-åriga Hanna som piga hos åbon Samuel Jonasson på Espinge nr 11. Där hände det sig att hon blev ”lägrad af Drängen Jöns Samuelsson”, som var son i huset och 14 år yngre, med resultat att hon blev gravid och den 22 juli 1841 födde en son.

Hanna berättade senare att Jöns velat ge henne gift för att fördriva fostret, och även uppmanat henne att döda barnet. Hon berättade även att när barnet var fött kvävde hon det.

> Drängen, som lägrade henne och var bondeson på stället, uppmanat henne att afdagataga barnet och äfwen welat gifva henne förgift för att fördrifva fostrer, att hon födde barnet i fähuset, svepte der om det en trase och stoppade ned det i halmen och att det röjdes dagen derpå.[133]

Dömd till halshuggning

Sedan det döda barnet hittats i fähusets halm blev det rättsliga efterspelet att Hanna Nilsdotter åtalades för ”barnamord genom kvävning å sitt oägta barn”, och ställdes inför Frosta häradsrätt i Hörby. Där dömdes hon till döden genom halshuggning.

> Frosta Härads Rätt har genom Utslag den 18. Augusti dömt Hanna för det hon af oloflig beblandelse med Drängen Jöns Samuelsson blifvit hafvande och detta sitt tillstånd före födslen ej uppenbarat, i enslighet framfödt ett fullgånget och lefvande barn, hvilket hon derefter medelst qväfning afdagatagit och sedermera å lönn lagt, att för sålunda begånget barnamord mista lifvet genom halshuggning. Dock är utslaget underställt Kongl. Hofrättens öfver Skåne och Blekinge vidare pröfning.[134]

I avvaktan på resterande rättslig hantering av fallet blev Hanna den 21 augusti 1841 satt i förvar på länshäktet i Malmö. Av häktets dagjournal framgår att hon hade ”brunt hår, blå ögon, skrynkligt ansigte, lång växt och ordinair kroppsbyggnad”.

Dödsdom ändrad till fängelse

I Hovrätten över Skåne och Blekinge fastställdes den 12 oktober häradsrättens dom om dödsstraff, men innan den trädde i kraft skulle den prövas av Kungl. Maj:t[A]. Den 2 februari kom slutligen Kungl. Maj:t beslut: straffet ändrades till 6 års fängelse samt 28 dagar ”på vatten och bröd”[B]. Tills verkställighet kunde genomföras satt Hanna kvar bak lås och bom i Malmö.

Under tiden hade den 1811 födde drängen och åbosonen Jöns Samuelsson dömts för lägersmål, det vill säga att han legat med Hanna utom äktenskap. För detta fick han den 8 maj 1842 slutligen absolution i Äspinge församling.[135]

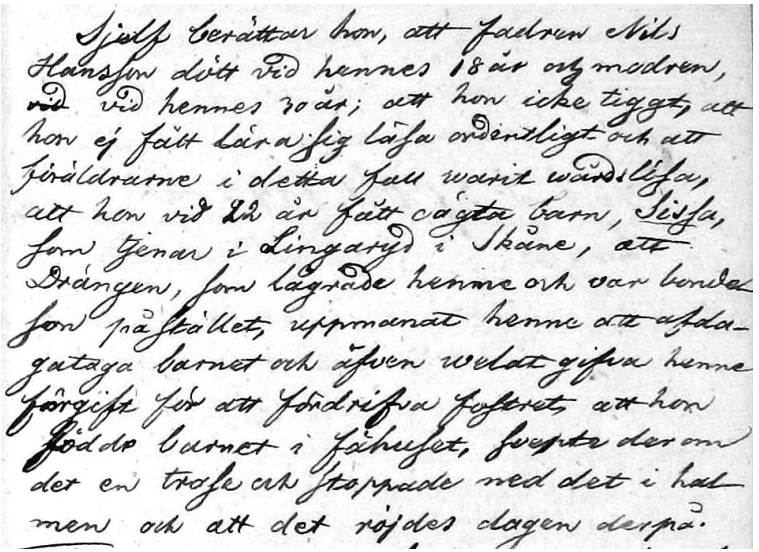
Efter att i nio månader varit inlåst på länsfängelset i Malmö kom den 18 maj 1842 Hanna Nilsdotter, ”med förskoning från dödsstraff […] tjenstepiga, icke gift eller förlofvad. Ägta dotter till en husman”, till Allmänna arbets- och korrektionsinrättningen för kvinnor i Norrköping för att där avtjäna sitt straff.

> Sjelf berättade hon, att fadren Nils Hansson dött vid hennes 18 år och modren vid hennes 30 år; att hon icke tiggt, att hon ej fått lära sig läsa ordentligt och att föräldrarne i detta fall warit wårdslösa.[136]

[A] Uttrycket *Kungl. Maj:t* (Kunglig Majestät) användes ofta i äldre tid. Efter den nya regeringsformen 1809 syftade dock termen inte på kungens person utan på de statliga organ som hade att besluta i hans namn, oavsett om han (i det här fallet Karl XIV Johan) deltog i handläggningen eller inte.

[B] Se *Vatten och bröd* i del 1 s. 23.

Av allt att döma skötte Hanna sig klanderfritt under avtjänandetiden. Men åtta månader innan hon skulle friges dog hon ”af lungsot inom Inrättningen d. 10 Septemb. och begrafven 14 f.m. 1847”.



Utdrag ur Hanna Nilsdotters berättelse nedtecknad i kyrkoboken på spinnhuset i Norrköping.[137]

Spinn- och tukthus

Riksdagen beslutade 1735 att det i varje län skulle inrättas så kallade spinnhus. Dessa var till en början främst avsedda för kvinnliga tiggare, prostituerade och småtjuvar, men kom längre fram även att hysa kvinnor som dömts för grövre brott. Det rådde arbetstvång i spinnhusen, vilket både hade som syfte att de intagna fångarna skulle göra rätt för sig och att klädmanufakturen därigenom skulle förses med billig arbetskraft.

1783 beslöts att ett modernt spinnhus skulle uppföras i Norrköping. Ambitionen att spinnhusens arbetskraft skulle utgöra stöd till den växande textilindustrin avgjorde att spinnhuset placerades i direkt anslutning till stadens textilindustrier.[138]

Bristande respekt för Gud och hans hus

Tack vare underlag från Carina Månsson kan vi här ta del av ytterligare rättsfall från slutet av 1600-talet.

Missbruk av Guds gåvor

En fredag i slåttertiden[A] 1699 var ett antal personer samlade till slåttergille hos drängen Tue Nilsson i Torrarp, Norra Åkarps socken[B]. Enligt bonden Påhl Bengtssons i Hillarp vittnesmål vid Västra Göinges höstting den 14 oktober 1699 hände följande.[139]

I samband med måltiden hade drängen Bengt Bengtsson tagit ett ben ”som war affätit och inthet kiött på”. Han pekade med benet på den mittemot honom vid bordet sittande bonden Olof Torstensson i Slätteröd. Olof ska då ha skojat och sagt åt Bengt ”lägg ann, giff fyyr”.

Vid tillfället var ”ingen tåhr öhl” drucken, men det var skickat bud ”effter een fierding öhl” till Bengt Håkansson i Hågnarp.

Vittnade gjorde även Påhl Bengtssons svärson, bonden Åke Nilsson i Hässleberga, vilken instämde i vad Bengtsson anfört.

Att som drängen Bengt Bengtsson och bonden Olof Torstensson skoja gick inte för sig, då det ansågs att de därigenom missbrukat Guds goda gåvor och ”föröffvat otijdighet emoot dhem”.

Rätten dömde därför Bengtsson och Torstensson till böter, för att de istället för att tacka Gud för maten hade gjort ”apespeel af Gudz gåfwor”:[C]

> Såßom Bonden Oluff Torstenßon, och drängen Bengdt Bengdtßon i Sletterödh, sedan dheß dhe fått Maat i Slottegillet, hafwa giordt eett apespeel af Gudz gåfwor med Beenet, som war affätit, i det ställe dhe bordt för undfångne maaten taka Gudh, som dhem sådant låtit njuta;

[A] Den traditionella slåttertiden inträdde i början av juli (lansstyrelsen.se).

[B] Torrarp ligger strax väster om Bjärnum i nuvarande Hässleholms kommun.

[C] *Apespeel*. Gunnar Wetterberg skriver i *Prästerna* (2022) angående Gustav II Adolfs krigsartiklar 1621 rörande fältkyrkan och vad som gällde i fält: ”Den som missbrukade Guds namn dömdes till böter, den som gjorde ’gäckeri eller apspel av gudstjänsten’ skulle ställas inför fältdomstol och avrättas, om han gjort det med flit.”

> Altßå pröfwar Rätten skähligt dhet dhe bägge plichta för dhenne gången allenast, till kyrckian och Socknens fattige, hwarthera 1 dlr smt, och conjunctim[A] till deße 2ne wittnen 1 dlr smt med påminnelße, Een annan tijdh sig bättre at föresee och taga wahra.

Ordningsstörning av naturliga skäl

Det kunde stå sig dyrt att inte ha full kontroll över sina kroppsfunktioner när man besökte Herrens hus, vilket framgår av följande.

Den 15 augusti 1697 var menigheten samlad till gudstjänst i Norra Strös kyrka. Medan kyrkoherden var mitt inne i sin predikan släppte en av kyrkobesökarna en s.k. fjärt så högt och tydligt att

> det hördes omkring heele kyrckian […] kyrckioherden nästan i Predijkan hafwer måst stadna, och heela församblingen der igenom är förtreetat".[140, B]

Sådant störande av ordningen i Guds hus kunde knappast passera opåtalat. Under ordinarie höstting i Östra Göinge härad den 12 november 1697 ställdes därför drängen Bengt Nilsson i Strö till svars för "begången förargelse i Ströö kyrckia" i form av att han "under Predikan sleppt en fiert".

Bengt Nilsson berättade att han tidigt gått från Färlöv till kyrkan i Strö, och somnat. Mot hans vilja inträffade då nämnda förseelse, vilken han erkände, ångrade och ödmjukt bad för sig[C]. Käranden, i form av befallningsman Jöns Jönsson, yrkade å sin sida på att Nilsson skulle dömas.

Rättens utslag blev följande:

> Alltßå pröfwar Rätten skähligt, det bem:te drängen Bengdt Nillßon, i ahnledning Kongl. Maij:ts AllerNådigste förordning om slagzmåhl och oliudh, de dato 22 Decemb. 1686 böör plichta 50 dlr smt[D], och der eij

---

[A] *Conjunctim*, gemensamt.

[B] Avskrift av domboken gjord av Carina Månsson, som också hittade detta lite annorlunda rättsfall under forskande i domböcker.

[C] *Bad för sig* = bad om nåd, förskoning.

[D] 50 daler silvermynt var en stor summa vid den tiden, inte minst för en dräng. Jämfört med t.ex. lägersmål (se s. 119) vid samma tid var böterna för detta 10 daler för män och 5 för kvinnor (Carina Månsson).

> orkas botum, tå at löpa 3 gattulopp, Eller straffas medh 14 dagars fängelse på Wattn och Brödh, androm till skyy och wahrning, och sedan at undergåå uppenbahre kyrckioplicht.[141]

Spydde i kyrkan

Större förståelse för bristande kroppskontroll hade emellertid rättens ledamöter för femtonåriga pigan Kerstina Nilsdotter[A] i Boa. Vid Västra Göinges höstting den 29 oktober 1697 ställdes hon till svars för att ha ”uppkastat i Farstorps kyrkia” efter att ha ätit ”några lingon eller krösen”.

Tinget friade dock pigan, men förmanade henne att ”Een annan tijdh sig bättre taga wahra” och att ”på nychter[B] maga eij äta sådan frucht, hwar aff någon förargelse kunde tijma”.[142]

Gillade inte att bli kallad major

Utöver ärenden som hade anknytning till kyrkan och Gud kunde tingen även till exempel behandla fall som detta:

Den 28 januari 1687 hade tingsledamöterna i Östra Göinge att ta ställning i ett ärende rörande öknamn.[143]

Bonden Joen Tuesson i Brunkelstorp, Osby socken, hade nämligen till tinget inlämnat en skrivelse där han ondgjorde sig över

> det Ööknampn honom och hans Brodher tillägges aff een dehl lättsinnige Menniskior, som honom kalla Major, och hans hustru Majorskan, och hans Brodher Majorens Månβ.

Resultatet av Joen Tuessons klagoskrift blev att samtliga ”Ousby Sockns tillstädes warande Allmoge bleff inkallat” och allvarligt förmanade att hålla inne med sådana styggelser och inte kasta ur sig öknamn. Om sådant hädanefter inträffade och lagligen bevisades, skulle de skyldiga straffas så långt lagen medgav.

[A] Kerstina Nilsdotter var syster till två av Carina Månssons anfäder, Tuve Nilsson och Per Nilsson.

[B] *Nychter maga*, dvs. tom mage.

Af dryckenskap öfwerlastad

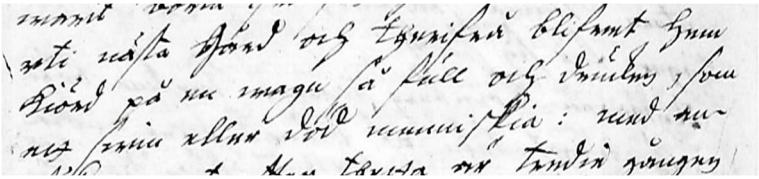
Ännu en historia baserad på vad Carina Månsson plockat fram ur domböckerna. Denna handlar om hur omåttligt alkoholintag kan påverka människan.

Vid Västra Göinges vinterting den 16 februari 1737 noterades att åborna Tue Wolmarson i Fredskog och Swen Nilson i Nyboda ”mestadels hela dagen hafwa warit af swalg[A] och dryckenskap öfwerlastade” och därför skulle böta fem daler vardera.[144]

Två dagar senare var det meningen att ett ärende skulle tas upp där pigan Pernilla Lassesdotter i Farstorp var kärande. Målet gällde lösen[B] ”af 9/32delar uti skattehemmandet N 1 Söndra Fridskog”[C] som Pernillas fader Lasse Pärson ägt och som Tue Wolmarson sålt.

Men då svaranden Tue Wolmarson var ”åter så full, att han knapt kann stå inför Rätten” kunde ärendet inte behandlas utan fick uppskjutas. Rätten fann det även skäligt att den onyktre Wolmarson i enlighet med ”Kongl. Förordningen om swalg och dryckenskap” skulle betala ytterligare böter.[145]

Vid höstinget den 21 oktober framkom att Tue Wolmarson åter varit kraftigt berusad. Länsman Fris anmälde att Wolmarson från den 25 till den 30 augusti varit borta från sitt hus och vistats på en annan gård. Därifrån hade han ”blifwet hemkiörd på en wagn så full och drucken, som ett swin eller död menniskia”.[146]



”… så full och drucken, som ett swin eller död menniskia”.

[A] *Swalg (svalg)* betyder här frosseri, dryckenskap, svirande (SAOB).

[B] *Lösen*, förvärv vartill den förvärvande har viss företrädesrätt, t. ex. vid försäljning av arvejord.

[C] Modern stavning *Södra Fredskog.*

Eftersom detta var tredje gången som Wolmarson gjort sig skyldig till fylleri ansåg man att han skulle straffas, och dessutom skulle ”wite läggias för then, som härefter säljer honom brennewin”. Han dömdes därför att böta 15 daler silvermynt, ”eller umgiälle i brist af botum med otta dagars fengelse wid watn och bröd”.

Fick köras till tinget på släde

Den 19 februari 1740 skulle Tue Wolmarson åter varit på plats vid tinget i Röinge. Han hade dock inte infunnit sig, utan det framkom att han var ”nedre uti byen, af dryck så öfwerlastad, at han omöjeligen kan gå hit upp”. Detta föranledde rätten att låta kronolänsman Christian Fris att tillsammans med vittnen ta sig till byn för att se hur det var med Wolmarson. Efter en stund återkom Fris och

> hade Wållmarsson med sig, hvilken han måst läggia på en släde at föra honom hit till Tingshuset, warandes så öfwerlastad af fyllerie, at han ej kan gå thet ringaste, utan Prophossen[A] hade honom under armen, kunnandes ej stå på fötterna, utan aldeles hängde på then som honom hade under armen och på tillfrågan huru thet är beskaffat med honom? Swarar han sielf, at han är full, och beder therföre om förlåtelse.[147]

På grund av Wolmarsons tillstånd kunde rätten inte behandla ärendet. Eftersom man ville se till att han skulle sova ruset av sig och inte fick tillgång till mer brännvin ”i natt eller morgonbittida”, beslöts att profossen skulle ta Wolmarson med sig till profosshuset och ha honom där till nästa dag och ”ej låta honom imedlertid thet ringaste bekomma”. Så Tue lastades åter på släden och transporterades ned till profosshuset.

Dagen därpå var den förmodligen såväl ånger- som bakfulle Tue på plats inför tinget. Tue bad nu för sig, men eftersom han tre gånger tidigare fått plikta för fylleri ”och han nu fierde resan thermed är beträdd, som hela Tingsrätten och allmogen förleden gårdag med ganska stor förargelse åsåg”, dömdes han att böta 20 daler eller i brist på tillgångar ”afsittia sit brott med 14 dagars fängelse wid watn och bröd”.[148]

[A] *Profoss*, den som bland annat hade hand om fångarna.

Lät svärfar stå för maten

Sedan 1738 bodde Tue Wolmarson och hans hustru Agnes inhyses hos Agnes far Måns Torkelsson i Ingelstorp. Tues agerande föranledde svärfadern att på våren 1741 dra honom inför tinget.[149]

Måns Torkelsson menade att Tue ”illa umgås med sin hustru, hans dotter Agnes” och ”wägrar henne födan” som Måns därför varit tvungen att ge henne i två år. Tue å sin sida hävdade att de var under samma matlag, och att därför svärfar Måns gott kunde stå för maten.

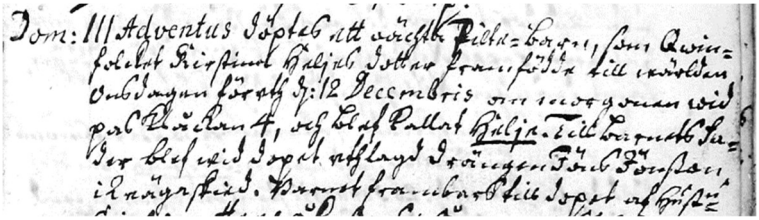
Tue Wolmarson verkade således tycka att det var helt i sin ordning att han inte tog ansvar för att hustrun Agnes – som fött honom tolv barn – fick mat.

Tue verkade i alla fall på senare tid uppfört sig bättre mot Agnes, eftersom hon inför rätten anförde att om Tue hädanefter uppförde sig mot henne som han nu hade gjort en tid så hade hon inget att klaga över.

Ett så kallat oäkta barn

Barn som blev till utan att modern var gift stämplades som ”oäkta” och fick inte samma möjligheter som andra barn, medan modern (och fadern i de fall han namngavs) straffades för olaglig handling.

Min farfars farmors morfar, husmannen Helje Jönsson, var en av alla dessa så kallade oäkta barn. Helje var född 1750 i Norra Rörum, och son till den 29-åriga pigan Kjerstina Heljasdotter och den två år yngre drängen Jöns Jönsson i Vägasked.



III Adventus döptes ett oäckta Pilta=barn, som Qwinfolket Kirstina Heljasdotter framfödde … d: 12 Decembris om morgonen wid pass klåckan 4, och blef kallat Hälje. Till barnets fader blef wid dopet utlagd drängen Jöns Jönsson i Wägaskied.[150]

Lönskaläge och lägersmål

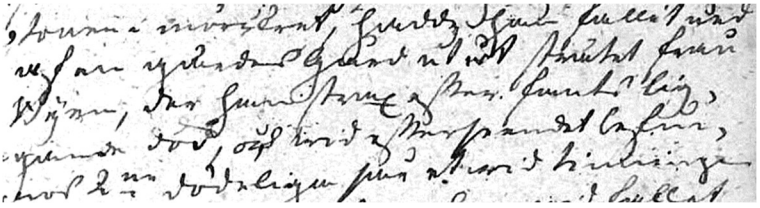
Fram till 1855 var det olagligt att ha samlag utan att vara gift, och så kallat lägersmål eller lönskaläge föll under allmänt åtal. Således dömdes Kjerstina Heljasdotter och Jöns Jönsson i Frosta häradsrätt till ”hemlig skrift och aflöβning för begångit lägersmål”. De slapp således att schavottera inför hela församlingen i så kallad allmän skrift, utan kom undan med att mera avskilt inför prästen avge syndabekännelse och av honom få syndernas förlåtelse.

Resultatet av Kjerstinas och Jöns illegala samvaro, sonen Helje, blev med tiden dräng i Stora Skuddarp, Norra Rörum. I februari 1771 gifte han sig med den två år äldre pigan Karina Jönsdotter i Ljungarörshus, där han också bosatte sig. Karina var dotter till Bengta Asvedsdotter och hennes man Jöns Mårtensson i Färingtofta.

Dog genom olyckshändelse

På kvällen den 30 november 1807 var Helje Jönsson på hemväg från ett besök i Norra Rörums by. Vid passerandet av en gärdsgård föll han så illa att han slog huvudet i några stenar. Han hamnade med ansiktet i en vattenpöl, där han hittades död kort efter fallet.

> 2dra Sönd i Advent begrofs inhysesmannen Helje Jönssons från Ljungarörs hus, död d: 30 November af olykshändelse: då han från N. Rörums By skulle gå hem om aftonen i mörkret, hade han fallit ned af en gärdesgård ut åt strätet från Byen, der han strax efter fants liggande död, ock wid efterseendet befunnos 2ne dödeliga sår et wid tinningen och et i pannan, dem han wid fallet fått af stenar, som lågo i wägen; jemte det han låg med ansigtet i waten och orenlighet uppå hufwudet, hwilket ock, kan hända, bidragit till att qwäfva honom.[151]



"… utåt strätet från Byen, där han strax efter fants liggande död"

Helje och Karina hade under åren 1771–1791 fått fem barn, däribland den i mars 1772 födda Kjerstina, som kom att gifta sig med sockenskomakaren Hans Peter Beckman[A]. Barnen och deras civilstånd framgår av den bouppteckning som upprättades den 7 december 1807:

> … så wida något öfwer blifwer sedan Giäld ock skuld gulden är, kommer att skiftas emellan bemälta Enckia, och hennes med Hälie Jönsson sammanaflade 5 Barn, myndige Sonen Jöns, ock omyndige Sonen Anders 16. år gammal; döttrarna, Kierstena, gift med husmannen Hans Petter Beckman i Toftaryds hus; Bengta, gift med husmannen Sifver Swensson i Ljungarör, samt yngsta dotteren Elna 26. år gammal, ogift.[152]

[A] Se s. 163.

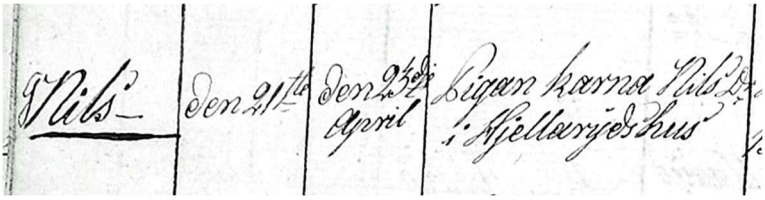
Karlarna kring Karna

Efter att ha fått två barn med icke angivna fäder gifte Karna Nilsdotter sig med en man vid namn Pehr Persson. Med honom fick hon en son, och under tiden maken satt i fängelse fick hon en son ihop med en annan man av tvivelaktig vandel.

Karna Nilsdotter var född våren 1809 och dotter till den 41-åriga ogifta pigan Elsa Pålsdotter i Raffentorp, Norra Mellby. Fadern till barnet uppgavs vara drängen Nils Tuasson från Hörred, och lilla Karna uppgavs vara ”under äktenskapslöfte framafladt”. Nils Tuasson höll sitt löfte och gifte sig med Elsa några månader senare, men dog ”af hastigt påkommet slag” efter två års äktenskap i juni 1811, 46 år gammal.

Dottern Karna Nilsdotter lämnade hemmet som 15-åring för att tjäna som piga i Orestorp, Norra Rörum. Men efter ett par år kom hon till Hjällaryd för att bo hos sin vid det laget utfattiga mor Elsa, som ännu en gång blivit änka.

Orsaken till att Karna flyttade hem till mor kan mycket väl ha varit att hon var gravid. Den 21 april 1827 födde hon nämligen som 18-åring en son som gavs namnet Nils. Någon fader finns inte noterad. Nils gavs efternamnet Svensson, och kom att tas omhand av sin mormor Elsa och bodde tillsammans med henne tills hon dog 1841.



Pigan Karna Nilsdotter i Hjellarydshus fick den 21 mars 1827 en son som i samband med dopet två dagar senare gavs namnet Nils. Någon fader noterades inte. Nils fick senare efternamnet Svensson och blev min farfars morfar.[A, 153]

[A] Mer om Nils Svensson finns att läsa på s. 262.

Gift med en nattman

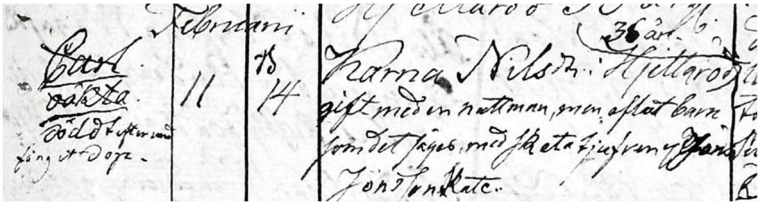
När Karna Nilsdotter i december 1833 var piga i Norra Mellby fick hon dottern Selia[A] (som gavs efternamnet Månsdotter), även här med en i födelseboken inte angiven far. Men i oktober 1834 begärdes lysning till äktenskap ”af drängen och blifvande husmannen uti Önnestad Pehr Pehrsson samt pigan Karna Nilsdotter från No 10 Mellby härstädes”, och en månad senare vigdes paret.

Pehr Persson tycks inte ha varit ett särskilt bra val för Karna – om hon nu hade någon egentlig valmöjlighet. Kanske hade helt enkelt nöden ingen lag. När sonen Olof föddes i början av 1837 stod ”kringstrykande Pehr Persson” angiven som fader.



Födelsenotis för Pehr Perssons och Karna Nilsdotters son Olof.[154]

I februari 1845 födde Karna Nilsdotter i Hjellaröd sonen Carl, som dock dog ”efter undfånget dop”. Carl betraktades som oäkta, även om den då 36-åriga modern uppgavs vara ”gift med en nattman[B] [här avses rimligen Pehr Pehrsson], men aflat barn, som det säges, med skatetjufven Jöns Jönsson Skate”.[155]



[A] Se vidare *Karnas dotter Selia Månsdotter*, s. 225.

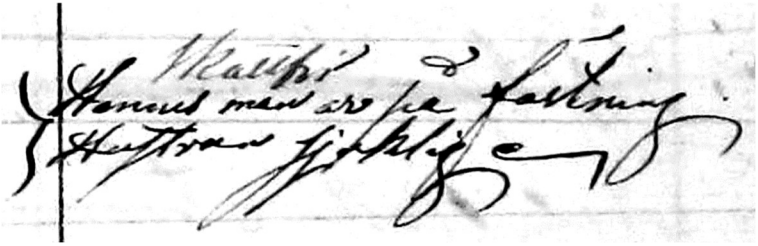
[B] Se under *Nattmän och rackare* s. 127.

Att Carls trolige far kallades ”skatetjuven” berodde så klart inte på att han stal skator, utan tillnamnet Skate hade högst sannolikt sin grund i att han hade en viss egenskap gemensam med skatorna.

Dog när hon var 44 år

Åren kring 1850 bodde Karna Nilsdotter på Toftaröd 1[A]. Där bodde då även sonen Olof Persson och, under något år, arbetskarlen Nils Svensson, hennes äldste son. Här finns noterat att Karna borde vara skattfri såsom sjuklig och att hon hade mannen på fästning.

Av allt att döma var således Karna fortfarande gift med Pehr Persson, som uppenbarligen dömts för brott med fängelsestraff som påföljd.



”Hennes man är på fästning. Hustrun sjuklig”.[156]

Det sista året av sitt liv var Karna inhyst hos trumslagaren Per Viberg och hans familj i Svenstorp. Medan hennes man fortfarande avtjänade straff dog 44-åriga Karna Nilsdotter av okänd orsak i början av april 1853.

Nattmannen Per Persson

Men vem var då fängelsekunden Per Persson som Karna Nilsdotter var gift sig med? Tyvärr har jag inte med säkerhet kunnat fastställa vem han var, men vissa omständigheter tyder dock på att han kan vara identisk med följande person.

[A] Där bodde vid den tiden även Per Hansson Beckman, bror till min farfars farmor Hedvig Hansdotter.

Vid tiden för Karna Nilsdotters vigsel 1834 med ”drängen och blifvande husmannen uti Önnestad Pehr Pehrsson” (som uppgavs vara 21 år, dvs. född omkring 1813) fanns det en torpare Pehr Persson boende på Önnestad 41.

Denne var född den 29 november 1813 i Lörby, Mjällby socken i Blekinge, och var son till avskedade båtsmannen Per Fyrkant och hans hustru Sissa Svensdotter. Per Fyrkant dog dock av förstoppning redan i slutet av april 1813, och fick således inte se sitt sista barn.

Sonen Pers öden är därefter för mig okända fram tills att han (om det nu är han) gifter sig med Karna Nilsdotter och sedan kallas ”kringstrykande” och ”nattman”.

Dömd för stölder

År 1853 uppgavs som bekant Karna Nilsdotters man avtjäna fängelsestraff, men några uppgifter i övrigt om sådant just vid den tiden har jag inte hittat.

Däremot finns noterat att den i Mjällby 1813 födde arbetaren och änklingen (Karna dog 1853) Per Persson häktades för stöld 1864. Den 26 september samma år blev han dömd av Gärds häradsrätt för inbrottsstöld, och den 17 februari 1868 dömdes han för ”3dje resan stöld med inbrott”.

Den 21 maj 1873 avled änklingen, fattighjonet och den tidigare fästningsinternerade Per Persson i Önnestad, 60 år gammal.

En tjuv vid namn Skate

Låt oss nu gå över till den Jönsson Skate som utpekades som far till Karna Nilsdotters i februari 1845 födde son Carl.

I födelsenotisen ser det ut som att man först kan ha skrivit ett namn och sedan ovanpå detta skrivit ”Jöns”.

Det visade sig att det fanns både en Jöns Jönsson och en Pehr Jönsson, som båda vid flera tillfällen benämns ”Skate”. De var båda söner till gårdmannen Jöns Jonasson och hans hustru Hanna Jönsdotter på Lilla Svenstorp i Norra Rörums socken.

Efterspanad tjuv

Jöns Jönsson föddes den 4 april 1803 på Lilla Svenstorp. Sedan hans far avlidit 1806 gifte modern Hanna sig med den 1768 födde Sven Nilsson. Jöns blev senare dräng bland annat hos sin kusin på Hjällaröd nr 1, innan han 1830 flyttade till Säte nr 1.

Ett par år senare var han skriven hos sin 1791 födda syster Bengta och hennes man på Lilla Svenstorp. Där noteras han i januari 1835 som ”Efterspanad som brottslig i afseend till tjufnad”.

Under en period åren 1841–1848 var Jöns Jönsson åter skriven under Hjällaröd 1. Då noterades han med tillnamnet Skate, och att han var ”uttagen d 26 Maij 1844 f Malmö slott” och ”afstraffad 2ne resor för stöld”.[157, A]

Därefter är hans vidare öden för mig oklara, bortsett från att han uppges som en av de efterlevande vid sin mors Hanna Jönsdotter bouppteckning i januari 1847. Dock var varken han eller hans bror Per närvarande vid förrättningen. Noteras bör att enligt dödboken avled 80-åriga Hanna Jönsdotter ”i Skatahuset eg. Lilla Svenstorp”. [158, B]

Kort och undersätsig växt

Jöns Jönssons bror Pehr föddes den 14 april 1806 på Lilla Svenstorp, Ågerups hus i Norra Rörum. Omkring 1820 lämnade Pehr hemmet, och därefter är hans vistelse höljd i dunkel tills han i sep-

---

A *Malmö (Malmöhus) slott* användes redan under den danska tiden till fångförvar. Under senare svensk domvärjo användes slottet för mera traditionellt fängsligt förvar, men behovet av platser var inte så stort, eftersom fängelse som påföljd inte var särskilt vanligt. Döds- och kroppsstraff var ännu vanligast även för ringare brott.

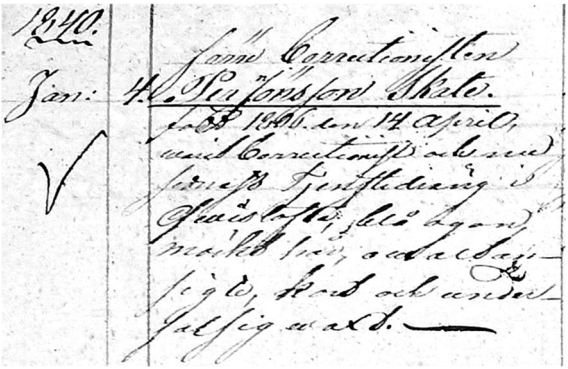
Efter upprustning och anpassning av det gamla slottsfängelset blev anstalten 1828 *Malmö Correctionella Arbetsfängelse*. 1847 fanns här 988 fångar, varav 150 saknade sängplats. Malmöhus var i drift fram till 1914 (Fångvårdsinrättningar i Malmö, guwas.se/historia).

Trettio år efter Jöns Jönssons vistelse på Malmöhus tillbringade min morfars far Pehr Persson tre månader där för hemfridsbrott, detta sedan han en törstig lördag med våld trängt sig in hos en handlare för att kräva mer öl.

B Första gången begreppet *Skatahuset* förekommer.

tember 1839 efterlystes efter att ha rymt från Hörby härads-fängelse, anklagad för rån.[159]

Pehr Jönsson var inte på rymmen så länge, utan hamnade i Malmö länsfängelse i januari 1840 där han skrevs in som Per Jönsson Skate[160]. Det var tydligen inte första gången han trasslat till det för sig, för det skrevs att han ”varit correctionist och nu senast Tjenstedräng i Quistofta”. Man noterade också att han hade ”blå ögon, mörkt hår, owalt ansigte, kort och undersätsig wäxt”, och var nu misstänkt för rån. Efter dom i häradsrätten i Hörby intogs Skate den 23 februari i korrektionsinrättningen.



”Varit correctionist och nu senast Tjenstedräng i Quistofta”.

Nyttig flytt norrut

Sedan han under sannolikt tre år avtjänat sitt straff i Malmö flyttade Pehr Jönsson Skate 1843 ända upp till Rolfsta, Forsa socken i närheten av Hudiksvall i Gävleborgs län. Där blev han dräng och senare skogvaktare hos ”Herr Capitain Carl Fredrik Ljung” och hans familj.

Av Forsas husförhörslängder framgår att Skate närmast kom från Malmö fästning, och att han straffats för stöld 1836 ”med vatten och bröd”, men även för andra resan stöld 1840 med korrektionsanstalt i Malmö som påföljd.

Flytten norrut tycks ha gjort Per Jönsson Skate gott, för några fler noteringar om brottslig verksamhet har jag inte funnit beträffande honom. År 1847 gifte han sig med änkan Brita Olsdotter och bodde med henne i Hillen, Forsa. Där dog Brita Olsdotter 1879, medan husmannen Per Jönsson Skate dog i slutet av 1883.

Jöns Skate sannolikt far till Karnas Carl

Sammantaget har jag inte funnit tillräckliga bevis för vem som var far till den pojke vid namn Carl som Karna Nilsdotter födde i Hjällarödhus, Norra Rörum, den 11 februari 1827. Det något oklart skrivna namnet på fadern i födelsenotisen, där dessutom utpekandet är ”som det säges”, kan ge utrymme för tveksamhet.

Emellertid bodde Jöns Jönsson på den tiden som dräng på Hjällarödhus nr 1 där även Karna befann sig, och detta tillsammans med den rimliga uttydningen av noteringen i födelseboken gör att jag drar slutsatsen att det sannolikt var Jöns Jönsson Skate som Karna fick sonen Carl tillsammans med.

Nattmän och rackare

Nattmannen (rackaren) var bödelns dräng, han tömde latriner, begravde självmördare, kastrerade och flådde hästar (därifrån uttrycket *flåbuse*), och han forslade bort och grävde ner kadaver.

Hans arbete bestod alltså av det som ansågs mest skamligt och orent. Han var den som befann sig längst ner på den sociala rangskalan, och ingen ville umgås med nattmännen/rackarna varför de kom att utgöra en sluten krets.

Rimligtvis var således uttrycket *rackarunge* ursprungligen ett väldigt nedsättande uttryck. I kyrkan var *rackarstolen* den kyrkbänk (ofta den nedersta invid dörren) dit rackaren och hans familj var hänvisade.[161]

Mer eller mindre lyckliga äktenskap

Även om skilsmässor förekom under tidiga 1800-talet var de knappast vanliga. Detta berodde sannolikt till stor del på att de ekonomiska förutsättningarna, framförallt för kvinnorna, var helt annorlunda jämfört med idag.

På nr 1 Boo i Gudmuntorp föddes i mars 1805 en flicka som fick namnet Anna. Föräldrar var åbon Trued Nilsson och hans hustru Marna Nilsdotter. Marna var bror till Ola Nilsson, och Anna Truedsdotter var därmed kusin till min farfars farfar Nils Olsson.

Äktenskap med problem

När Anna Truedsdotter var 20 år gammal gifte hon sig med åbon Jeppa Bengtsson, och bosatte sig med honom på Yxnaholma 1 i Höör. Två år senare fick de dottern Elsa.

Någon gång i början av 1830-talet verkar det ha knakat rejält i de äktenskapliga fogarna, för av notering i husförhörslängden framgår att Anna Truedsdotter ”är rymd” med flickan Elsa.

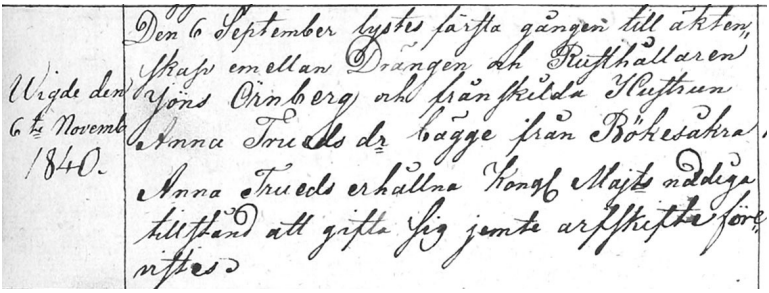
Nästa uppgift jag hittat om Anna är från september 1838 då ”frånskilda hustrun Anna Truedsdotter med dotter” flyttade från Höör till Bökesåkra, Lyngby, där hon blev piga hos åbon Jöns Örnberg. En månad senare fick Anna tvillingar, varav den ena var dödfödd. Den överlevande ”oägta” sonen Olof levde emellertid ända till 1919, då han dog i Glumslöv där han bosatt sig på 1870-talet.[A]

I augusti 1840 föddes i Bökesåkra, Lyngby, en flicka som fick namnet Johanna. Föräldrar var den ovannämnde åbon Jöns Örnberg och ”fästequinnan” Anna Truedsdotter.

Sedan Anna Truedsotter förevisat sitt från Kungl. Maj:t erhållna tillstånd[B] kunde hon i november 1840 gifta sig med Jöns Örnberg.

[A] Överstruken text i födelsenoteringen för Olof 1839 tyder på att Örnberg kan ha varit far till Olof.

[B] Se *Lagens syn på skilsmässa* nästa sida.


Vigde den 6 te November 1840.

Den 6 September lystes första gången till äkten-skaps emellan Drängen och Rusthållaren Jöns Örnberg och frånskilda Hustrun Anna Trueds dr bägge från Bökesåkra. Anna Trueds erhållna Kongl Majts nådiga tillstånd att gifta sig jemte arfskifte förevistes.

"Den 6 September lystes första gången till äktenskap emellan Drängen och Rusthållaren Jöns Örnberg och frånskilda Hustrun Anna Truedsdr bägge från Bökesåkra. Anna Trueds erhållna Kongl Majts nådiga tillstånd att gifta sig jemte arfskifte förevistes." [162]

Anna Truedsdotter och Jöns Örnberg fick ytterligare två barn tillsammans, och höll ihop tills döden skilde dem åt när Jöns dog 1864. Änkan Anna levde i ytterligare tio år innan hon "var död i Lund och der begrafven".

Lagens syn på skilsmässa

Först efter reformationen på 1500-talet hade det blivit tillåtet att skilja sig, och då endast av två skäl: vid så kallat horsbrott och övergivande. Men det var en lång procedur där förlikning skulle göras, varpå makarna skulle varnas och sedan bo isär under ett år. En ny förordning om skilsmässa kom till stånd 1810. Den gjorde det något enklare att skiljas, men det omständliga förfarandet med varning m.m. kvarstod.[163]

För att få gifta sig behövde frånskilda, liksom kusiner, inhämta Kungl. Maj:ts tillstånd. Detta innebar normalt inte något problem. Men om en skilsmässa hade sin bakgrund i otrohet som resulterat i barn kunde man visserligen få tillstånd att på nytt gifta sig, men inte med den man fått utomäktenskapligt barn tillsammans med.

– Vi hade bland annat en familj i byn därhemma, som kring sekelskiftet 1900 av den anledningen levde som sambo och fick många barn ihop, berättar Carina Månsson.

En våldsam man

Den i Norra Rörum 1837 födde Olof Persson fick knappast de bästa förutsättningarna för ett strävsamt och hederligt liv. Det blev också därefter.

Olofs föräldrar var pigan Karna Nilsdotter[A] och hennes man, den kringstrykande Pehr Pehrsson i Norra Rörum. Olof var Karnas tredje barn, de andra två hade som tidigare nämnts olika och icke namngivna fäder.

Husar med mindre stadgad vandel

Enligt vad Olof senare som vuxen uppgav hade han stannat hemma tills han var omkring 15 år, då han begav sig till Köpenhamn där han under tre år var betjänt.

När han var 19 år gammal blev han på våren 1856 husar nr 54 Häger vid ”von Boltensterns Sqvadron af Kronprinsens Husar Regemente” i Helsingborg, där han fick överta företrädarens häst, en ”Fux Wallack med Stjern och hvitta bakfötter”. Olof noterades då vara ogift och tillhörande den lutherska läran.[164]

Olof Hägers karriär som husar avbröts dock redan i februari 1859. Han förpassades på grund av opålitlighet till disciplinkompaniet i Karlsborg, medförande en attest där han av regementspastor H. A. Witt uppgavs ha ”visat en mindre stadgad wandel”, rimligen en klar underdrift. Enligt uppgift ska han egentligen ha dömts till döden[165], men benådats av kungen och istället efter prygelstraff förpassats till disciplinkompaniet.[B]

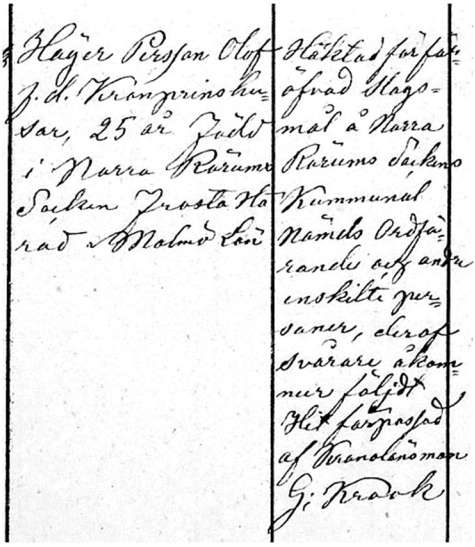
Som ett led i påföljden deltog Olof Häger i ombyggnaden av Strömsholms kanal, ett arbete som pågick 1842–1860. Av de 1,6 miljoner dagsverken som åtgick under arbetets gång svarade disciplinkompaniet för en tredjedel. Även stenbrytning vid Borghamn, Vadstena, ingick i Hägers straffkommendering innan hans straff för lydnadsbrott var avtjänat den 8 april 1862.

[A] Min farfars morfars mor. Se s. 121.

[B] Ej klarlagt vad han egentligen gjort sig skyldig till.

Misshandlade kommunalnämndsordföranden

På hösten 1863 förpassades Olof Häger av kronolänsman G. Krook till häktet i Hörby, ertappad som kringstrykande och försvarslös.[A]



"Häktad för föröfvad slagsmål …"

Den 29 september var det dags för ny häktesvistelse sedan han gjort sig skyldig till våldsamheter, dessutom riktade mot en som han kanske inte borde bråkat med. Han var således

häktad för föröfvad slagsmål å Norra Rörums Sockens Kommunal nämnds Ordförande och andra enskilte personer, deraf svårare åkommor följdt.[166]

Efter ett antal rättegångsdagar vid Frosta häradsrätt transporterades den då 27-årige Olof Häger, med "ljust hår, blå ögon, ovalt ansigt, 5 fot 9 tum", den 20 januari 1864 till Kristianstad för att där stå till svars för slagsmål, fylleri, okvädningsord, lönskaläge och våld mot fjärdingsman under tjänsteutövning.

Den 14 mars dömdes Häger av Gärds häradsrätt till bland annat drygt tre månaders fängelse för

[A] *Försvarslös* kallades den som inte ägde laga försvar, dvs. inte hade inkomster eller förmögenhet för sin försörjning. Den som saknade laga försvar kunde tas ut till krigstjänst eller dömas till tvångsarbete i enlighet med lösdriveristadgan och arbetsplikten.

> fylleri och wåldsgerning å allmän wäg, lönskaläge, oqvädesord, misshandling af 2 personer och wåld af lindrig beskaffenhet å fjerdingsman under tjenstens utöfning; samt … att i rusigt tillstånd å allmän wäg hafva tilldelat en person ett slag hwaraf mindre åkomma följt att böta tillsammans 135 Rmt[A] 50 öre samt enskildt för lägersmålsförseelsen till Gudmuntorps kyrka utgifva eller med arbete aftjena 2 Rmt eller wid bristande tillgång till böterna undergå 24 dagars fängelse wid vatten och bröd samt 14 dagars enkelt fängelse, dels ock att för fjerdingsmans wåldförande undergå 3 månaders fängelse.[167]

Den 8 april började avtjänandet på vatten och bröd vilket den 2 maj följdes av enkelt fängelse[B], varpå han med början den 16 maj avtjänade sitt tre månaders fängelsestraff.

Stursk och våldsam i häktet

Efter att Olof Häger den 16 augusti 1864 åter var en fri man gjorde han sig i september skyldig till våld å person och betraktades som försvarslös. Han dömdes av Kungens befallningshavare[C] den 31 december till 6 månaders allmänt arbete, vilket var avtjänat den 4 juli 1865.

Några månader senare befann Häger sig på Malmö länsfängelse misstänkt för mordbrand, något han dock friades från. Året därpå blev han emellertid dömd till en månads fängelse för slagsmål.

Under tiden Häger på våren 1866 satt häktad misstänkt för stöld hade han varit ”stursk och våldsam och i wredesmod slagit ut en fönsterruta i Häktet”. Bevisen i stöldärendet räckte inte för fällande dom, men däremot dömde Frosta häradsrätt den 21 juli honom för

> det han tilldelat målsegaren en örnfil [sic] att böta 25 RD och för fångvaktares oqvädande med smädeord i tjensten 50 RD, samt för oanständigt uppförande inför Rätten 50 RD och öfverlemnad åt Kongl. Majts befallningshavande som försvarslös.[168]

[A] *Rmt*, Riksdaler riksmynt. 1 Rmt = 100 öre.

[B] *Enkelt fängelse*, fängelsestraff som inte inbegrep svältning av fången (fängelse på vatten och bröd). Förvaltningshistorisk ordbok (fho.sls.fi).

[C] *Kunglig Majestäts befallningshavande*, länets högsta förvaltningsmyndighet, från 1918 länsstyrelse.

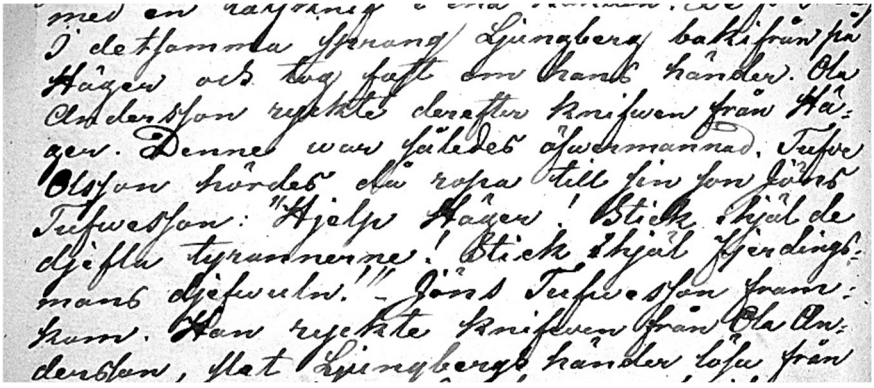
Stick ihjäl fjärdingsmansjäveln!

Den 10 oktober 1866 begav sig fjärdingsman Ola Andersson tillsammans med husaren och biträdande fjärdingsmannen Olof Ljungberg till Trulstorp, Norra Rörum. Där skulle de enligt order från åklagare Krook ta in böter från 68-årige Tufwe Olsson, och även gripa Olof Häger inför avtjänande av ”12 dagars fängelse wid watten och bröd”.

Ute på en åker gavs Tufwe Olsson besked om ärendet, och efter att han utbrutit i otidigheter gick Olsson hem till sitt hus på Trulstorp nr 1, följd av Andersson och Ljungberg. Dessutom kom Olof Häger in i huset, men när han fick besked om gripandet sprang han ut igen, följd av Ljungberg och Andersson.

Åter ute på åkern började Häger att kasta stenar mot förföljarna så att båda träffades. Häger drog sedan fram en täljkniv och rusade mot fjärdingsman Ola Andersson. Biträdande fjärdingsman Olof Ljungberg lyckades då ta tag i Häger bakifrån så att Andersson kunde rycka kniven från honom. Enligt vittnesmål från Ljungberg ropade då Tufwe Olsson till sin son Jöns Thufwesson att han skulle hjälpa Häger: ”Stick ihjäl de jävla tyrannerna. Stick ihjäl fjärdingsmansjäveln!”

Jöns Thufwesson sprang då fram till Ola Andersson och slet kniven från honom, drog loss Häger från Ljungberg och lämnade, på uppmaning av Thufwe Olsson, kniven till Häger.



”Hjelp Häger! Stick ihjäl de djefla tyrannerne! Stick ihjäl fjerdingsmans djefvuln!” [169]

Olof Häger började då åter kasta sten mot Ola Andersson och Olof Ljungberg. Andersson träffades ”wid wenstra örat, så att han föll omkull på marken och mycket blod utrann”. Därefter viftade Häger med kniven och sprang efter Ljungberg och högg honom i ansiktet, så illa att ”twå stora sår uppkommo och mycket blod utströmmade”. Häger sprang sedan sin väg.

Knivskadorna tog så illa på den 22-årige Ljungberg att han ”råkat i stor lifsfara och dermed förenad lifsfarlig sjukdom, legat sjuk i flera weckor på sin hemort och på Lunds lazaret”. Som minne av bataljen fick Ljungberg ett otäckt ärr ”från örat till munvinkeln”.

Under rättegångsdagarna kring årsskiftet 1866–1867 nekade Olof Häger hela tiden till alla anklagelser, och menade att det var de andra som misshandlat honom. När han uppmanades att erkänna svarade han att han var oskyldig, och ansåg ”det wara bättre att blifwa oskyldigt dömd än att sjelf säga sig skyldig till det man icke gjort”.[170]

Utöver ovannämnda knivskärning och stenkastning omfattade rättegången även att Häger dessförinnan tillfogat snickaren O.A. Holmbeck två slag med en käpp.

Under häktesvistelsen mot slutet av året hade Häger ”uppfört sig sturskt och bullersamt i häktet, gjort försök att rymma, och derför blifven belagd fotbojor” och även ”sönderbrutit jernlenken och aflagt fotbojerne i häktet”.

Sju års fängelse för grov misshandel

Den 3 januari 1867 föll Frosta häradsrätts dom i målet. Olof Häger dömdes till 5 års straffarbete för knivskärning med mera mot biträdande fjärdingsman Ljungberg, 1 års dito för våld mot fjärdingsman Andersson, samt 50 riksdaler i böter för slagen mot Holmbeck.

> Och enär Häger således emot sitt nekande är lagligen öfwertygad och förwunnen att hafwa wåldfört Holmbeck å allmän wäg, med kastade stenar och dragen knif misshandlat Ola Andersson under dennes utöfning af fjerdingsmans befallningen samt med stenar slagit och under skadebegär i wredesmod med knif skadat Ljungberg i ansigtet med ofwan berörde för honom särdeles swåra följder; så pröfwar HRn … rättewist döma honom Olof Häger likmätigt 2 Kap 10 och 11 §§, 4 Kap 2 och 8 §§,

> 10 Kap 1 och 5 §§, 11 Kap 15 § och 14 Kap 10 och 15 §§ Strafflagen, att böta för wåldet å Holmbeck femtio Rd till Kronan samt plikta för wåldsgärningen å Ola Andersson med straffarbete i ett år och för wåldsgärningen å Ljungberg med sådant arbete i fem år äfwen, wid bristande bötestillgång i stället umgälla sina brott med straffarbete i Sex år och tolf dagar.[171]

Ärendet gick vidare till skånska hovrätten, där man den 12 april utökade påföljden för Häger till totalt 7 års straffarbete, samt om han inte hade pengar till böterna dessutom till 12 dagars ”enahanda bestraffning”.[A]

När Olof Häger inför avtjänandet skrevs in vid Malmö centralfängelse kan bland hans medhavda tillhörigheter nämnas mössa, rock, väst, två halsdukar, skjorta, byxor, ett par stövlar, en ring och en silverdosa. Han sades vara fullt arbetsför och något kunnig i korgmakaryrket.

Under fängelsetiden i Malmö bestraffades han i mars 1867 för olydnad och uppstudsighet med ”14 dygns ljus cell[B], deraf 8 utan sängkläder”, och i augusti året därpå för ”näsvishet och hot mot bewakning” till 30 dygns ljus cell, varav 8 utan sängkläder.

Oavsett om det var på grund av att man tröttnade på Hägers beteende eller ej förflyttades han i enlighet med ”Kungl. Styrelsens Skrifvelse den 3e samma månad” den 11 oktober 1868 till straffängelset i Karlskrona. Där vägrade han ett år senare att fullgöra anbefallt arbete på skeppsvarvet, vilket renderade honom en månads isolering i ljus cell. Sommaren 1871 bröt han mot ett kortspelsförbud vilket gav honom 8 dygn i ljus cell, och i december samma år bestraffades han med 30 dygn i ljus cell för olydnad.

Den 27 januari 1874 kunde Olof Häger lämna fängelset i Karlskrona. Men som vi strax ska se tycks inte de sju årens fängelsevistelse ha gjort honom till en vare sig lugnare eller laglydigare medborgare.

[A] *Enahanda* = liknande, dvs. han fick påbackning med ytterligare 12 dagars straffarbete.

[B] *Ljus cell*, se under rubriken Disciplinstraff på nästa sida.

Disciplinstraff

Den som avtjänade fängelsestraff/straffarbete och gjorde sig skyldig till olydnad, arbetsvägran eller annat disciplinbrott straffades efter beslut av anstaltschefen till

- ljus cell - vanlig form av straff. Inlåsning i cell var inte det normala förhållandet utan ett disciplinstraff som innebar isolering från samvaron med andra fångar
- mörk cell - förstärkt disciplinstraff som innebar inget eller mycket lite ljus i cellen. Straffet maximerades till 8 dagar eftersom det fanns risk för psykiska störningar
- utan sängkläder - även det ett disciplinstraff i varierande grad. Den yttersta extremen var hårt nattläger, som kunde innebära en helt tom cell utan såväl säng som andra möbler
- prygel med maximalt 40 slag.

En farlig och högst wådelig person

Sommaren 1875 begärde Rönnebergs, Onsjö och Harjagers häradsrätt ett yttrande av Norra Rörums kommunstyrelse beträffande Olof Häger.

> Rörande nu mera häktade föra fästningsfången Olof Häger, får jag å Norra Rörums sockens kommunalstyrelses wägnar, wördsamt afgifva följande.
>
> Då bemälte Olof Häger … uppehållit sig inom N. Röroms och angränsande socknar, och under tiden fört en Oanständig, Lättjefull wandel, samt dels med bettlande, dels genom wåld och hotelser att göra skada, sökt erhålla sitt Lifs uppehälle och sålunda injagat skräck och fruktan der han uppehållet sig, och är för almäna säkerheten en farlig och högst wådelig person, intygas i Norra Rörom den 10 Augusti 1875 på kommunalstyrelsens wägnar,
>
> Anders Jönsson, ordf [172]

Olof Häger hade således än en gång blivit häktad, liksom tidigare på grund av sitt hetsiga humör och förmodligen i kombination med dåligt ölsinne.

> Vi drack så länge pengar funnos. Sedan sökte vi var på sitt sätt skaffa flera, och tiden förflöt så i ständiga rus. Jag drack oavbrutet, tills tankarna förvirrades, genomströvade bygderna injagande skräck hos befolkningen, tvingade dem att ge mig brännvin och mat.[173]

I det här fallet hade Häger en kumpan vid namn Johan Roos. Denne var född i Silvåkra 1835, var bosatt i Tjuvaröd (!) i Bosjöklosters socken, och hade hösten 1873 frigivits efter att ha avtjänat 18 månaders straffarbete för stöld.

Försedda med grova käppar ska den 25 juli 1875 Olof Häger och Johan Roos enligt uppgift ha tagit sig in hos arrendatorn Jöns Dyberg i Södra Hultarp, Hallaröd. Där befallde de fram brännvin vilket serverades dem, och hotade sedan till sig ännu mer brännvin.

En kvinna, som tydligen var tillsammans med Häger och Roos, kom också in till Dyberg och undfägnades på Hägers befallning även hon med brännvin. Under tiden hade både Häger och Roos tagit fram och visat skarpslipade knivar. Inga fler än de inblandade var närvarande.

Dagen därpå var det Per Månsson i Södra Hultarps tur att få besök. Roos och Häger rusade in i stugan till Månssons gård, och ”under oförskämda utlåtelser och hot pockade på mat och brännvin”. Efter att därefter ha blivit serverade befallde de fram ytterligare brännvin och slog i bordet med sina käppar.

Per Månsson visade då upp det lilla brännvin han hade kvar, och menade att Roos och Häger kunde dela på det. Roos förklarade då att ”om han ej fick mer brännvin så sket han i det”.[174]

Den 21 september 1875 ansåg Rönnebergs, Onsjö och Harjagers häradsrätt att det inte kunnat bevisas att Roos och Häger begått brott mot Dyberg.

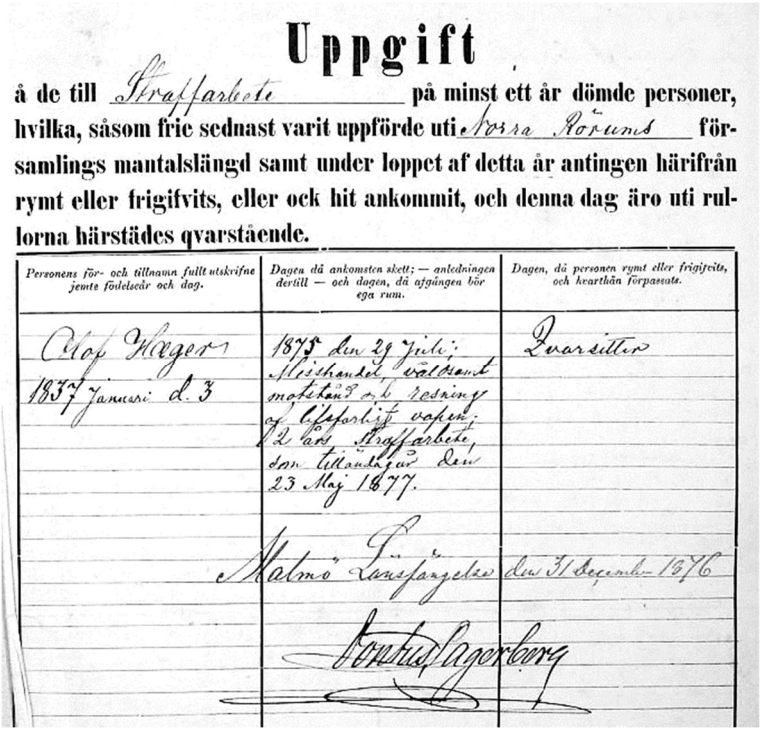
Däremot ansågs det bevisat, bland annat med stöd av flera vittnesmål, att Roos och Häger gjort sig skyldiga till olaga intrång hos Per Månsson och att de med hot om våld tilltvingat sig brännvin. Vid gripandet hade de dessutom gjort sig skyldiga till våldsamt motstånd.

Häradsrätten dömde därför Johan Roos och Olof Häger till vardera två års straffarbete för misshandel, våldsamt motstånd och resande av livsfarligt vapen[175]. Straffet fastställdes i hovrätten den 22 oktober 1875, och den 30:e i samma månad började 38-årige Olof Häger avtjäna straffet vid Malmö länsfängelse.

Bättrade sig mot slutet

Efter att han avtjänat sina två år i Malmö verkar Olof Häger ha lugnat ner sig något,

> även om det i Norra Rörum cirkulerade ett antal skrönor om honom, där han på grund av sitt grovporiga, ärriga ansikte och allmänt hotfulla yttre gjorde att många var rädda för honom, inte minst barnen. Han kallade sig själv ”general” när han fått sprit i kroppen, och drog snyft- och rövar-historier om sitt förflutna. [176]



Uppgift

å de till Straffarbete på minst ett år dömde personer, hvilka, såsom fric sednast varit uppförde uti Norra Rörums församlings mantalslängd samt under loppet af detta år antingen härifrån rymt eller frigifvits, eller ock hit ankommit, och denna dag äro uti rullorna härstädes qvarstående.

Personens för- och tillnamn fullt utskrifne jemte födelseår och dag.	Dagen då ankomsten skett; — anledningen dertill — och dagen, då afgången bör ega rum.	Dagen, då personen rymt eller frigifvits, och hvarthän förpassats.
Olof Häger 1837 Januari d. 3	1875 den 29 Juli; Misshandel, våldsamt motstånd & d. redning af tjenstlig vapen; 2 år Straffarbete, som tillvunnen den 23 Maj 1877.	Qvarsitter
	Malmö Länsfängelse	den 31 December 1876
	Fängelsepredikant Lagerberg	

Såvitt mig bekant var Hägers tvååriga fängelsestraff 1875–1877 hans sista.

Omkring 1890 var Olof Häger under en period inhyst på Norra Rörums fattighus.

> Där fick han tycke för en av ”flickorna”, Gustava, som han så småningom gifte sig med. Han fick socknen att inköpa ett hus åt sig och där försörjde de nygifta sig på korgarbete.[177]

År 1893 bodde den 56-årige tidigare husaren och fängelsekunden Olof Häger i Boarp, Norra Rörum, där han tillsammans med den elva år yngre Gustava Svensdotter tog ut lysning till äktenskap. Paret gifte sig i september 1893, och Häger bodde sedan tillsammans med Gustava och hennes sex oäkta barn, en skara som tre veckor innan vigseln utökades med parets gemensamme son, Bonde.

Familjen flyttade ett par år senare till Svenstorp nr 1, där 67-åriga fattighjonet Olof Häger, min farfars morfars halvbror, avled i juli 1904. Änkan Gustava Svensdotter kom senare till ålderdomshemmet i Norra Rörum, där hon dog i december 1938, 90 år gammal.

På rätt sida om lagen

Gustava Svensdotters och Olof Hägers son Bonde Olofsson fick i alla fall betydligt bättre ordning på sitt liv än vad fadern haft. Bonde blev bland annat smed hos en disponent A. Assarsson i Åstorp, där han även senare var driftsmontör vid makadamfabriken.

Bonde Olofsson gifte sig 1918 med Ester Johanna Berg från Skeinge i Verums socken, och tillsammans fick de fem barn. Efter att ha varit smed i Hörja, Genarp och Lyngby blev Bonde 1930 polis i Hyby.

En bit in på 1930-talat drabbades dock fjärdingsmannen Bonde Olofsson av tuberkulos, och dog på Orups sanatorium i maj 1937, endast 43 år gammal.

Såld till akrobater

I samband med letande efter Olof Häger i Malmö länsfängelses rullor kunde jag även läsa om en kvinna vid namn Kristina Mathilda Göransson, som var dömd för andra resans snatteri.

Kristina var född i Ystad 1832, samma år som hennes far dog. Om hennes uppfostran finns noterat att hon blev ”såld af modern vid 2 års ålder till kringresande akrobater, hos hwilka hon vistades till 13de året, då fattigvården i Ystad tog vård om henne”.[178]

Påstått mjölkfusk ärekränkningsfall

Våren 1897 spreds uppgifter om att en bonde i Lönnhässle i Össjö socken levererade mjölk med misstänkt låg fetthalt till mejeriet. Detta föranledde den utpekade att stämma uppgiftsspridarna för ärekränkning.

Stefan Bengtsson, Malmö, fann vid forskande i domböcker detta rättsfall. Berättelsen är helt baserad på Stefans avskrift av rättegångsprotokollen.

Berättelsens huvudperson, hemmansägare Magnus Månsson Söderlund[A], var född i Boarp, Össjö 1851. Tillsammans med sin i Örkelljunga 1849 födda hustru Gustava Pålsdotter och parets tre döttrar flyttade han 1883 in på 1/32 mantal på Lönhässle N:o 1 i Össjö socken, öster om Ängelholm. Paret fick där ytterligare fyra barn, samtliga pojkar, innan Gustava dog av hjärtfel i januari 1897. Magnus kom 1903 att gifta om sig och fick ytterligare två barn innan han avled i lunginflammation 1906.



Magnus Söderlunds torp i Lönhässle och hans barnbarns barnbarn Emma.[179]

[A] Magnus Söderlund var Stefan Bengtssons mormors far.

Separering och pastörisering

Innan vi går vidare kan det vara på sin plats med lite information om hur mjölk behandlas.

På mejeriet separeras mjölken, dvs. delas upp i grädde och skummjölk i en separator (centrifug). Den nästan helt fettfria skummjölken blandas sedan med grädde till den fetthalt som standardmjölken (3%) och senare tiders mellanmjölk och lättmjölk etc. ska ha.

Sedan 1937 måste all mjölk och grädde som säljs i svenska butiker vara pastöriserad. Den främsta anledningen till att man började pastörisera mjölken var att försöka hejda spridningen av tuberkulos. När mjölk ska pastöriseras värms den till 72°C i 15 sekunder innan den snabbt kyls ner igen. Näringsämnena i mjölken påverkas inte särskilt mycket av pastöriseringen, men mängden vitaminer kan minska.[180]

Stämde ryktesspridarna

På våren 1897 fick Magnus Söderlund reda på att rykten spreds om att den mjölk han lämnade till mejeriet hade låg fetthalt vilket skulle bero på att han spätt ut den. Detta föranledde Söderlund att ansöka om stämning mot de som uppgavs ligga bakom ryktena, den 1849 födde hemmansägaren Sven Andersson i Brekille och Söderlunds granne i Lönnhässle, Pål Kronberg född 1867.

Den 13 april togs ärendet upp vid Norra Åsbo häradsrätt i närvaro av såväl käranden Söderlund som svarandena Andersson och Kronberg, de senare biträdda av sakföraren Emanuel Ohlsson i Svarvareboden, Riseberga.

Inledningsvis bestred svarandena åtalet. Därefter berättade vittnet Edvin Larsson att Sven Andersson vid ett tillfälle för en månad sedan sagt att ”Nu är det ställning med mjölken igen, der kom en lapp med Söderlunds spann, att den innehöll 2 ½ procent, och här är ju mjölk som kan innehålla 5 procent”[A]. Nästa vittne,

[A] De procent som nämns är mjölkens fetthalt. Hur mycket fett mjölken innehåller hänger, förenklat, ihop med hur korna utfodras. Fetthalten avgör i sin tur hur mycket betalt man får för mjölken. Rimligtvis kunde fetthalten vara lägre vintertid eftersom korna då gavs magrare foder.

Petronella Nilsson, avgav ett liknande vittnesmål. De nedtecknade vittnesmålen lästes upp ”och vidkändes af vittnena, hvilka på begäran tillerkändes 8 kronor hvar af Käranden i ersättning för inställelsen”.

Handläggningen av målet fortsatte den 11 maj. Kronberg berättade då att

> en dag då han skjutsat mjölken hade mejeristen stuckit en lapp i Söderlunds spann. Kronberg hade då blifvit nyfiken på innehållet af denne lapp, som stuckit ut till en del, samt dragit ut den ytterligare något och dervid inhemtat att å lappen var skrifvet, att mjölken var profvad i Kristianstad samt innehållit 2 ½ procent.[181]

Magnus Söderlund medgav att uppgifterna funnits på lappen. Han anhöll därefter om vittnesförhör med drängen Johan Gustafsson och åbon Janne Olsson i Björket, ”och finge desse, då jäf emot dem ej anfördes eller kunde utrönas, aflägga vittneseden” och varnades för mened.

Vittnet Gustafsson berättade att Andersson vid något tillfälle sagt att ”det var sjukt med Söderlunds mjölk vilken var underhaltig”. Gustafsson ska då ha frågat om det kanske hälldes vatten i mjölken, men då hade Andersson svarat att han inte trodde det, men att Söderlund hämtade hem så mycket separerad mjölk.

Andersson hade dessutom sagt att ”ingen inbillar mig att de fodrar så dåligt att der blir så liten procent som Söderlunds mjölk innehållit.”

16 kap. 7§ i 1864 års strafflag.[182]

7 §.

Hwar som, muntligen eller i skrift, den han utsprider eller utsprida låter, beljuger annan, i ty att han af arghet pådiktar honom bestämdt brott eller wißt slag af brott; dömes, om dödsstraff, straffarbete öfwer två år eller owärdighet att i rikets tjenst nyttjas å det pådiktade brottet följa kunnat, till straffarbete i högst två år eller fängelse i högst sex månader, och, i annat fall, till fängelse i högst sex månader eller böter.

Lag samma ware om den, som af arghet utsprider sådan ärekränkande dikt, eller ock eljest så förfar, att den, som oskyldig är, må för skyldig hållas.

Pröfwas brott, som i denna § sagdt är, hafwa af obetänksamhet skett; då må ej i något fall dömas till swårare straff än fängelse i sex månader.

Enligt Janne Olsson skulle Sven Andersson haft för sig att Söderlunds mjölk ”var mera underhaltig än vad naturlig mjölk kunde vara”, och hade antytt att denne kanske spädde ut sin mjölk med skummjölk[A].

Därefter åberopade Söderlund ett intyg där Anton Nilsson Lundström, mejerist på Össjö farm nr 6, samt Ludvig Larsson och hans hustru Anna Maria Larsson i Glimminge medgav att de delgivits stämning att inställa sig som vittne. Men mejeristen och paret Larsson hade inte inställt sig, och Söderlund anhöll därför om uppskov så att de kunde höras. Denna begäran bestred svarandena Andersson och Kronberg, men häradsrätten fann dock

> skäligt uppskjuta målet till den 6 nästkommande september, då Käranden skulle förebringa all bevisning i målet vid påföljd att vidare uppskof ej meddelades och då Lundström, Ludvig Larsson och Anna Maria Larsson skulle komma tillstädes vid vite för enhvar af dem af 15 kronor, sedan de blifvit om detta beslut i god tid före nämnde dag genom Kärandens försorg bevisligen underrättade.[183]

Fortsatt handläggning vid höstting 1897

Den 6 september återupptogs ärekränkningsmålet. Vittnet Johan Gustafsson hördes igen och vidhöll vad han tidigare sagt, varefter det blev dags för stataren Johan Peter Pålsson Bergström från Glimminge. Denne berättade bland annat att både Sven Andersson och Kronberg sagt att Söderlund förfalskat mjölken han lämnat till mejeriet.

Svarandena bestred vittnesmålet, och ”det antecknades att Bergström hör dåligt”. Därefter åberopade Söderlund ett intyg från mejeristen Lundström i Össjö, vilken var förhindrad att personligen närvara vid tinget. I intyget hade Lundström bland annat skrivit att svarandena inte hade berättat något för honom som på minsta sätt kunde vara ärekränkande för Söderlund. Men han intygade också att

---

[A] Vanligen behöll mjölkbonden en del av den ursprungliga mjölken för eget behov, men kunde sedan efter mejeriets behandling ta hem skummjölk att t.ex. användas som lamm- och grisfoder. Liksom standardmjölk kom skummjölk även till användning i mina föräldrars bageri.

Sistlidne vinter lemnade käranden mjölk till mitt Mejeri, jag lät då undersöka mjölkprof vid Christianstads Kemiska station och kärandens mjölk hade då mycket låg fetthalt, dock vill jag ej på villkor säga att den var uppblandad hvarken med vatten eller Skummjölk eller på något sätt förfalskad utan anses käranden vara lika hederlig i detta hänseende som andra. Detta under edsförpliktelse Åbo Össjö den 4 september 1897.
A Lundström.

Därefter avslutades dagens behandling av ärendet med att de båda svarandena begärde 10 kronor för varje inställelse, medan käranden Söderlund fordrade 200 kronor i skadestånd samt 100 kronor i ersättning för rättegångskostnader. Vidare meddelades att utslag i målet skulle tillkännages den 1 november.

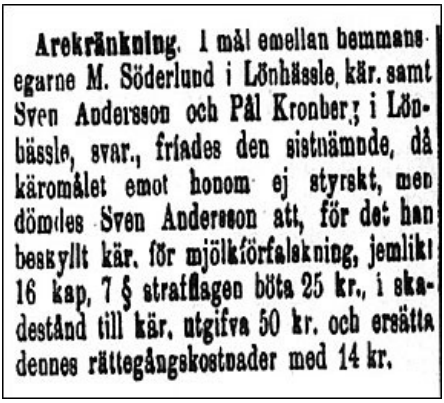
Böter för ärekränkning

Den 1 november 1897, mål nr 129:

Uti målet under N:o 19 i domboken för höstetinget emellan Hemmansegare M Söderlund i Lönhässle, kärande, samt Hemmansegare Sven Andersson i Brekille och Pål Kronberg i Lönhässle, svarande om ansvar för ärekränkning avkunnades följande:

Utslag

Då det ej blifvit styrkt att Kronberg under ofvannämnda tid förbrutit sig, på sätt åtalet afser, varde den emot honom förda talan af Härads Rätten ogillad, men då Sven Andersson på grund af vittnens berättelser är lagligen övertygad att hafva beskyllt käranden för mjölkförfalskning fälles Sven Andersson jemlikt 10 Kap 7 § Strafflagen, att för ärekränkning böta 25 kronor och förpliktas Sven Andersson att i skadestånd till käranden utgifva 50 kronor äfven som gottgöra käranden som ej förtecknat sina kostnader i målet, för stämningen och protokoll lösen med tillhopa 14 kronor.[184]

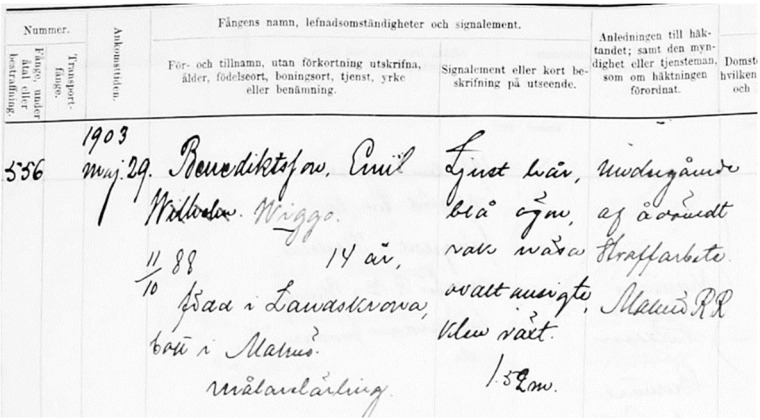


Arekränkning. I mål emellan hemmansegarne M. Söderlund i Lönhässle, kär. samt Sven Andersson och Pål Kronberg i Lönhässle, svar., friades den sistnämnde, då käromålet emot honom ej styrkt, men dömdes Sven Andersson att, för det han beskyllt kär. för mjölkförfalskning, jemlikt 16 kap. 7 § strafflagen böta 25 kr., i skadestånd till kär. utgifva 50 kr. och ersätta dennes rättegångskostnader med 14 kr.

Tidningen Norra Skåne den 5 november 1897.

Försigkommna pojkar

Stölder ledde till straffarbete för en fjortonåring, medan två trettonåringar skulle ”med aga hemma i huset rättas”.[A]



Fångrulla Malmö stadsfängelse 1903. [185]

Den 29 maj 1903 inkom fjortonårige Viggo Benediktsson till centralfängelset i Malmö för att avtjäna sex månaders straffarbete. Viggo var född i Landskrona, men bodde nu i Malmö där han var målarlärling. Han hade ljust hår, blå ögon, rak näsa, ovalt ansikte; och var 152 cm lång och klen till växten.

Hur hade en så ung pojke kunnat bli dömd till ett med nutida mått såpass hårt straff?

Stöld av linne och gamla kläder

En månad tidigare hade fru Vilhelmina Andersson på Möllevångsgatan i Malmö anmält att någon stulit linne, klädespersedlar och en gipsbild till ett värde av totalt kr 71:10 från hennes låsta vind.[186]

Den 13 maj anhölls tre pojkar som misstänkta för stölden, nämligen ovannämnde Viggo Benediktsson samt trettonåringarna

[A] Berättelsen är baserad på underlag framtaget av Stefan Bengtsson, som även skrivit av originalhandlingarna.

Erik Berg och Viktor Olsson. Varken Berg eller Olsson förekom sedan tidigare i några noteringar hos Polisen, däremot hade Benediktsson den 4 oktober 1901 blivit ”af detektivkommissarien varnad för stöld af frukt”.

Vid förhör med Viggo samma dag berättade han att han och Erik den 24 april hade haft ett ärende till Viggos fars vindsutrymme. Väl där hade de bestämt sig för att ta en titt på vinden i övrigt. Genom spjälorna till ett låst utrymme såg de en del smutsigt linne och gamla kläder. De kom då överens om att ta sig in i utrymmet och ”taga af de å golvet därstädes liggande linnepersedlarna och sedan försälja desamma som lump och på så sätt förskaffa sig penningar till att roa sig med”.

Viggo lyckades att genom ”flera upprepade ryckningar å dörren fram och tillbaka, lossa och utdraga den spik som fasthöllo krampan, varpå tillträdet till vinden var öppet”. Pojkarna plockade därefter åt sig linne och kläder och lade det i en säck.

De lämnade sedan huset och sammanträffade med Viktor. Han följde med dem till en lumphandlare vid Spånhusvägen, som köpte stöldgodset för 55 öre ”hvilka penningar de kort därpå gemensamt förslösade till kakor mm.”

Måndagen därpå tog sig Viggo Benediktsson och Erik Berg åter in i vindsutrymmet. Där tog de nästan allt kvarvarande linne och stoppade i en säck. Viggo tog dessutom en bild av gips som han bar ner i sin och faderns bostad och gömde i en garderob.

Den tidigare anlitade lumphandlaren var inte hemma, så de begav sig till en annan som betalade 75 öre för det stulna. Dagen därpå sålde Viggo gipsbilden till en cigarrhandlare på Södra Långgatan för 50 öre, en summa som han köpte cigaretter för.

Av polisrapporten framgår vidare att inget av det stulna kunnat återfinnas, trots förfrågningar hos såväl ovannämnde som andra lumphandlare vilka samfällt förnekade att de varken

> köpt eller köpte något användbart linne i hela plagg såsom detta, äfven om det utbjöds smutsigt, utan måste det i så fall hafva varit sönderrifvet i trasor. Såväl Benediktsson som hans båda medhjälpare hafva på det bestämdaste förnekat att de på något sätt sönderrifvet det stulna.

Efter avslutat förhör försattes pojkarna på fri fot.[187]

Inför rätta

När pojkarna stod inför rådhusrätten i Malmö den 29 maj framkom att Viggo även åtalades för ytterligare inbrottsstölder. Det ansågs nämligen utrett att han

> vid flera tillfällen under sistlidne mars och april månader från Kleins i huset N:o 3 A vid Rönneholmsvägen här i staden belägna låsta källare, dit han meddelst inbrott beredt sig inträde, olofligen tillgripit minst 22 helflaskor punch samt 1 helflaska konjak och 3 helflaskor wisky med ett sammanlagt värde af 51 kronor 60 öre.[188]

Rådhusrättens utslag blev att Viggo Benediktsson som

> fyllt fjorton men ej femton år och hvilken måste anses hafva egt nog urskiljning att inse gerningarnes brottslighet, att för å särskilda tider och ställen med inbrott föröfvat stöld, undergå straffarbete i sex månader.

Rätten förklarade även Berg och Olsson skyldiga till vad som påvisats, men att eftersom de ännu inte hade fyllt fjorton år inte skulle dömas till straff. Dock föreskrev rätten

> att Berg och Olsson skola, hvar af sin målsman, i polismans närvaro, med aga hemma i huset rättas och förordnar slutligen Rådstufvurätten att Benediktsson genast skall i häkte inammas.[189]

Misshandel med cykelnyckel

Efter en misshandelsdom drog en tjugoåring iväg till Amerika. Där blev han en framgångsrik byggmästare och ett bra exempel på svenskar som lyckades i det nya landet.[A]

Vid 21:30-tiden den 9 oktober 1907 befann sig stationskarlen Axel Olsson och arbetaren John Ericsson på en mindre väg vid Kyrkolycke, ett par-tre kilometer norr om Örkelljunga kyrka. Där mötte de muraren Henning Sjöblom[B] och pratade ett slag med honom.[190]

Olsson och Sjöblom började då gnabbas, varvid Olsson lyste Sjöblom i ansiktet med sin lykta. Sjöblom ilsknade då till och tog efter viss ordväxling tag i Olsson och slog honom i huvudet varpå båda föll omkull. Sedan de kommit på fötter igen hade Ericsson sett blod rinna utmed båda sidorna av Olssons ansikte.

Därefter försvann Sjöblom från platsen. Olsson berättade vid ett polisförhör två dagar senare för kronolänsman Ivar Lenander att han

> fått ett slag i hufvudet så det blödde och begaf sig till skomakare Lijedahl i Kyrkolycke där blodet aftvättades samt därefter hem till sin bostad i Örkelljunga och blef förbunden. Under gårdagen hade Olsson besökt doktor Isak Nilsson i Åstorp som ombundit såret men ej kunnat bestämma huruvida någon fara vore för handen enär såret trängt in i benet.[191]

Efter avslutade förhör med de inblandade förklarades Henning Sjöblom häktad och skulle ”införpassas till Kronohäktet i Ängelholm i afbidan på rannsakning inför Norra Åsbo Häradsrätt.”

Dagen innan förhöret hade 23-årige Axel Olsson undersökts av läkare Isak Nilsson. Olsson hade då uppgett att han på kvällen dagen innan misshandlats med kniv. I sitt intyg skrev läkaren följande:

[A] Berättelsen är baserad på underlag framtaget av Stefan Bengtsson, som även skrivit av originalhandlingarna och delat med sig av sina foton.

[B] Henning Sjöblom var halvbror till Stefan Bengtssons mormor.

> Ungefär mitt på hjässan något framåt fans ett omkring 3 cm långt skarpkantat sår med jämna väggar och jämn botten. Såret nådde genom mjukdelarna in i benet. Intet i sårets utseende motsade att det kunnat uppkomma på så sätt som Olsson uppgaf. Sannolikt kommer såret att läkas ganska snart utan vidare men, men fara för för lifvet är af ett dylikt sår ej utesluten.

Henning Söderlund Sjöblom

Henning Ferdinand Sjöblom (f. Söderlund) var född den 25 mars 1887 i Lönhässle i Össjö socken, och son till muraren Edvard Magnus Söderlund och hans hustru Gustafva Pålsdotter.[192]

Som trettonåring var han en kortare tid trumslagare vid Norra Skånska Infanteriregementet. Han arbetade sedan som murare hos en byggmästare i Strövelstorp, och tog sig 1920 namnet Sjöblom. Han förde därefter en kringflackande tillvaro och bodde bland annat i Norrköping, Helsingborg och Tyringe. 1906 var han med om byggandet av Ljungaskogs skolhem, och vid tiden för händelsen vid Kyrkolycke bodde och arbetade han i Örkelljunga.[193]

Inför rätten

Den 19 oktober var Norra Åsbo Häradsrätt samlad för att behandla ärendet med den för ”misshandel med lifsfarligt vapen” misstänkte 20-årige Henning Sjöblom.

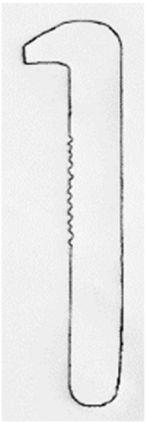
Målsäganden Olsson vidhöll vad han sagt i förhör och att Sjöblom troligen använt kniv.

> Olsson förevisade tillika sin tjänstemössa af tyg hvilken ungefär i mitten hade ett hål af en centimeters längd som i mösstyget hade skarpa jämna kanter och föreföll hafva åstadkommits med ett skarpt instrument, hvaremot hålets kanter i fodret voro mindre jämna och påstod Olsson att denna mössa af honom vid ifrågavarande tillfälle begagnats.[194]

Sjöblom å sin sida hävdade att han som tillhygge använt en cykelnyckel som han alltid bar på sig. Åklagaren förevisade då

> en velocipednyckel hvilken Sjöblom påstod sig hafva använt som tillhygge af utseende som hvidstående ritning jämte tvärsektion af nyckelns nedre sida angifver och skulle med anledning häraf anmärkas att Olssons ifråga-

> hvarande i hjässan befintliga sår i sitt nu varande, nyss läkta tillstånd hade enahanda längd och bredd som det afritade tvärsnittet.[195, A]



Sannolikt fungerade Sjöbloms s.k. cykelnyckel även som verktyg att t.ex. använda när man skulle ta av däck i samband med lagning av punktering. För det ändamålet var nedre delen av nyckeln tunn och ganska vass. Troligen var det därför slaget åstadkom ett så djupt sår i huvudsvålen på antagonisten.

Som tänkbar förklaring till bråket berättade Sjöblom att han hört rykten om att han och Olsson hade ”gemensamma böjelser för en kvinna” vilket skulle föranleda Olsson att söka efter lämpligt tillfälle att ge honom stryk.

Därefter hölls vittnesför med John Eriksson och skomakare Liljedahl, där den senare berättade att Sjöblom hos honom fått sitt rikligt blödande sår tvättat och förbundet. Eriksson anförde bland annat att det i det rådande mörkret varit omöjligt för honom att se om Sjöblom använt något tillhygge eller ej. Eriksson kände Sjöblom som ”en fredlig och ordentlig man”.

På fri fot efter villkorlig dom

Därefter konstaterade häradsrätten i sitt utslag att Sjöblom den 9 oktober 1907 misshandlat Olsson med livsfarligt vapen och därmed förorsakat Olsson skada enligt läkarintyget. Sjöblom dömdes därför

> jämlikt 14 kap 12 och 15 §§ strafflagen att hållas i fängelse två månader samt förpliktigar Sjöblom ej mindre godtgöra Olsson för läkarvård och medicin, hinder i näring, sveda och värk samt inställelse vid rätten tillhopa 35 kronor […] men finner häradsrätten tillika skäligt förordna att jämlikt lagen om villkorlig straffdom den 22 juni 1906 med straffets verkställighet skall anstå, äfvensom att, därest annat skäl för Sjöbloms kvarhållande i häkte av förevarande åtal ej föreligger, Sjöblom genast skall försättas på fri fot.[196]

[A] *Enahanda*, samma, lika (SAOB).

Drog direkt till Amerika [197]

Några veckor efter rättegången – och innan hans villkorliga straff var avtjänat – gav sig Henning Sjöblom iväg. Han tog sig till Southampton i England, varifrån han den 16 november 1907 avreste ombord på S.S. New York och anlände den 24:e till immigrationskontrollen på Ellis Island, New York. Som närmaste anhörig uppgav han en syster Alma Johansson i Eslöv, samt att han skulle vidare till Chicago. Han angav som släkting eller vän en ”cousin Arvid Svensson (möjl. Sonesson)” på Rush Street i Chicago.[198, A, B]

Väl i Chicago kom av allt att döma Henning Sjöblom att leva ett klanderfritt och stadgat liv. I mars 1909 gifte han sig med den i Varberg födda Signe Svensson, och de fick samma år sonen Gunnar. Men ganska omgående åkte Henning tillbaka till Sverige, följd i oktober 1910 av Signe och sonen Gunnar. Familjen kom att bo i Eket i Rya socken där Henning noterades som byggmästare, och flyttade sedan till Varberg där dottern Gunhild föddes i januari 1911.

I februari 1911 for emellertid Henning tillbaka till Amerika, denna gång i sällskap med sin bror Arthur[C]. Några månader senare förenades Signe och barnen med Henning i Chicago.

1927 besökte Henning sitt föräldrahem i Lönhässle som då ägdes av en kvinna vid namn Ester Olofsson. Esters dotter har berättat att

> det var en stor sensation då Henning kom tillbaka till byn. Han bjöd alla på mat, man tömde i stort sett butiken i Össjö. För att klara den stora festen hakade man av logportarna och dukade på dem. Innan Henning lämnade Össjö fick Hanna och hennes båda systrar 10 kronor var. Deras mor tog hand om pengarna och öppnade konto åt flickorna i sparbanken. Henning var en stilig karl - han kallades för ”Granne-Henning” eller ”Den granne Henningen”.[D]

[A] Henning hade ingen kusin vid namn Arvid Svensson, däremot en Johan Manfred Sonesson (Stefan Bengtsson).

[B] I början av 1900-talet bodde omkring 100 000 svenskar i Chicago, fler än vad som vid den tiden bodde i Göteborg (slakthistoria.se).

[C] Även Hennings bror Arthur blev verksam inom byggbranschen.

[D] 10 kronor 1925 motsvarar ca 300 kronor 2022. Prisomräknaren, SCB (www.scb.se).

Byggmästare Sjöblom

Henning och hans familj fortsatte att bo i Chicago, där Henning hade eget företag vid namn Sjoblom Construction Co.

Signe Sjoblom dog 1939, och fem år senare gifte Henning om sig med värmlandsfödda Jenny Svensson.



På denna bild från 1954 ses Henning (i mitten), hustrun Jenny samt en okänd man framför paret Sjobloms hus.



Av allt att döma fortsatte det att gå bra för Henning Sjöblom. När han 1959 åter besökte Sverige hade han hört att bilarna i Sverige var ganska små, så han tog med sig sin egen över Atlanten.

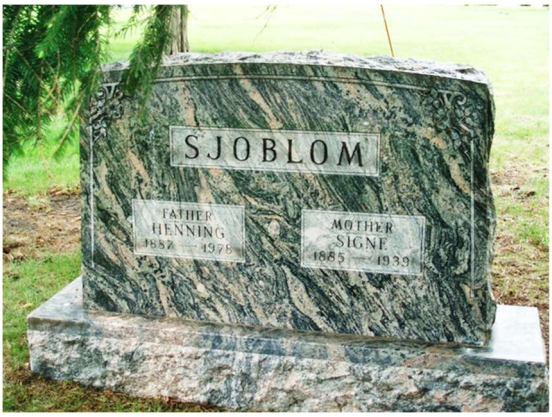
Från Chicago till Florida

Längre fram flyttade Henning och Jenny till Florida, där Henning skaffade sig en apelsinplantage.

Henning dog i februari 1978 i St. Petersburg, Florida och Jenny tio år senare.



Henning Sjoblom på äldre dagar.



Hennings och första hustrun Signes grav på Ridgewood Cementary i Des Plaines, Illinois.

Del III
Hemma i Skåne

§ 1 Mötet öppnades af församlingens äldste Br. Magnus Nilsson.

§ 2 Mötet beslöt, att protokoll skall föras vid hvarje församlingsmöte, öfver de beslut som vid hvarje tillfälle fattas, samt att därför inköpa en förs:bok, vartill utsåg Br. Carl Lindskog.



Den i citatet[A] på föregående sida nämnde Magnus Nilsson (min farfars far) tillsamman med sin hustru Emelie Nilsdotter och nio av deras elva barn. Farfar Nils i mitten längst bak. Foto från omkring år 1900.

[A] Ur protokoll från församlingsmöte i Höörs Baptistförsamling 19 oktober 1906 (Riksarkivet, Lund). Se vidare s. 230.

Församlingen – där medlemmar oavsett kön hade rösträtt – bildades 1890, dvs. 32 år efter konventikelplakatets avskaffande (se *Äktenskap och religionsfrihet* s. 21) och 31 år innan lagen om allmän rösträtt i Sverige trädde i kraft.

Betydelsefull backig bygd

Norra Rörum har spelat en viktig roll i min släkts historia genom att många av mina anfäder fötts inom socknen.

Således är det tack vare personer från Norra Rörum som jag finns till. Därför är det på sin plats att jag här berättar lite mer om denna socken, belägen mitt emellan Helsingborg och Kristianstad.

> Brant backig bygd med ljung och enbuskar, men äfven skog och mycken mosse, hvadan ved och torf säljes här; jordmånen är ganska mager, utom i de delvis odlade mossarne. Nära halva sn upptages af fideikommisset Ågerup. Sockensparbank. Poststation, kallad N. Rörum. Sn bildar med annexet Hallaröd ett konsist. pastorat af 3 kl. i Lunds stift.[199]

Så beskrevs Norra Rörum på 1880-talet, en tid då socknen hade 1 410 invånare varav 1 025 bodde inom Frosta härad och övriga i Västra Göinge. Socknen var således delad mellan två härader, vilket kan ställa till en del bekymmer för oss som gillar att gräva i släktens historia. Sedan 1971 ingår Norra Rörum i Höörs kommun, och själva byn kring kyrkan har det senaste sjuttiotalet år haft strax över 200 invånare.



Kyrkan i Rytharum

På en kulle, som kan ha varit en gammal kultplats, har det åtminstone sedan år 1200 stått en kyrka i det som då kallades Rytharum och 200 år senare Rytharne nørre.[200]

Kyrkan var byggd av gråsten, och delar av denna ursprungliga kyrka utgör idag korsarmar åt öster och väster. En större om- och tillbyggnad gjordes under senare delen av 1700-talet, följd av ytterligare förändringar på 1830-talet. Sitt nuvarande utseende fick Norra Rörums kyrka i början av 1950-talet.

Herdar i Herrens hus

När jag vid något tillfälle tittade närmare på födelsenotisen för min farfars morfar Nils såg jag under denna en något märklig och svårtydd notering som skulle kunna tolkas såhär:

> Efter många utståndna widrigheter emottog Prosten Plantin åter Embetsförvaltningen wed Pastoratet den 14 Maj 1827.[201]

Upptäckten ledde till denna lilla berättelse om två av de Herrens tjänare som fört hans och den världsliga maktens talan i Norra Rörums församling.

Noteringen hade inget med Nils eller hans mor att göra, utan var förmodligen prosten Olof Plantins kommentar till en händelse i det tämligen spända förhållande som rådde i socknen.

Olof Plantin var född 1756 i Norra Strö, och son till länsmannen Bengt Adam Plantin i Vinslöv. Efter att han bland annat varit domkyrkoadjunkt i Lund tillträdde Olof Plantin 1796 som pastor i Norra Rörum.

”I yngre åren ansågs han för en duglig man och lärer haft goda predikogåfwor”,[202] men kom liksom hustru och söner att hemfalla åt spritmissbruk. Han drog på sig stora skulder till såväl kyrko- och fattigkassorna som till bönder och andra sockenbor, och gick i konkurs 1823. Han begärde själv att få befrias från sin tjänst, och dog 1828.

Misantropen Kihlgren

Plantins efterträdare, den tjugo år yngre Anders Kihlgren, tillträdde först 1832. Kihlgren hade 1808 gift sig med Lovisa Elmlund, dotter till kyrkoherden i Vankiva, men paret skildes 1819 sedan hon lämnat honom för en annan man. Detta satte djupa spår i Kihlgren, och lär ha gjort honom rädd för kvinnor och äktenskap.

Kihlgren ansågs ha varit en god predikant, som genom sina prästerliga gåvor vunnit invånarnas förtroende. Han lovordades av häradsprosten Cavallin[A] i dennes visitationsprotokoll, där det står att Kihlgren ”predikade Guds ord rent och klart samt med sorgfällighet och skicklighet underwisade nattwardsungdomen”.[203]

De motgångar Anders Kihlgren mött i livet, bland annat skilsmässan och hårt motstånd från en del av sockenborna mot att han skulle tilldelas tjänsten, hade dock gjort honom minst sagt avogt inställd till sina medmänniskor, vilket gick ut över hans arbete.

> Han saknade icke kunskaper uti till prestämbetet hörande ämnen och egde ganska goda predikogåfwor samt war derföre wärderad i de församlingar, der han tjestgjorde, och skulle warit det i än högre grad, om icke hans genom motgångar förbistrade lynne gjort honom till misanthrop[B] och derigenom mindre tillgänglig för åhörarne.[204]



Dopfunten i Norra Rörums kyrka är från 1500-talet.

[A] Samuel Johan Cavallin (1772–1841), far till herdaminneförfattaren Severin Cavallin.

[B] *Misantrop*, människohatare (SAOL).

Mot slutet av hans liv tillsattes en vicepastor i församlingen, och Kihlgrens sysselsättning kom då att bestå av ”läsning i bibeln och Nohrborgs postilla[A]; dessemellan spelte han psalmmelodier på sin fiol”. Anders Kihlgren dog i februari 1853, 77 år gammal.



Förteckningen över Norra Rörums präster upptar bland andra Olof Plantin och Anders Kihlgren, men även min avlägsne släkting Hans Bernhard Hammar vars son Karl Gustav Hilding (K.G.) Hammar var ärkebiskop 1997–2006.[B]

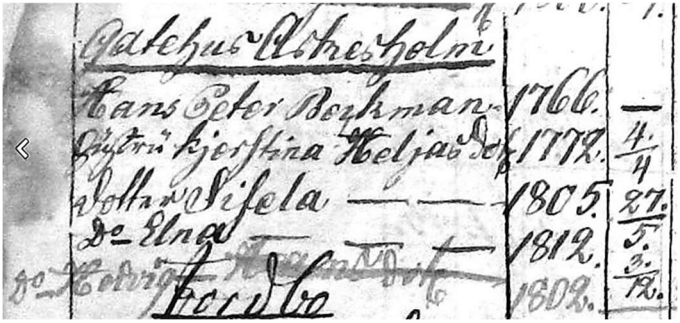
[A] Anders Nohrborg (1725–1767) var präst vid Finska kyrkan i Stockholm och kunglig hovpredikant. År 1771 utgavs *Den fallna menniskans salighetsordning*, även kallat ”Nohrborgs postilla”, vilken blev mycket spridd och kom att betyda mycket för Henric Schartau och Carl Olof Rosenius.

[B] K.G. Hammars FFFF MFFM Anna Hansdotter (d. 1718) var syster till min FFFM FMFM Karna Hansdotter (ca 1658–1739).

Hemma hos sockenskomakaren

Byggnaderna är sedan många år försvunna. Ändå är det något speciellt med att stå just på platsen där ens förfäder bodde, arbetade och fick barn.

Hans Peter Beckman var född i Skarhult 1766, och blev 1795 sockenskomakare i Norra Rörum där han slog sig ner i Ljungarörshus. Året därpå gifte han sig med pigan Kjerstina Heljasdotter, ett äktenskap som resulterade i sex barn, däribland min farfars farmor Hedvig Hansdotter. Omkring 1805 bosatte de sig på ett gatehus, som kom att kallas Askesholm och som låg på utmarken till Norra Rörums by.



Beckmans familj åren kring 1815 på Askesholm, Ljungarör, Norra Rörum.[205]

Tack vare omfattande forskningsarbete – inte minst bland gamla kartor – kunde min släkting och medforskare Carina Månsson fastställa platsen där familjen Beckman bodde.

Askesholm vid gränsen

Norra Rörums socken var fram till 1888 delat. Sex byar, däribland Toftaröd, tillhörde rättsligt Västra Göinge härad i Kristianstad län, medan övriga tillhörde Frosta härad i Malmöhus län.

På våren 2017 gick Carina Månsson än en gång igenom Norra Rörums husförhörs- och mantalslängder. Hon kom då fram till att Beckman sannolikt bott på Askesholm senast från 1805 och framåt,

men att de under ett antal år varit bokförda i fel härad i mantalslängden och även delvis felnoterade i husförhörslängden.

Det tidigare antagandet, att familjen flyttat från Ljungarör/Askesholm till Toftaröd och sedan omkring 1813 tillbaka igen till Askesholm, och som återgavs i *Skomakare*[A] är således fel.

– Sedan undrade jag om det var möjligt att fastställa mera exakt var Beckmans bodde, och gick därför igenom åtskilliga av de historiska kartor och handlingar som är tillgängliga via Lantmäteriets hemsida, berättar Carina.

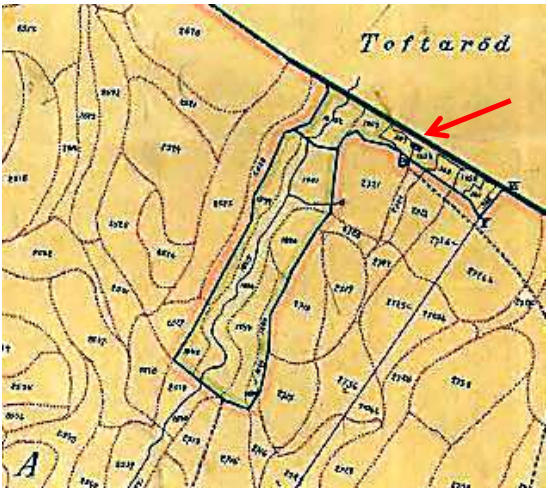
– Jag visste sedan tidigare att Norra Rörum hade utmark som gränsade till Toftaröd – kan det ha legat där? När jag sedan tittade närmare på kartorna med laga skifte såg jag ett gatuhus/torp precis på gränsen till Toftaröd. Efter ytterligare studerande av kartor och lantmäteriuppgifter blev jag övertygad om att så var fallet.



På gränsen till Toftaröd. Karta från 1834 med Beckmans hus (pil).[206]

Askesholm låg således i Frosta härad, alldeles vid härads- och länsgränsen.

[A] Charley Nilsson. 2016. *Skomakare, hattmakare och en svårfångad sergeant*.

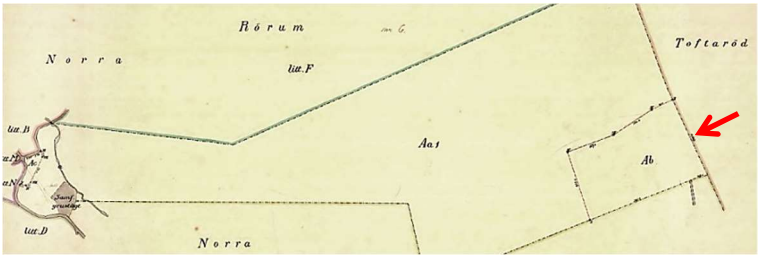


Detalj ur karta angående hemmansklyvning 1924.[207]

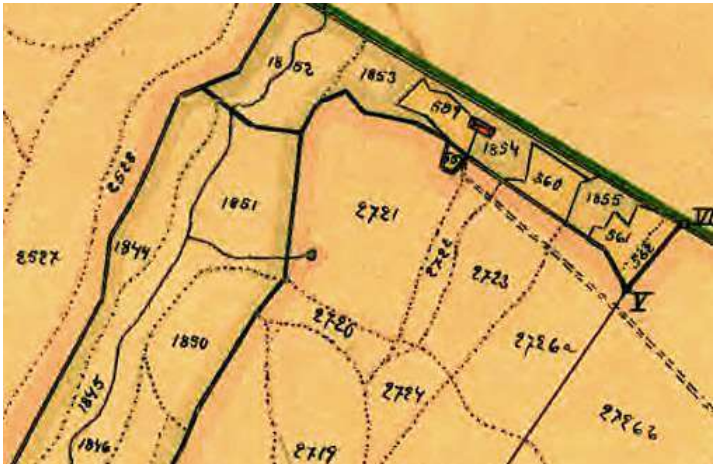
Bland alla de handlingar som Carina studerade fanns en från 1920, med uppgifter om att en Anton Andersson köpt mark under Norra Rörum nr 7. I Anderssons kontrakt kan man bland annat läsa att Claes Mörner den 15 jan 1920 till Anton Andersson sålde

> Torpet Bäckmanshus under 7/8 mantal Norra Rörum No 7 med den till detsamma nu hörande åkerjorden, betes- och skogmarken jemte den skogsmark som ligger mellan torpets nuvarande egogräns och rågången mot andra hälften af Norra Rörum No 7", tillträdesdag 14 mars 1920.[208]

Minnet av den gamle skomakaren levde således kvar genom namnet på det torp som 1920 friköptes.



Marken "Ab" till höger vid gränsen till Toftaröd (Rörum 7:8) köptes 1920 av Anton Andersson och omfattade bland annat "torpet Bäckmanshus".[209]



”Instängde änghagar å Utmarken”, med Beckmans hagar nr 1852–1855.

I akten för hemmansklyvningen 1924 finns ovanstående karta bilagd. Den har emellertid inte ritats då, utan är kopierad från kartan som upprättades vid laga skiftet på 1830-talet. Numren beskrivs här enbart med marktyp, men går man tillbaka till laga skifteskartan hittar man oftast mer målande beskrivningar. Där har ängar med nummer 1852–1855 noterats som ”Beckmans lycka”, vilket ytterligare styrker att det var där familjen Beckman höll till.[210]

Från undersökning av äldre kartor gick Carina vidare med att hitta platsen i mera nutida kartor, och att undersöka möjligheten att ta sig dit. När det var gjort bestämde vi att tillsammans ta en biltur till mitten av Skåne, och med Beckmans Askesholm – ett par kilometer öster om Norra Rörums kyrka – som främsta mål.



Ekonomiska kartan 1970. De öppna styckena är kvar och syns tydligt.



Familjen Beckmans Askesholm sett från söder.



Platsen där bostaden stod, sett från sydost.

– Tänk att vi nu står precis där den gamle skomakaren och hans familj bodde!

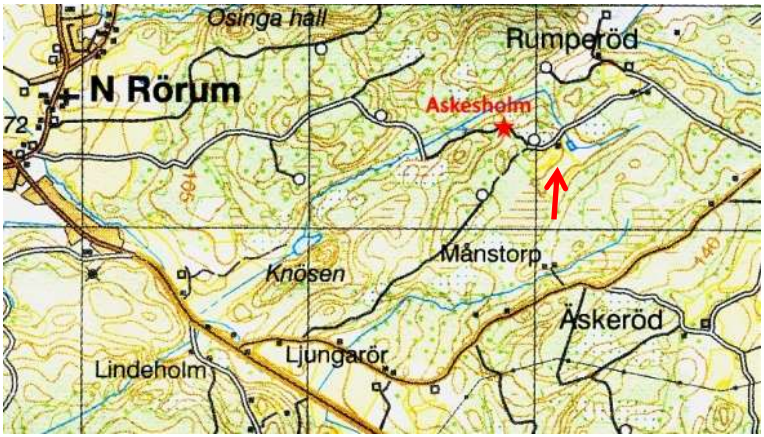


Rumperöd

Askesholm gränsar till den nedre delen av Toftaröd som kallas Rumperöd, och som ligger sydväst om Toftaröds gamla by. Rumperöd benämndes förr även Toftaröds skoghus.

I Rumperöd ligger Toftaröd 1:8 som en gång ägdes av Ola Nilsson, dotterson till Hans Peter Beckman och Kjerstina Heljas-dotter. Ola var således bror till min farfars far Magnus Nilsson, och Carina Månssons mormors farmor Johanna Nilsdotter.

Enligt Carina var det tal om att Johannas son Oskar skulle överta gården i Rumperöd. Men Oskar vägrade, för han ville absolut inte ”bo i röven”.





Ungefär här låg en gång Ola Nilssons gård.

Cecilia Beckmans grisar

Vi avslutar detta kapitel med en historia som rör såväl Hans Peter Beckmans barnbarn Cecilia som Rumperöd. Det är en man vid namn Arne Henning som berättat följande i sina memoarer:[211, A]

> Som liten var jag klen. Det var inte ovanligt, att barn på 20-talet hade den engelska sjukan. Kanske var det på grund av klenheten, som jag blev ordinerad att åka ut på landet för luftombyte. Landet – vad var det för någonting. Ett okänt begrepp för mig, som levt mina fem år i en mörk kullerstensgård. Ja, där var ju förstås en liten grön inhägnad plätt, men den fick vi inte beträda. Men nu skulle vi på landet till mormors gamla skolkamrat Anton i Rumperöd i Norra Rörum.[B]

> Vi besökte också Beckmans Celja. Hon brukade mormor ofta tala om. Hennes hus låg på backen vid Gamla vägen mot Höör. Hon var granne till Maria (Antons syster). Celja brukade alltid säga om sina grisar, sa mormor, att ”De säger, att mina grisar är spissrövade, men det är lögn i röven på dom, för de är så trindrövade så trindrövade”. Celja brukade ha sina smågrisar springande runt i köket.

Denne ”Anton i Rumperöd” kan inte vara någon annan än Anton Andersson på Rörum 7:8. Således tycks förvirringen av att leva på gränsen kvarstått ännu på 1920-talet.

– Jag misstänker att man tog sig enklast till Rörum 7:8 via Rumperöd, och då blir väl ”Anton i Rumperöd” inte så konstigt. Han bör dock inte blandas ihop med Anton Månsson i Rumperöd som ägde Toftaröd 1:10 under åren 1901–1918, avslutar Carina.

[A] Arne Hennings dotter Eva Henning och jag har DNA gemensamt motsvarande att vi kan vara sexmänningar – niomänningar på min fars sida, men *hur* vi är släkt har vi hittills (2023) inte kommit fram till. Å andra sidan har inte alla släktskap satt sina spår i kyrkoböckerna.

[B] Detta var 1926 och berättaren Arne var då fem år gammal.

Andreas Beckmans liv och leverne

Den i föregående kapitel nämnde Hans Peter Beckmans bror Andreas tycks ha levt ett tämligen rastlöst och äventyrligt liv. Bland annat övergav han fru och barn i nordvästra Skåne för att långt senare bilda en ny familj borta i Blekinge.

I boken *Skomakare, hattmakare och en svårfångad sergeant* (2016) har jag berättat om den i Skarhult 1775 födde Andreas Beckman och hans liv fram till omkring 1807.[212] Därefter var hans fortsatta öden för mig okända.

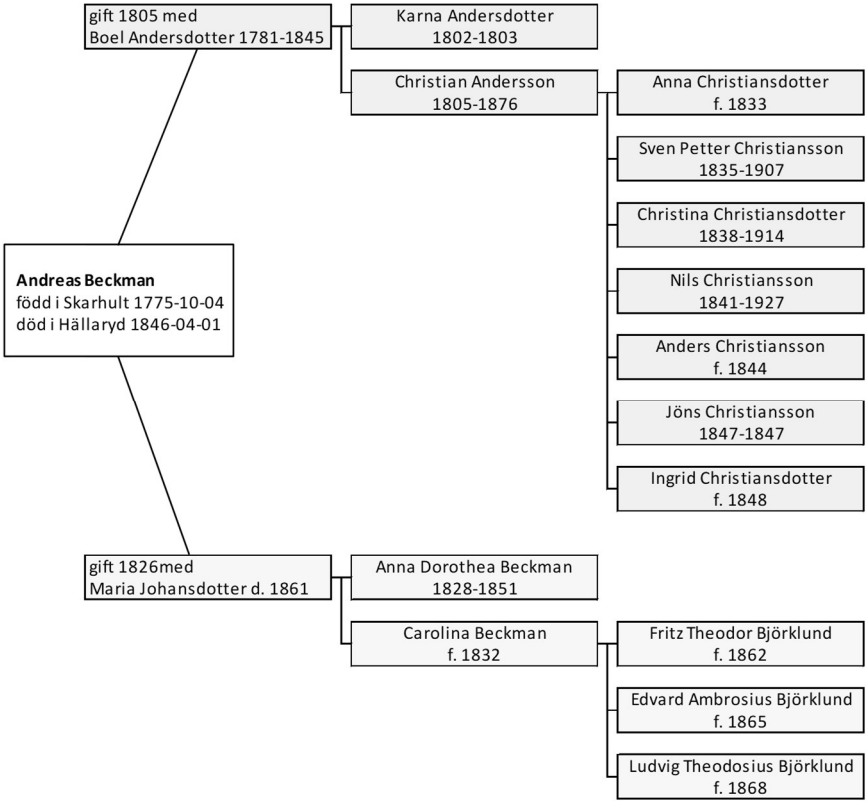
Uppgifter tydde dock på att han kunde vara identisk med den Andreas Beckman, som 1802 i Barkåkra socken blev far till flickan Karna och sedermera gifte sig med hennes mor, pigan Boel Andersdotter.

Efter publicering av boken fick jag av forskare Birgit Sensky en stor mängd information om Andreas senare liv. De uppgifterna har, tillsammans med vad Carina Månsson och jag sedan tidigare hade tillgång till och därefter kompletterat, resulterat i följande reviderade och utökade berättelse om Andreas Beckman, min farfars farmors farbror.



Född i Skarhult den 4 oktober 1775. [213]

Andreas Beckmans fruar, barn och barnbarn



Från Skarhult till Barkåkra

Anna Dorothea Cronbecks och skomakare Christian Beckmans tredje son Andreas föddes i Skarhult den 4 oktober 1775, och flyttade tretton år senare med föräldrarna till Norra Hultseröd i Billinge socken. År 1789 vistades han hos sin mors kusin, auditören[A] Otto Panthel på Engaröd i Riseberga, och 1798 arbetade han som betjänt (eventuellt hos Panthel).

År 1802 hade han flyttat till Gamlegård (Ängeltofta) i Barkåkra socken. I december samma år föddes utom äktenskap en flicka som fick namnet Karna. Hennes mor var den i maj 1781 födda pigan Boel Andersdotter i Vantinge några kilometer från Ängeltofta, och ”till barnafader utlades Andreas Beckman på Gamlegård”.[214] Lilla Karna dog dock i början av maj 1803, endast några månader gammal.

Den 30 november 1805 gifte sig Andreas Beckman med Boel Andersdotter i Barkåkra. Tydligen var det som man sa förr ”bråttom”, eftersom Boel tio dagar senare födde en son hemma i Vantingehus som gavs namnet Christian efter sin farfar.



Ängeltofta i Barkåkra socken, 2015.

[A] *Auditör*, lagfaren tjänsteman anställd vid krigsmakten (SAOB).

Övergav fru och barn

Men något år efter giftermålet gav sig Andreas iväg från frun och sonen. Efter en tid ansåg sig den övergivna hustrun Boel Andersdotter tvungen att vidta rättsliga åtgärder, och lämnade därför in en skrivelse[A] till Bjäre häradsrätt.

> Å min förlupne Man, förre Ladufogden Andreas Beckman, som, efter Ett års bortovaro, för 8 månader sedan, lär vista sig här på Orten; dock utan att efterfråga mig, eller mitt med honom sammanaflade barn, eller låta förmärka, det han vore sinnad i äktenskapet fortfara; utan i det stället åter bortgick, med yttrandet: at icke ärna återkomma; är jag altså föranlåten, at med anledning af 4§ - 13 Cap. Gift: Bln, hos Herr Lagman och wällofl: Tings Rätten ödmjukast anhålla, om Laglig Stämning, jemte efterlysning och föreläggande, at inom den i samma § stadgade tid, sig hos mig inställa och uti äktenskapet fortfara; men i annat fall, och derest han ej i föresatt tid sig infinner, det jag då ifrån honom måtte blifva lagligen skiljd.[215]

Ärendet behandlades på sommartinget 1808, och i juli fastslog rätten att förre ladufogden Andreas Beckman borde efterlysas från alla häradets predikstolar. Rätten förelade även Beckman att vid laga påföljd ”inom Natt och År härefter, hos sin Hustru sig åter inställa, för att, med henne blifva och bo”.[216]

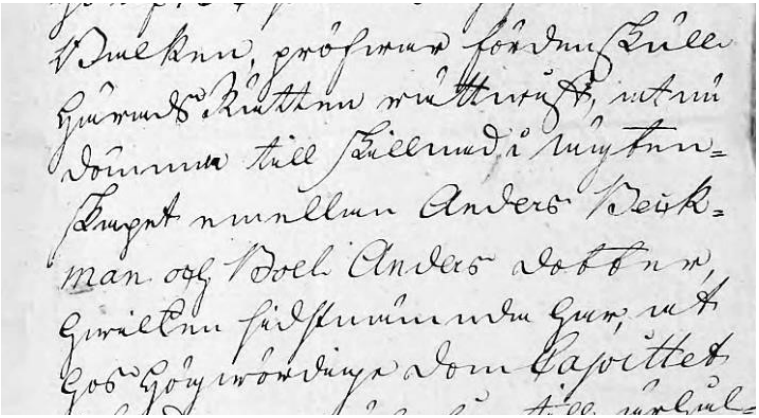
Såvitt jag kunnat utröna inställde sig den efterlyste aldrig hos sin lagvigda, men det dröjde till 1812 innan Boel gjorde ännu en anmälan om saken.

Den 11 december 1813 beslöt slutligen Bjäre häradsrätt om skilsmässa mellan 32-åriga Boel Andersdotter och 38-årige Andreas Beckman.

> Enligt anmälan af hustru Boel Andersdotter på Engeltofta, at hennas Man Förre Ladu-Fogden Anders Beckman, henne förlupit, har härads Rätten medelst deβ Utslag den 22 Julii 1808, bifallit, at i hänseende till hennes påstående om skillnad i ägtenskapet Beckman skulle från predikstolarne öfwer hela häradet efterlysas, at wid Laga påföljd inom Natt och År derefter sig hos hustrun åter inställa; hwilken efterlysning skedt redan år 1808 inom Förslöfs, Engelholms, Båstads, Hjernarps, och Barkåkra i

[A] Skrivelsen var enligt Senskys domboksavskrift ”författat af Joh D: Stenström”, en uppenbarligen såväl skriv- som lagkunnig man.

häradet belägne Församlingar; äfwensom en lika efterlysning å den 8 Nowember sidstledne År blifwit kungjord i Wästra Karups och Houfs kyrkor, utan at Beckman, kommit åter: Också förmågo af 13 Capitel 4 § giftermåls Balken, pröfwar fördenskull häradsRätten rättwist, at nu döma till skillnad i ägtenskapet emellan Anders Beckman och Boel Anders dotter, hwilken sidstnämnda har, at hos högwördige domCapitlet i Lund, anmäla sig till ärhållande af Skiljo Bref.[217]



"… at nu döma till skillnad i ägtenskapet emellan Anders Beckman och Boel Anders dotter…"

Nio dagar innan skilsmässodomen hade Boel Andersdotter i Vantinge fött sonen Jöns, som dock bara blev sex veckor gammal. Den 12 februari 1814 gifte Boel sig i Barkåkra med torparen Nils Jönsson, vilken sannolikt var far till Jöns.

Nils, Boel och hennes son Christian flyttade sedan till Brunnshuset under nr 6 Vanstad i Hjärnarp socken. Där föddes dottern Troen vid juletid 1817. Efter ytterligare några flyttningar bosatte familjen sig slutligen i Hjärnarp, där Christian blev åbo under Vanstad 6. Där kom även Boel och Nils att på äldre dagar bo på undantag hos dottern Troen och hennes familj i Brunnshuset.

Boel Andersdotter dog den 2 januari 1845, 63 år gammal. Hennes efterlevande man Nils Jönsson blev kvar på Vanstad 6, och dog där i januari 1853.

Ny familj i Blekinge

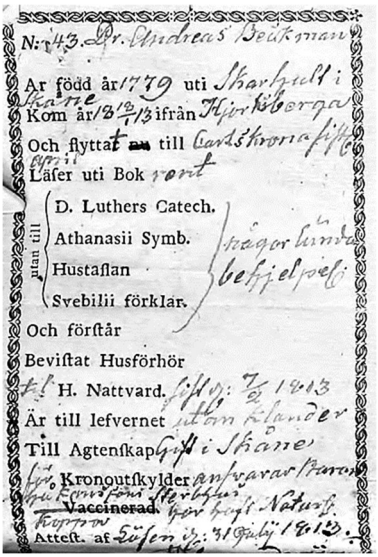
Vart hade då den förlupne äkta mannen tagit vägen?

Jo, 1812 bodde i alla fall den 37-årige betjänten Andreas Beckman på Johannishus nr 38 i Hjortsberga, en knapp mil öster om Ronneby. Året därpå arbetade han som betjänt på Spandelstorp nr 9, en herrgård i Lösen nordost om Karlskrona.

Sommaren 1813 flyttade Andreas till Bräkne-Hoby för att bli dräng hos en bonde på Sjöarp nr 3. Enligt flyttningsattesten var han gift i Skåne och ”till lefvernet utan klander”.[218]

Andreas fortsatte sitt kringflackande liv, och arbetade som dräng i bland annat Fridlevstad och Lösen. Därefter bar det 1820 av österut till gårdarna Maren och Hammar i Torhamns socken, och åren 1822–1823 var han dräng på Fågelmara i Kristianopel i Blekinges nordöstra hörn.

In i handlingen kliver nu pigan Maria Johansdotter.


N:r 143. Hr. Andreas Beckman
Är född år 1779 uti Skarhult i Skåne
Kom år 1813 ifrån Hjortsberga
Och flyttat till Carlskrona
Läser uti Bok rent
utan till: D. Luthers Catech. / Athanasii Symb. / Hustaflan / Svebilii förklar.
Och förstår
Bevistat Husförhör
H. Nattvard.
Är till lefvernet utan klander
Till Agtenskap
Kronoutskylder
Vaccinerad.
Attest. af

Beckmans flyttningsattest 1813.

Fru Maria

Maria Johansdotter var sannolikt född på 1780-talet[A], och hade i november 1822 som piga på Eriksberg i Åryds socken fött sonen Johan Adam utom äktenskap och med icke angiven fader.

[A] I husförhörslängderna från 1822 och framåt anges först Nöbbeled och sedan Nöbbelöv som Marias födelsesocken, liksom först 1784 och sedan 1787 som födelseår – dessutom först med efternamnet Jaensdotter och sedan Johansdotter. Birgit Sensky uppger att Maria var född i Örnanäs, Nöbbele socken i Kronobergs län. Detta kan stämma med den Maria Johansdotter som föddes 1788-07-22 på Örnanäs i Nöbbele. Föräldrar var soldaten Johan Adjeu (senare Holmström) f. 1756 och Sara Andersdotter f. 1750 (Nöbbele C:2 s. 149).

Den 8 december 1826 gifte sig Eriksbergs-pigan Maria Johansdotter i Åryd med den i Karlshamn skrivne 51-årige drängen Andreas Beckman.

I maj 1827 föddes i Hällaryd[A] parets första gemensamma barn, namngivet efter sin farmor Anna Dorothea. Sedan familjen därefter flyttat till näraliggande Källaby föddes på hösten 1832 dottern Carolina.

Omkring 1838 flyttade familjen till Trensum nr 16, som ägdes av greve Carl Tage Mörner[B] på Eriksbergs herrgård. Vid det laget verkar dock Andreas inte ha varit fullt arbetsför. Den 1 april 1846 dog det inhysta och skattefria fattighjonet Andreas Beckman av någon form av bröstsjukdom, och begrovs i Hällaryd.

Änkan Maria Johansdotter kom att bo kvar i Trensum, och dog där våren 1861, 74 år gammal.



Andreas Beckman begrovs i Hällaryd 1846. Nuvarande kyrka är från 1878.

[A] I Hällaryds husförhörslängd finns familjen noterad under nr 34 Kronofogdebostället, men enligt dopboken föddes Anna Dorotea på intilliggande Elisberg.

[B] Greve C. T. Mörner föddes 1794 i Duveke och dog på Eriksberg 1851. Han var kusin till friherre Carl Otto Mörner (1781–1868), känd för eftervärlden genom att han for till Paris och erbjöd Sveriges tron åt fältmarskalk Bernadotte (Karl XIV Johan).

Barnen

Andreas Beckman var far till åtminstone fyra barn: Karna och Christian tillsammans med Boel Andersdotter, samt Anna Dorotea och Carolina från äktenskapet med Maria Johansdotter.

Dottern Karna var född i Vantinge i Barkåkra 1802 och dog några månader gammal på våren 1803. Hennes 1828 födda halvsyster Anna Dorotea drabbades som vuxen av lungsot och dog som 22-årig ogift piga i Trensum 1851.

Men lite mer finns det att berätta om de båda halvsyskonen Christian och Carolina.

Christian Andersson

Den 10 december 1805 föddes Andreas Beckmans och Boel Andersdotters son Christian. I december 1813 skiljdes föräldrarna formellt, och tre månader senare fick åttaårige Christian en styvfar när modern gifte sig med torparen Nils Jönsson. År 1825 flyttade familjen till 15/16 mantal under Vantinge nr 1, där Nils Jönsson under två år var åbo.

Som de flesta unga män blev Christian Andersson[A] dräng, och bodde som sådan bland annat i Grevie. Där gifte han sig 1830 med den i Killebäckstorp i Grevie år 1809 födda Maria Rasmusdotter. Efter en tid i Grevie flyttade paret till Förslöv och slog sig därefter ner i Hjärnarp. Där var Christian åbo på 1/72 mantal under Vanstad nr 6, och där föddes under åren 1833–1847 sex av deras barn.

Krogstorp i Grevie blev 1848 nästa anhalt för familjen, och där föddes i september samma år parets sjunde barn, dottern Ingrid. Christian blev därefter torpare på Lilla Nötte, där barnen efter hand lämnade föräldrahemmet.

Vid mitten av 1860-talet betecknades Maria Rasmusdotter och Christian Andersson som fattiga. På våren 1866 led Maria av lungsot och avled i slutet av maj. Änklingen Christian stannade kvar på Lilla Nötte nr 3, där han dog i oktober 1876.

[A] Christian förekommer under efternamnet Beckman åtminstone våren 1814 (Hjärnarp HII:1), men längre fram som Andersson.

Christians och Marias barn

Den 1833 födda Anna fick 1851 dottern Johanna och 1863 sonen Carl Magnus, båda utom äktenskapet. Men 1869 gifte sig Anna Christiansdotter med den fem år yngre drängen Per Jönsson, som hon fick minst tre barn med under åren 1870–1876. I mars 1880 flyttade Per till Amerika tillsammans med Annas son Carl Magnus[A], och åtta år senare for även gemensamma dottern Mathilda över Atlanten. År 1890 var den 57-åriga Anna noterad som gift och husägarinna i Grevie, där hon bodde med dottern Johanna.

Sven Petter Christiansson föddes 1835, och kom att bli åbo och hemmansägare på Glimminge nr 6 i Västra Karup. Han gifte sig 1861 med Johanna Ebbesdotter, och fick sex barn med henne under åren 1861–1872. Johanna dog 1894, medan Sven Petter bodde kvar på nr 6 där han avled 1907.

År 1838 föddes Christina, som 1870 kom att gifta sig med drängen och torparen Ola Andersson. Åren 1871–1877 fick de barnen Amanda, Anna och August. Familjen bodde framförallt på Salomonhög 7 i Grevie.

Nils föddes 1841, och uppges ha flyttat till Västra Karup 1856. Därefter är hans öden för mig okända, tills han i mitten av november 1883 kom hem till Glimminge efter att under tolv år ha vistats i Amerika. År 1885 gifte åbon Nils Christiansson sig med åbodottern Christina Jönsson[B]. De fick fyra barn tillsammans, däribland de 1887 födda tvillingarna Selma Ellida och Carl Anton. Familjen bodde på 3 & 4 Drängstorp[C] i Västra Karup. Hustrun Christina dog av lunginflammation 1914, medan Nils avled 1927.

Anders föddes 1844 och blev i tonåren dräng hos gästgivaren och inspektorn G.C. Bergquist på Västra Karup nr 7. Därefter uppges han ha gått till sjöss i mars 1865 [219], och försvinner tyvärr därmed ur denna berättelse[D].

Yngste sonen Jöns föddes 1847 och dog i oktober samma år.

[A] Efternamn Persson enligt utflyttningslängd 1880 (Grevie B:1).

[B] Efternamn Jönsson enligt vigselboken (Grevie EI:2 s. 57).

[C] Senare benämnt Drängstorp nr 6.

[D] Noterad 1870 som sjöman under Obefintliga personer (Västra Karup AI:23 s.1185).

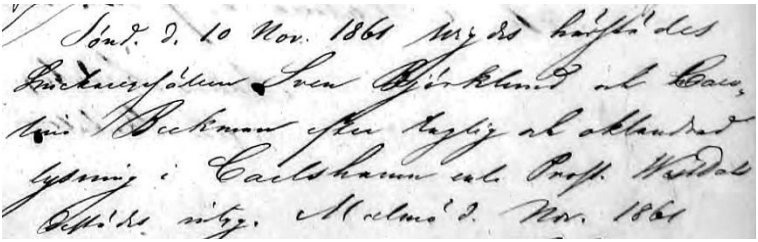
Ovannämnda barn till Maria Rasmusdotter och Christian Beckman föddes alla på Vanstad nr 6, utom Ingrid som tidigare nämnts föddes 1848 i Krogstorp i Grevie. Ingrid kom att bli piga i Böskestorp innan hon 1869 emigrerade till Nordamerika. Där kom hon sannolikt att stanna.

Carolina Andersdotter

Den 7 oktober 1832 föddes Andreas Beckmans och Maria Johansdotters flicka Carolina i Källaby, Hällaryds socken. När hon var 15 år gammal blev hon piga i Skyekärr, och därefter i Asarum på nr 71 Dala.

Medan hon bodde på Dala fick hon som ogift piga i maj 1856 dottern Mathilda. Året därpå flyttade hon och Mathilda till Karlshamn, där hon bland annat var piga hos grosshandlare C.J. Schmidt.

I september 1861 lystes det för Carolina och den i Hällaryd 1835 födde snickaregesällen Sven Olsson Björklund. I oktober flyttade ”fästeqvinna Carolina Beckman m dotter” [220] till Karoli församling i Malmö, där hon den 10 november gifte sig med Sven Björklund. Paret bosatte sig året därpå i kvarteret S:t Knut (rådhuskvarteret), där sonen Fritz Theodor föddes i augusti 1862.



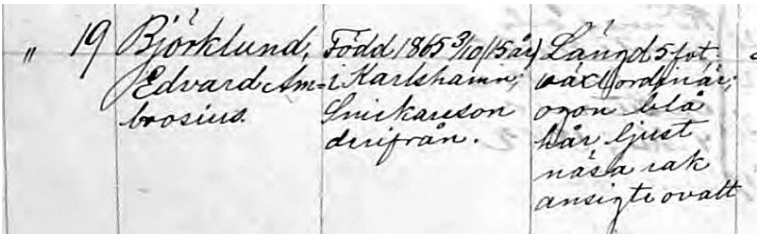
”Sönd. d. 10 Nov. 1861 wigdes härstädes snickaregesällen Sven Björklund och Carolina Beckman efter laglig och oklandrad lysning.” [221]

Malmövistelsen varade dock inte så länge. I maj 1863 flyttade familjen tillbaka till Karlshamn. Hösten 1865 föddes där sonen Edvard Ambrosius, och våren 1868 kom Ludvig Theodosius till världen.

Femtonåring i fängelse

Efter återkomsten till Karlshamn flyttade familjen åtskilliga gånger. Medan de 1880 bodde på Karlshamn nr 254[A] trasslade sonen Edvard till det för sig, och i mars 1880 dömdes han för ”1sta res. snatteri att hemma rättas med aga”.[B, 222]

Påföljden tycks emellertid inte ha haft någon brottspreventiv verkan. I november samma år hamnade nämligen Edvard Ambrosius Björklund i kronohäktet i Karlshamn, misstänkt för stölder. Där registrerades han enligt följande:



1880 November 19. Björklund, Edvard Ambrosius. Född 1865 3/10 (15 år) i Karlshamn; Snickareson derifrån. Längd 5 fot, växt ordinär, ögon blå, hår ljust, näsa rak, ansigte ovalt.[223]

Som häktad stod Edvard inför Karlshamns rådhusrätt vid fyra tillfällen, och dömdes slutligen den 7 december för inbrottsstöld till 8 månaders straffarbete.

> Carlshamns Rådhus Rätt har genom Utslag den 7 december 1880, jemlikt 6, 7, 12 och 18 §§ Strafflagen dömt Björklund att för 1sta resan stöld af värde 113 kronor 75 öre ock medelst tvenne inbrott hållas till straffarbete i åtta månader samt att i ett år utöfver strafftiden vara förlustig medborgerligt förtroende.[224]

Den 9 december började Edvard avtjäna sitt straff. Han var då 15 år och 2 månader gammal. Under avtjänandet åldrog sig Edvard

---

[A] På karta från 1883 återfinns tomt nr 254 i sydöstra hörnet av Regeringsgatan–Bergsgränden (www.karlshamn.se). Samma år uppfördes där metodistförsamlingens kyrka Tabernaklet (karlshamnsvykort.se).

[B] Enligt 1864 års strafflag var barn under 15 år straffria, men domstolen kunde besluta att barnet skulle tillrättavisas i hemmet med aga. Se del II *Lagar, brott och straff* (s. 63) för åtskilliga andra rättsfall.

disciplinstraff i form av fyra dygns ”mistning af sängkläder för ritning och ristning i fängelsets böcker samt å väggarne i cellen”.[225]

Den 30 juni 1881 blev Edvard konfirmerad och gavs dagen därpå syndernas förlåtelse. Den 2 juli lämnade han fängelset efter avtjänat straff sedan han kvitterat ut medhavda persedlar och intjänade penningar.

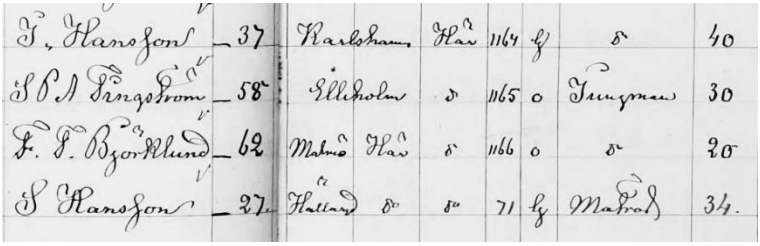
> 1 tröja, 1 väst, 2 p byxor, 1 p stöflar, 1 p strumpor, 1 skjorta, 1 halsduk, 1 mössa, 1 dosa, 1 knif, arbetsförtjänst 2:61. Kvitterat av Edvard Björklund och bevittnat av Winberg 2 juli 1881.[226]

Emigration till grannlandet

Hela familjen utom Sven Björklund kom att emigrera till Köpenhamn. Först ut var Carolinas dotter Mathilda**,** som tog sig över Öresund redan på våren 1880.

Den 11 juli 1882 flyttade Edvard till Köpenhamn, medan Carolina och yngsta barnet Ludvig följde efter två månader senare. Ludvig kom att bli fabriksarbetare, och blev dansk medborgare 1897[227].

Hemma i Karlshamn mönstrade äldste sonen Fritz i april 1878 på ångbåten Ernst från Kristianstad, en skuta som bland annat via Simrishamn tog honom till Köpenhamn[228]. Sedan han därefter under några vintermånader hållit sig på landbacken var han i mars 1879 tillbaka på samma båt, nu som jungman för 20 kr i månaden, varpå han i december mönstrade av i Malmö[229]. I juli 1885 var det dock även dags för Fritz att flytta till Köpenhamn. Där blev han segelmakare och fick 1907 danskt medborgarskap[230].



Fritz Theodor Björklund noterad som jungman på ångbåten Ernst 1879.

Familjefadern Sven Björklund verkar däremot ha stannat kvar i Karlshamn och arbetat som snickare. På äldre dagar bokfördes han under ”Manliga arbetshjon” på Arbetsinrättningen i Karlshamn[231]. Där dog han, fortfarande gift med ”Carolina Beckman i Kphmn” [232], i november 1910 till följd av levercancer och hjärtsjukdom.

Övriga barn

Som tidigare framgått hade Andreas Beckmans fruar Boel Andersdotter och Maria Johansdotter barn även i andra förhållanden.

Boel Andersdotters son Jöns föddes den 2 december 1813 och dog den 19 januari året därpå.

I äktenskapet med Nils Jönsson fick Boel dottern Troen i december 1817. Troen blev piga och bodde en tid hos sin halvbror Christian Andersson. År 1837 ingick hon äktenskap med torparen Jeppa Jansson. Paret fick minst sex barn och bodde framförallt under Vanstad nr 6. Lungsotsdrabbade Jeppa Jansson dog 1867, medan fattighjonet och på socknen skrivna Troen Nilsdotter dog av vattusot 1894.

Maria Johansdotters år 1822 födde son Johan Adam[A] betecknades tidigt som krympling och värkbruten. Han verkar dock ha haft ett gott läshuvud, och kom att anlitas som lärare inom Åryds församling. I december 1862 gifte sig ”skolläraren Johan Håkansson på Eriksberg” [233] med pigan Hanna Hansdotter i Åryd. De fick tillsammans sönerna Augustinus 1864 och Olof 1867. Johan Adam kom att drabbas av en bröstsjukdom och dog 49 år gammal den 7 december 1871. Hans änka Hanna gifte sig med änkemannen Carl Håkansson, varpå hon åter blev änka och dog 1910.

[A] Johan Adam Beckman/Håkansson var morfars far till släktforskare Birgit Sensky som skrivit en detaljerad berättelse om hans liv. Jag har här nöjt mig med en kort sammanfattning. Johan Adam förekom efter moderns giftermål visserligen under namnet Beckman (t.ex. Hallaryd AI:9 s. 108), men inget tyder på att han var son till Andreas. Längre fram, däribland när han 1862 gifte sig (Åryd CI:6 s. 225), kallas han Johan Håkansson. Detta skulle möjligen kunna tyda på att hans far var den gifte drängen Håkan Svensson, vilken fanns på Eriksberg samtidigt som Johans mor Maria.

Jeppa nämndeman i Toftaröd

Jeppa Assarsson var bonde i Toftaröd, Norra Rörum. Dessutom var han under 23 år nämndeman vid Västra Göinge häradsrätt.[A]

Jeppa var född omkring 1645 och bodde i Toftaröd, Norra Rörum. Han var gift med Kerstin Frennesdotter, som var dotter till Frenne Bengtsson i Tommaholma, Matteröd. Under åren 1680–1698 födde Kerstin minst sju barn, däribland dottern Troen som kom att bli länken vidare framåt i tiden till mig.

Jeppa var lantbrukare, men när han var i 60-årsåldern övertog sonen Assar jordbruket. Vid Västra Göinge Häradsrätt finns sålunda en skrivelse[B] från Jeppa Assarsson, registrerad den 30 oktober 1705. I skrivelsen intygar Jeppa att han med hustruns samtycke sålt hälften av sin mark (inklusive hus, gård, åker, äng, och fiskevatten) om ¼ mantal till äldste sonen Assar Jeppesson och dennes fästmö Kjerstina Nilsdotter, och att han för detta mottagit 40 daler silvermynt.[C]

> Kiendis Jag Jeppe Assersen i Tofftare och her Med witterligt giör at Jag Med Min kiere hustrues Kerstina Frändesdr villie Rad och samtyke hafuer solt oh af hent i fran oss oh voris Arhuffuinger oh til woris k: sön Asser Jeppesön oh hans k: feste Möe, Kierstena Nilsdotter oh begis deris ahrff uingar, half Parten aff den skatteJord som Jag påboor oh Mig til kommer uthi det halfwe skatta hemmanet No 1 Thoftared, som ehr 1/4 oh det Med hus oh gård, åker oh Eng, Skogh […] ¼ skatte Jord oh den tilbehörrige Munte Ringen hafua Riktige oh Nöije akteligen Betalt till mig fyra Thiiö daller sölf Mynt och loffua Jag at fri hemula.[234]

[A] Jeppa var min FFFM MFMM F.

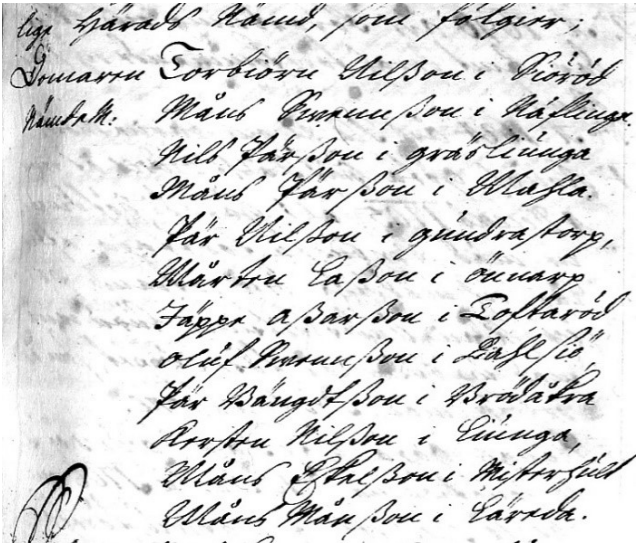
[B] Jeppa kan väl antas inte ha varit särskilt skrivkunnig, så sannolikt fick han hjälp med förfärdigandet av inlagan.

[C] Andra halvan av gamle Jeppas gård löste Assar in av syskonen i februari 1725, och blev därigenom ägare till Toftaröd 1/2 mantal.

Trogen, tystlåten och samvetsgrann

När svensk lag infördes 1683 utsågs i varje härad tolv nämndemän, varav den till tjänsteåren äldste kallades häradsdomare.

Nämndemännen förmedlade bland annat kontakten mellan rätten och häradets olika delar, och kom i beröring med bygdens folk när de ”förrättade syn”[A]. Nämndemännens uppgifter kom att skrivas in i 1734 års lag.

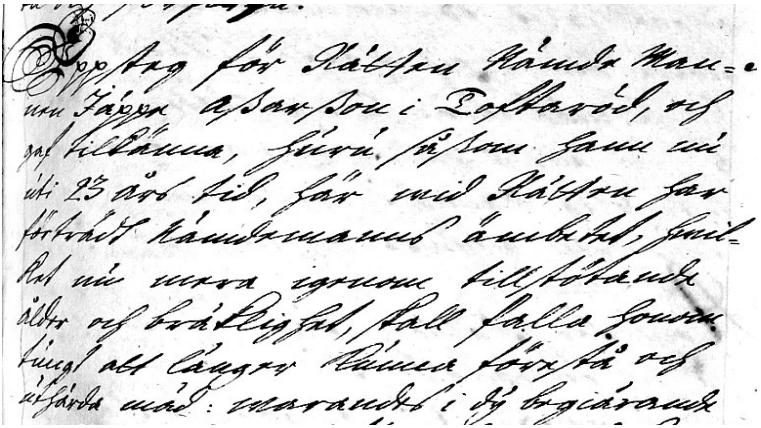


Västra Göinge Häradsrätts nämndemän den 1 juni 1706, inklusive Jäppa Aßarßon i Toftaröd, och under ledning av domaren Torbiörn Nilson.[235]

Utöver att vara bonde var Jeppa Assarsson sedan 1683 nämndeman vid Västra Göinge häradsrätt. Men den 1 juni 1706 tyckte den omkring 60-årige Jeppa att det var dags att lämna uppdraget.

Han tillkännagav inför övriga i rätten att han på grund av ålder och tillstötande bräcklighet ville bli entledigad, vilket också beviljades. Han fick välförtjänt beröm och lovordades för att han bland annat varit trogen, tystlåten och samvetsgrann, och arbetat med oförtruten flit och beskedlighet.

[A] Se kapitel *Lag och rätt i äldre tider* s. 67 samt *Juridiska termer* s. 279.



Uppsteg för Rätten Nämde Mannen Jäppe Assarsson i Tofteröd, och gaf tillkänna, huru såsom hann nu uti 23 års tid, här wid Rätten har förträdt Nämdemanns ämbetet, hwilket nu mer igenom tillstötande ålder och bräklighet, skall falla honom tungt att länger kunna föreslå och uthärda mäd: warandes i dy begärande omTingsRättens förlåf och afskied, hwilket honom också bewiljades, mäd dätt wälförtiänte beröm och goda loford, att han under förbemälte tid, wist sig inom Rätten redelig, trogen, tyslåtig och samwetsgrann, jämwäl allt emot hwad honom därutom kunnat anförtrodt blifwet, allt sedan uniformiteten, och likheten mäd denn Swänska lagens och Processens drifwande wid domstolarna här i landet inställtes, mäd all oförtruten flit och beskiedelighet, till Tings-Rättens goda nöije, så uträttat, att man honom, för intet annat, änn et låfwärdigt förhållande kann äller har att beskylla, mäd recommenadtion för dätt öfrige, att hos hwar och en, menn i synnerhet dess förmänn och wederbörande kronobetiänter, att njuta icke allenast låf och tack, utan ock någon wärkelig ärgätslighet, för en sådan sin långlige giorde tjänst och wälförhållande; Tagandes härmäd ifrån TingsRätten sitt afträde, som alltså om en annan skickelig och beskiedelig Manns förordnande i hans ställe will betänkt och omhugse wara.[236, A]

Den förre nämndemannen Jeppa Assarsson i Toftaröd dog i april 1711, vid det laget änkling efter den året innan avlidna Kerstina Frennesdotter.

[A] Trots den snåriga kanslisvenskan i citatet och den tidens stavning är det intressant att notera hur mycket av språket som ändå lever kvar efter tre-hundra år.

Ryttare Hurtig vid Skånska husarregementet

Omkring 1686 hade Kerstina och Jeppa fått en son som fick namnet Frenne efter sin morfar, den omkring 1630 födde Frenne Bengtsson.

När Frenne Jeppsson var 21 år gammal kom han till Skånska husarregementet, där han 1716 blev ryttare Hurtig för Ljung nr 1 vid ”Första Corporalslaget”, och tilldelades en 12-årig rödbrun valack med stor bläs. Av allt att döma skötte han sig genom åren väl, och vid mönstringen i Kvidinge i september 1737 noterades att den 42-årige Frenne Hurtig fått interimistiskt avsked (pension) den 8 april, ett beslut som därefter konfirmerades.

Frenne hade 1720 ingått äktenskap med Anna Jönsdotter, och bodde med henne i Ryttarehuset i Ljung i Riseberga socken där de fick sex barn. Efter Frennes avsked slog de sig ner i Skoghuset i Toftaröd, Norra Rörum, där de fick ytterligare tre barn.

Anna Jönsdotter dog 1753 ”af hetzig feber”, medan inhysesmannen och den tidigare ryttaren Frenne Jeppsson Hurtig dog av ”styng och bröstwerk” i augusti 1771, 85 år gammal.

Dog med vagnen över sig

Troen Nilsdotter var född 1770 i Toftaröd, Norra Rörum, och barnbarnsbarnbarn[A] till nämndeman Jeppa Assarsson.

Troen gifte sig 1799 med drängen och hemmansåbon Anders Jönsson från Tågeröd (Tågeryd), Matteröds socken, men när yngsta barnet var fem år gammalt dog 47-årige Anders 1816 av något slags bröstsjukdom. Änkan Troen gifte efter ett år om sig med den åtta år yngre Sven Hansson.

Efter tretton års äktenskap, såvitt känt barnlöst, var åbon Sven Hansson den 21 mars 1830 på hemväg från Kristianstad. Där hade han inhandlat ”ett lass kalk och jernramar till bakarugn och kakelugn”.

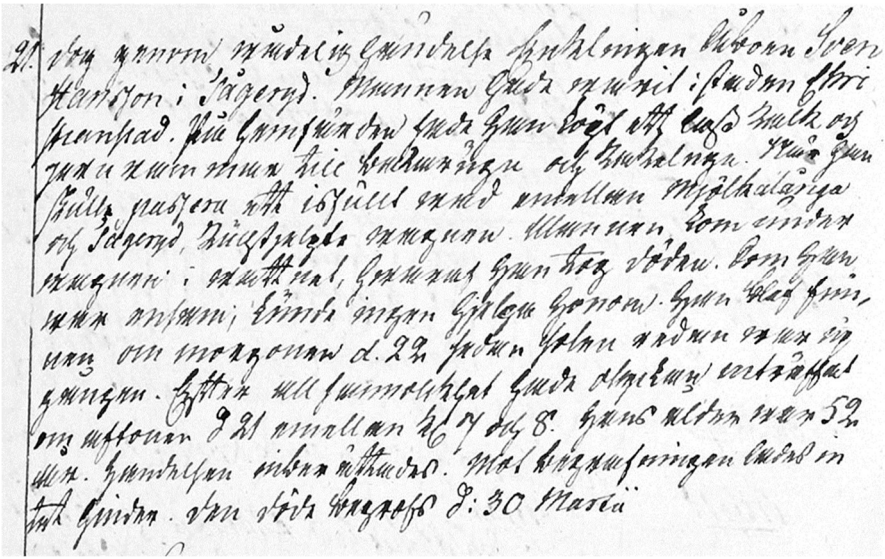
När Sven någon gång mellan kl. 19 och 20 skulle passera ett isbelagt vadställe mellan Mjölkalånga och Tågeröd välte vagnen,

---

[A] Troens mor var Elna Frennesdotter, vars far Frenne Assarsson var son till Jeppe Assarssons son Assar Jeppsson.

och så illa att Sven hamnade i vattnet och under vagnen. ”Som han war ensam, kunde ingen hjelpa honom”.

På morgonen dagen därpå ”sedan solen redan war uppgången” hittades han död. Händelsen betraktas som olycka, och det lades inget hinder mot begravning i vanlig ordning.[237]



”…skulle passera ett isbelagt wad emellan Mjölkalånga och Tågeryd”.

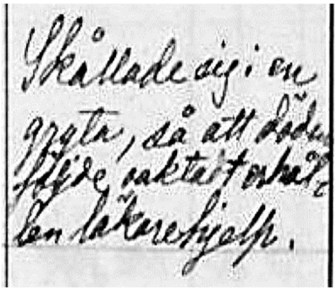
En olycksdrabbad familj

Åke Månssons och Kjerstina Kristensdotters familj drabbades av ett antal tragiska olyckor med dödlig utgång. Samtidigt tycks det överlag ha gått bra för de inom familjen som valde att utvandra till Nordamerika.

Åke Månsson var kronofjärdingsman i Häglinge, född omkring 1749 och bror till Ola Månsson, min farfars mormors farfar. Under 1795 dog hans hustru Kjerstina Kristensdotter, och Åke gifte sig därefter med den omkring 1759 födda Signe Andersdotter.

Den 29 mars 1809 utbröt brand i det hus i Ljunga, Häglinge, där Åke och Signe bodde. Såväl Åke som Signe och hennes dotterson, sexårige Pär, ”blefwo så brända, att de alla däraf tog sin död”.[238]

Tvååring skållad till döds


Skållade sig i en
gryta, så att döden
följde oaktat erhållen
läkarehjelp.

Åke Månssons och Kjerstina Kristensdotters dottersons dotterson Ola Pålsson var född i Mannarp, Södra Rörum och gifte sig 1883 med åbodottern Maria Håkansdotter. Parets tredje barn Olga Elida föddes sommaren 1889, men när flickan var knappt två år gammal skållade hon sig i en gryta ”så att döden följde oaktad erhållen läkarehjelp”.[239]

Fastnade i kvarnen

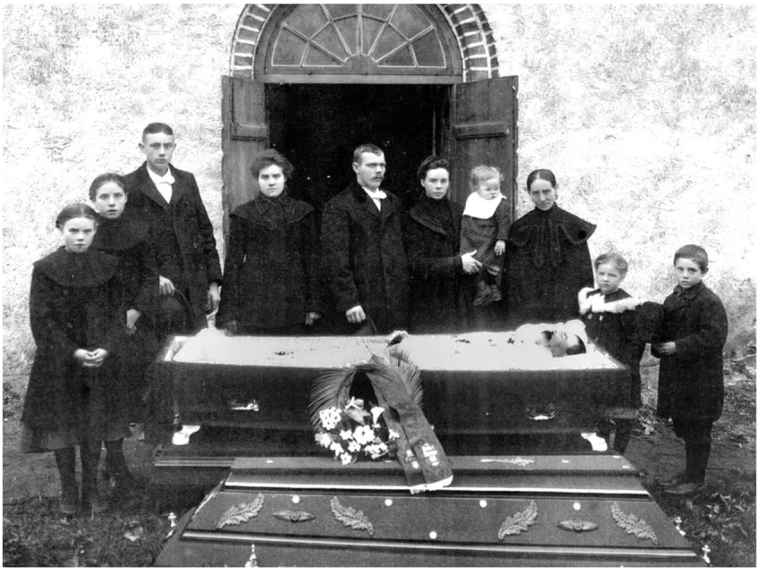
Ola Pålsson arbetade som toffelmakare och skofabriksarbetare i Kävlinge. Omkring 1904 beslöt han sig för att bli mjölnare, och ska enligt uppgift ha byggt södra Sveriges första mölla där basen var gjuten i betong.[A]

[A] Sannolikt avses den kvarn som idag ligger vid Storgatan i norra delen av Kävlinge samhälle. Kvarnen uppfördes 1905 enl. *Svenska kvarnar* (1940).

Tyvärr fick mjölnarkarriären ganska snart ett tragiskt slut. Den 8 november 1905 fastnade Ola med kläderna i kvarnen och blev ”träffad af kvarnhjulen och ögonblickligen krossad till döds genom brott på halskotpelaren”. Även bröstkorgen och vänstra benet skadades. Vittne till olyckan var hans 8-årige son Sjunne.[240]



Nutida bild på möllan i Kävlinge.



Ola Pålsson i kistan omgiven av sin familj: Anna, Augusta, Oskar, Thilda, Otto Isaksson (Elins man), Elin, Axel, Maria Håkansdotter, Boel och Sjunne.[241]




Maria Håkansdotter (1861–1920) och hennes man Ola Pålsson (1858–1905).[242]





Döttrarna Boel (1899–1990), Anna (1895–1977) och Augusta (1892–1969).

Emigranter i familjen

Mer uppgifter om mjölnarfamiljen finns på sidorna 142–147 i boken *På andra sidan Atlanten* på www.vindogatan62.se under Släktforskning. Framförallt berättas där om de till Kanada emigrerade bröderna Oskar och Sjunne och deras ättlingar, inte minst Jim Polson som bidragit med idé och uppgifter till detta kapitel.

Mannen som blev sin egen morbror

Underlaget till följande historia om kärlek och släktskaps-förhållanden har jag fått av min släkting i Kanada, Jim Polson, ättling till berättelsens huvudpersoner.

På Ljunga nr 2 i Häglinge socken, öster om Höör, föddes i början av juli 1804 en pojke som fick namnet Jeppa. Hans föräldrar var åbon Nils Jeppsson och dennes hustru Boel Åkesdotter, som var dotter till den i föregående kapitel nämnda Kjerstina Kristens-dotter och kronofjärdingsmannen Åke Månsson. När Jeppa var två år gammal dog hans mor, och fadern gifte om sig nio månader senare.

Sex veckor efter Jeppas födelse kom en flicka till världen i Östra Häglinge, alldeles i närheten av Ljunga. Flickan, Anna Månsdotter, var dotter till rusthållaren Måns Mårtensson och hans fru Karna Persdotter.



Östra Häglinge och Ljunga i Häglinge socken, i nuvarande Hässleholms kommun.

Sommaren 1821 dog Jeppa Nilssons styvmor Kjerstina Andersdotter ”efter barnsbörd i grufvelig yra och war 40 år” [243], och året därpå, när Jeppa var 18 år, gifte fadern sig för tredje gången.

Nils Jeppsson hade inte letat så långväga efter en ny fru. Brud var nämligen Anna Månsdotters tio år äldre syster Ingar.

Anna blev med barn

Här har vi alltså följande situation: två artonåringar som sannolikt känt varandra hela livet, och vars familjeförhållanden var väldigt lika. I en så pass liten socken[A], och uppväxta så nära varandra, är det knappast förvånande om de utvecklade en nära vänskap.

Och så är förmodligen läget när inte bara Ingar, Nils Jeppsons nya fru, utan även hennes syster pigan Anna blir en del av Nils Jeppssons hushåll.

Fyra år senare var Anna med barn. Vad som närmast därefter hände är dolt i det okända, men i alla fall föddes Annas lilla Boel i början av juli 1826. Anna borde således ha blivit gravid kring månadsskiftet september–oktober, och man får väl anta att hon hade svårt att någon längre tid dölja sitt tillstånd när hon bodde under samma tak som systern.

Om Jeppa finns noterat att han flyttade till Rickarum 1825, men vi vet inte om det var under den tiden på året när Annas graviditet kan ha blivit känd. Anna hade i alla fall flyttat tillbaka hem till sin far när Boel föddes.

År 1831 flyttade Jeppa från Äsphult till Västra Vram, där han var dräng på nr 8 Tollarp, och två år senare tog han sig till Träne socken och blev dräng på Bröt nr 1 hos den 1767 födde åbon Ture Bengtsson. Här blev Jeppa Nilsson åbo efter Ture vilken med sin fru blev inhysta på stället.[B]

[A] Häglinge hade förmodligen omkring 1 000 invånare vid den tiden.

[B] Här finns vissa noteringar som skulle kunna innebära att Jeppa 1828 blivit far till Elna Turesdotter i Bröts son Anders Nilsson. Jeppa flyttade 1833 till Bröt, blev dräng hos Elnas far och sedan åbo på stället med Elnas föräldrar som inhysta. Men vad gäller det eventuella faderskapet är allt tämligen oklart och motsägelsefullt, så jag väljer att låta saken bero. Elna Turesdotter dog för övrigt 1835 sedan hon blivit ”skållad af brännvin”.

Tillsammans som äkta makar

I februari 1836 förenade sig Anna Månsdotter och tioåriga dottern Boel med Jeppa i Bröt, och fyra månader senare gifte sig Anna och Jeppa. Fortfarande var Jeppas far Nils och Annas syster Ingar i livet, och Jeppa blev i och med äktenskapet således sin fars svåger och sin egen (ingifta) morbror.[A]

Sedan Jeppas far Nils dött 1841 framkom vid boupptecknningen att Jeppa gjorts arvlös, men att änkan Ingar och Jeppas halvbror Mårten ändå gav Jeppa och hans dotter Boel del av arvet.

> Sedan upptecknningen var fulländad, begärde Enkan och Sonen Mårten samt den omyndigas förmyndare att det måtte antecknas att ehuru älsta Sonen Jeppa Nilsson, i följd af den aflidnes testamente icke har arfsrätt, hvarken i fastighet eller Lösbo efter fadren, utfästa de likväl att bemälte Jeppa skall, så vida han emot åberopade Testamente icke anställer klander bekomma af boet 111 RD 5 s 4 r: Banco med fem procents ränta från denna dag, sedan Testamentet är laga Kraftwunnet. Dessutom skall Jeppas älsta dotter Boel, wid samma tid erhålla 111 RD 5 s 4 r: samma mynt med lika ränta, som utlemnas till den person hwilken blir förordnad till hennes förmyndare. Den summa som i aflne Nils Jeppssons Testamente är utsatt att komma Jeppa Nilsson till godo, erhåller han utom ofwansagda belopp.[244 B]

På äldre dagar

Jeppa och hans familj lämnade 1842 Bröt och flyttade till Vä socken där han blev åbo under Nöbbelöv 13. Där står de sedan noterade som inhysta tills de 1863 flyttade till Västra Vram, där Jeppa blev ägare till 1/128 mantal under Rya nr 3.

I juli 1881 dog 77-årige husmannen Jeppa Nilsson på nr 3 Rya av ”ålder”. Änkan Anna Månsdotter flyttade då till Norra Mellby, där hon blev inhyst hos systerdottern Karna Nilsdotter på Asmoarp nr 1 och där slutade Anna sina dagar sommaren 1883.

[A] Det var vanligt förr att änka/änkling gifte om sig och samtidigt gifte sig barn i första kullen med syskon till styvmor/styvfar. De var ju inte alls släkt köttsligt sett, vilket var viktigt för kyrkans godkännande och även ur arvssynpunkt.

[B] ”Enkan” avser Nils Jeppssons tredje hustru Ingar Månsdotter; ”den omyndigas förmyndare” avser förmyndare för Nils och Ingars 18-åriga dotter Karna. Jeppas dotter Boel var då 14 år gammal.

– Jag tycker detta är en trevlig liten historia, säger Jim Polson. Två unga människor, kanske förälskade sedan barndomen. I normala fall skulle de ha gift sig och fått barn. Jeppa hade ärvt sin fars gård och de hade levt ett normalt och lyckligt liv. Men ödet kommer emellan, och de hålls åtskilda under tio år. De är trots det varandra trogna, och slutligen kan de gifta sig och leva ett normalt liv.[245]

Soldatens arma fru

Livet kan fara hårt fram med oss, och inte sällan visar människan tyvärr upp sin sämsta och minst barmhärtiga sida.

Från Jim Polson har jag även fått grunden till denna berättelse från 1812, vilken han för många år sedan fann i samband med forskande efter sina anor i Häglinge sockens kyrkoböcker.

Vi låter Jim ge oss bakgrunden till historien:

> Att en soldathustru var i en väldigt utsatt situation var inte ovanligt. En soldat blir tilldelad en plats i en socken någonstans, han får en kvinna att flytta dit och de bildar familj. Kanske är de gifta, kanske inte. Sedan kallas han till tjänstgöring och drar iväg. Nu spekulerar jag, men om paret inte är formellt gifta så vill kanske inte socknen försörja kvinnan och hennes familj. Då kanske hon försöker följa efter sin man, eller kanske ta sig till sin hemort.
>
> Socknarna tyckte inte om dessa vandrande personer, för de befarade att de skulle bli tvungna att försörja dem. Så var läget i många länder.[246]

Kringvandrande och tiggande quinfolk

> Den 13 april [1812] föddes [i Häglinge socken] och den 19 döptes ett kringvandrande och tiggande quinfolks gåssebarn vid namn Svän, vilket sistnämnde dag erhöll nöddop och sedan confirmation af nöddopet af Församlingens kyrkoherde[A]. B.B.[B] Nils Jeppssons hustru Kjerstin i Ljunga[C]. Faddrarna voro rusthållaren Bengt Larsson ibm och skolmästaren J. P. Möllerberg.[247, D]

Lille Sväns mor uppgav sig heta Olu Larsdotter och vara gift med husaren Carl Högfält[E] vid Ängelholms skvadron av Kongl. Mörnerska regementet. Hon saknade dock alla bevis för att styrka sina uppgifter.

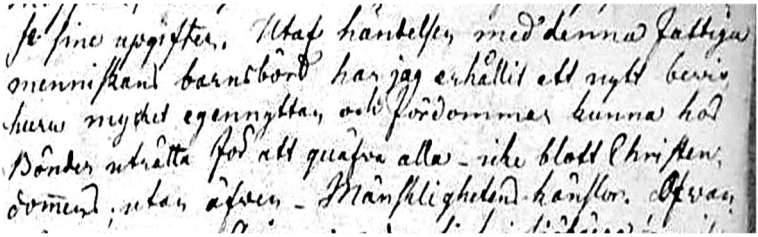
[A] *Nils J. Flensburg* var kyrkoherde i Södra Rörum och Häglinge 1811–1832.

[B] *B.B.* = Bar barnet (gudmor).

[C] Kerstina Andersdotter var Nils Jeppssons andra hustru, och därmed min FFMM FF:s brorsdotters sonhustru.

[D] Den som skrivit berättelsen i födelseboken kallar sig ”lärare” vilket skulle kunna innebära att det är skolmästare Möllerberg som är författaren.

[E] Ej anträffad vid sök i tillgängliga generalmönsterrullor för regementet.



Utaf händelsen med denna fattiga menniskans barnsbörd har jag erhållit ett nytt bevis huru mycket egennyttan och fördommar kunna hos Bönder uträtta för att quäfwa alla – icke blott Christendomens; utan äfwen – mänsklighetens känslor. [248]

Vår mor dör!

Olu Larsdotter sägs redan ha varit sjuk i Sjöberga, 1/2 mil från Västra Häglinge kyrkby. Därifrån hade hon forslats på en vagn, förmodligen först till Ynglingarum, sedan till Västra Häglinge och därefter vidare till Östra Häglinge där ”födsloplågorna svårt anföllo henne”. Trots smärtorna blev hon överallt nekad att komma inomhus, varför skjutskarlen för att bli av med henne slängde henne i en snödriva.

Där upptäcktes hon av två kvinnor, en hustru och en piga, men istället för att hjälpa henne att komma inomhus, ”en wälgerning som ännu icke blifwit nekad det med födsloplågor arbetande husdjuret”, tog de den stackars kvinnan under armarna och tvingade henne att släpa sig vidare till nästa by, Ljunga,

> där hon (under twifvelsmål om alla andras barmhärtighet än dens, som genom något slags pligt därtill var ålagd) infördes till åldermannen. Kommen öfwer tröskelen – föll hon omkull och födde!

I Ljunga var byns alla invånare samlade till gravöl, och kvinnan och barnet lämnades hjälplösa. De hade antagligen båda blivit offer för sina medmänniskors hårdhet om inte kvinnan haft med sig två äldre barn vilka, förtvivlade över risken att förlora sitt enda stöd i livet, skrek högljutt att ”vår mor dör!”.

En piga som befann sig ute på gatan uppmärksammade barnens skrik och berättade om nödropen för gravölsdeltagarna.

> En därvarande klok och för mänskligheten ömmande hustru kände genast hela vigten af sin plikt, flög till d. olyckl. qvinnans hjälp och åtog sig en jordegummas befattning.

Ytterligare några kvinnor följde med till Olu, där de fann att det lilla barnet redan var ”kallt och blått”. Men barnet och Olu togs i alla fall omhand av kvinnorna.

Vanhedrande att bära barnet i dopet

Senare uppstod problem med att kunna övertala någon att vid dopet i kyrkan vara villig att bära fram ”detta vanvårdade barn”, eftersom det ansågs vanhedrande för bäraren.

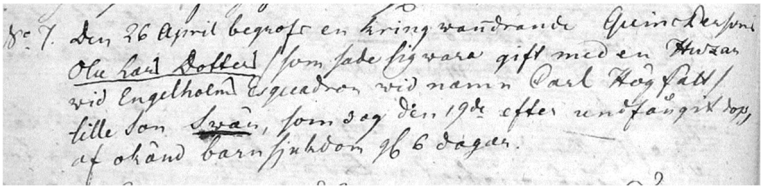
Den som slutligen tog på sig att bära barnet befriades från risken för offentliga vanära genom att det på grund av barnets svaghet blev nöddop. Om än motvilligt tog sig således Nils Jeppssons fru Kjerstina på sig att bära barnet.

> Den som ändtel därtill lät sig bekväma blev ändtel genom barnets häftiga sjukdom befriad från denna befarade wanära, då hon genom döpelsens förrättande på stället undgick att inför hela Församlingen bära detta oskyldiga föremål för allmänt föragt och hårdhet.

Den som nedtecknat berättelsen avslutar med följande rader:

> Dubbelt svårt för mej som lärare att jag i denna bedröfliga teckning äfwen skall igenkänna deras åtgärd, som själfwe varit Mödrar eller ämna att blifwa det!!!

Något lyckligt slut på denna tragiska historia blev det inte. Lille Svän dog ”af okänd barnsjukdom” den 19 april, sex dagar gammal, och begrovs den 26:e.



Begravningsnotis rörande Olus lille Svän, död den 19 april 1812.[249]

Hur det sedan gick med Olu Larsdotter och hennes andra barn har jag inte lyckats utröna.

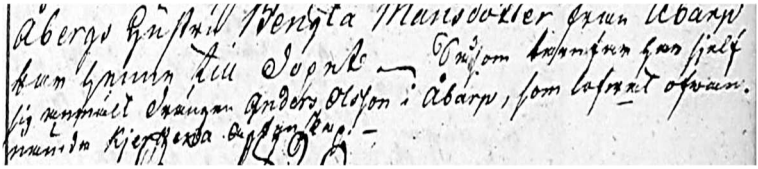
Jim Polson får avsluta berättelsen:

> Den Nils Jeppsson som nämns var min farfars morfars far. Kjerstin som var så motvillig var hans andra hustru Kjerstina Andersdotter. Det är intressant att notera att nio år efter denna händelse dog hon själv kort efter att hon fött ett barn. Livet var verkligen hårt på den tiden.[250]

I hjärtat av Skåne

En kort berättelse som tar oss fram till min farfars mor, Emelie Nilsdotter.

På julafton 1819 födde 36-åriga ogifta pigan Kjerstena Eskilsdotter[A] i Åbarp, Tjörnarps socken, en flicka som fick namnet Hanna. Som barnets fader hade drängen Anders Olsson i Åbarp självmant anmält sig, och även lovat gifta sig med modern.



"Såsom barnafader har sjelf sig anmält drängen Anders Olsson i Åbarp, som lofvat ofvan nämnda Kjerstena äktenskap".[251]

Men något bröllop mellan Kjerstena Eskilsdotter och Anders Olsson blev det aldrig, och i juli 1820 dog 39-åriga Kjerstena av nervfeber[B]. Lilla Hanna fick i alla fall heta Andersdotter efter sin far.

Anders Olssons föräldrar

Hanna Andersdotters far Anders Olsson var född i Höör 1785 och son till Hanna Johnsdotter och Ola Månsson, bror till den genom eldsvåda förolyckade Åke Månsson[C]. Hanna Johnsdotter var troligen född 1758 i Höör, medan hennes man Ola troligen var född i Häglinge 1748. Jag skriver "troligen", då primära källor som födelseböcker eller andra handlingar saknas kring en stor del av deras liv.[D]

[A] Kjerstena Eskilsdotter var min FFMM M.

[B] *Nervfeber*, se not s. 245.

[C] Se *En olycksdrabbad familj* s. 191.

[D] Vid bränder i Höörs prästgård i december 1783 och mars 1792 förstördes hela kyrkoarkivet, och vid brand i juni 1809 i Södra Rörums prästgård förstördes största delen av det kyrkoarkivet, inklusive de delar av Häglinge som då bevarades där.

Klarlagt är i alla fall att 1815 bodde Ola Månsson och Hanna Johnsdotter hos sonen Bengt Olsson på nr 1 Tollerup[A], norr om Höör. Där dog Hanna Johnsdotter i augusti 1817.

Ola Månsson fortsatte att bo hos sonen Bengt på Tollerup, och i maj 1824 gifte han sig med pigan Else Nilsdotter, född 1748 i Häglinge. På nr 1 Tullrup (Tollerup) bodde då även Olas döttrar Hanna och Kjerstina. Den senare var ”i högra sidan förlamad och mållös” (står senare noterad som ”krympling, dövstum”) och hade en nioårig son vid namn Pehr.

I juni 1830 avled 82-årige Ola Månsson av ålderdomsbräcklighet, och fyra år senare dog hans dotter, den 44-åriga handikappade pigan och fattighjonet Kjerstina Olsdotter.

Dräng och krympling

Ola Månssons son Anders Olsson blev dräng och flyttade 1814 till sin bror Bengt på Tollerup. Anders hade vid det laget skadat sig i handen och ansågs vara ”kröpling”, något som dock verkar ha varit av övergående art.

Några år senare var Anders Olsson dräng på Åbarp 1 i Tjörnarp, där pigan Kjerstina Eskilsdotter var inhyst med sin son Eskil. Kjerstina hade redan som 24-åring fått Eskil utom äktenskap och med förre ladufogden på Göingaholm, Per Jönsson, noterad som fader.

Som tidigare nämnts dog Kjerstina Eskilsdotter 1820. Året därpå gifte sig Anders Olsson med änkan Pernilla Swensdotter, och bosatte sig med dottern Hanna hos henne och hennes tre barn i ett gatehus i Hjällaryd, Norra Rörum.

När Hanna var tio år gammal dog hennes styvmor Pernilla Swensdotter. Fem år senare flyttade änkan Kjerstin Trulsdotter hem till Anders Olsson, och i februari 1840 gifte sig Anders med den tio år yngre Kjerstin.

Vid det laget hade dottern Hanna 1837 flyttat till Mellby för att arbeta som piga. I december 1848 gifte hon sig med 21-årige arbetskarlen Nils Svensson i Toftaröd, och 9½ månad senare fick de dottern Emelie, min farfars mor.

[A] Tollerup har nära familjeanknytning eftersom min far föddes på det Tollerup tillhörande torpet Tullskog

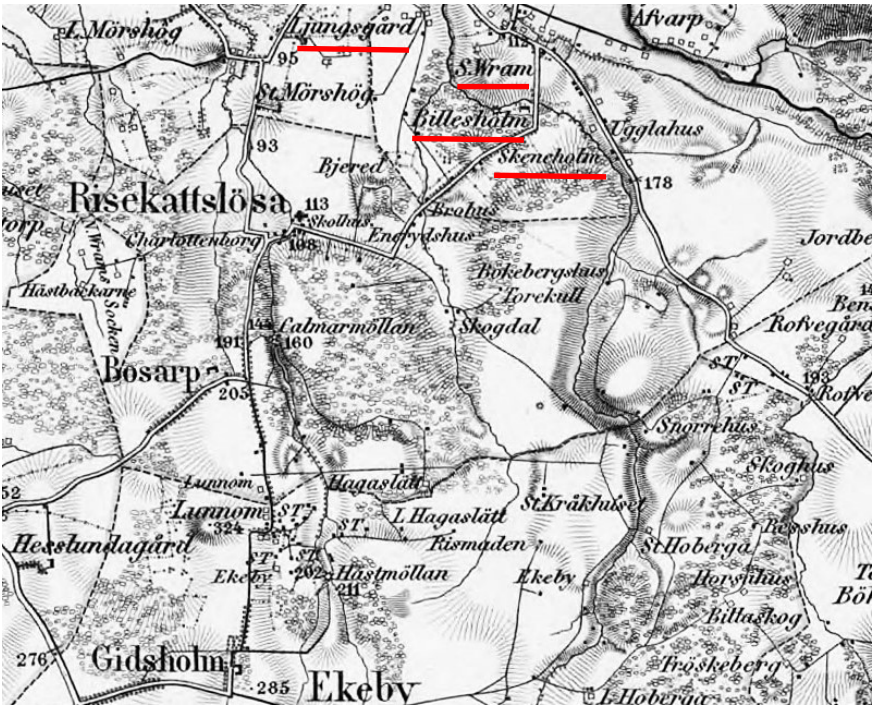
Dragare, kolhuggare och gruvfogdar

Efter några år i Bjuv i nordvästra Skåne bodde jag under större delen (1953–1962) av mina uppväxtår i grannorten Billesholm.

Den gamla gruvorten Billesholm var i min barndom en egen kommun, handeln blomstrade och järnvägstrafiken var livlig.

Läget är ett helt annat på 2020-talet. Den en gång så livaktiga handeln är, liksom i många andra liknande samhällen, ett minne blott; tidigare butikslokaler och en del andra byggnader har förfallit. Men kanske kan den i december 2021 öppnade Söderåsbanan – som förbinder orter som Åstorp, Billesholm, Kågeröd och Svalöv med Lund och Malmö – ge nytt liv åt den gamla gruvorten?

Men låt oss börja betydligt tidigare.



Södra Vram, Billesholm m.fl. i detta kapitel aktuella platser, ca 1860.[252]

Arbete åt många på Södra Vrams kolfält

> Före 1860-talet var området här i stort sett endast bebyggt med gården Skinneholm. År 1880 var folkmängden i ”Vrams kolfält” cirka 600 personer och år 1900 hade siffran stigit till cirka 1600. De flesta hade slagit sig ner i det växande Billesholm, andra i Södra Vrams by och i Ljungsgård. År 1903 var befolkningen i Södra Vrams sockendel uppe i drygt 3500 personer. Under 1900-talets två första decennier kulminerade Billesholms snabba utveckling. Under denna tid pendlade kolbrytningen mellan cirka 70 000 och 100 000 ton stenkol årligen, medan leruppfordringen höll sig kring 50 000 ton per år.[253]

Redan på 1600-talet kände man till att det fanns stenkolslager i nordvästra Skåne, och i mitten av 1700-talet började man så smått att bryta kol i närheten av Boserup, sydväst om Billesholm. Efter en del avbrott återupptogs stenkolsbrytningen där på 1860-talet, och man började även ta upp kol i stor skala i Billesholm och sedan efter hand även i Bjuv, Skromberga och Gunnarstorp. Samtidigt med stenkolsbrytningen tog man upp eldfast lera, vilket ledde till framställning av tegel och andra lerprodukter.

Ett minst sagt ohälsosamt liv

Arbetet i kolgruvorna var hårt, riskfyllt och i högsta grad ohälsosamt, och ”det var inte lätt för jordbrukare att plötsligt börja arbeta 12–14 timmar under jord, där varken sol eller måne lyste”.[254]

> De allra flesta av dessa arbetare kommo alltså flyttande från andra håll, men i den mån deras barn växte upp, bildades en för gruvbolaget värdefull arbetarestam, som redan vid mycket unga år börjat det slitsamma arbetet i gruvan, oftast som dragare […] man använde vanligen pojkar för detta arbete, som dock var mycket ansträngande och ofta verkade menligt på kroppsutvecklingen.[255, A]

Föga förvånande satsade gruvbolagen minsta möjliga resurser för att förbättra arbetsmiljön och minimera riskerna, vilket ledde till att arbetarna slets ut, drabbades av olyckor och sjukdomar.

A *Dragaren* var den som drog fram kolvagnarna. Han fick betalt för varje vagn han drog fram och som sedan hissades upp ur gruvan.

> Schaktet indelades i två delar, och nere på botten i den ena delen uppgjordes en koleld, som drev luften ur gruvgångarna. Schaktet var nästan alltid fyllt med obehaglig rök. De hygieniska anordningarna […] voro ytterligt otrevliga. Några tekniska hinder för införande av förbättringar förelåg icke, snarare tvärtom, men ingenting gjordes i denna riktning.[256]

Även miljön ovan jord var ohälsosam, vilket denna beskrivning avseende år 1900 ger en bild av.[A]

> Förhållandena [hade] inte ändrats under de sista tio åren eller sedan början av 1890-talet […] De s.k. torkbodarna ovan jord var bedrövliga, trånga och smutsiga. Ända upp till 150 man måste bada och tvätta sig i samma kar och samma vatten […] böldepidemier var inte sällsynta och det kan mycket väl tänkas att andra epidemier spred sig via torkbodarna, av vilka en del dessutom var invaderade av kackerlackor.[257]

Företagsledningens inställning till önskemål om förbättringar framgår tydligt i ett uttalande från Wallåkrabolagets disponent Volrath Berg:

> ”Det är mina arbetare, som jag behandlar som jag vill, utan att tåla inblandning av någon tredje”.[258]

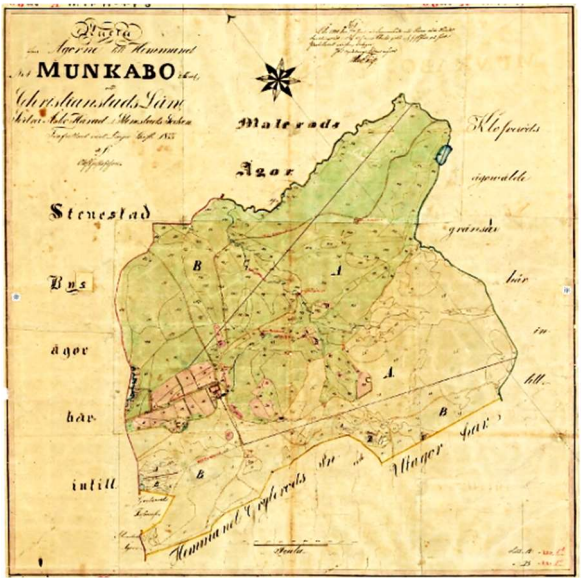
Det här är berättelsen om några av alla de familjer som kom att arbeta i kolgruvorna i trakten av Billesholm. Bland dessa var familjen Waak från norra Tyskland, som kom till Skåne i mitten av 1800-talet för att arbeta inom jordbruket. Men delar av familjen kom snart att i likhet med många andra få arbete i kolfälten.

Från Mecklenburg till Söderåsen

Hemmanet Munkabo nr 1 i Stenestads socken på Söderåsen i nordvästra Skåne ägdes i mitten av 1800-talet av den i Hamburg boende Hans Christian Bock. Hemmanet omfattade ½ mantal, och arrenderades sedan 1848 av den i Northeim, Tyskland, år 1820 födde August Hornkohl som med sin familj bodde på platsen. Arrendet övertogs av Heindrich Christian Hildebrand, som med sin familj flyttade från Tyskland till Munkabo hösten 1854.

[A] År 1900 hade Höganäs-Billesholms AB 575 arbetare anställda i Billesholm, där min morfars far Pehr Persson (f. 1845) var arbetare nr 20. Under Vrams kolfält var 1 598 invånare kyrkobokförda. 89 863 ton kol och 34 819 ton lera togs upp i området det året (Britt Hardenby m.fl., *På kolgruvornas tid*, 1987).

I oktober samma år kom Hindric (Heindrich) Joachim Waach (Waak) från Tyskland för att arbeta som en bland flera drängar på Munkabo. Tillsammans med Waak kom också hans hustru Marie Cathrine Wegener och deras vuxna barn Johann, Maria och Christian.



Munkabo på 1830-talet (okänd källa).

Familjen Waak kom från nordvästra Mecklenburg i norra Tyskland, där äldste sonen Johann var född 1830 i Hohen Viecheln, drygt en mil söder om Wismar. Även för dottern Maria (född 1835) och den året därpå födde sonen Christian finns uppgifter som styrker en bakgrund kring Wismar.

Lantarbetare stannade sällan länge

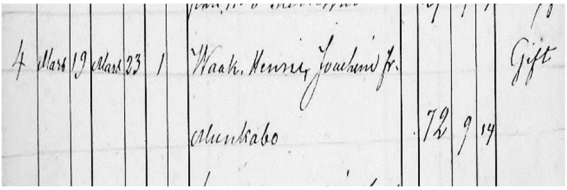
Familjen Waak blev kvar på Söderåsen några år, men 1859 lämnade sönerna Johann och Christian hemmet för att arbeta som drängar i Norra Vrams respektive Svalövs socken.

Hösten 1861 flyttade även dottern Maria till Norra Vram, medan Heindrich Waak och Marie Wegener begav sig till Bjuv, för att där tillsamans med en större mängd pigor och drängar arbeta åt den på Rügen födde lantbrukaren Carl Philip Theodor Oom på Olstorp. Dit flyttade samma år även sönerna Johann och Christian.

Lantarbetare och statare stannade sällan länge på samma plats, och redan hösten 1862 lämnade Waaks Olstorp. Föräldrarna Heindrich och Marie flyttade till Forsgård i Sönnarslöv, Kvidinge, och uppges sedan ha begett sig därifrån till Stenestad.

Fattighjälp under många år

Därefter saknas uppgifter om deras liv, fram till dess att Heindrich Waak är noterad i Stenestads församlings dödbok såsom avliden 1873 av icke angiven orsak.



Heindrich Waak, död 19 mars 1873 i en ålder av 72 år, 9 månader och 14 dagar.[259]

Han uppges ha varit från Munkabo, men någon notering om att han då verkligen bodde där finns inte i husförhörslängderna. Heindrichs änka Marie levde ytterligare elva år, och avled enligt Stenestads dödbok den 25 april 1884 i Kvidinge:

> Enkan Waak hade under många år åtnjutit fattig hjelp af Stenestads församling. År 1861 försedlades hon till Bjuf, men i skrifvelse från P. Embetet derstädes har, på begäran af P. Emb. i Stenestad, upplysts att hon ej der kunnat anträffats, hvadan hon alltså blef begrafven i Stenestad, emedan ingen upplysning kunnat erhållas om hennes kyrko- och mantalsskrifningsort.[260]

Dottern till Helsingborg, sonen till Klippan

Heindrich och Marie Waaks dotter Maria gifte sig på hösten 1866 med den två år yngre arbetaren Anders Carlsson från Kropp utanför Helsingborg. De slog sig ner i Helsingborg och stannade kvar där resten av sina liv.

Christian Waak lämnade hemmet i Stenestad 1859 för att bli dräng. Han flyttade ofta mellan olika gårdar, för det mesta i trakterna kring Klippan. Sålunda var han arbetare på Forsby nr 1 när han den 9 november 1878 av kyrkoherde A. Kjellander i Västra Sönnarslövs kyrka sammanvigdes med Johanna Olsdotter, som då var piga på Havgård.

Från 1894 hade ryktaren Christian Waak och hans familj arbete och bostad på ett antal gårdar i Vedby och Västra Sönnarslöv.

Christian Waak dog 1911 i Forsby, Västra Sönnarslöv, medan änkan Johanna avled på ålderdomshemmet i Krika 1928.

Från Söderåsen till kolfälten

Men – det är Heindrich och Marie Waaks äldste son Johann vi nu ska följa lite mera ingående.

Efter att ha arbetat som dräng på Evedal i Norra Vrams socken kom Johann Waak som statdräng 1861 till Olstorp i Bjuv, dit som tidigare nämnts även hans föräldrar flyttat. Samma år i maj födde pigan Assarina Nilsdotter i Norra Vram en son som fick namnet Carl Johan.

> Oäkta barn, Carl Johan, född i Wram den 8 maj 1860 och af föräldrarne erkänds såsom före äktenskapet sammanaflade.[261]

På juldagen 1861 gifte sig Assarina med barnets fader Johann Waak i Norra Vrams kyrka.


Mannens
Födelse-ort: I Tyskland från Wismar, Mecklenburg
„ år och dag: 1830 19/2
Döpt år och dag:
Inflyttade från Tyskland Lia Skeutta 34, derifr
år Bjuf 1861

Om Johann Waak ur vigselbok 1861.[262]

Assarina Nilsdotter var född i Riseberga 1825 som femte barnet till den i Vedby utanför Klippan år 1782 födda Gunnil Nilsdotter och hennes make, den tolv år äldre undantagsmannen, f.d. åbon och senare tiggaren Nils Persson från Riseberga.



Norra Vrams kyrka, vars äldsta delar är från 1100-talet. Den största klockan göts år 1489.

År 1863 flyttade statdrängen Johann Waak, Assarina Nilsdotter och sonen Carl Johan till Wramsgård i Norra Vram, och året därpå till Elledsgården där Johann var statdräng. Sonen Gustaf föddes sommaren 1864, och samma år bar det vidare till Mörarp och därefter tillbaka till Wramsgård.

Johanns föräldrar Heindrich och Marie hade under tiden bosatt sig på ett torp under Forsgård i Kvidinge, och där slog sig också Johann och Assarina ner i november 1866.

Efter femton år som arbetare på Forsgård flyttade familjen Waak – som så många andra vid den tiden – till kolfälten i Södra Vram, där den 51-årige Johann Waak år 1881 blev kolhuggare nr 172.

> År 1880 hade Wallåkrabolaget (som drev verksamheten på Södra Vrams kolfält) 217 arbetare anställda, ett antal som tio år senare ökat till 470.[263]

Gruvarbetarhustrun Assarina avled sommaren 1883, och året därpå gifte Johann Waak om sig med den i Kvidinge 1833 födda pigan Kristina Larsdotter.

Johann Waak fortsatte som kolgruvearbetare i området kring Billesholm resten av seklet. Han blev med tiden senil och dog av luftrörskatarr 1915 i en ålder av 85 år, medan hans andra hustru Kristina levde till 1922.

Flera av barnen dog tidigt

När han var femton år gammal lämnade Carl Johan Waak, Johanns och Assarinas äldste son, hemmet och blev kort därefter dragare på Wrams kolfält. I juli 1884 gifte sig den 23-årige gruvarbetaren nr 210 i Billesholms Grufva med den tre år äldre och på kolfältet inhysta pigan Kristina Svensdotter. Kristina var dotter till torparen på Maglaby 10 i Kvidinge, Sven Nilsson, och hans hustru Christina Nilsdotter.

Kristina Svensdotter och Carl Johan Waak stannade kvar i Billesholm resten av sina liv. Klockan 11:30 den 4 juni 1911 begrovs Kristina Waak i Norra Vram, sedan hon fyra dagar tidigare dött av lungsot i en ålder av 54 år. Maken Carl Johan levde ytterligare 17 år, och var 67 år gammal när han i oktober 1928 dog på Helsingborgs lasarett av astma och bronkitis.



Makarna Carl Johan Waak och Kristina Svensdotter omges av de fyra (av totalt åtta) barnen Axel, Edvin, Kornelia och Ester. Bilden tagen omkring 1905.[264]

Under åren 1884–1896 fick Kristina och Carl Johan åtta barn, varav flera dog mycket tidigt. Så blev till exempel den i maj 1893 födde Walfrid Leorkadius endast två månader gammal. Desto äldre blev hans tvillingsyster Ester Paulina. Hon hann nämligen bli 100 år och 9 månader gammal, innan hon – fortfarande ogift – i februari 1994 avled på Kungshagens ålderdomshem i Ängelholm.



Kornelia Waak i unga år.

Kornelia Ingeborg Waak föddes sommaren 1887 på Södra Vrams kolfält, och var Kristina Svensdotters och Carl Johan Waaks tredje barn. Hon kom som 26-åring att gifta sig med kolgruvearbetaren Otto Månsson.

Pigor, drängar, åbor och torpare

Till skillnad från släkten Waak hade Otto Månsson sina rötter helt inom nordvästra Skåne, främst i den del som ligger strax öster om Helsingborg och Landskrona.

Den 10 november 1799 gifte sig i Säby kyrka norr om Landskrona den år 1774 födde husmannen Nils Svensson och den sex år yngre pigan Gunild Andersdotter. Paret bosatte sig på torp nr 15 under Säbyholm, och fick under åren 1800–1821 sex söner och två döttrar, där dock flera dog tidigt.

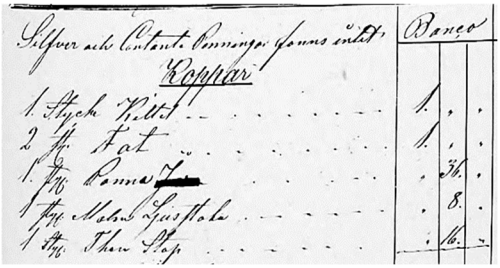
På äldre dar bodde Nils och Gunild hos sonen Sven Nilsson och hans familj på torp nr 9, Säbyholm. Nils dog 1837 och Gunild 1848.

Två hästar, en ko och fyra får

Nils lämnade efter sig bland annat ”1 st Wagn med Häckar” värderad till 5 riksdaler, ”1 st Wagn med hösthäckar 5.-, 2 st Wagnkärror 2.-, 1 st Harf med Drag” 16 skilling, samt diverse andra redskap. I boet ingick även 1 kakelugn och 1 kakelugnssäng. Under kreatur noterades ”1 st Svart Häst 4.-, 1 st Häst Skimlig 4.-, 1 st Koo 8.-, 4 st Fåhr 1.-”; samt bland gång- och sångkläder 10 skjortor, 1 blå rock, 1 grå rock, 1 ljusblå rock samt 1 jacka med byxor.

Bland dödsboets skulder fanns ”bokhållarens fordran enligt som bekommit på Säbyholm 13.40” (det har väl knappast funnits någon torpare som inte stod i skuld till markägaren), smeden hade en fordran på 1.32, och vidare ville någon ha 32 skilling som arbetslön för likkistan. Sonen Sven hade en fordran på obetald lön 5.24, sonen Nils 33.16 för 1 ½ års lön, och dottern Petronella på ”sista halfva årets lön till den 24 april 1838” på 4.-.

Tillgångarna uppgick till 64 riksdaler och 21 skilling, skulderna totalt till 63.43.


Silfver och Contanta Penningar fanns intet
Banco
Koppar
1 Stycke Fat
2 Fat
1 Par Rama
1 Par Mahl Sjustola
1 Par Thon Skap

”Silfver och Contanta Penningar fanns intet”. Ur bouppteckning förrättad 11 dec. 1837 på ”torpet no. 9 wid Säbyholm” efter torparen Nils Svensson, som avlidit där den 1:e samma månad.

Drängen på Säbyholm och pigan på Boserup

På Luciadagen 1807 gifte sig 22-åriga Karna Persdotter i Kvistofta kyrka med rusthållsmannen på Olstorp nr 4, Anders Jönsson.

Karna Persdotter och Anders Jönsson stannade kvar på Olstorp 4. Karna dog 45 år gammal i november 1830, och tio månader senare avled Anders i tyfus i en ålder av 51 år. Samtliga sju kvarvarande barn bodde kvar hemma när föräldrarna dog.

Den 26 april 1835 ingick dottern Hanna Andersdotter äktenskap i Säby kyrka med den 19-årige drängen Sven Nilsson (son till tidigare nämnda Nils Svensson och Guunild Andersdotter) på Säbyholm nr 9. Knappt två månader senare föddes sonen Nils, den första i raden av sex barn.

År 1837 flyttade familjen från Säbyholm för att bo på ett torp under Vallåkra gård nr 3 i Kvistofta socken, där sonen Måns föddes. Elva år senare bar det av till Hässlunda, där Hanna dog i lungsot 1858 och Sven av slag[A] i augusti 1887.

Hanna Andersdotters och Sven Nilsson son Måns var född i mars 1844. Han gav sig hemifrån som 16-åring, och flyttade något senare till Risekatslösa och blev kolhuggare.

I november 1874 gifte sig 30-årige Måns Svensson med den fem år yngre Hanna Olsdotter, piga på Boserups gods.

Högg kol i Risekatslösa och Södra Vram

Hanna Olsdotter och kolhuggaren Måns Svensson kom efter giftermålet 1874 att bo i Risekatslösa gamla skolhus, där de under de närmaste sju åren fick fyra barn, däribland sonen Otto Hilding år 1878.

Hösten 1882 flyttade familjen till kolfälten i Södra Vram, där Måns fortsatte som gruvarbetare. Hanna och Måns kom senare att bo på Ljungsgård nr 2, där Måns dog 1918 och Hanna 1934.

[A] *Slag*, slaganfall, stroke (SAOL).

Gruvfogden och hans ättlingar

Den 8 november 1913 vigdes Otto Hilding Månsson[A] och Kornelia Waak av kyrkoherde Claes Caroli i Norra Vrams kyrka. I samband med giftermålet lämnade Kornelia Waak hemmet på kolfältet och flyttade tillsammans med maken Otto Månsson till Ljungsgård. Gruvfogde[B] Månsson hade nämligen tjänat så pass bra att han kunnat bli ägare till den fastighet som senare kom att benämnas Ljungsgård 2:66 (Åkervägen 7).



Otto Månsson med hustrun Kornelia och barnen Birger, Erna och Sven.

Kornelia och Ottos första barn Sven kom till världen i april 1914, dottern Erna föddes 1916 och sonen Birger sommaren 1919.

När Otto Månsson var i 70-årsåldern konstaterade den sedan 1945 i Åstorp privatpraktiserande läkaren Hans Weiland att Otto drabbats av cancer. Otto Månsson dog 74 år gammal den 10 november 1953 av cancer i tjocktarmen med metastaser, och begrovs fyra dagar senare på Norra Vrams kyrkogård. Änkan Kornelia bodde kvar i huset på Ljungsgård och dog sommaren 1972, ett par veckor innan hon skulle bli 85 år.

[A] Otto Månsson förekommer i församlingsböckerna även med efternamnet Svensson, ibland som ”Månsson (Svensson)”, och vid ett tillfälle på raderna efter varandra där han först skrivs som Otto Hilding Månsson och nedanför som Otto Hilding Svensson (Församlingsbok Norra Vram AIIa:5 1899-1920 s. 707).

[B] *Gruvfogde*, högste förman i gruva i äldre tid (SAOL).

Dottern lärarinna, äldste sonen smed

Otto och Kornelia Månssons äldste son Sven Hilding arbetade först som smed. Han studerade sedan till ingenjör, och kom att arbeta på verkstadsindustrin Landsverk i Landskrona, dit han flyttade 1938. Han tog sig också namnet Montéus och gifte sig 1945 med den fyra år yngre landskronafödda Marianne. Paret fick två söner i början av 1950-talet.



Sven Månsson/Montéus.

Sven och Marianne Montéus skaffade sig efter ett tag ett hus på Ven, dit de flyttade på äldre dar. Marianne Montéus dog 1991 och maken Sven fem år senare.



Erna Munke med brorsdottern Lena Månsson.

Erna Kristina Ingeborg föddes liksom sin bror Sven på Ljungsgård. Hon utbildade sig till småskollärarinna, och gifte sig 1952 med den i Hamneda i Småland födde läraren Erik Cappelin.

Erna var för övrigt lärarinna på den blott två klasser stora Skeneholmsskolan vid Storgatan i Billesholm, när jag 1954 (liksom Lennart Persson som kom att bli Ernas brors svärson[A]) gick i folkskolans 1:e klass i det andra klassrummet.[B]

Ernas äktenskap med Erik Cappelin varade bara några år, och upphörde formellt i november 1957. Tre år senare gifte Erna om sig med den i Lund 1920 födde läkarsonen Arne Munke. Hon flyttade i samband med giftermålet till Landskrona, och lämnade läraryrket för att arbeta på makens läkarpraktik på Eriksgatan. Paret bosatte sig senare i Glumslöv, där Erna och Arne Munke dog 1988 respektive 2002 och delar gravplats på kyrkogården.

[A] Lennart Persson gifte sig med Ernas bror Birgers dotter Lena.

[B] Året därpå hade Erna stinsen Knut de la Mottes dotter Eva (f. 1948) som elev. Hon blev senare mor till blivande deckarförfattaren Anders de la Motte.

Snickaren och svetsardottern

Kornelia och Otto Månssons yngsta barn Birger Fredrik blev efter skoltiden snickare. Han var först möbelsnickare och sedan byggnadssnickare åt byggfirmor som Hermanssons och SIAB.



Siri och Birger Månsson, 3 november 1951.

Omkring 1950 skaffade Birger Månsson en tomt på Billesholms gård 1:113 (Villagatan 16) i Billesholm, och uppförde där själv ett hus från grunden.

Villan var klar när han i november 1951 gifte sig med Siri Petersson, som arbetat på ett företag på Söder i Helsingborg med att göra pappersblommor och andra dekorationer. Siri var född 1924 i Helsingborg, där hennes far Erik Petersson var svetsare och sedan 1922 gift med Inez Tuvesson.



Familjen Erik och Inez Petersson med döttrarna Elsie och Siri, Helsingborg.

Erik Peterssons far, smeden Karl Petersson, kom från Ryssby i Kalmar län, medan modern Tilda Bengtsson föddes i Rögle i Välinge församling 1876.

Eriks fru Inez Tuvesson var född i Bjuv 1896, som sjätte barnet till den i Lydinge i Kropps församling år 1859 födde arbetaren Sven Tufvesson och hans hustru Ida Olsson från Höja.

Birger och Siri Månsson fick på 1950-talet döttrarna Lena och Lisbeth, och kom att bo kvar i huset på Villagatan under många år.

Birger dog 2005, och Siri lämnade därefter huset och flyttade till en lägenhet på Västergatan i Billesholm. Där dog hon 2017 i en ålder av 93 år.



Villagatan 16, Billesholm.

Kommentar

Detta kapitel är en något nedkortad och omredigerad version av den 2012 nätpublicerade *Dragare, kolhuggare och gruvfogdar*. Den ursprungliga artikeln finns på vår hemsidan www.vindogatan62.se under Släktforskning.

Lena Persson (som liksom jag har gruvarbetarblod i ådrorna) och hennes mor Siri Månsson (1924–2017) har lämnat värdefulla bidrag i form av uppgifter, synpunkter och bilder.

Mer att läsa

I min släktberättelse *Man har ju lite minnen* (sid. 43–56) kan du läsa mer om gruvindustrin i Billesholm, och hur min morfars far Pehr Persson lämnade statarlivet och blev kolgruvearbetare. Även *Man har ju lite minnen* hittar du på hemsidan under Släktforskning.

Bombad bageribyggnad i Billesholm

Vid en kraftig explosion i den gamla gruvorten Billesholm fick ett kombinerat bostadshus och företagslokal omfattande skador.

Explosionen inträffade natten till den 2 juli 2022. Inga person-skador rapporterades, men den frisörsalong som inrymdes i huset fick betydande skador.



Förödelsen på Storgatan 34.[265]

Ett gammalt bageri

Många år tidigare innehöll byggnaden Olssons Bageri, som länge drevs av två systrar. Men på Allhelgonadagen 1953 lämnade mina föräldrar, min bror och jag Selleberga i Bjuv och flyttade dit. Far hade nämligen köpt fastigheten och övertagit bagerirörelsen.



Bageriet, bilarna och ägaren Hugo Nilsson.

> Huset inrymde på bottenplanet bagerilokalen och en butik. Där fanns också en tillbyggnad för köket och innanför detta låg ett kakelklätt badrum med vask och badkar, samt en toalett. Det var en riktig vattentoa, en välkommen lyx för den som var van att sitta och frysa på utedasset i Selleberga!
>
> På bottenplanet låg också matrum, vardagsrum och ett litet kontorsutrymme. På ovanvåningen fanns ytterligare en toalett och fyra sovrum. Min bror Lennart bodde i ett lite större rum utåt gatan, medan jag hade rummet närmast intill hans.[266]

Vi kom att bo kvar i huset på Storgatan till februari 1962, då vi flyttade till Helsingborg.[A]

Misstänkta åtalas

I början av april 2023 åtalades två män som misstänkta för inblandning i sprängningen i Billesholm i juli året innan.

> De är misstänkta för bland annat grov allmänfarlig ödeläggelse samt grovt narkotikabrott. De båda männen ska enligt åtalet, i samförstånd med en tredje, okänd person, ha åstadkommit explosionen.[267]

Den 23 maj rapporterade Helsingborgs Dagblad att de båda åtalade dömts för allmänfarlig ödeläggelse.[B]

> 22-åringen döms även för grovt narkotikabrott, narkotikabrott och två fall av ringa narkotikabrott. Påföljden blir fem år och nio månaders fängelse. Hans sambo döms till medhjälp till narkotikabrott och påföljden blir samhällstjänst i 120 timmar. 25-åringen döms för grovt narkotikabrott, narkotikabrott och allmänfarlig ödeläggelse. Påföljden blir fyra år och tre månaders fängelse.
>
> De båda männen ska solidariskt betala knappt 350 000 kronor i skadestånd, fördelat på tio personer och ett försäkringsbolag.[268]

[A] Mer om bageriverksamheten och vår tid i Bjuv och Billesholm finns att läsa i *Man har ju lite minnen*, www.vindogatan62.se under Släktforskning s. 91.

[B] Den ursprungliga texten har uppdaterats i webbversionen.

Präst med frikyrkobakgrund

I början av 2017 kontaktades jag av Agneta Myrtell, Limhamn. Hon hade via släktforskningsprogram hittat uppgifter som tydde på att hon och jag var släkt, vilket visade sig stämma.

Min farfars farfars far Ola Nilsson (1765–1838) var nämligen bror till Agneta Myrtells mormors farmors mor, Marna Nilsdotter. Det visade sig också att Agneta (född Gustafsson) och jag hade mer gemensamt än anorna: åldersmässigt skiljer det mindre än en månad mellan oss, och vi har båda även en släktbakgrund med markant inslag av frikyrkofolk.

Men vi börjar längre tillbaka i tiden med Marna Nilsdotter. Född i Östra Strö 1770 kom hon 1796 att gifta sig med åbon Trued Nilsson, som dock dog 1807 efter att paret fått sex barn. Året därpå gifte Marna sig med åbon Christoffer Åkasson, och fick tre barn med honom innan han dog 1818. Marnas 1819 ingångna tredje äktenskap blev dock barnlöst, och maken Jeppa Svensson levde ytterligare åtta år efter att Marna avlidit 1859.

Om Marna Nilsdotters dotterson Jöns Persson kan berättas att han var född 1846 i Bökestorp, Höör och gift med den tio år yngre Cecilia Jönsdotter. Efter mer än tjugo år som hemmansägare tvingades Jöns och familjen 1893 lämna gården sedan han gått i borgen för en granne. Detta drabbade honom hårt, han blev deprimerad och dog tre år senare av lunginflammation.

– Änkan Cecilia flyttade först med barnen till en av sina bröder, berättar Agneta Myrtell. Hon blev sedan hushållerska hos en major. Där brukade hennes yngste son, den blivande konstnären Bror[A], sitta i majorens knä och titta i en Bibel med Dürers illustrationer[B]. Cecilia gifte sig sedan med vagnmakaren Anton Olén på Hyllie Nr 17.

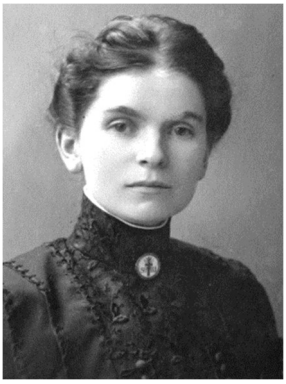
[A] Bror Zakarias Persson (1890–1976).

[B] Albrecht Dürer (1471–1528), tysk målare och grafiker, bland annat känd för Apokalypsen och andra grafiska sviter med biblisk anknytning. Hans illustrationer fanns i Bibeln.



Jöns Persson och Cecilia Jönsdotter med barnen Sigrid, Jonathan, Georg, Elida och Hulda.[269]

Jöns Perssons och Cecilia Jönsdotters dotter Sigrid var född 1883, och gifte sig med Tage Burén som hade skomakarverkstad i källaren under Salemkyrkan i Malmö. Paret fick fem barn tillsammans, däribland den 1919 födda Märta Burén (gift Gustafsson), Agneta Myrtells mor. Märta läste filosofie och teologi på Lunds universitet med tanke på att bli religionslärare, men giftermålet stoppade de tankarna.





Sigrid Persson Burén (1883–1932) och Tage Burén (1885–1952).[270]

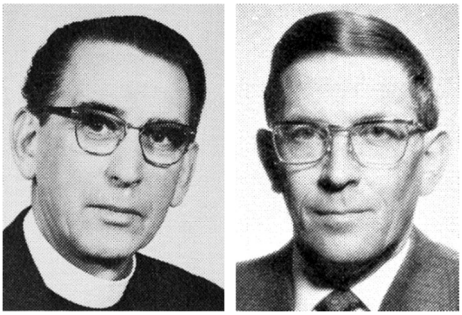
Bröder och missionspastorer

Agneta Myrtells farföräldrar hette Valfrid och Hildur Hellfrid Gustafsson, och kom liksom deras släkter från Östergötland. De var medlemmar i missionsförsamlingen i Helsingborg, och bodde på Södra Storgatan 43 i samma kvarter som Betaniakyrkan.

– När jag var på besök kunde jag höra gudstjänsten med hjälp av en hörapparat, och det var spännande att sitta i lägenheten på andra sidan gården och lyssna.

En av Agnetas mors kusiner var Gunnar Ahlerup, född i Malmö 1910 och son till den i Danmark 1885 födde Alfred Andersson Ahlerup och hans fru Elida Maria Persson från Höör. Gunnar Ahlerup utbildade sig till pastor vid dåvarande Svenska Missionsförbundets teologiska seminarium åren 1934–1938. Han var därefter bland annat fängelsepastor i Härnösand och under fem år pastor i Immanuelskyrkan i Jönköping.

Gunnars fem år yngre bror Sven Ahlerup genomgick även han pastorsutbildning, och verkade som sådan i bland annat i Falköping och Västerkyrkan i Lund. Dessutom var han faktor[A] vid Gummessons förlags tryckeri i Falköping.



Bröderna Gunnar (1910–2004) och Sven Ahlerup (1915–1985).[271]

Många år i kyrkans tjänst

När det gäller Agneta Myrtell själv så kom hon att under hela sitt yrkesliv vara verksam inom Svenska kyrkan. Men innan dess gick hon i söndagsskola i Salem och var därefter SMU-scout och junior i Taborkyrkan på Limhamn.

[A] *Faktor*, arbetsledare på tryckeri (SAOL).

– Därefter övertalade min klasskamrat Ronny Danielsson[A] mig att bli konfirmerad i Svenska kyrkan, och han var därefter aktiv i ungdomsgruppen med drama och skuggspel. Så träffade jag min blivande man, Christer, som också var juniorledare i kyrkan. Påsken 1965 fick vi sällskap. Och sedan har det bara fortsatt!

Christer (född Svensson) och Agneta gick på stiftets folkhögskola i Jämshög. De blev båda ungdomssekreterare i Malmö 1972, och Christer blev sedan bland annat ungdomskonsulent och kontraktssekreterare i Malmö medan Agneta bland annat blev församlingsassistent i Hyllie.



– Jag jobbade i tio år tillsammans med kyrkoherde Ingemar Simonsson[B]. Det var en spännande tid när det hände väldigt mycket. Men efter tio år beslöt jag mig för att söka en tjänst i Husie församling.

– Där blev jag studierektor för Bibelskolan i Malmö och började läsa teologi i Lund 1987 och prästvigdes 1990. Jag fick dispens av biskop och domkapitel på grund av mina många år i kyrkans tjänst. Jag har därefter bland annat varit präst i Oxie i tio år och vikarierande fängelsepräst på Tygelsjöanstalten, och var när jag gick i pension tillförordnad kyrkoherde i Saxtorp, avslutar Agneta Myrtell.[272]

Prästyrket har även gått i arv till nästa generation. Agnetas dotter Sofia blev nämligen präst i Skurup.

Agneta Myrtell avled den 6 april 2022.

[A] Bert Ronny Danielsson, f. 1948 i Sankt Pauli, Malmö, teaterregissör.

[B] Helge Ingemar Simonsson (1931–2005), stridbar präst och debattör, känd för sitt engagemang för bland annat flyktingar och homosexuella.

Karnas dotter Selia Månsdotter

Pigan Karna Nilsdotters andra utomäktenskapliga barn kom att uppnå den för den tiden höga åldern av 87 år.

På årets näst sista dag 1833 föddes i Mellankärrhus i Norra Mellby en flicka som fick namnet Selia. Flickans moder var den 24-åriga ogifta pigan Karna Nilsdotter[A] på Mellby nr 10, som sex år tidigare blivit mor till Nils Svensson, min farfars morfar.[B]

År 1848 bodde Karna, sonen Olof och Selia i Hjällaryd, Norra Rörum, och därifrån gav sig femtonåriga Selia samma år iväg till Orestorp för att arbeta som piga. Efter att sedan ha tjänstgjort i Tjörnarp och Höör flyttade hon 1853 till torpet Tullskog under Tollerup, som vid det laget beboddes av hennes halvbror Nils Svensson och hans familj.

Gifte sig i Danmark

Året därpå flyttade Selia Månsdotter till Danmark, där hon stannade några år. Hon gifte sig med den 19 år äldre arbetskarlen Nils Nilsson, och fick med honom i Tårnby 1857 dottern Clara Carolina.

Familjen flyttade tillbaka till Skåne och Höör 1858, där sönerna Nelander och Karl Adolf föddes på Sjunnerup 2.

I april 1865 dog Selias make Nils Nilsson, och fem månader senare föddes en son som fick namn efter sin avlidne far. I januari 1869 fick änkan Selia sonen Carl med för födelseboken okänd fader, även om Carls efternamn Andersson kanske har sin betydelse i sammanhanget.

Mor Selia kom att bo kvar på Sjunnerup medan barnen efterhand lämnade boet. Såväl Nelander som Nils och deras halvbror Carl gav sig iväg till Landskrona för att åtminstone för några år bli artillerister, och fick då som knektefternamn Lindskog respektive Hultberg och Löfstrand.

[A] Se vidare *Karlarna kring Karna* s. 121.

[B] Det är för mig oklart vem som var far till Selia, som dock fick efternamnet Månsdotter.

I maj 1877 lystes det i Höör för artilleristernas syster Clara Carolina Nilsdotter, gravid i sjunde månaden, och den nio år äldre drängen Johannes Larsson från Maglasäte. Dottern Selma Elida föddes i juli, men dog redan i maj 1880 av strypsjuka (krupp).

Något bröllop blev det dock aldrig för Clara Carolina, och såvitt jag kunnat se bodde hon och Johannes aldrig tillsammans. Johannes flyttade till Hallaröd 1878, varvid det noteras att enligt

> inflyttningsattesten i äktenskap med Clara Carolina Nilsdtr från Holma i följd av lysning i Höör d. 13, 20 och 27 maj 1877; men äktenskapet är ej fullbordat genom vigsel.[273]

Hösten 1885 tog Clara Carolina Nilsdotter ut skiljebrev, och flyttade i november samma år till Danmark där hon sannolikt kom att stanna.

Åtta år senare flyttade även modern Selia Månsdotter över Öresund. Selia återkom dock till Höör där hon under ett antal år tillhörde ”våra fattighjon” tills hon dog 87 år gammal på våren 1921.

Torpare och lokal frikyrkoprofil

År 2011 beslöt tre frikyrkosamfund att bilda en ny gemensam organisation[A]. Men allt har sin bakgrund och sin historia, här i form av ett exempel från när frikyrkan bröt fram och utvecklades på en mindre ort i hjärtat av Skåne.

Ett samhälle i ständig förvandling

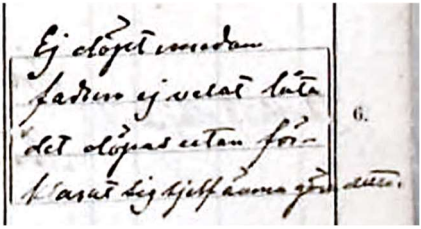
För oss som lever på 2020-talet är livet minst sagt annorlunda än det var för drygt hundra år sedan. Skillnaderna gäller inte bara materiellt och tekniskt, utan även hur samhället fungerar och vad man tycker, anser och tror – och *tillåts* tycka, anse och tro.

Det kan vara svårt för oss idag att förstå den omfattande roll i samhället och stora makt över befolkningen som Svenska kyrkan en gång hade. Visserligen hade landets lagar efter hand ändrats i riktning mot det öppnare och friare samhälle vi lever i idag, men även under senare delen av 1800-talet var statskyrkans makt och sociala kontroll över människorna fortfarande markant.

Min farfarsfar Magnus Nilsson blev på sitt sätt, och med sina enkla medel och ytterst knappa resurser, en av dem som opponerade sig, bröt mot dåtida trosföreställningar och traditioner – och tog aktiv del i att bygga upp något nytt.

Baptisten i Höör

En dag i mars 1887 – samma år som det inte längre blev möjligt för Svenska kyrkan att med hjälp av ”executionsbetjänt” hämta barn till dop – fick prosten i Höör i hjärtat av Skåne besök av en torpare. Denne hävdade att sonen Enok Samuel som han och hustrun nyligen välsignats med inte skulle döpas av prosten i kyrkan, utan att han istället ”sjelf ämnade göra detta”.[274]



[A] Baptistsamfundet, Metodistkyrkan och Svenska Missionskyrkan bildade gemensamt *Equmeniakyrkan*.

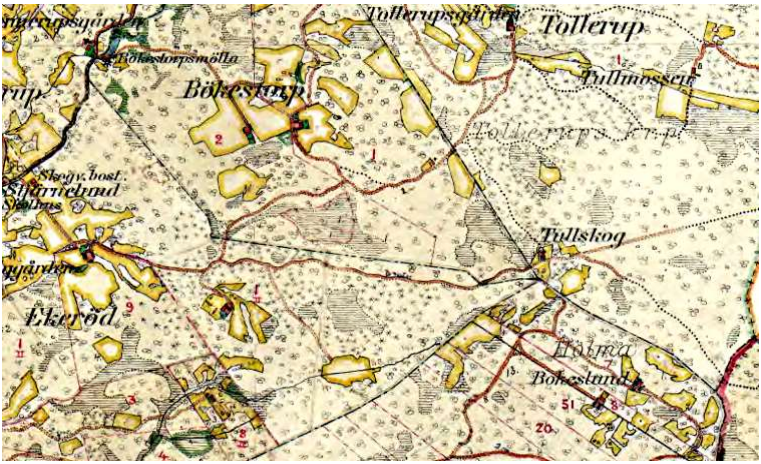
Torparen var den 43-årige Magnus Nilsson, som tillsammans med hustrun Emelie och deras nio barn bodde på torpet Tullskog i Tollerup, några kilometer nordost om Höör.[A]

Tre år senare var Magnus Nilsson en av personerna bakom bildandet av Höörs baptistförsamling. Han kom att fram till sin död vara den ledande personligheten i församlingen, och kallades i folkmun ”Baptisten i Höör”.



Familjen Magnus och Emelie Nilsson på Tullskog 1906. Magnus och Emelie ses längst t.h. bakom två av barnen, medan sonen Nils (min farfar) står rakt nedanför skorstenen.

[A] I släktberättelsen *Man har ju lite minnen* från 2001 finns mer information om Magnus Nilsson, hans bakgrund och hans familjs vidare öden. Den finns tillgänglig via www.vindogatan62.se under Släktforskning, och hänvisas till i följande text som *Minnen*.



Området kring torpet Tullskog vid Tollerup, nordost om Höör, ca 1910.[275]

Splittrades och återförenades

Redan på 1870-talet hade en inomkyrklig väckelse i socknen lett till att religiösa sammankomster arrangerades, till en början i de väckelsepåverkades hem. Efter en tid kom dock torparen och snickaren Nils Svensson[A] att bygga ett missionshus på Trädgårdsgatan, och det blev ortens första egentliga frikyrkolokal.

Vid den här tiden rådde markanta motsättningar mellan de olika trosriktningarna, och framförallt såg inte den svenska statskyrkan den frireligiösa verksamheten med blida ögon.

Meningsskiljaktigheter – delvis en följd av att kolportörer[B] och predikanter från olika trosriktningar besökte orten – kom att leda till att väckelsefolket i Höör blev uppdelade, och efter en tid också till att de hade möten på skilda tider. Slutligen flyttade luthertrogna och missionsförbundssympatisörer till egna lokaler.

[A] Nils Svensson (1827–1896) var min farfars morfar.

[B] *Kolportör*, kringvandrande försäljare av böcker och skrifter. Ofta benämning på personer som spred religiös litteratur och religiösa budskap (och som sådana flitigt förekommande i Albert Engströms skämtsamma berättelser).

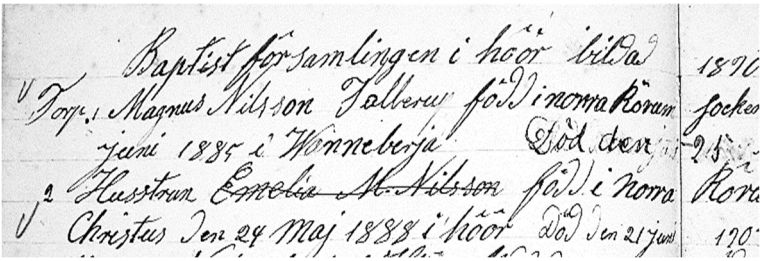
Baptisterna stannade kvar i missionshuset på Trädgårdsgatan, köpte det så småningom och kallade det Betelkapellet.

En sommarnatt 1934 förstördes kapellet genom brand[A]. Men redan året därpå hade församlingen byggt en ny kyrka på Eriksgatan, där för övrigt missionsförbundare och baptister trettiofyra år senare återförenades och bildade Höörs ekumeniska församling.

Baptistförsamling bildas i Höör

År 1890 bildade ett femtontal personer Höörs baptistförsamling, och valde inledningsvis Jöns Fransson till föreståndare och Magnus Nilsson till medäldste. Den senare verkar inledningsvis ha sympatiserat med det år 1878 bildade Missionsförbundet (han är noterad som ”Waldenströmare” i en husförhörslängd), hade sommaren 1885 blivit ”döpt till Christus” i Vanneberga, och hade även haft förtroendeuppdrag i den lokala missionsföreningen.

Ur den äldsta bevarade medlemsmatrikeln:



Baptistförsamlingen i höör bildad 1890 malmöhus län

1 Torp. Magnus Nilsson Tollerup född i norra Rörum socken den 17 januari 1844. Döpt till Christus den 23 juni 1885 i Wanneberga. Död den 25 November 1914 kl. 1 e.m.

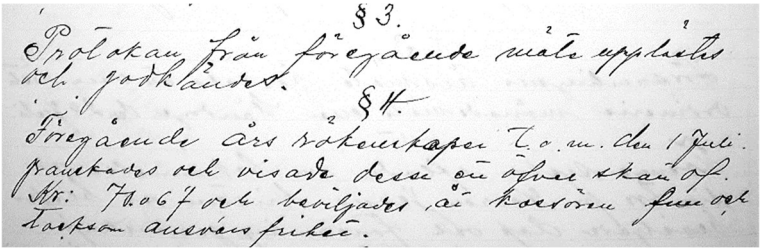
2 Hustrun Emelia M. Nilsson född i norra Rörum socken den 15 september 1850. Döpt till Christus den 24 maj 1888 i höör. Död den 21 juni 1907 kl. 3 f.m.[276]

De övriga tolv första personerna i medlemsmatrikeln är murare N. Broberg i Höör och hans hustru Carolina Broberg, änkan Bengta

[A] Se mer om branden på sidan 253.

Liljengren i Höör, torparen Nils Persson i Höör, hans hustru Carna Nils Pers och deras dotter Elis, hustrun Mathilda S. Nils i Fogdaröd, hustru Anna J. Ols i Höör, änkan Elna Åkesson i Höör och pigan Maria Lind i Höör.

Magnus Nilsson blev kort efter bildandet den lilla baptistförsamlingens föreståndare, och han var också ordförande vid församlings- och årsmöten. Så framgår till exempel av ett i demokratisk ordning avfattat protokoll från årsmötet 1902 att ordföranden Magnus Nilsson och de övriga tio församlade kunde konstatera att ekonomin tydligen var god.


§ 3.
Protokoll från föregående möte upplästes och godkändes.
§ 4.
Föregående års räkenskaper t. o. m. den 1 Juli granskades och visade dessa en öfver skott of. Kr: 7.06 och beviljades åt kassörn full och tacksam ansvarsfrihet.

"…och visade dessa ett öfver skott…"[277]

Man var uppenbarligen och på ett tidigt stadium noga med att följa formalia enligt god föreningssed, som t.ex. vid möte den 19 oktober 1906.

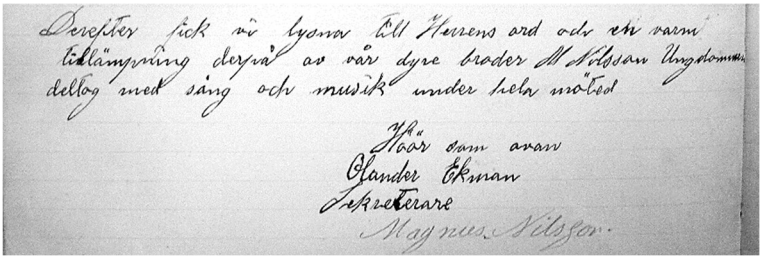
> § 1 Mötet öppnades af församlingens äldste Br. Magnus Nilsson, med bön och läsande af Korrbr: 2 kap:
>
> § 2 Mötet beslöt, att protokoll skall föras vid hvarje församlingsmöte, öfver de beslut som vid hvarje tillfälle fattas, samt att därför inköpa en förs:bok, vartill utsåg Br. Carl Lindskog.[278]

Av de gamla protokollen framgår också att man – i likhet med den statskyrka man tagit avstånd från – gärna ville ha kontroll över medlemmarnas vandel och trohet mot församlingen.

> § 3 En hälsning framfördes av Ordföranden till Församlingen ifrån Broder Frans Nilsson som vistas på annan ort och frambar Ordföranden sin glädje över att denne Broder levde ett friskt liv med Jesus.
>
> § 4 Församlingen beslöt att utesluta Syster Sigrid Ringström emedan hon ej längre vill vara med den lilla skaran utan övergivit all gemenskap med Församlingen.[279]

Den 3 maj 1914 hölls det som kom att bli Magnus Nilssons sista årsmöte, och han inledde det som vanligt med bibelläsning och bön. Efter sedvanliga årsmötesärenden avslutade han också mötet.

§ 8 Derefter fick vi lyssna till Herrens ord och en varm tillämpning därpå av vår dyre broder M Nilsson Ungdomarna deltog med sång och musik under hela mötet.


Derefter fick vi lyssna till Herrens ord och en varm tillämpning därpå av vår dyre broder M Nilsson Ungdomarna deltog med sång och musik under hela mötet

Höör som ovan
Olander Ekman
Sekreterare
Magnus Nilsson

Protokollet är undertecknat av sekreteraren Olander Ekman och Magnus Nilsson. Familjerna Ekman och Nilsson kom även fortsättningsvis att markant delta i församlingens och dess ungdomsförenings arbete och styrande.

Ekmans i Hallaröd

Olander Åkesson/Ekman föddes den 6 maj 1875 i Tjörnarp. Moder var den 22-åriga ogifta pigan Christina Eliasdotter, som i december samma år gifte sig med den år 1848 födde Åke Olsson.

När Olander Åkesson var 18 år gammal flyttade han hösten 1893 till Asmuntorp i Trollenäs socken för att arbeta som dräng. I kyrkböckerna därifrån förekommer Olander för första gången med efternamnet Ekman.

Något senare hamnade Olander Ekman i Hallaröd, nordväst om Höör, där han arbetade som stensättare och murare, och levde under ytterst fattiga förhållanden tillsammans med hustrun Emma. Omkring 1900 födde Emma tvillingar som dog på grund av kraftig undernäring. Sönerna John och Edvin föddes åren 1902 respektive 1906 och överlevde, men barnmorskan har senare berättat att hon aldrig under alla sina år i yrket sett ett så undernärt spädbarn som John.

Familjens förhållanden förvärrades av Olanders alkoholproblem, men dessa lyckades han bemästra efter att ha kommit i

kontakt med Höörs baptistförsamling, där han 1906 också blev döpt och medlem. Olander och Emma startade senare söndagsskola i hemmet som en del av församlingens verksamhet, och 1932 blev Olander församlingens ordförande.[A]

> Söndagsskola har bedrivits av baptistförsamlingen allt sedan starten. Fast den frireligiösa verksamheten var den första som tog hand om barnens religiösa fostran såg man inte denna verksamhet med blida ögon av statskyrkan. Som en kuriositet beträffande den tidens prästerliga inställning kan nämnas, att dåvarande prosten Hofström sökte omintetgöra söndagsskoleverksamheten genom beslut om förbud av kyrkorådet. Domkapitlet upphävde emellertid kyrkorådets beslut, och sedan kunde verksamheten fortgå obehindrat.[280]



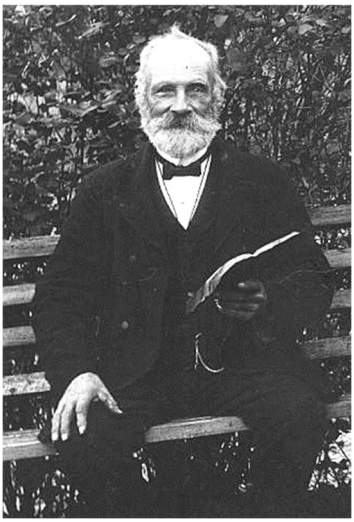
Julfest 1922 för söndagsskolan i Betelkapellet på Trädgårdsgatan. Bland gossarna till höger ses bland annat min farbror Emil Nilsson (vid granen) och hans bror Gustav, tvåa från höger i översta raden.

Församlingsföreståndaren dör

Magnus Nilsson kom att bo kvar i torpet nordost om Höör tills han 70 år gammal i november 1914 dog av akut bukhinneinflammation. Torpet hade vid det laget övertagits av äldste sonen

[A] Se vidare följande kapitel, *Knektnamn blev släktnamn.*

Nils och hans familj, medan det långt tidigare var Magnus svärfar, missionshusbyggaren Nils Svensson, som under många år i mitten av 1800-talet bodde där.



Församlingen här har drabbats af en svår förlust, i det dess föreståndare, Magnus Nilsson, har afgått med döden. Magnus Nilsson var 70 år gammal och har varit församlingens föreståndare allt sedan den kom till. Han var af den gamla stammen: orygglig, trofast, nitisk och besjälad av en varm gudsfruktan. Predikant i vanlig mening var han ej men deltog dock i offentliga möten med vittnesbörd och bön. Vid dylika tillfällen förmärktes hans varmhjärtenhet för Guds sak och hans vissa tro på Kristus. I en liten och trängd församling har han hållit ut till sin sista stund.

Hastigt kom budet, och han somnade in i döden som ett lyckligt barn i fadersfamnen. Han behöfver nu icke ångra att han burit Kristi smälek. Han är nu hemma hos en Fader, om hvilken han med så mycken kärlek och vördnad talade. Hans tro är förbytt i åskådning, hans möda i hvila, hans omsorger i evig härlighet. Församlingen tackar innerligen Gud för det aktade och fridfulla minne han efterlämnar.[281]



Tillkännagifves
att
Gud till sig hemkallat
vår älskade fader

Magnus Nilsson,

som efter en kort sjukdom
stilla afsomnade
i tron på sin Frälsare
i en ålder af 70 år, 10 mån., 8 dag.,
djupt sörjd och saknad af barn,
barnbarn samt Höörs baptistförs.

Höör den 25 nov. 1914.

Barnen.

Den 3 december 1914 samlades vid Tullskog större delen av baptistförsamlingens medlemmar och många andra av Magnus Nilssons vänner. Trots regn och besvärligt väglag följde de alla den döde till graven på Höörs kyrkogård.

Vid boupptecknigen några månader senare svarade äldste sonen Nils under edlig förpliktelse för att ”allt blifvit riktigt uppgifvet och ej något med vilja eller vetskap är doldt eller utelämnat”. Förutom torparen och muraren Nils var syskonen Sigrid, Alma, Amanda och Hjalmar Vallentin närvarande. Deras till Amerika utvandrade syster Idas intressen bevakades av grannen Nils Jönsson i Bokeslund, som också föreslogs som förmyndare åt den då 19-åriga och omyndiga Ruth.[282]

Boet efter Magnus – vilket värderades av Nils svärfar Anders Persson och tollerupsbon och kronojägaren K. E. Lönn – innehöll bland annat en del möbler, diverse handverktyg, tre bisamhällen värda 14 kronor, glas och porslin, eldkärl, en koppargryta värd 4:25, linne, samt den till tio kronor värderade avlidnes garderob. Totalt värderades lösöret till 111:75, medan övriga tillgångar utgjordes av 95 kronor i kontanter samt en skuld som sonen Nils hade på 780 kronor. Begravningskostnader och gravvård uppgick till 228 kronor, och sedan handlaren N. Nilsson i Höör fått sin räkning betald återstod 721 kronor och 75 öre.

Som jämförelse kan nämnas att ett drängadagsverk vid den tiden betalades med ca 2:75 och att piglön jämte förmåner värderades till 720:-per år. En höna kunde till exempel kosta 1:18 och ett tjog ägg 1:61.

Engagemanget i arv

Torparen Magnus Nilsson kan ses som en representant för folkrörelsernas Sverige och den demokratiseringsutveckling som på hans tid skedde i landet. Kvinnor och män – ofta med ytterst små ekonomiska resurser – satsade tid och kraft på det de trodde på. De engagerade sig för andra människors väl och ve, de arbetade för ett bättre samhälle.

Som för många andra eldsjälar från den tiden kom Magnus Nilssons engagemang att gå i arv till kommande generationer. Så blev till exempel döttrarna Sigrid och Ruth så småningom vaktmästare i Betel. Innan dess var Ruth och Amanda (de tre systrarna förblev ogifta och hade Magnusson som efternamn enligt äldre namnsed) tidigt engagerade i församlingen ungdomsförening Snödroppen, liksom Olander Ekmans söner John och Edvin.

Sålunda kom den år 1906 bildade föreningens styrelse att 23 år senare utgöras av familjerna Ekman och Magnusson/Nilsson.

> Ordf John Ekman
> Sekr Ruth Magnusson
> Vise sekr Amanda Magnusson
> Kassör Edvin Ekman[283]

Magnus och Emelies äldste son Nils (min farfar) var också aktiv i församlingen, där han och hustrun Amanda 1916 blivit medlemmar samtidigt som Nils syster Ruth.

> 22 Nils Josef Nilsson Tollerup född i Höörs socken den 21 juli 1872 Döpt till Kristus i Hessleholm den 9 juli 1916.
>
> 23 Hustrun Amanda Nilsson Tollerup född i Matteröds socken den 15 september 1878. Döpt till Kristus i Hessleholm den 9 juli 1916.
>
> 24 Ruth Linnea Magnusson Höör född i Tollerup Höörs socken den 30 april 1895 Döpt till Kristus i Hessleholm den 9 juli 1916.[284]

Till skillnad från systrarnas föreningsledande engagemang verkar dock Nils medverkan mest ha bestått av rent praktiska åtaganden:

> § 2 Det beslöts att vi skall hafva julgran och lofvade broder Nilsson i Tollerup att anskaffa julgran som vanligt.[285]

Efterhand blev också Nils och Amanda Nilssons barn Emil, Ester, Gustav och Hugo (min far) medlemmar i ungdomsföreningen och församlingen, liksom senare min mor Ella och Edvin Ekmans hustru Herta.

> Pastorn talade varmt och innerligt till oss alla varefter systrarna Karolina Persson och Ester Nilsson samt bröderna Emil Nilsson och John Ekman som förut avlagt bekännelse om sin tro på Gud och idag inför många vittnen blifvit döpta intogs i församlingen genom bön och handpåläggning.[286]
>
> nr 97 Nilsson Gustav Magnus 13/2 1913 Döpt i Höör 1/3 1931
> nr 98 Nilsson Hugo Anders 20/7 1915 Döpt i Höör 29/3 1931[287]
>
> nr 63 Nilsson Ella född Persson, fru Höör, 1/10 1907 Billesholm. Döpt Betel Höör 4/12 1938. Från missionsförbundet, tillhört jan 1937. Flyttad till Lund 1941.
>
> Nr 66 Ekman Herta Åhus 27/10 1913 Döpt 15/3 1934 Kristianstad.[288]

De kom efterhand att också ta aktiv del i såväl ungdomsföreningens som församlingens styrande.

> Ordf John Ekman, Tage Levin (pastor) v. ordf[A]
> Sekr Ruth Magnusson, Vise sekr Amanda Magnusson
> Kassör Edvin Ekman, Revisorer Maja Olsson[B] och Emil Nilsson[289]

Sex år senare (1936) hade tre av Magnus Nilssons barnbarn förtroendeuppdrag i ungdomsföreningen: Emil Nilsson var vice ordförande, Gustav Nilsson vice kassör och Hugo Nilsson revisor.



Pastor Tage Levin och Edvin Ekman i mitten i mörka kostymer, och i dörröppningen syns Emil Nilsson. Emils bror Gustav sticker fram pannan mellan Levin och Ekman, medan lillebror Hugo (min far) sitter längst till höger i knälånga strumpor och väl tilltagen huvudbonad.

[A] Tage Levin var församlingens pastor omkring 1930–1932, och kom senare bl.a. att driva missionsbokhandel på Kullagatan i Helsingborg.

[B] Maja Olsson gifte sig 1938 med Nils Nilssons son Gustav (min farbror).

När det gäller att mera aktivt medverka i ungdomsföreningens samlingar var man noga med att flera (däribland Hugo Nilsson, Emil Nilsson och Maja Olsson) turades om att inleda sammankomsterna.

§ 1 Mötet öppnades av Hugo Nilsson med läsning av Mika 4 samt bön.[290]

§ 9 Att läsa poem utsågs Maja Olsson samt Emil Nilsson att läsa en berättelse.[291]



Utflykt i det gröna med bröderna John och Edvin Ekman i mitten, flankerade av Emil Nilsson t.v. och hans smörgåsätande bror Hugo Nilsson t.h.

Som i många andra föreningssammanhang blev det för flera ungdomsföreningsaktiva naturligt att engagemanget i något mognare ålder kanaliserades till att ta del i huvudföreningens (församlingens) styrande. Sålunda kan bland de som valdes vid baptistförsamlingens årsmöte den 2 januari 1938 nämnas John Ekman, sekreterare; Emil Nilsson, v. sekreterare (omval); Hugo Nilsson, kassör (nyval); och till kollektörer utsågs Emil Nilsson, Hugo Nilsson och Edvin Ekman. Två år senare omvaldes Hugo Nilsson som kassör, medan Elsa Håkansson, Anna Ekman (Johns fru), Ella Nilsson, Emil Nilsson och Edvin Ekman utsågs att utgöra församlingens festkommitté.



Ester Nilsson i Boshwe (ca 50 mil ostnordost Kinshasa) ca 1972.

Fortsatt engagemang i varierande sammanhang

Nils Nilssons barn Emil, Ester, Gustav och Hugo kom efter hand att lämna Höör för att bo och arbeta på andra orter, där de fortsatte sitt deltagande i församlingsliv. Därutöver var till exempel Ester Nilsson under ett tjugotal år ensam kvinna bland 19 män i Sydsvenska Baptistmissionens styrelse, och även ledamot av baptisternas kvinnoförbunds styrelse. Efter att 1969 ha pensionerats arbetade Ester under två perioder ideellt som sköterska på missionssjukhus i dåvarande Belgiska Kongo.[A]

Även för Magnus och Emelie Nilssons barnbarnsbarn har det ofta varit naturligt att engagera sig i olika sammanhang. Utöver förtroendeuppdrag och omfattande praktiskt arbete inom församlingslivet har till exempel politik och facklig verksamhet engagerat flera av dem, liksom idrott där sonsondottern Carins uppdrag som ledamot av Sveriges olympiska kommitté och Internationella handbollsförbundet kan nämnas.

Vad gäller förhållandet mellan släkterna Ekman och Nilsson kom de tidiga starka vänskaps- och föreningsbanden att utvecklas även till släktband. Två av Magnus Nilssons barnbarnsbarn flyttade tillbaka till rötternas Höör, där de idag sedan många år tillbaka är gifta med två av Olander Ekmans barnbarn.

[A] *Belgiska Kongo* var en koloni i Centralafrika från 1908 fram till självständigheten 1960. Från 1964 kallades staten Demokratiska republiken Kongo.

Kommentar

Detta kapitel är i stort sett identiskt med *Torparen som blev lokal frikyrkoprofil* som 2012 publicerades på www.vindogatan62.se under Släktforskning.

Herta Ekman (1913–2014), Ingegerd och Maths Ekman, Höör; samt Ingemar Levin (1941–2017), Helsingborg, har lämnat värdefulla bidrag i form av uppgifter och hjälp med fotoidentifikationer.

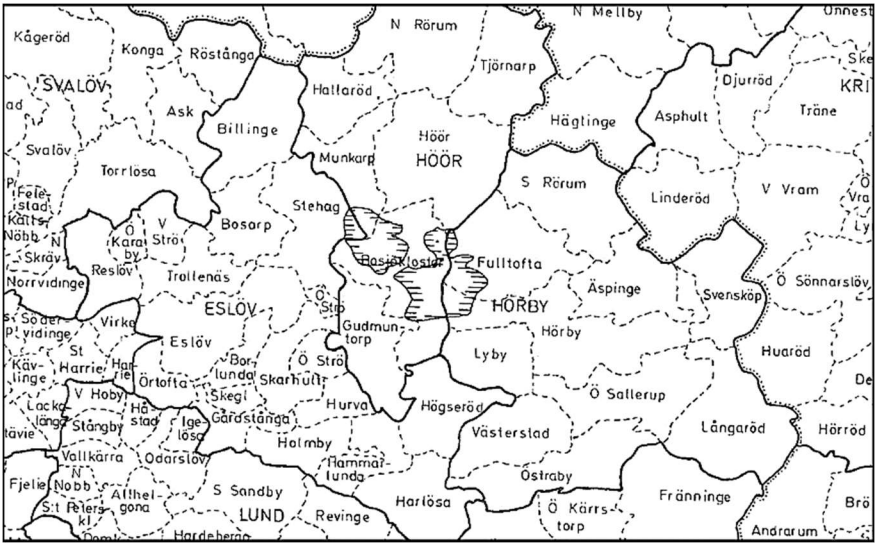


Magnus Nilssons familjegrav på kyrkogården i Höör.

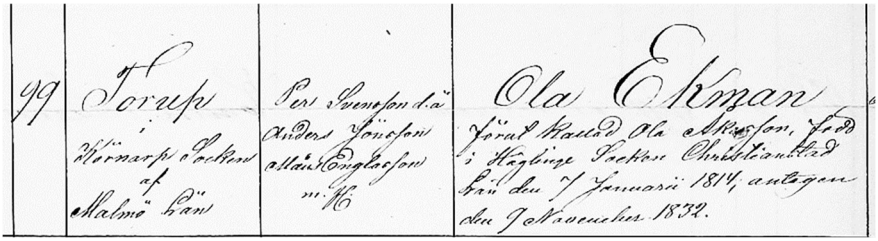
Knektnamn blev släktnamn

I det föregående kapitlet har jag nämnt släkten Ekman från Hallaröd, där det finns såväl vänskaps- som familjeband till min egen släkt.

Men var kommer namnet Ekman ifrån? Genom sökande i framförallt de numera oftast nättillgängliga handlingarna fick jag fram de uppgifter som legat till grund för denna historia om en av åtskilliga släkter med namnet Ekman.



Centrala Skånes kommuner och församlingar.



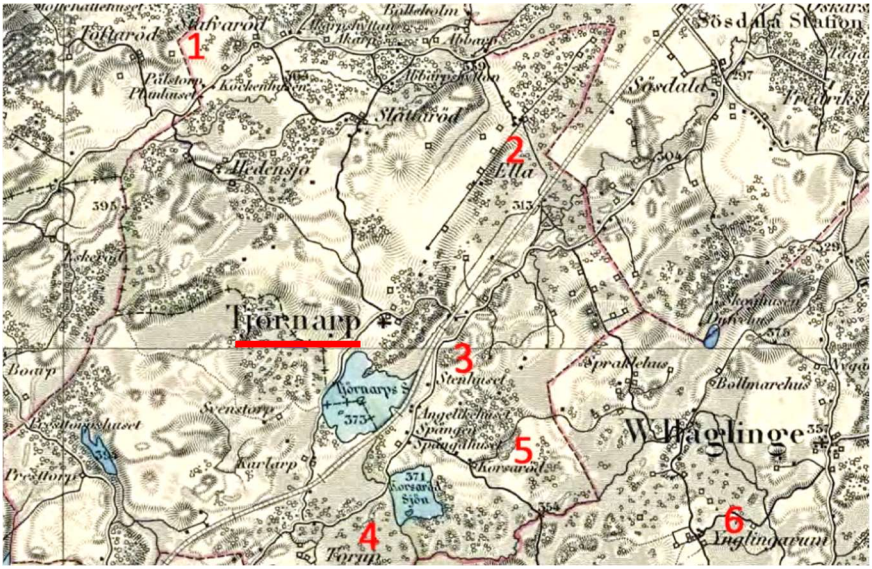
Husar nr 99 vid Kongl. Skånska Husar Regementet, generalmönstring 1850. "Ola Ekman förut kallad Ola Åkesson […] antagen den 9 november 1832".[292]

Drängen Åkesson blev husaren Ekman

Den 7 januari 1814 föddes i Ynglingarum, Häglinge, en pojke som gavs namnet Ola. Fader var den 26-årige torparen Åke Siversson från Häglinge; medan moder var den femton år äldre Bengta Larsdotter, som tidigare fött parets dotter Bengta och son Pål.

Omkring 1820 flyttade familjen till Gunnarp nr 4 i Tjörnarps församling där Åke Siversson var åbo (dvs. hade ärftlig besittningsrätt till annans jord). År 1829 lämnade femtonårige Ola Åkesson hemmet för att arbeta som dräng på Gunnarp nr 5, men efter ett år på granngården återvände han till fadershuset.

Olas bror Pål hade i februari 1830 antagits som soldat vid Norra skånska infanteriregementet, och uppenbarligen lockade soldatlivet även Ola. Den 1 november 1832 antogs sålunda den 173 cm långe Ola Åkesson som husar vid Skånska husarregementet, och fick i samband därmed soldatnamnet *Ekman*. Året därpå flyttade han till ett husartorp vid Torup, ett par kilometer sydväst om nuvarande samhället Tjörnarp. För rusthållet svarade ”Torup nr 1 i Tjörnarps socken, Västra Göinge härad”.



1865. Tjörnarp med Stavaröd (1), Ella (2), Stenhuset (3), Torup (4), Korsaröd (5), Ynglarum (6) och andra platser som förekommer i berättelsen.[293]

Skånska husarregementet

Skånska husarregementet hade sitt ursprung i ett kavalleriregemente som 1658 sattes upp i den då nya svenska provinsen Skåne. Trots regementets namn fick inte skåningar rekryteras dit förrän 1698, eftersom man inte ansåg sig kunna lita på skåningarnas lojalitet mot den svenska överheten.

Regementet kom också redan från början att användas mot snapphanar och andra dansktrogna på den skånska landsbygden. Efter freden 1660 fick många av regementets ryttare bruka mark på kronohemman i de norra delarna av Skåne, vilket också ledde till åtskilliga slitningar med lokalbefolkningen. Skåningarnas inställning till soldaterna kom dock att ändras.

År 1680 blev Norra skånska kavalleriregementet (tidigare kallat Lybeckers ryttare) indelt med rusthåll i norra och västra Skåne. Ryttarna blev nu böndernas tjänare och underordnade, vilket ledde till att förhållandet mellan de svenska ryttarna och den skånska lokalbefolkningen efterhand blev bättre.

Från 1680 bestod regementet av 8 skvadroner (kompanier) om 125 man vardera. Varje skvadron var indelt i ett eget geografiskt område, som kunde bestå av en del av ett härad eller flera härader. I de mellan 1680 och 1833 ingående skvadronerna fanns bl.a. Bjäre härads skvadron, Billesholms skvadron och Landskrona skvadron.

År 1833 gjordes en ny indelning av Skånska husarregementet i 10 skvadroner om 100 man vardera, däribland Kolleberga skvadron där Ola Ekman blev soldat nr 99.

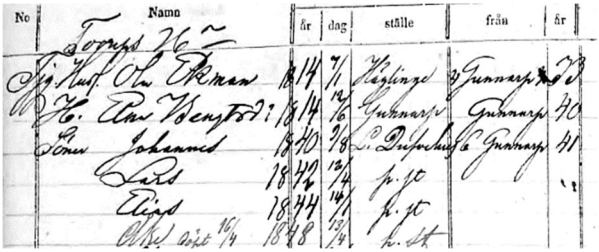
Regementets övningar var från 1690 förlagda till Ljungbyhed, men 1908 flyttades de skånska husarerna till Helsingborg.

Nio barn på torpet

Mot slutet av 1830-talet lärde husaren Ola Ekman känna den halvåret yngre pigan Elna Bengtsdotter från Gunnarp, och det såpass rejält att hon 1840 födde en son.

> Augusti 9 Gunnarp nr 8 - pigan Elna Bengtsdtrs oäkta gossebarn och kallades Johannes. Modren 26 år gammal festekvinna till Ola Ekman i Torup.[294]

Den 6 januari året därpå gifte sig Ola Ekman och Elna Bengtsdotter. Paret fick under åren 1840–1858 fyra flickor och fyra pojkar, däribland sönerna Elias och Åke, samtliga födda på husartorpet vid Torup utanför Tjörnarp.



Familjen Ekman 1850.[295]

Omkring 1865 beviljades tjänstgörande husaren nr 99 Ola Ekman avsked och blev gratialist, dvs. uppbar pension från krigsmakten. Elna, Ola och ännu hemmavarande barn kunde dock bo kvar på torpet, och verkar ha kunnat försörja sig tillräckligt på vad torpet och Olas pension kunde ge.

Några år senare blev den då 56-åriga Elna Bengtsdotter sjuk, och dog på hösten 1870 av lungsot. Ola bodde kvar på torpet och avled där i januari 1894, någon vecka efter sin 80-årsdag.

Skattfria och utfattiga föräldrar

För att återvända till Ola Åkesson Ekmans föräldrar Åke Siversson och Bengta Larsdotter, så flyttade de på 1830-talet runt och bodde inhysta på olika platser inom Tjörnarps socken. Slutligen kom de 1840 till ett torp i Slättaröd, några kilometer norr om Tjörnarp, dit även dottern Bengta Åkesdotter med sina tre oäkta barn flyttade.

Från mitten av 1840-talet betraktades Åke, Bengta och dottern som utfattiga och var därför beviljade skattfrihet. På hösten 1855 avled 83-åriga Bengta Larsdotter i okänd sjukdom, och i december 1863 dog Åke Siversson.

Husarens bror blev infanterist

Åke Siverssons och Bengta Larsdotters äldsta son Pål föddes 1811, och blev som tidigare nämnts infanterisoldat som 19-åring.

Norra skånska infanteriregementet fanns mellan 1811 och 1963, och var förlagt inom Kristianstads garnison i Kristianstad. Vapenövningarna skedde på Kvidinge hed och Bonarps hed, men från 1831 höll man till på Ljungbyhed. Regementet flyttades 1923 till kaserner i Kristianstad.

Samma år som han antagits som soldat med namnet Elg flyttade den 5 fot 11 tum (176 cm) långe Pål till ett rotetorp i Ella, 2½ km norr om Tjörnarp. Där bildade han efter några år familj och fick fem barn med hustrun Christina.

> År 1834 d. 28de Maji begerdes lysning till egtenskap af drengen och solldaten vid N. Skånska Infant: regem: No 95 Påhl Åkasson Elgh samt pigan Christina Christiansdotter från Korsaröd, som efter Compagnie Chefens Hans Radkirchs bifallsbevis, bevilljades söndagarna d: 1sta, 8de och 15de.[296]

Tjänstgjorde i Schleswig

Under senare delen av 1840-talet var Pål Elg ”utcommenderad till Hertigdömet Schleswig”. Svenska trupper skickades nämligen för att understödja Danmark under Slesvig-Holsteins uppror mot danskarna, vilket pågick 1848–1850.

År 1851 flyttade tjänstgörande soldaten Pål Elg och hans familj ett par kilometer åt sydost, där Pål blev ägare till 1/24 mantal på nr 3 Gunnarp. Under några år i mitten av 1850-talet tjänstgjorde Pål i Landskrona, och beviljades 1866 efter 36 års tjänst avsked med pension med noteringen ”erhöll afsked med anmälan till underhåll – tjent utmärkt väl”.

Pål Elg och hustrun Christina Christiansdotter bodde efter Påls pensionering från regementet kvar i Gunnarp. År 1869 avled 49-åriga Christina av nervfeber[A], medan den pensionerade soldaten Elg kom att uppnå en för den tiden höga åldern av 87 år innan han sommaren 1898 dog av ålderdomssvaghet.

[A] *Nervfeber* var fram till senare delen av 1800-talet ett samlingsbegrepp för sjukdomar som orsakade allvarlig trötthet och omtöckning, ofta med dödlig utgång. Torde främst motsvara vad vi i idag kallar tyfus/tyfoidfeber respektive fläcktyfus. *Nordisk familjebok–1800-talsutgåvan* (runeberg.org); Bra Böckers lexikon).

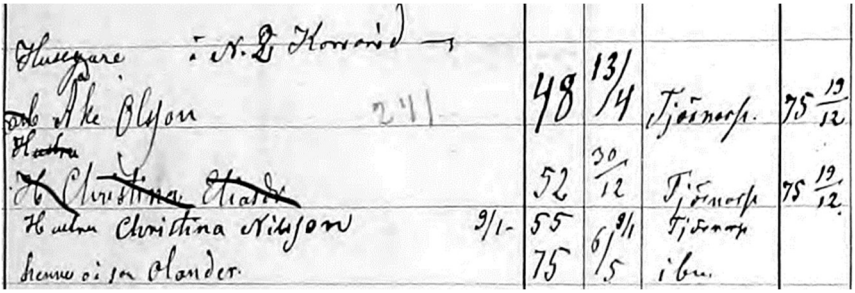
Gjuteriarbetaren Olander for till Amerika

Åke Olsson var när han föddes 1848 nummer fem i Elna Bengtsdotters och Ola Åkesson Ekmans barnaskara om nio. Som femtonåring gav sig Åke i oktober 1863 iväg för att under de närmaste tolv åren arbeta som dräng i bland annat Ekeröd och Pugerup.

Hösten 1875 flyttade Åke till Korsaröd i Tjörnarp, där han bodde hos husmannen Elias Nilsson och dennes hustru Elna Johnsdotter. Den 19 december gifte han sig samma år med en av döttrarna i huset, den 23-åriga Christina som tidigare under året utomäktenskapligen fött sonen Olander.

Christina Eliasdotters föräldrar Elias och Elna hade 1848 gift sig i Tjörnarp, och bott på några olika platser inom Tjörnarps församling innan de 1874 slog sig ner på Korsaröd nr 2, någon kilometer sydost om Tjörnarp. Elias och Elna dog 1879 respektive 1882, och Åke Olsson blev då (eller möjligen redan tidigare) ägare till huset i Korsaröd.

Christina Eliasdotter och Åke Olsson fick åren 1877–1883 två pojkar och en flicka. I februari 1885 dog den 32-åriga trebarnsmodern Christina av okänd orsak. Änklingen Åke gifte sig dock innan året var slut med den 30-åriga Christina Nilsdotter, som han fick två barn med. Åke Olsson kom att bo kvar i Korsaröd fram till sin död sommaren 1921.



"Hennes o ä son Olander".[297]

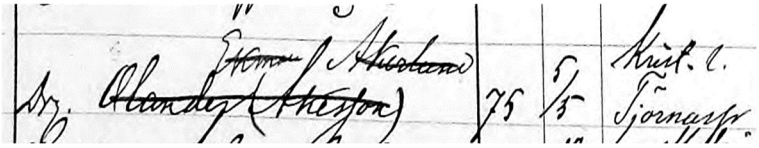
Förra hustruns oäkta son

Vem som var far till Christina Eliasdotters före äktenskapets ingående födde son Olander har inte kunnat klarläggas.

Mot att Åke Olsson var Olanders far talar att Olander i husförhörslängderna kategoriskt benämns som ”förre hustruns oä son”; medan man till stöd för faderskapet kan anföra att Åke Olsson förmodligen inte varit intresserad av att gifta sig med en kvinna som sju månader tidigare fött en annan mans barn, att Olander bar efternamnet Åkesson efter Åke, och att han dessutom senare ändrade det till sin eventuella farfars soldatnamn Ekman. Jag har valt att hålla mig till den senare linjen, och i denna berättelse betraktat Olander som Åke Olssons son.

Olander Åkesson blev Olander Ekman

Hur gick det då för Olander Åkesson? Jo, när han var 18 år gammal flyttade han hösten 1893 till Asmuntorp i Trollenäs socken för att arbeta som dräng. Det är i kyrkböckerna därifrån som Olander för första gången förekomer med efternamnet *Ekman*.



Husförhörslängd Trollenäs 1892–1901.

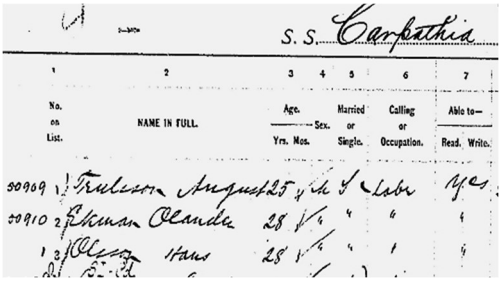
Eslöv–Boston tur och retur

Någon gång kring sekelskiftet träffade Olander Ekman den likaledes år 1875 födda Johanna Jönsdotter, vars föräldrar var åbon Jöns Svensson och hans hustru Anna Svensdotter på Eslöv nr 12. Jöns Svensson föddes 1838 i Lilla Kastberga (några km nordost om Eslöv), där fadern var husman; medan Anna Svensdotter var född 1851 i Stora Kastberga som dotter till torparen Sven Fransson och hans hustru Hanna Jönsdotter.

Hanna dog 1853 innan dottern Anna var två år gammal, men Annas far Sven gifte sig nio månader senare med den 40-åriga pigan Elna Nilsdotter.

Den 4 maj 1900 ingick den då i Eslöv boende gjuteriarbetaren Olander Ekman äktenskap med Johanna Jönsdotter. Sommaren 1901 föddes sonen Svante Joel, som var endast fem månader gammal när hans 26-åriga mor dog av lungsot den 20 november. Den moderlöse Svante bodde åtminstone de första åren hos sin far, och kom så småningom att bosätta sig i Malmö.

Huruvida Olander Ekman haft planer på att söka sig ett bättre liv i Amerika redan innan han blev änkling är oklart, men sommaren 1903 tog han sig i alla fall tillsammans med den jämngamle Hans Olsson via Malmö till Liverpool. Den 23 juni lämnade de Liverpools hamn ombord på Cunardlinjens tidigare samma år sjösatta ångfartyg Carpathia, och anlände den 3 juli till New York.[298]


S. S. Carpathia

1	2	3	4	5	6	7
No. on List.	NAME IN FULL.	Age. Yrs.	Sex. Mos.	Married or Single.	Calling or Occupation.	Able to— Read.	Write.
20909	Trulsson August	25		S	Labr	yes	
20910	Ekman Olander	28					
1 3	Olsson Hans	28					

Av passagerarlistan framgår att de båda 28-åringarna var arbetare, hade vardera 20–30 dollar på fickan, uppgav sig vara varken polygamister eller anarkister, och att de var på väg till Boston i Massachusetts där de hade en vän vid namn Nilsson på 17 Lanson Street.

Vad som närmast därefter hände är oklart, utöver att Olander Ekman sannolikt senast 1909 återvände till Sverige och Eslöv.

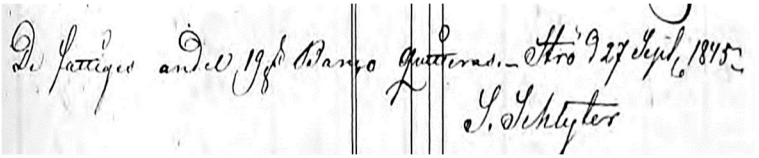
Den 17 juni 1921 förrättade komministern och sedermera prosten Carl Emil Winslow vigsel i Västra Sallerups kyrka mellan 46-årige järnarbetaren Olander Åkesson Ekman och den i Eslöv 1879 födda pigan Elna Bengtsdotter. Paret kom att bo kvar i Eslöv, där de dog 1949 respektive 1950.

En blind häst och ett vanskapt sto

När Elna Bengtsdotters farfar Nils Hansson var 43 år gammal råkade han ut för något slags olyckshändelse, vilket ledde till att han till följd av benbrott dog i Bältinge, Skarhult den 24 januari 1845.

Nils Hansson verkar, att döma av mängden ägodelar enligt bouppteckning förrättad den 13 maj 1845, ha haft det med den tidens mått förhållandevis gott ställt. Han lämnade efter sig bland annat ett brännvinsredskap i koppar, ett mäskekar, en järnkakelugn, tre järnskodda vagnar, ”2 gla Wagnreden med 1 paraxel och 6 hjul” och en mängd andra jordbruksredskap; 1 blind häst, 1 brokigt sto och 5 bruna ston varav 1 vanskapt; 1 par oxar, 3 kor och 4 kalvar: 1 bagge, 5 får och 4 lamm; samt 6 svin. Till detta också en hel del kläder, sängkläder, köksredskap, möbler m.m. Änkan Hanna intygade att hon inte gömt undan något, och undertecknade ”med hand å pennan”.[299]

Från boets behållning om 316 riksdaler drogs en fattigavgift om 1/8 procent, dvs. en form av arvsskatt som här innebar 19 skilling, vilket torde ha räckt till att förse tre av socknens fattighjon med ett par strumpor vardera.



Mottagandet av de fattigas andel om 19 skilling kvitterades i september av fattigvårdsstyrelsens ordförande S. Schlyter.

Drängen Olander blev församlingsordförande

Men – det är inte den ovan nämnde Olander Åkesson Ekman som leder den här berättelsen vidare fram till våra dagar. Det är istället hans tre år äldre kusin August Olander Eliasson, son till Elias Olsson som var en annan av Elna Bengtsdotters och husaren Ola Åkesson Ekmans söner.

Elias Olsson föddes liksom den fyra år yngre brodern Åke på husartorpet utanför Tjörnarp. Som sextonåring flyttade Elias 1860 hemifrån för att arbeta som dräng på olika gårdar i Häglinge socken, men blev så småningom skräddare. I november 1867 gifte han sig med pigan Anna Persdotter från Sjöberga i Häglinge församling.

Efter några år i Västra Häglinge och Ynglingarum flyttade Elias och Anna 1873 till Tjörnarp, där Elias var åbo på Korsaröd 2. Åren 1868–1890 fick paret fyra flickor och tre pojkar. Av barnen kan utöver sonen August Olander nämnas Gottfrid, som blev ångbåtseldare med Landskrona som hemmahamn.



Elias Olsson och Anna Persdotter.

Elias och Anna stannade kvar i Korsaröd under resten av sina liv. Anna var 52 år när hon dog 1899, medan Elias hann bli 74 år innan han 1918 dog av magkräfta.

Träffades i Hallaröd

Elias Olssons och Anna Persdotters son August Olander föddes den 17 april 1872 på Ynglingarum 5 i Häglinge. Sjutton år gammal flyttade han hemifrån för att arbeta som dräng, och var bland annat år 1890 hos åbon Per Nilsson på Slättaröd nr 1.

Två år senare flyttade Olander Eliasson till Hallaröd. Där bodde och arbetade han de närmaste åren på olika gårdar. Han kom bland annat 1896 som dräng till Hallaröd nr 3 som ägdes av en annan Olander, hemmansägare Olander Pålsson. Dit kom året därpå också den åtta år äldre pigan Emma Nilsdotter från Tjörnarp.

Tycke uppstod uppenbarligen mellan piga och dräng, för annandag jul 1898 kunde kyrkoherde Ljungfeldt förrätta vigsel i Sankt Olofskyrkan i Hallaröd mellan August Olander Eliasson och Emma Nilsdotter.



Det nygifta paret bodde först på Hallaröd nr 4, men flyttade 1900 till det som senare blev Hallaröd 2:13. Olander försökte framförallt försörja sig och Emma som dräng och byggnadsarbetare, och kom senare att tituleras murarmästare.

Per Nilsson Ljungfeldt (1833–1910), kyrkoherde i Norra Rörum och Hallaröd från 1881.[300]

Emma Nilsdotter från Tjörnarp

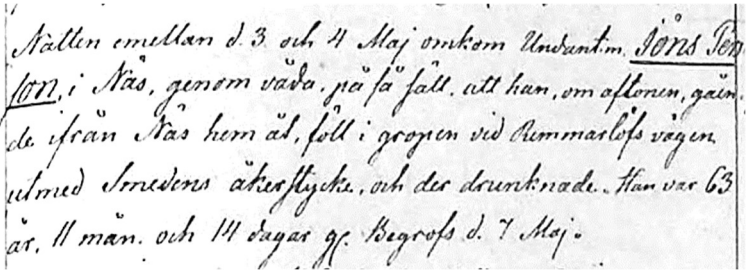
Olanders fru Emma Nilsdotter var född 1864 i Stavaröd, Tjörnarp, som tredje barnet till drängen Nils Nilsson och pigan Johanna Nilsdotter, vilka gift sig 1859. Två år innan äktenskapet med Nils hade Johanna fått en s.k. oäkta dotter, och tillsammans kom de sedan att få sex barn inklusive Emma.

Johanna Nilsdotters man Nils Nilsson föddes 1803, och var son till den 1775 födda Bengta Nilsdotter och hennes nio år äldre make Nils Svensson. Nils var åbo på Adseke nr 5 i Norra Mellby, där han och den vid husförhör som ”mycket okunnig” ansedda Bengta utöver Nils fick fem barn tillsammans. Paret bodde kvar i Adseke resten av sina liv, de senare åren på undantag. Nils var 83 år när han dog 1850, medan Bengta blev 76 år gammal.

Johanna Nilsdotter kom ursprungligen från Kvesarum i Södra Rörums socken, där hon var född 1832. Modern Pernilla Pehrsdotter kom från Höör och var 22 år gammal när Johanna föddes, men efter att ha fått ytterligare en dotter dog Pernilla 1838 av ”bröstsjukdom, under hafvande tillstånd”, 28 år gammal. Den 32-årige och i Örtofta födde maken och drängen Nils Jönsson lämnades därför ensam med de två flickorna.

Drunknade i en grop

Johanna Nilsdotters farfar Jöns Persson var född 1773 i Sunnantorp, Stehag. Han gifte sig och kom så småningom till ett torp under Näs vid Trollenäs, där hans och hustrun Hannas tre yngsta av totalt nio barn föddes.


Natten emellan d. 3 och 4 Maj omkom Undantm. Jöns Jöns-
son, i Näs, genom våda, på så fall, att han, om aftonen, gån-
de ifrån Näs hem åt, föll i gropen vid Remmarlöfs vägen
ulmed Smedens åkerstycke, och der drunknade. Han var 63
år, 11 mån. och 11 dagar gl. Begrofs d. 7 Maj.

Sent på kvällen den 3 maj 1837 var den i det närmaste 64 år gamle undantagsmannen Jöns Persson på hemväg från byn. När han skulle passera en vattenfylld grop vid bysmedens lilla åkerlapp på Remmarlövsvägen bar det sig inte bättre än han föll i gropen och drunknade.[301]

Jöns Perssons änka Hanna Larsdotter bodde sedan kvar i Näs som inhyst och fattighjon, de sista tjugo åren hos sonen Nils. När Hanna dog 1868 var hon 84 år gammal, och som dödsorsak angavs följaktligen ”ålderdom”.

Inledningsvis ett liv i fattigdom

När ovannämnda Hanna Larsdotters sondotterdotter Emma Nilsdotter var 15 år flyttade hon hemifrån för att börja tjäna sitt uppehälle som piga, till en början på olika gårdar inom Tjörnarps socken. År 1883 flyttade hon från Hedensjö i Tjörnarp till Matteröd, där hon 1890 var piga hos åbon Måns Persson i Lilla Oberöd. Några år senare kom hon till Hallaröd och blev 1897 piga på Hallaröd nr 3, där samtidigt blivande maken Olander Eliasson var dräng.

Olanders och Emmas liv tillsammans blev till en början ett liv i yttersta fattigdom och nöd. I april 1899 och januari 1901 födde Emma söner, båda döda vid födseln på grund av kraftig undernäring. Sönerna John och Edvin föddes åren 1902 respektive 1906 och överlevde.

– Men när jag många år senare träffade barnmorskan sa hon att hon aldrig under sina år i yrket sett ett så undernärt spädbarn som John, berättar Hertha Ekman, Johns svägerska.

Började ett nytt liv



Familjens misär berodde till största delen på Olanders omfattande alkoholmissbruk. Detta lyckades han dock bemästra sedan han kommit i kontakt med Höörs baptistförsamling, där han 1906 blev döpt och medlem.

Olander och Emma Ekman.

Olanders tros- och livsstilsomvändelse inträffade troligen någon gång mellan sönerna Johns och Edvins födelse. John döptes nämligen i vanlig ordning i Hallaröds kyrka, medan det beträffande Edvin noterades i födelseboken att barnet ej döpts ”på grund av faderns vägran att frambära det”.

Namnet *Ekman*, då? När Olander själv började använda sig av efternamnet Ekman är inte klarlagt, men första gången det officiellt finns dokumenterat är i församlingsboken för åren 1908–1920. Sättet det är skrivet på tyder dock på att det börjat användas något tidigare, och det är möjligt att upptagandet av farfaderns gamla knektnamn var ett sätt för Olander att understryka att han börjat ett nytt liv.

Brand ödelade missionshuset

Olander och Emma Ekman startade senare söndagsskola i hemmet som en del av baptistförsamlingens verksamhet, och 1932 blev Olander församlingens ordförande. Dessförinnan hade han under många år varit dess sekreterare, bland annat under de sista åren som min farfarsfar Magnus Nilsson (död 1914) var ordförande.

När Olander Ekman var inne på sitt tredje år som ordförande eldhärjades församlingens kapell Betel. Vid ettiden natten till den 7 juli 1934 utbröt brand i ett garage som var sammanbyggt med bostadshus, och branden spred sig sedan till missionshuset.

> Beträffande orsaken till branden har landsfiskal Eugen Bjäre vid undersökningen kommit till det resultatet, att elden uppkommit antingen genom självantändning av bilen i garaget eller genom antändande av en del där befintliga oljor och trassel.[302]



Bertil Bjäre.[A]

Branden innebar naturligtvis en svår motgång för församlingen, såväl känslomässigt som praktiskt. Vid ett församlingsmöte elva dagar senare konstaterades krasst att ”på grund av branden i församlingens kapell hade även predikantrummet blivit obeboeligt.”

Inte minst var det en kännbar förlust ekonomiskt, eftersom huset var lågt försäkrat och hade ganska stora inteckningar. Vid mötet klubbade Olander Ekman följande beslut:

> § 7 Det beslöts att församlingen då brandförsäkringsbeloppet erhållits skall betala alla de skulder som åvila den brunna fastigheten. Det belopp som sedan återstår skall insättas i Höörs sparbank.[303]



Söndagsskolans julfest i missionskapellet Betel på Trädgårdsgatan i Höör omkring 1931. Vid bordsänden ses dåvarande pastorn Tage Levin, och i bakre högra raden står Olander Ekman och hans söner Edvin och John.

[A] Min mors kusin Eugen Bjäre (1894–1948) blev landsfiskal i Höör under senare delen av 1920-talet. Hans son Bertil kom att bli överste, flygflottiljchef vid F10 och militärattaché i Moskva. Läs mer i *Minnen*, s. 188.

Med de återstående försäkringspengarna som grundplåt påbörjades i november samma år byggandet av ett nytt missionshus, och redan i september året därpå kunde den nya Betelkyrkan på Eriksgatan tas i bruk.

Snickaren John och muraren Edvin

Sedan Olander Ekman vänt supandet ryggen till förmån för en vettigare livsstil fick han och Emma det bättre ekonomiskt, och kunde leva drägligt under resten av sina liv. Emma dog av hjärnblödning 1942 i en ålder av 77 år, medan Olander avled två år senare av tarmvred och lunginflammation, 72 år gammal.

Emmas och Olanders söner John och Edvin arbetade först inom lantbruk, men blev sedan byggnadssnickare respektive murarmästare och kom att arbeta mycket tillsammans med husbyggande. Båda blev liksom föräldrarna medlemmar i Höörs baptistförsamling och gavs förtroendeuppdrag där.



Bild från mitten av 1930-talet: bakre raden från vänster John Ekman, min far Hugo Nilsson, Maja Olsson, Hugos bror Emil, oidentifierad dam samt Edvin Ekman. Sittande min farmor Amanda Nilsson, okänd, samt min farfars systrar Ruth och Sigrid. Längst fram ses min farbror Gustaf Nilsson (som några år senare gifte sig med Maja Olsson), samt skymtar Maja Olssons syster Eva.

John Ekman gifte sig i december 1937 med jämnåriga Anna Johansson från Bosjökloster, vars anfäder till största delen kom från socknarna i närheten av Ringsjön i hjärtat av Skåne. Så var till exempel Annas farfars mormor Karna Persdotter född på Södra Hultarp i Hallaröd 1791, medan hennes mormors farfar Nils Holmberg var född 1774 i Östra Sallerup.

Annas far Karl Johansson var husman på Stanstorp i Bosjöklosters församling, och femte barnet till husmannen Johannes Gustafsson och hans hustru Johanna Månsdotter på Klingstorps hus i Munkarp; medan Annas mor Augusta var femte barnet av sju till pigan Johanna Andreasdotter och torparen Jöns Nilsson på Gärahus i Stehag.

När deras båda söner var några år gamla flyttade Anna och John Ekman till Östra Nyrup 1:11 på andra sidan gränsen till Munkarps socken (men fortfarande nära Hallaröds by), där de kom att bo tills de våren 1964 flyttade till Höör.

John Ekmans bror Edvin lämnade hemmet som fjortonåring 1920 för att arbeta som dräng på en näraliggande gård i Hallaröd, men återvände tio år senare till föräldrahemmet. Som varande s.k. samvetsöm gjorde Edvin under beredskapsåren vapenfri tjänst i trakten av Yngsjö (Åhus socken), och träffade där i början av 1940-talet den sju år yngre fiskardottern Hertha Skoog.

Farfar och farfarsfar var dragoner

Hertha Skogs farfarsfar Håkan Andersson var född 1825 i Vittskövle. Femton år gammal flyttade han till Åhus socken och blev några år senare dragonen Ferm vid Skånska dragonregementet, vilket vid den tiden höll till på Ljungbyhed och Herrevadskloster.

Håkan Ferms och Hanna Trulsdotters son Per föddes 1849 i Yngsjö, och blev som 21-åring dragonen Per Skog vid Skånska dragonregementets livkompani. År 1876 gifte han sig med den 28-åriga pigan Hanna Mårtensdotter från Östra Sallerup, som tre år tidigare fått sonen Nils med okänd fader.

Hanna Mårtensdotters föräldrar var den i Gummarp, Östra Sallerup 1814 födda pigan Bengta Åkesdotter och den halvåret äldre ”lösdrifvaren Mårten Pehrsson”, även han från Gummarp.

Hanna var född utom äktenskapet, men föräldrarna gifte sig 1851 och fick ytterligare två barn.

Mårten Persson och hans åtminstone på äldre dagar handikappade hustru Bengta Åkesdotter levde i fattigdom, men uppnådde dock förhållandevis hög ålder. Bengta var 75 år när hon dog hemma i Gummarp 1889, medan Mårten dog först 1901 i en ålder av 87 år på grund av ålderdomsavtyning.

Vägrade att gifta sig och låta döpa barnen

Dragonen Per Skog och hans hustru Hanna fick sju barn tillsammans, däribland den 1879 i Furuboda, Yngsjö födde Håkan, vilken liksom sina fyra bröder blev fiskare. När ålafiskaren Håkan Skog var 27 år gammal ingick han borgerligt äktenskap med den nio år yngre Anna Andersdotter.



Anders Olsson och Elna Nilsson

Anna var född våren 1888, och skrevs in i födelseboken som ”odöpt oä dotter” till timmermannen Anders Olsson och hans nio år yngre hustru, åbodottern Elna Nilsson, på Yngsjö nr 11. I boken noterades också särskilt att de ogifta föräldrarna var baptister.

På grund av föräldrarnas trosuppfattning, och ovilja att låta någon av Svenska kyrkans präster viga dem, var även Annas åtta syskon (födda 1882–1900) odöpta och s.k. oäkta.

Anna och hennes man Håkan Skog bodde under hela sitt gemensamma liv i Furuboda (Yngsjö nr 6, Åhus), och försörjde sig på vad lantbruket gav och på Håkans ålfiske om höstarna.

Paret fick sju barn tillsammans, med den 1913 födda Hertha som enda dotter. Av Herthas syskon ska särskilt nämnas Ernst, som mot slutet av 1950-talet grundade Furuboda ungdomsgård (som senare blev Furuboda folkhögskola) och var dess drivande kraft under många år.

Anna Skog dog på juldagen 1952, medan hennes make Håkan hann bli 85 år innan han avled sommaren 1964.



Anna och Håkan Skog

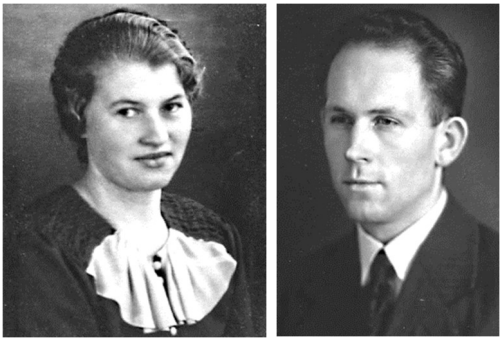
Ekmans i Hallaröd

Som tidigare nämnts blev Håkan och Anna Skogs enda dotter Hertha i början av 1940-talet bekant med murarmästare Edvin Ekman från Hallaröd, i samband med att han gjorde vapenfri beredskapstjänst i Yngsjö.

– Jag brukar säga att vi träffades sju gånger och sedan förlovade vi oss, därefter träffades vi sju gånger till och gifte oss, berättar Hertha Ekman.

I samband med giftermålet 1943 flyttade Hertha till Hallaröd. Paret bosatte sig på Tockarp 1:15, där de åren 1945–1954 fick tre barn och även hade fosterbarn.

På äldre dagar flyttade Hertha och Edvin till en lägenhet i Höör, där Edvin dog 1992. Hertha Ekman dog 2014, 100 år gammal.



Hertha och Edvin Ekman



Samling på Tockarp 1:15, Hallaröd.



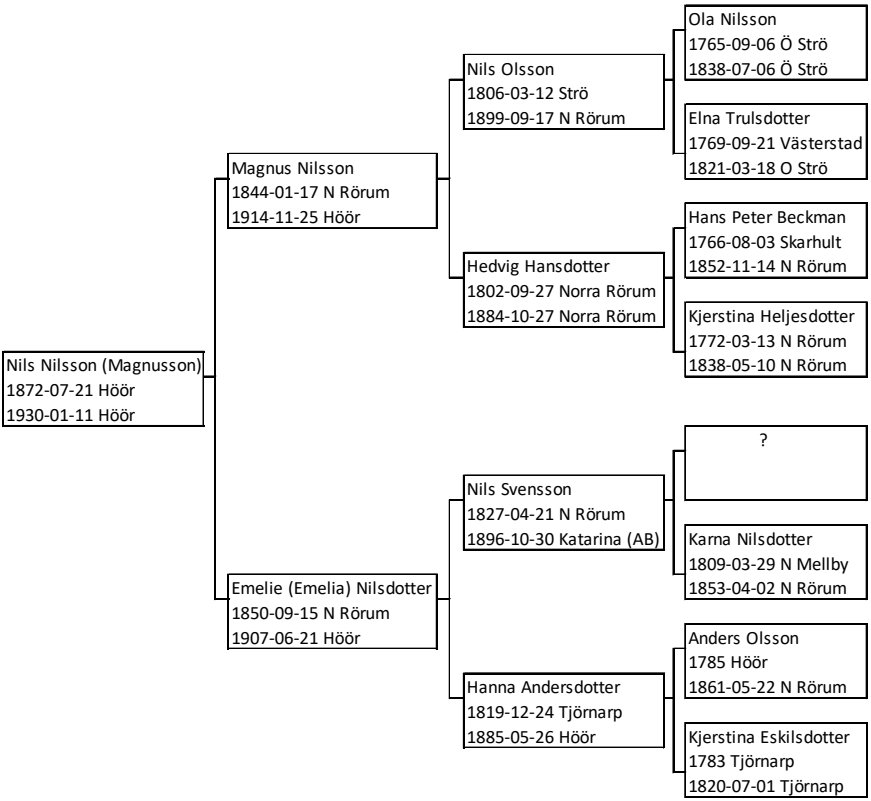
”Minne åt Olander och Emma Ekman Hallaröd.” Hallaröds kyrkogård 2011.

Kommentar

Hertha Ekman (1913–2014), Ingegerd och Maths Ekman, Monica Netterheim, Gunnar Ekman samt min bror Lennart Nilsson har lämnat värdefulla bidrag i form av uppgifter, synpunkter och bilder.

Farfars far- och morföräldrar

Personerna i detta kapitel har jag avhandlat tidigare[A], men då en del uppgifter tillkommit sedan dess kan det vara på sin plats att på nytt berätta lite om min farfars far- och morföräldrar.



Farfar Nils och tre generationer av hans anor.

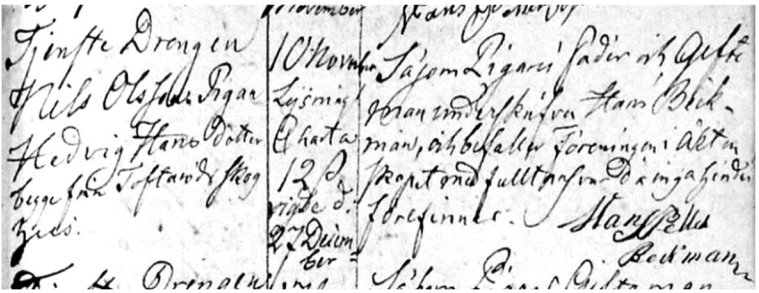
[A] Nilsson, Charley, 2001. *Man har ju lite minnen.*

Hedvig och Nils i Toftaröd

Samma år som Gustav III kröntes till kung (1772) fick – under betydligt påvrare omständigheter – Karina Jönsdotter och Helje Jönsson i Ljungarörshus, Norra Rörum, en dotter som gavs namnet Kjerstina.

Kjerstina Heljesdotter kom att 1796 gifta sig med sockenskomakaren i Norra Rörum, Hans Peter Beckman, och födde 1802 dottern Hedvig.

Sedan hennes far intygat att inga hinder förelåg gifte sig Hedvig Hansdotter, piga i Toftaröd, den 27 december 1833.



”Såsom Pigans fader och giftoman underskrifva Hans Beckman, och anbefaller föreningen i äktenskapet och fullt ansvar då inga hinder förefinnes. Hans Petter Beckman.” [304]

Hedvigs make hette Nils Olsson, och var född 1806 i Östra Strö socken öster om Eslöv. Nils var femte barnet till husmannen Ola Nilsson och dennes hustru Elna Trulsson, och kom närmast från Brönneslöv i Borlunda socken där han varit dräng.

En tid efter giftermålet bodde Hedvig och Nils hos åbon Sven Jönsson i Toftaröd i Norra Rörums socken. År 1835 flyttade Nils och Hedvig till ett gatehus i Toftaröd, där de under de följande tretton åren fick en flicka och fem pojkar (däribland min farfars far, den 1844 födde Magnus) vilka allteftersom åren gick lämnade hemmet.

1884 avled Hedvig Hansdotter. Hennes man Nils hade redan på 1860-talet betraktats som ”skattfri krympling”, men hann uppleva sin 93-årsdag innan han dog av ålderdomssvaghet.

”Munken” Svensson, husbyggare

Nils Svensson föddes i Hjällarödshus, Norra Rörum, i april 1827 och var son till den 18-åriga ogifta pigan Karna Nilsdotter, och alltså halvbror till den flitige fängelsekunden Olof Häger[A]. Någon identitet på hans fader har jag inte funnit uppgifter om.

Året därpå flyttade Karna Nilsdotter till Brönnestad. Lille Nils togs omhand av sin mormor, den 60-åriga Elsa Pålsdotter. Hon var änka efter Johan Månsson, ett äktenskap som präglats av stor fattigdom.

Den utfattiga änkan tvingades efter några år att ta den fyraårige Nils med sig till Norra Rörums fattighus, där Nils växte upp tillsammans med sin mormor och de övriga fattighjonen. Efter Elsas död 1841 blev Nils kvar på fattighuset tills han som 17-åring började tjäna som dräng i Hjällaryd.

Nils Svensson var därefter dräng i bland annat Tjörnarp, innan han 1848 flyttade till Toftaröd 1. Dit kom samma år hans mor Karna och hans halvbror Olof.

Torpare, snickare och husbyggare

I december 1848 gifte sig den 21-årige arbetskarlen Nils Svensson i Toftaröd med den sju år äldre pigan Hanna Andersdotter. Tre år senare flyttade familjen till Höörs socken och ett ”nytt hus Tullskog kallat”, som var ett torp i Tollerups kronopark under Tollerup 1.

Vad torpen kunde ge utgjorde oftast bara grunden för torparfamiljernas försörjning, så därför arbetade Nils på 1860-talet även som skogvaktare. Han blev sedan mera känd som snickare och husbyggare under smeknamnet ”Munken”.

Bland annat byggde han det hus i Höör som senare inrymde Jönssons Bageri, där för övrigt mina föräldrar träffades på 1930-talet. Huset var det näst största i Höör efter den näraliggande stationsbyggnaden, och kallades Munkaborg efter husbyggarens smeknamn, vilket för övrigt lever vidare än idag som officiellt namn på kvarteret.

[A] Se kap. *En våldsam man*, s. 131.

På en angränsande tomt nedanför Munkaborg byggde Nils Svensson också missionshuset Betel, en samlingslokal för folk som inte kände sig hemma inom Svenska kyrkan.



Bland bagarna utanför Jönssons bageri ca 1935 igenkänns min far Hugo Nilsson (tredje f.v. stående) och grundaren Oskar Jönssons son Karl-Erik (sittande t.v.).

Märkliga fynd i bagerihuset

I början av mars 2019 kunde man i dagspressen läsa om vad som hände ett par som börjat renovera den byggnad Nils Svensson uppförde på 1860-talet.

> Huset är ett av Höörs äldsta. Oskar Jönsson startade Jönssons bageri 1910 och brödugnarna släcktes först 2014 […] I lördags pågick deras arbete med att räta upp de lutande golven i den del av huset som inte rörts sedan 1933.[305]

När paret stod i källaren och precis hade börjat bryta upp taket föll något som liknade ett revben ner över dem. När de sedan gick upp i husets bottenvåning och fortsatte att tömma bjälklaget på gammalt innehåll dök en mängd mindre benbitar upp.

> – Vi hittade en bit av ett käkben med två tänder i. Då tänkte jag: vi kan ju inte bara sopa upp detta, vi måste kolla vad det är.[306]

Vid lördagseftermiddagen kom poliser inklusive en hundpatrull till platsen, och på kvällen anslöt tekniker. De tog med sig två kilo ben, och en förundersökning om misstänkt mord inleddes.

Det visade sig dock snart att det rörde sig om rester av djur som hittats, och därmed förelåg inte längre någon misstanke om brott.

I en ny artikel någon vecka senare kom Oskar Jönssons son Dan Ove med en teori, sedan han läst att det innan första världskriget varit en man vid namn Persson som haft matservering i huset:

> Kan denne Persson ha styckat kött här och gömt undan avfallet? Det var dyrtider och den som hade kött kanske inte alltid ville skylta med det […] – Han kanske skyfflade undan dem så att de inte skulle synas, funderar Dan Ove Jönsson.
>
> Teorin med styckavfall stämmer bra med hur paret som hittade resterna har beskrivit dem: Många små bitar, med ytor som verkar knäckta eller avsågade.[307]

Med morfars Maria till Stockholm

1869 köpte Nils ”Munken” Svensson ett hemman om 1/15 mantal i Holma och bosatte sig där med sin familj. Sju år senare flyttade de till Åkersberg i Höör, där Nils byggt hus åt både sig själv och andra.

Sedan Hanna Andersdotter dött i maj 1885 gifte 58-årige Nils efter ett halvår om sig med den sexton år yngre sömmerskan Maria Persson, född Svensdotter 1843 i Höör och änka sedan 1879. Av okänd anledning flyttade Nils och ”morfars Maria” (som Nils barnbarn kallade henne) i december 1888 till Stockholm, där de slog sig ner på Beckbrännargränd på Södermalm.

I slutet av oktober 1896 avled Nils i cancer. Året därpå flyttade änkan Maria till Fleminggatan på Kungsholmen, där hon försörjde sig som städerska. År 1917 kom hon till Danderyd, där hon dog 94 år gammal i maj 1937 ”av kraftnedsättning vid hög ålder på grund av allmän försvagning”.

Några barn fick Nils inte med Maria, men i äktenskapet med Hanna blev det under åren 1850–1864 fyra flickor och två pojkar. Dottern Klara blev bara sex år gammal, medan Olander uppnådde sexton års ålder. Av de övriga uppnådde endast Emelie (min farfars mor) femtioårsåldern, och var 56 år när hon 1907 dog av lunginflammation hemma på torpet Tullskog, Tollerup.

Anfaders namn på kyrkklockan

Det är sannolikt en av mina anfäder som fått sitt namn på en kyrkklocka i Matteröd.

År 1599 anskaffades ny klocka till kyrkan i Matteröd. Det årets kyrkvärdar fick sina namn inpräntade i klockan, och ett av namnen var ”Saser Bendsen i Teme holt”, det vill säga med nutida svensk skrivning Sassar Bengtsson i Tommaholma.

När tornbygget påbörjades 1897 rev man vapenhuset och klockstapeln. Kyrkklockan, som tidigare hängt i klockstapeln, flyttades upp i tornet och placerades där tillsammans med en nyinskaffad storklocka. Den lilla klockan som tidigare hängt i klockstapeln anskaffades redan 1599, vilket innebär att om någon tid har denna klocka ringt till gudstjänst i Matteröd i 400 år.[308]



Klockan från 1599 som den såg ut 424 år senare.





”SASER BENDSEN I TEME HOLT”.

Sassar Bengtsson

Bengt Sassarsson

Frenne Bengtsson
ca 1630 - 1694

Kerstina Frennesdotter
-1710

Troen Jeppasdotter
1688 - 1753

Kjerstina Heljesdotter
1721 - 1769

Helje Jönsson
1750 - 1807

Kjerstina Heljesdotter
1772 - 1838

Hedvig Hansdotter
1802 - 1884

Magnus Nilsson
1844 - 1914

Nils Magnusson Nilsson
1872 - 1930

Hugo Nilsson
1915 - 1994

Carl "Charley" Nilsson
1947 -

Bonden Sassar Bengtsson var sannolikt far till Bengt Sassersson, som i sin tur sannolikt var far till den omkring 1630 i Tommaholma födde Frenne Bengtsson, den branddrabbade Bengt Frennessons far.[A]

Frenne Bengtsson fick förutom Bengt ytterligare minst sex barn, däribland den runt mitten av 1600-talet födda dottern Kerstina. Kerstina Frennesdotter kom att gifta sig med nämndemannen Jeppa Assarsson i Toftaröd.[B]

Således är sannolikt Sassar Bengtsson, vars namn sedan 1599 finns på Matteröds kyrkklocka, min farfars farmors morfars mormors morfars farfar.



Förf. i klocktornet i Matteröds kyrka, april 2023.[309]

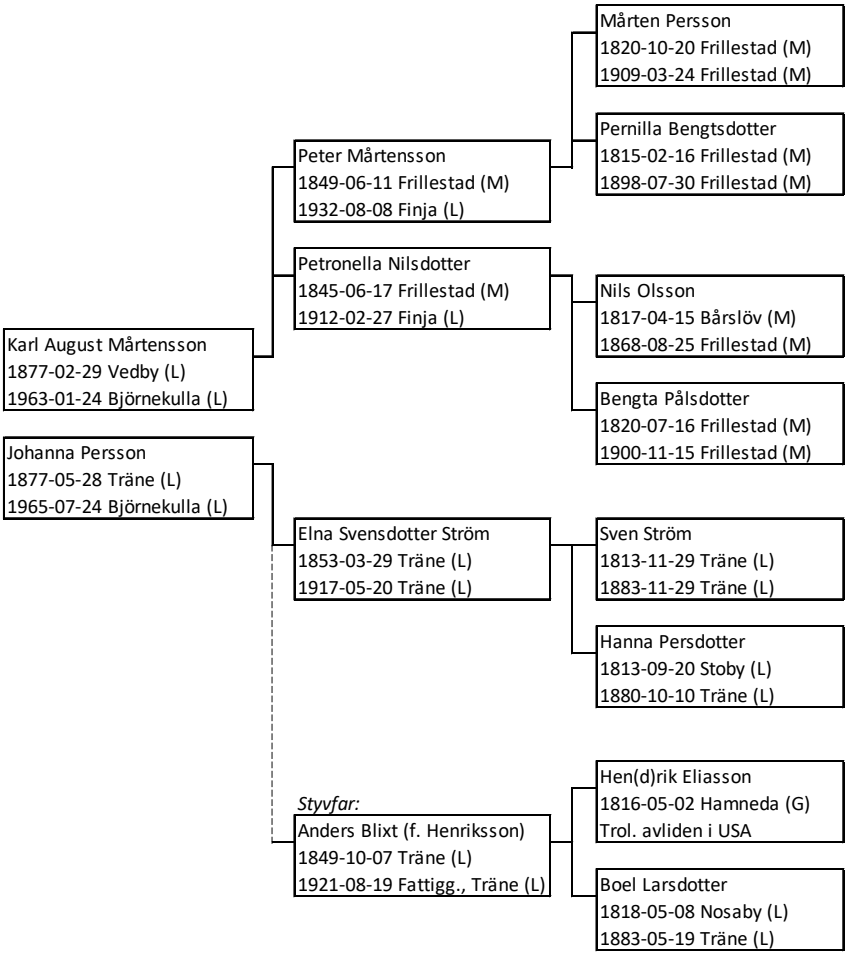
[A] Se kap. *Förödande brand i Tommaholma* s. 103.

[B] Se s. 185.

Bilagor

1. William Mårtenssons familjebakgrund

Folke Mårtenssons far William Mårtensson föddes i Tyringe, Finja socken i september 1906. Han var son till Karl August Mårtensson och dennes hustru Johanna Persson.



Farföräldrar

Peter Mårtensson, som föddes 1849, var dräng på nr 16 Frillestad, sydost om Helsingborg, när han 1872 gifte sig med den fyra år äldre pigan Petronella Nilsdotter. Hon hade året innan utom äktenskap fått sonen Axel, men denne noterades efter vigseln som parets gemensamma barn. I Frillestad föddes även sonen Nils Peter.

Familjen flyttade 1875 till Söndraby 3 i Vedby socken vid Klippan, där Peter fått arbete inom järnvägen som reparationsförman. I Vedby föddes sönerna Johan Martin, Karl August och Fritz Edvin.

Efter tio år i Klippanområdet flyttade familjen till järnvägsstationen på Tyringe nr 3 i Finja. Därifrån utvandrade sonen Axel till Nordamerika 1889, och några år senare även Johan Martin. Sönerna Karl August och Fritz Edvin kom däremot båda att gå i faderns fotspår vad gäller anställning inom järnvägen, den förre som banvakt och den senare som stationskarl.

Petronella (under senare delen av livet kallad Pernilla) avled av magcancer 1912 medan Peter dog tjugo år senare.

Morföräldrar

I september 1881 gifte sig 27-åriga Elna Svensdotter Ström borgerligt med den fyra år äldre f.d. artilleristen och drängen Anders Blixt, båda från Träne socken väster om Kristianstad. Arbetspigan och baptisten Elna[310] hade dessförinnan i maj 1877 fött dottern Johanna utom äktenskap och utan angivande av fader. Några månader innan giftermålet hade hon även fått dottern Anna som dock var ”afladt under äktenskapslöfte af Anders Blixt”. [311, A]

William Mårtenssons mors styvfars far Henrik Eliasson föddes på ett soldattorp i Hjulsnäs i Hamneda socken, Kronobergs län den 2 maj 1816[B]. Han var son till soldaten Elias Hjelm (f. Bengtsson) och dennes hustru Annalisa Andersdotter.

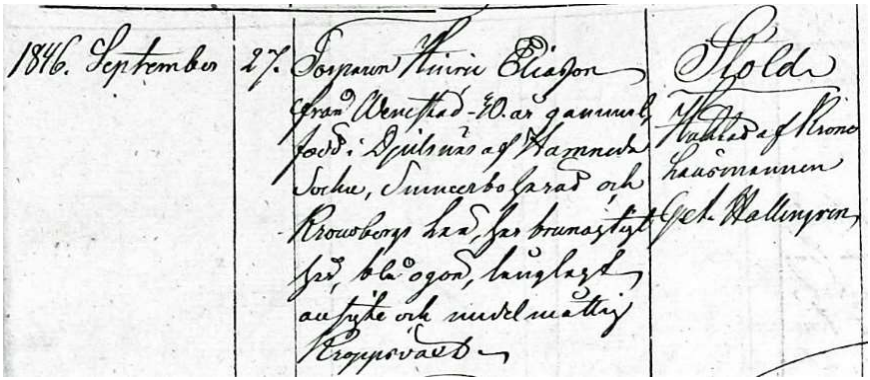
[A] Johanna och Karl August var således trolovade när Anna blev till, vilket innebar att hon sedan föräldrarna gift sig betraktades som född inom äktenskapet. Se även *Äktenskap och religionsfrihet* s. 21.

[B] Födelsedatum från födelseboken Hamneda C:4 (1808–1844) sidan 67. Annars ofta felaktigt angiven som född 4 oktober 1816.

Efter att ha arbetat som dräng i bland annat Osby kom Henrik Eliasson till Träne. Där födde i september 1845 hans ”fäste-quinna” Boel Larsdotter en dotter som fick namnet Bengta, och fyra år senare föddes sonen Anders.

Men innan dess hade Eliasson hamnat i klammeri med rättvisan och blivit straffad för stöld, troligen 1843 [312]. Ett år efter dottern Bengtas födelse var det dags igen.

Den 27 september 1846 blev han nämligen häktad av kronolänsman Hallengren i Gärds härad, misstänkt för stöld. Som signalement på torparen Eliasson angavs ”brunagtigt hår, blå ögon, långlagt ansikte och medelmåttig kroppsväxt”.[313]



En månad senare noterades i häktesliggaren att

> Torp. Hinric Eliasson […] den 23 October undergått Rannsakning wid Gerts Härads Domstol, och genom utslag nämnda dag, dömd för andra resan stöld utan inbrått att böta 39 Rd 32 S eller wid bristande tillgång i stället afstraffas med 13 dagars fångenskap wid watten och bröd i Länshäktet, samt å en Söndag offentligen skriftas.[314, A]

Familjens sannolikt redan tidigare besvärliga ekonomiska läge blev knappast bättre av Eliassons straff, även om det sannolikt blev alternativet vatten och bröd. 1847 var Henrik, Boel och dottern Bengta under en tid inhysta ”på socknen”, dvs. fick fattigvård genom församlingens försorg.

[A] *Skriftas* innebar att offentligen göra avbön för sina gärningar inför den församlade menigheten i kyrkan.

Men Henrik Eliasson kom att än en gång trassla till det för sig, vilket resulterade att han våren 1850 dömdes till 3 månaders fängelse, även då för stöld.[315, A]

Därefter verkar Eliasson emellertid ha fått bättre ordning på sitt liv och blev senare arbetare under Venestad 26 i Träne. Barnen lämnade efter hand hemmet, och 1880 flyttade Henrik och Boel till Venestad nr 1, där Boel dog av ”krampslag” 1883. Några år senare noterades att Henrik Eliasson ”uppgives vara rest till Amerika 1887”, och där upphör spåren efter honom här i Sverige.

Johannas styvfar Anders Blixt

Om Johannas styvfar Anders kan sägas att han föddes 1849 i Träne. Namnet Blixt fick han när han från oktober 1867 och åtminstone till juni 1871 var artillerist nr 87 vid Wendes artilleriregementes 2:a batteri i Kristianstad [316]. Den 6 fot[B] långe Blixt var dock inte kvar där 1874, och i garnisonens husförhörslängd för åren 1867–1873 finns en notering om ”rymd” [317]. Därefter uppges att han innan sin återkomst till Träne i början av 1876 ”varit i Amerika i 4 år” [318], vilket skulle kunna stämma om han drog iväg till Amerika någon gång efter generalmönstringen[C] 1871.

Som tidigare nämnts gifte sig 1881 Anders Blixt med Elna Svensdotter Ström. Paret bodde under knappa förhållanden i många år på Venestad 19, där de tillsammans fick två söner och fyra döttrar. Av dessa kan nämnas att Johanna 1896 flyttade till Finja medan hennes bror Viktor gav sig av till Nordamerika 1915.

Under 1904 blev Anders och dottern Bengta, född 1877, misstänkta för otukt. Anders dömdes till 8 års straffarbete med sluttid 11 oktober 1912, medan Bengtas tilldömda 2 års straffarbete avslutades den 10 april 1907.[319]

[A] Förmodligen ingen särskilt grövre stöld än de tidigare, men ”tredje resan” medförde i princip per automatik en rejäl straffskärpning.

[B] *6 fot* = 183 cm. Men man mätte nog inte så exakt, för vid en tidigare generalmönstring anges att hans längd var 5 fot 8,7 decimaltum, dvs. 178 cm.

[C] *Generalmönstring*, inventering av regementet, såväl utrustning som allt manskap inklusive officerare och rekryter.

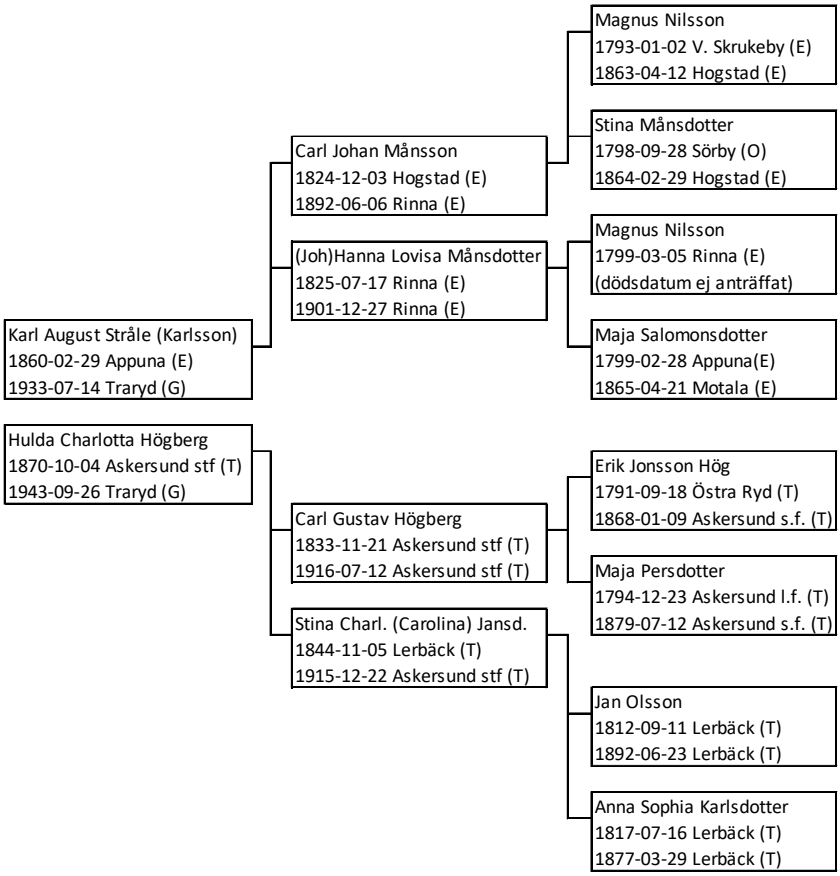
Svinryktare Anders Blixts hustru Elna dog av lunginflammation våren 1917. Anders och den som ”idiot” klassade sonen Sven Hjalmar kom samma år till fattiggården i Träne.[320] Där dog Anders Blixt i augusti 1921 av ”kräfta i magen” i det som då ändrat namn till Ålderdomshemmet.

Vad gäller dottern Bengta gifte hon sig 1910 med ryktaren Nils Månsson. Denne var några år senare intagen ”å Växjö hospitals afdeln f. kriminalpatienter d 11/11 13. Utskriven såsom förbättrad 4/9 17.” [321]

Paret skildes 1933. Bengta dog på ålderdomshemmet i Hammar, Kristianstad 1960.

2. Ellen Stråles familjebakgrund

Ellen Hulda Augusta Stråle föddes i Stoby, Kristianstad län den 29 april 1908, och var dotter till Karl August Stråle och Hulda Charlotta Högberg.[322]



Ellens mor, syskon och morföräldrar

Ellens mor Hulda Högberg var född 1870 i Askersunds stadsförsamling, och dotter till skomakaren Carl Gustaf Högberg och hans hushållerska Stina Charlotta Jansdotter i Högalund[323]. Föräldrarna hade året innan ”ingått baptistäktenskap” [324], eller som det står om Stina att hon var ”på sätt och vis gift med ofvanstående Högberg”, en notering som kan vara ett uttryck för en tämligen tolerant syn på det juridiskt ogiltiga äktenskapet och dess berörda.[325]



Elin Högberg, 1905. [KA]

Hulda Högberg hade åtta syskon, varav tre emigrerade till Amerika. Först ut var Elin, född 1877, som via Liverpool anlände till Ellis Island, New York, med fartyget Carmania den 5 februari 1906.[326, A]

Troligen bodde Elin (eller Ellen Hagberg som hon kom att kalla sig) en period i Chicago, innan hon drog vidare västerut till San Francisco. Där gifte hon sig i maj 1921 med en man vid namn John Nordlund[327]. Enligt Karl-Arne Samuelsson[B] var Elin ”en driftig kvinna och drev en catering firma […] hon gick hem till folk och lagade stora kalas och hade med sig anställda”.[328]

Ellen och John Nordlund var kvar i San Francisco åtminstone till 1940 [329]. De flyttade senare till Los Angeles, där Elin dog den 24 november 1958.[330]

Ellens tio år yngre bror Otto kom också att emigrera till USA. Där uppgav han vid militärinkallelse i samband med första världskriget att han var snickare och bodde på 3524 Reta Street i Chicago med hustru och ett barn.

[A] Cunard-linjens *RMS Carmania* var alldeles ny när Elin Högberg reste med den. Dess jungfrufärd Liverpool–New York City ägde nämligen rum den 2–10 december 1905.

[B] Karl-Arne Samuelsson var gift med Gunvor Jäder (1929–2009), adoptivdotter till Astrid (Ellens syster) och Karl Jäder.



Otto Högberg.[KA]



Robert Högberg, 1938.[KA]

Det noterades även att han var lång till växten, av medium kroppsbyggnad och hade bruna ögon och mörkbrunt hår [331]. Otto ”gifte sig och skildes. Fick problem med alkohol och Elin tog hand om honom”.[332]

År 1930 befann sig emellertid Otto i Albany i Kalifornien, där han bodde med hustru och två barn. Men tillsammans med dem bodde även hans bror Robert, född 1881, som vid det laget var änkling[333].

Robert åkte senare hem till Sverige för att hälsa på sina systrar i Askersund. Så kom kriget, Robert stannade kvar och dog i Askersund 1953.

I övrigt kan om skomakarfamiljen berättas att Huldas båda bröder David och Gustaf var 24 respektive 23 år gamla när de i november 1896 drunknade i ”sjön Röllingen”[A, 334]. Med tanke på att händelsen inträffade i november är det tänkbart att bröderna, kanske för att fiska, begett sig ut på sjöns alltför svaga is. Men därom kan i brist på ytterligare fakta bara spekuleras.

Deras far Carl Gustaf lyckades några år senare trassla till det för sig, och blev den ”10/8 1903 ådömd 2 mån fängelse för vårdslöshet mot borgenärer”.[335]

[A] Sannolikt avses någon av sjöarna Stora eller Lilla Röllingen, båda belägna ca 500 meter från familjens bostad på Högalund, och ett par-tre kilometer nordost om Askersunds dåtida centrum.

Ellens morfars och mormors föräldrar

Ellens morfars mor Maja Persdotter kom att gifta sig med Erik Jönsson Hög. Paret och tre barn bodde på 1850- och 1860-talet på ett torp i Högalund i Askersunds stadsförsamling. Erik dog 1868 medan Maja avled elva år senare.

Ellens mormors far Jan Olsson var sockenskomakare på 1830- och 1840-talen i Östra Kopparberg och Knutstorp i Lerbäcks socken. Mot slutet av 1850-talet bodde han i Linnerud, Lerbäck med hustrun Anna Sophia Karlsdotter och åtta barn. Sedan Anna avlidit 1877 bodde Jan kvar i Linnerud och dog där 1892.

Ellens farföräldrar

När Karl August Stråle föddes 1860 var hans far Carl Johan Månsson arrendator i Utterstad i Appuna socken i Östergötland.

1869 flyttade Carl Johan med hustru Johanna Månsdotter och barnen Clara och Carl August från Utterstad till ett lantbruk på Abbetorp, Rinna. Carl Johan dog på Abbetorp 1892, följd av den ålderdomssvaga Johanna 1901.

Ellens farfars och farmors föräldrar

Ellen Stråles farfarsfar Magnus Nilsson var född i Västra Skrukeby i Östergötland. Efter att ha varit dräng i bl.a. Krakstad och Hogstad var han på 1840-talet torpare i Källeryd. 1850 betraktades han som ”klen och svag. Kan ej göra något dagsverke, värk i benen”. Magnus dog i Hogstad 1863, medan hans änka Stina Månsdotter dog året därpå.

Även Ellens farmors far hette Magnus Nilsson. Han var dräng i Bjälbo, gifte sig 1824 med Maja Cajsa Salomonsdotter och bodde på 1840-talet på ett torp i Rickelhag i Rinna med Maja och fem barn. Maja dog 1865, medan jag ej funnit något dödsdatum för Magnus.

3. Juridiska termer

I berättelserna förekommer ord och uttryck från rättsliga sammanhang. Efterhand som sådana uppträder ges de oftast förklaring i fotnoter. Som komplement kan det dock vara på sin plats att här klargöra några av de vanligaste juridiska termerna, och som fortfarande är aktuella på 2000-talet.

Med hjälp av Domstolsverkets *Juridisk ordlista* (tillgänglig under www.domstol.se) har jag därför tillsammans med Stefan Bengtsson sammanställt denna ordlista.

Allmän domstol
Tre instanser: Tingsrätt – Hovrätt – Högsta domstolen.

Anhållande
Tillfälligt frihetsberövande av en person som misstänks för ett brott. Beslut om anhållande fattas av åklagare. Anhållande förutsätter att brottet är så pass allvarligt att det finns skäl för häktning eller att det krävs ytterligare utredning innan personen kan släppas fri. Se även *Häktning*.

Borgenär
Fordringsägare. Den part som har en fordran mot någon annan. Motparten betecknas *gäldenär*.

Brottmål
Ett brott uppstår när någon begår en handling som kan straffas enligt lag. När brottet ska tas upp i domstol heter det brottmål.

Domslut
Rättens slutliga avgörande.

Ed
Försäkran inför domstol att lova att tala sanning.

Enskilt åtal
Åtal som väcks av en enskild person, målsäganden, och inte av åklagare.

Exekution
Verkställighet av domar och beslut.

Frihetsberövande
Benämning för när en person är berövad friheten genom gripande (polis), anhållande (åklagare) samt häktning (tingsrätt).

Föreläggande
Ett föreläggande är ett krav från domstolen. Man kan t.ex. föreläggas att yttra sig över något, vilket innebär att man ska lämna ett yttrande till domstolen.

Förhandling
Domstolssammanträde där ett mål tas upp, behandlas och avgörs av domstol. Parter i målet och eventuella vittnen är vanligtvis närvarande. I allmän domstol hålls bl.a. huvudförhandling och häktningsförhandling.

Förundersökning
Undersökning som ska inledas så snart det finns anledning att anta att ett brott har begåtts som hör under allmänt åtal. Beslut att inleda förundersökning fattas av polismyndighet eller åklagare.

Förverka/Förverkande
Innebär indragande eller förlust, t.ex. beslut om att ett föremål ska övergå till staten eller att villkorligt medgiven frihet (kvarvarande strafftid) måste avtjänas.

God man
Kan förordnas för att företräda t.ex. en omyndig person eller någon som på grund av sjukdom behöver hjälp med att bevaka sin rätt. God man förordnas i regel av överförmyndaren men även av allmän domstol.

Gäldenär
Den som har en skuld till någon annan (borgenär). Se även *Borgenär*.

Häktning
Den misstänkte berövas friheten genom att placeras i häkte i avvaktan på att åtal väcks och dom meddelas. Endast domstol har rätt att besluta om häktning.

Högsta domstolen
Om du inte är nöjd med hovrättens domslut är Högsta domstolen den sista instans du kan överklaga till.

Jäv
Den som känner en part eller har ett eget intresse av det som ska prövas och därför inte opartiskt kan avgöra en viss fråga är jävig.

Kvarlåtenskap
En avliden persons tillgångar då samtliga skulder är borträknade.

Kärande
För att tingsrätten ska pröva en tvist krävs att en ansökan om stämning ges in. Den som ansöker om stämning och på så sätt väcker talan i domstolen kallas kärande. Den som ansökan riktas mot och som blir kärandens motpart i domstolen kallas *svarande*.

Lagfaren
Den som avlagt juris kandidatexamen eller juristexamen.

Mened
Ett brott som innebär att någon medvetet ljuger under ed, exempelvis vid ett vittnesförhör. Påföljden är fängelse eller i ringa fall böter.

Målsägande
Den person som har blivit utsatt för ett brott eller som lidit skada av ett brott. Målsägande kan vara part och/eller muntlig bevisning.

Sakframställning
Vid huvudförhandling då var och en av parterna utvecklar sin talan och yttrar sig över vad motparten har anfört.

Sakkunnig
Ett vittne, eller av domstol förordnad särskild person, som är speciellt kunnigt inom något område och förhörs om dessa kunskaper i förhållande till saken i ett mål eller ärende.

Sannolika skäl
Den högre graden av misstanke om brott. Jmf *Skälig misstanke.*

Servitut
Innebär att ägaren till en fastighet får rätt att utnyttja mark som tillhör en annan fastighet på ett specifikt sätt. Det kan handla om att gräva ned en vattenledning över någon annans tomt eller att använda en annans enskilda väg.

Skälig misstanke
Den lägsta graden av misstanke om brott. Jmf *Sannolika skäl.*

Straff
Böter eller frihetsberövande som t.ex. fängelse, skyddstillsyn eller fotboja.

Stämningsansökan
Den första handling som käranden i tvistemål eller åklagare i brottmål ger in till domstol. I stämningsansökan anges vad käranden/åklagaren yrkar att rätten ska döma till.

Svarande
Kärandens motpart i domstolen kallas svarande, dvs. den person i ett tvistemål som det ställs krav mot. Se även *Kärande*.

Syn
Syn innebär att domstolen besiktigar det som är av betydelse i målet, t.ex. en fastighet i mål enligt plan- och bygglagen eller platsen för ett påstått brott.

Tilltalad
Den som är åtalad i målet, dvs. den som enligt åklagarens uppfattning har gjort sig skyldig till ett brott. Brottmålsrättegångens syfte är i första hand att avgöra om den tilltalade har begått brottet eller inte.

Underårig
Person över 15 år men under 18 år.

Villkorlig dom
Påföljd som används som alternativ till fängelse. Påföljden innebär prövotid på två år. Om den dömde begår nya brott under prövotiden, kan domstolen döma till en annan påföljd för den samlade brottsligheten. Någon övervakning sker inte. Villkorlig dom förenas oftast med dagsböter eller samhällstjänst.

Vite
En påföljd liknande böter som domstol bestämmer att en aktör ska betala om aktören underlåter att följa domstolens beslut.

Yrkande
Ett yrkande är en begäran om något. I en stämningsansökan yrkar parten hur den tycker att domstolen ska döma. I ett brottmål yrkar åklagaren ansvar för brott avseende den tilltalade.

Yttrande
Ett yttrande är oftast en skrift eller skrivelse som skickas eller lämnas in till domstolen.

Åtal
Åklagarens påstående om att ett eller flera brott har begåtts. Talan som väcks vid domstol om ansvar för brott.

Överklagande (Besvär)
Begäran att högre instans överprövar dom eller beslut. Den tid inom vilken ett överklagande ska ha kommit in till beslutsmyndigheten eller domstolen framgår av beslutet eller domen.

4. Källförteckning

Källhänvisningar som i texten noterats med upphöjd siffra ([1]) redovisas nedan. Beträffande källor i kyrkoböcker är dessa alltför många för att här i detalj kunna redovisas, varför jag oftast nöjt mig med att ta med de varifrån jag hämtat direkta citat.

---

[1] *KA* anger här och i resten av del 1 samt i bilagorna foton som är tagna av Karl-Arne Samuelsson eller tillhör hans samlingar.

[2] Foto från okänd källa.

[3] *FM* anger här och i resten av del 1 samt bilagorna foton som är tagna av Folke Mårtensson eller tillhör hans samlingar.

[4] Hfl (husförhörslängd) Finja (L) AIIa:1 (1895–1899) s. 200.

[5] Mårtensson, Folke. Telefonintervju våren 2022. Samma gäller för alla övriga talcitat där ej annat anges.

[6] *Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige*/Senare bandet: L–Ö, 1882–1883 (runeberg.org/rosenberg).

[7] *Dokumentära bilder med fokus på järnvägen* (jvgfoto.se).

[8] Mårtensson, Folke. Februari 2022. E-post.

[9] Gjenvick–Gjønvik Archives (ggarchives.com).

[10] Norway-Heritage (norwayheritage.com).

[11] Liners.Dk (liners.dk).

[12] Ellis Island (www.statueofliberty.org).

[13] Detta och de närmaste citaten är hämtade ur brev från William Mårtensson till föräldrarna, poststämplat i Oslo 13 mars 1925. Från Folke Mårtensson 2022.

[14] Mårtensson, Folke. Våren 2022. E-post. Samma gäller även alla övriga textcitat där ej annat anges.

[15] Ancestry (ancestry.com).

[16] *Sveriges befolkning – Kristianstad län* (ca 1945). Beskrivning och äldre foto.

[17] Församlingsbok Bjuv (M) AIIa:19 (1944–1948) s. 352

[18] SOU 2018:18. *Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige*. (myndighetensst.se).

[19] SFS 1951:680. Religionsfrihetslag (riksdagen.se).

[20] Kammarkollegiet (kammarkollegiet.se).

[21] Pihlström, Peringe. 2012. *Folk som vågade*.

[22] Nilsson, Lennarth. Foto.

[23] Nilsson, Lennarth. Intervju, mars 2022.

[24] Högman, Hans: *Historia* (hhogman.se).

[25] Pihlström, Peringe. 2012. *Folk som vågade*.

[26] lansstyrelsen.se/kronoberg, hämtat 10 mars 2022.

[27] Nilsson, Lennarth. Facebook.

[28] Vassi, Heidi, länsantikvarie (lanssstyrelse.se/kronoberg).

[29] Nilsson, Lennarth. Foto.

[30] Nilsson, Lennarth. 2023. E-post.

[31] Födelsebok Stoby (L) CI 7 (1905–1915) s. 55.

[32] Redogörelse från Issjöa baptistförsamling. Från Lennarth Nilsson.

[33] Lantmäteriets historiska kartor (lantmateriet.se).

[34] Foto på K.A. Stråle hämtat från Issöa Missionshus.

[35] Redogörelse från Issjöa baptistförsamling. Från Lennarth Nilsson.

[36] Dödbok Traryd (G) F:4 (1918–1942) s. 56.

[37] Hfl Björnekulla (L) AIIa:3 (1898–1908) s. 570

[38] Församlingsbok Björnekulla (L) AIIa:6 (1908–1920) s. 682

[39] Olsson, Berith Olsson. Facebook-sida *Du vet att du bott eller är från Åstorp o landet runt omkring om du...*. Hämtat 2022.

[40] Uppmätning av fastighet, Stadsingeniörskontoret Engelholm 14 maj 1901. Karl- Arne Samuelssons samlingar.

[41] Köpekontrakt 1920 (Samuelsson)

[42] Lagfartsprotokoll, Södra Åsbo och Bjäre härad, höstinget 25 nov. 1920 (Samuelsson).

[43] Inteckningsprotokoll, Södra Åsbo och Bjäre härad 25 nov. 1920 (Samuelsson).

[44] Lagfartsbevis 1920 (Samuelsson).

[45] Intyg från landsfiskalen i Kvidinge (Samuelsson).

[46] Samuelsson, Karl-Arne. Maj 2022. E-post.

[47] Ibid.

[48] Köpekontrakt av den 26 mars 1924 avseende fastigheten på Björnekulla 6 (Samuelsson).

[49] Lagfartsprotokoll, lagtima höstting Södra Åsbo och Bjäre härad 29 aug. 1930 (Samuelsson).

[50] Banvakt.se.

[51] Karta från Lantmäteriet (lantmateriet.se).

[52] Intyg från landsfiskalskontoret i Åstorp den 30 december 1925 (Samuelsson).

[53] Församlingsbok Björnekulla (L) AIIa:13 (1927–1936) s. 504.

[54] Kontrakt daterat 12 och 13 mars 1929 avseende andel i kaférörelsen (Samuelsson).

[55] Bevis från Kristianstads landskansli 6 september 1930 (Samuelsson).

[56] Bevis från Kristianstads landskansli 17 januari 1938 (Samuelsson).

[57] Dödbok Björnekulla (L) FI:3 (1921–1948) s. 77

[58] Handling upprättad över arvskifte den 15 maj 1939 (Samuelsson).

[59] Skrivelse daterad 29 sept. 1939 till Postgirokontoret (från Folke Mårtensson, mars 2022).

[60] Inskrivningsmyndighetens i Ängelholms domsaga arkiv, Aktuella fastighetsböcker (Riksarkivet).

[61] Bevis från landskansliet i Kristianstad den 13 december 1955 (Samuelsson).

[62] Mårtensson, Lena. Foto.

[63] Ewertsdotter Larsson, Carrol Ann. E-post 24 mars 2022.

[64] Ibid.

[65] Förf:s samlingar, gåva från Lennarth Nilsson.

[66] Viker, Agne. 2006; Andersson, Ingrid. 2010. *Arkiv Åstorps baptistförsamling*/Skånes arkivförbund. Hämtat från Riksarkivet https://sok.riksarkivet.se.

[67] Nordvästra Skånes Tidningar (eller möjligen Helsingborgs Dagblad), april 1970. Hämtat från Berith Olsson, Facebook-gruppen Du vet att du bott eller är från Åstorp....

[68] Kjellander, Gunnar och Lisbeth. 8 april 2022. Telefonintrevju.

[69] Gudrun Blomberg. 1995-04-05. Minnesruna Dagens Nyheter (dn.se).

[70] Ibid.

[71] Svenska Baptistsamfundet. Personarkiv Jäder, Karl och Astrid (Riksarkivet).

[72] *Svenskt författarlexikon*/2. 1941–1950 (runeberg.org).

[73] Blomberg, Gudrun. Dagens Nyheter, minnesruna (dn.se 1995-04-05).

[74] Kjellander, Gunnar. 1 mars 2022. Telefonintervju.

[75] Mårtensson, Folke. 21 mars 2022. E-postmeddelande.

[76] Mårtensson, Lena. December 2020. Foto.

[77] Nguyen, Anna. 30 september 2022. Intervju.

[78] Carlquist, G. (red.). 1936. *En bok om Skåne*.

[79] Johannesson, Gösta. 1984. *Skåne, Halland & Blekinge*.

[80] Iko, Per. *Slaget vid Helsingborg den 28 februari 1710*, ur Miltitärhistorisk tidskrift 2009–2010. Försvarshögskolan (fhs.diva-portal.org).

[81] Snoilsky, Carl. 1903–1904. Stenbocks kurir ur *Samlade dikter* (runeberg.org).

[82] Grimberg, Carl. 1930. *Sveriges historia för folkskolan*.

[83] Johannesson, Gösta. 1984. *Skåne, Halland & Blekinge.*

[84] Dombok Göta hovrätt - Advokatfiskalen Kristianstads län (L) EVIIAAAK:20 (1687–1690). Norra Åsbo höstting 18 oktober 1688.

[85] Axelsson, R; Bergström, C; Carlsson, C.H; Ling, S. 2022. *Sveriges historia för släktforskare*.

[86] Dombok Göta hovrätt – Advokatfiskalen Kristianstads län (L) EVIIAABB:28 (1702–1702). Norra Åsbo höstting 7 oktober 1702.

[87] Ibid.

[88] Dombok Göta Hovrätt – Advokatfiskalen Kristianstads län EVIIAABB:85 (1708). Norra Åsbo härads sommarting 1708, 8 juni.

[89] www.historiesajten.se

[90] Ur *Välborna jungfru Christina* från araslovshistoria.weebly.com.

[91] Där ej annat anges har uppgifter och citat i avsnittet *Tue på Råby* hämtats från Villands häradsrätts dombok för 1681.

[92] Generalstabskartan 1869, Karlshamn J243-10-01 (lantmateriet.se).

[93] Ekonomiska kartan 1975, Österslöv J133-3E4a75 (lantmateriet.se).

[94] Riksarkivet (riksarkivet.se/att-svara-sig-fri).

[95] Där ej annat anges har uppgifter och citat i avsnittet *Nils på Övarp* hämtats från Östra Göinge häradsrätts dombok för 1693.

[96] Dödbok Norra Strö (L) CI:1 (1690–1740) s. 75.

[97] Ekeby (M) CI:1 (1690–1814) s. 188.

[98] Uppgifter och citat från tingsdagar 1682 har hämtats från dombok Göta Hovrätt – Advokatfiskalen Hallands län EVIIAAAG:1 1675–1682 Halmstad härad. Originalhandlingarna avskrivna av Carina Månsson.

[99] Ibid.

[100] Uppgifter och citat från tingsdagar 1683 hämtade från dombok Göta Hovrätt – Advokatfiskalen Hallands län EVIIAAAG:30 1683–1684. Originalhandlingarna avskrivna av Carina Månsson.

[101] Samtliga uppgifter via e-post från Carina Månsson 2022, inkl. ur Ekeby (M) Kat:1 (1698–1745) s. 203, mantalslängd 1698, samt dödbok Ekeby (M) CI:1 (1690–1814) s. 218.

[102] Tuvestrand, B (ed.), Haskå, G (ed.), Svensson, O & Dunér, D (ed.) 2016, *Norra Åsbo häradsrätt dombok 1680–1681: A I a: 1*. Skånsk senmedeltid och renässans , vol. 24, Landsarkivets i Lund skriftserie, vol. 15, Vetenskapssocieteten i Lund, Lund.

[103] Göta Hovrätt – Advokatfiskalen Kristianstads län (L) EVIIAAAK:16 (1683–1689).

[104] Lantmäteriet akt K117-22:1 1698 Röinge nr 1-2 4-13

[105] Göta Hovrätt – Advokatfiskalen Kristianstads län (L) EVIIAAAK:16 (1683–1689).

[106] *Nordisk familjebok*, Uggleupplagan 1907 (runeberg.org).

[107] Förarbetena till Sveriges Rikes Lag 1686–1736 – Riksdagshandlingar angående lagkommissionens förslag, s. 280 (digital.ub.umu.se).

[108] Ibid. s. 71.

[109] 1734 års lag, Missgärningsbalken, XXVII. Cap. Om dulgadråp 27.1.§ (sv.wikisource.org/wiki).

[110] Register till riksdagens protokoll/1809–1866. Sakregister L-Ö (runeberg.org).

[111] Östra Göinge häradsrätt (L) AIa:8 (1683–1685) s. 182–183.

[112] Ibid. s. 120.

[113] Ibid. s. 182.

[114] Ibid. s. 183–184.

[115] Ibid. s. 184.

[116] Ibid. s. 185.

[117] Hildebrand, Bengt. Uppsats i *Festskrift till Verner Söderberg* (1932).

[118] Skånska generalguvernementskontoret och landsbokhålleriet GIIId:1.

[119] Lantmäteriet (lantmateriet.se).

[120] Död- och begravningsbok Hästveda (L) CI:1 (1690–1733) s.an 90. Texttydning ur DDSS, Demografisk Databas Södra Sverige (ddss.nu).

[121] Dombok V. Göinge häradsrätt hösttinget 1696. Den 12 oktober, efter §163.

[122] Ibid.

[123] Ibid.

[124] Ibid.

[125] Johansson, Ivar. *Västra Göinge härad och domsaga*. 1968. Ant. från tiden intill 1690.

[126] *Bra Böckers lexikon.*

[127] Johansson, Ivar. *Västra Göinge härad och domsaga*. 1968. Ant. från tiden intill 1690.

[128] Dödbok Norra Rörum CI:1 (1695–1773) s. 381

[129] Ibid. s. 429

[130] Wallén, Per-Edwin. 1962. *Svensk Juristtidning*, artikel.

[131] Demografisk Databas Södra Sverige (ddss.nu).

[132] Daun, Johannes (gup.ub.gu.se)

[133] Kyrkobok Kriminalvårdsanstalten Norrköping (E) DIIId1:4 (1837–1846).

[134] Dagjournal länshäktet 21 augusti 1841, Malmö länsfängelse (M) DIIIab:1 (1840–1842) s. 162.

[135] Hfl Äspinge (M) AI:6 (1840–1848) s. 44.

[136] Kyrkobok Kriminalvårdsanstalten Norrköping (E) DIIId1:4 (1837–1846). Hanna Nilsdotter nr 3423 i rullorna.

[137] Ibid.

[138] Linköpings universitet (www.ep.liu.se)

[139] Underlag till berättelsen och samtliga citat hämta från Göta Hovrätt – Advokatfiskalen Kristianstads län (L) EVIIAAAK:18 (1696-1700), s. 107, nr 140.

[140] Göta Hovrätt – Advokatfiskalen Kristianstads län (L) EVIIAAAK:15 (1695-1700). Ordinarie höstting i Östra Göinge 1696, s. 60, nr 77.

[141] Ibid.

[142] Göta Hovrätt – Advokatfiskalen Kristianstads län (L) EVIIAAAK:18 (1696-1700). Ordinarie höstting i Västra Göinge 1697, s. 96, nr 118.

[143] Göta Hovrätt - Advokatfiskalen Kristianstads län (L) EVIIAAAK:13 (1683-1688). Ordinarie vinterting Östra Göinge 1687, s. 17, nr 37.

[144] Västra Göinge häradsrätt (L, M) AIa:42 (1737–1738). Vinterting 1737 nr 79.

[145] Ibid. nr 98.

[146] Västra Göinge häradsrätt (L, M) AIa:42 (1737–1738). Höstting 1738 nr 97.

[147] Västra Göinge häradsrätt (L, M) AIa:43 (1739–1740). Vinterting 1740 nr 100.

[148] Ibid nr 114.

[149] Västra Göinge häradsrätt (L, M) AIa:44 (1741). Sommarting 30 maj 1741 nr 79.

[150] Födelsebok Norra Rörum (M) CI:1 (1695–1773) s. 183.

[151] Dödbok Norra Rörum (M) CI:2 (1774–1823) s. 513.

[152] Bouppteckningar Frosta härad FIIa:21 nr 80 §23 bild 3530.

[153] Födelsebok Norra Rörum (M) CI:3 (1823–1864) s. 37

[154] Födelsebok Norra Rörum (M) CI:3 (1823–1864) s. 109

[155] Födelsebok Norra Rörum (M) CI:3 (1823–1864) s. 313.

[156] Hfl Norra Rörum (M) AI:15 (1846–1855) s. 104

[157] Hfl Norra Rörum (M) AI:14 (1841–1848) s. 26.

[158] Dödbok Norra Rörum (M) CI:3 (1823–1864) s. 435

[159] Efterlysning, Uppsala den 18 september 1839. Landshövdinge Ämbetets Kungörelser 1837, Låssa kyrkas arkiv (www.ukforsk.se/landshov3).

[160] Fångjournal 1840, Malmö länsfängelse (M) DIIIab:1 (1840–1842) s. 10.

[161] *Bra Böckers lexikon* m.fl.

[162] Lysnings- och vigselbok Lyngby (M) CI:3 (1806–1846) s 263.

[163] Nordlöf, Barbro. 1998. *Rättshistoria för släktforskare*.

[164] Generalmönsterrullor - Kronprinsens husarregemente och dess föregångare (O, N, L, M) 1589 (1855–1857) Bild 3210.

[165] Dombok Frosta häradsrätt, urtima ting 1861–1870 AIb:13, den 12 december 1866.

[166] Fångförteckningar Frosta häradshäkte (M) Ö:2 (1859–1882).

[167] Fångrulla Kriminalvårdsanstalten i Kristianstad (L) DIIIac:26 (1864)

[168] Fångförteckningar Frosta häradshäkte (M) Ö:2 (1859–1882)

[169] Dombok Frosta häradsrätt, urtima ting 1861–1870 AIb:13, 12 dec. 1866

[170] Ibid. 2 januari 1867.

[171] Ibid. 3 januari 1867.

[172] Dombok Rönnebergs, Onsjö och Harjagers häradsrätt (1874–1883) AIb:1, 21 sept 1875.

[173] Lindsjö, Danuta. 1995. *Norra Rörumsbor, del 1.*

[174] Dombok Rönnebergs, Onsjö och Harjagers häradsrätt (1874–1883). AIb:1, 12 aug. 1875.

[175] Ibid. 21 september 1875.

[176] Lindsjö, Danuta. 1995. *Norra Rörumsbor, del 1.*

[177] Ibid.

[178] Malmö länsfängelse (M) DIIIb:8 (1875–1879) s. 42.

[179] Bengtsson, Stefan. Foto.

[180] *Kunskapskokboken (*kunskapskokboken.se).

[181] Dombok Norra Åsbo Häradsrätt Vårtinget 1897 (AIa:400).

[182] 1864 års strafflag s. 471 (wisberg.se/pdf/strafflagen1864.pdf).

[183] Dombok Norra Åsbo Häradsrätt Vårtinget 1897 (AIa:400).

[184] Dombok Norra Åsbo Häradsrätt. Hösttinget 1897 (AIa:401).

[185] Malmö centralfängelse (M) DIIIa:59 (1903).

[186] Malmöpolisens detektiva avd. Rapport lördagen den 16 maj 1903.

[187] Ibid.

[188] Protokoll från Malmö Rådhusrätt den 29 maj 1903.

[189] Ibid.

[190] Protokoll från polisförhör å Kronolänsmanskontoret i Örkelljunga den 11 oktober 1907.

[191] Ibid.

[192] Födelsebok Össjö (L) CI:7 (1861–1894).

[193] Bengtsson, Stefan. Sammanställning.

[194] Norra Åsbo Häradsrätt. Protokoll vid Urtima Ting HT 1907 (N Åsbo Domsaga Avf:7).

[195] Ibid.

[196] Ibid.

[197] Bengtsson, Stefan. Där ej annat anges har uppgifterna i detta avslutande avsnitt hämtats från Bengtssons sammanställning över Henning Sjöbloms liv.

[198] New York Passenger Arrival Lists (Ellis Island), 1892-1924 (Familysearch.org)

[199] *Geografiskt-statistisk handlexikon öfver Sverige*, senare bandet: L-Ö (1882–1883), Projekt Runeberg, runeberg.org-

[200] Institutet för språk och folkminnen, Skånsk ortnamnsdatabas (isof.se).

[201] Födelsebok Norra Rörum CI:3 [1823–1864] s. 37

[202] Cavallin, Severin. 1856. *Lunds stifts herdaminnen* del 3, s. 53–54.

[203] Ibid.

[204] Ibid.

[205] Hfl Norra Rörum (M) AI:3 (1813-1818) s. 16.

[206] Lantmäterimyndighetens arkiv, L148 – 12:2, LS Rörum 1834.

[207] Lantmäterimyndighetens arkiv, 12-nor-105, hemmansklyvning, 1924-02-29.

[208] Lantmäterimyndighetens arkiv, 12-nor-107, ägostyckning, 1924-12-31.

[209] Ibid.

[210] Lantmäterimyndighetens arkiv, 12-nor-38.

[211] Henning, Eva. December 2019. E-post från Arne Hennings dotter Eva Henning.

[212] Födelse- och dopbok Skarhult CI:2 (1756–1861) s. 42.

[213] Ibid.

[214] Födelsebok Barkåkra CI:13 s. 35.

[215] Enligt Birgit Sensky hämtat ur Bjäre dombok, sommartinget 1808 under den 20 juni.

[216] Ibid.

[217] Domkapitlet i Lund FIIf:101 (1814–1814). Utdrag ur dombok från Bjäre häradsrätts höstting den 11 november 1813.

[218] Bräkne-Hoby HII:1 (1811–1820), flyttattest nr 43 från Lösen socken den 31 juli 1813.

[219] Hfl Västra Karup AI:15 (1860–1867) s. 256.

[220] Flyttlängd Karlshamn BI:4 (1861–1880) s .7.

[221] Vigselbok Malmö Caroli EI:4 (1851–1861) s. 289.

[222] Hfl Karlshamn AI:28 (1881–1894) s. 501.

[223] Fångrulla Kronohäktet i Karlshamn DIIIa:10 (1881–1886) s. 6.

[224] Ibid.

[225] Ibid.

[226] Ibid.

[227] Sensky, Birgit. E-post.

[228] Sjömanshuset i Karlshamn DIa:23 (1877–1880) s. 16 för 1878.

[229] Ibid. s. 6 för 1879.

[230] Sensky, Birgit. E-post.

[231] Församlingsbok Karlshamn AIIa:24 (1906–1924) s. 4546.

[232] Ibid.

[233] Vigselbok Åryd CI:6 (1861–1869) s. 225.

[234] Dombok Västra Göinge häradsrätt FIa:45 inneliggande handlingar.
Hösttinget 1705, 30 oktober.

[235] Dombok Göta Hovrätt - Advokatfiskalen Kristianstads län (L)
EVIIAABB:65 (1706-1706) s. 251

[236] Ibid, s. 257.

[237] Dödbok Matteröd (L) CI:4 (1828–1861) s. 232.

[238] Dödbok Häglinge (L, M) CI:1 (1806–1856) s. 299.

[239] Dödbok Kävlinge (M) FI:1 (1862–1894).

[240] Dödbok Kävlinge (M) FI:2 (1895–1939) s. 34.

[241] Polson, Jim. Foto hämtat från www.jimpolson.ca med tillstånd av Jim Polson.

[242] Ibid.

[243] Dödbok Häglinge (L, M) CI:1 (1806–1856) s. 329

[244] Boupptecknigar Västra Göinge häradsrätt (L, M) FIIa:68 (1841) Bild 476

[245] Polson, Jim. 2019. Telefonintervju.

[246] Polson, Jim. Februari 2019. E-post.

[247] Födelsebok Häglinge CI:1 (1806–1856) s. 31. Berättelsen (m. citaten) finns i sin helhet i födelseboken för 1812 under notis nr 4.

[248] Ibid.

[249] Dödbok Häglinge (L, M) CI:1 (1806–1856) s. 307.

[250] Polson, Jim. E-post 2019-02-28.

[251] Födelsebok Tjörnarp (L, M) CI:1 (1784–1844) Bild s. 47

[252] Generalstabskarta Landskrona 4-1, 1860. Lantmäteriet (historiskakartor.lantmateriet.se).

[253] Länsstyrelsen i Skåne län (lansstyrelsen.se/skane).

[254] Sjölin, Walter. 1943. *Jord och kol*.

[255] Ibid.

[256] Ibid.

[257] Sjölin, Walter. *Då vårt sekel föddes*, artikel i boken *Tre skånska gruvorter*.

[258] Ibid.

[259] Dödbok Stenestad FI:1.

[260] Ibid.

[261] Lysnings- och vigselbok Norra Vram EI:2 (1853–1875).
Korrekt födelseår är enligt födelseboken 1861.

[262] Lysnings- och vigselbok Norra Vram (L, M) EI:2 (1853–1875).

[263] Sjölin, Walter. 1943. *Jord och kol*.

[264] Persson, Lena; Månsson, Siri. Detta liksom övriga svartvita foton i kapitlet.
[265] Gustavsson, Niklas; Helsingborgs Dagblad. Foto. 2022.
[266] Nilsson, Charley; Nilsson, Ingemo. 2019. *Farmors och farfars bok*.
[267] Kauranen, Malva; Helsingborgs Dagblad (hd.se). 2023.
[268] Ibid.
[269] Myrtell, Agneta. Foto.
[270] Ibid.
[271] *Biografiskt album för Svenska Missionsförbundet*. 1978. Gummessons.
[272] Myrtell, Agneta. Foto.
[273] Hfl Hallaröd (M) AI:12 (1877–1885) s. 116
[274] Födelsebok Höör C:5, 1887.
[275] Lantmäteriet, Historiska kartor (lantmateriet.se).
[276] Medlemsmatrikel Höörs baptistförsamling. Detta och övriga matrikel- och protokollsutdrag från församlingen är deponerade på Landsarkivet Lund.
[277] Protokoll Höörs Baptistförsamling, årsmötet 1902.
[278] Protokoll församlingsmöte Höörs Baptistförsamling 19 oktober 1906.
[279] Protokoll församlingsmöte Höörs Baptistförsamling den 22 februari 1914.
[280] *Höörs baptistförsamling 60-årsjubilerar*, troligen ur tidningen Mellersta Skåne.
[281] Schager, D.H. 1914. Tidningsnotis, sannolikt ur Sv. Baptistsamf. tidning Veckoposten.
[282] Bouppteckning 8 mars 1915, Frosta härad §39, no 93.
[283] Protokoll Ungdomsföreningen Snodroppens årsmöte 9 maj 1929.
[284] Medlemsmatrikel Höörs baptistförsamling.
[285] Protokoll församlingsmöte 13 december 1925.
[286] Protokoll församlingsmöte 31 maj 1925.
[287] Medlemsmatrikel baptistförsamlingen 1920–, s. 13.
[288] Medlemsmatrikel baptistförsamlingen 1937–, s. 25.
[289] Protokoll ungdomsföreningen Snödroppens årsmöte 17 maj 1930.
[290] Protokoll Snödroppen 1 april 1933.
[291] Snödroppen, protokoll planering inför årsmötet 5 maj 1934.
[292] Generalmönsterrullor - Skånska husarregementet (L) 926 (1850).
[293] Generalstabskarta 1865. Lantmäteriet, Historiska kartor (lantmateriet.se).
[294] Födelsebok Tjörnarp C:1 s. 123.
[295] Husförhörslängd Tjörnarp AI:6 (1846–1850).
[296] Lysnings- och vigselbok Tjörnarp C:1 s. 88.
[297] Hfl Tjörnarp AI:12 (1875–1887) s. 212.
[298] Ellis Island passenger records (heritage.statueofliberty.org).
[299] Bouppteckning 13 maj 1845, Frosta häradsrätt FIIa:45 (1844–1845).
[300] *Svenskt porträttgalleri / X:7 Prästerskapet i Lunds stift* (runeberg.org).
[301] Dödbok Gullarp C:4 (1815–1861) s. 43.
[302] Skånska Dagbladet måndagen den 9 juli 1934.
[303] Protokoll Höörs baptistförsamling 18 juli 1934.
[304] Vigselbok Norra Rörum EI:1, 1823–1863.
[305] Helsingborgs Dagblad. 4 mars 2019 (hd.se).
[306] Ibid.

[307] Helsingborgs Dagblad. 11 mars 2019 (hd.se).

[308] www.svenskakyrkan.se.

[309] Bild tagen 14 april 2023 av kyrkvaktmästare Kristoffer Willysson, Tyringe församling.

[310] Hfl (Hfl) Träne (L) AI:13 (1875–1879) sid 170.

[311] Hfl Träne (L) AI:14 (1880–1884) s. 180.

[312] Hfl Träne (L) AI:7 (1841–1845) s. 27.

[313] Gärds häradshäkte (L) Ö:1 (1840–1852).

[314] Gärds häradshäkte (L) Ö:1 (1840–1852).

[315] Hfl Träne (L) AI:10 (1856–1860) s. 67.

[316] Generalmönsterrullor - Vendes artilleriregemente (L, M) 1897 (1871) s. 36.

[317] Hfl Kristianstads garnisonsförsamling (L) AI:7 (1867–1873) s. 149.

[318] Träne (L) AI:13 (1875–1879) s. 113.

[319] Hfl Träne (L) AIIa:1 (1897–1907) s. 251

[320] Hfl Träne (L) AIIa:3 (1913–1922) Bild 2020 / s. 190

[321] Hfl Norra Åsum (L) AIIa:8 (1909–1918) s. 162

[322] Födelsebok Stoby (L) Cl 7 (1905–1915) s. 55.

[323] Födelsebok Askersunds stadsförsamling (T) C:5 (1861–1877).

[324] Hfl Askersunds stadsförsamling (T) AI:17 (1871–1875) s. 244.

[325] Hfl Askersunds stadsförsamling (T) AI:16 (1866–1870) s. 242.

[326] New York Passenger Arrival Lists (Ellis Island), 1892–1924. FamilySearch (familysearch.org).

[327] California, San Francisco County Records, 1824–1997. FamilySearch (familysearch.org).

[328] Samuelsson, Karl-Arne. 2022. E-post.

[329] United States Census, 1940, database with images, FamilySearch (familysearch.org).

[330] California, County Birth and Death Records, 1800–1994, FamilySearch (familysearch.org).

[331] United States World War I Draft Registration Cards, 1917–1918, FamilySearch (familysearch.org).

[332] Samuelsson, Karl-Arne. 2022. E-post.

[333] United States Census, 1930, database with images, FamilySearch (familysearch.org).

[334] Dödbok Askersunds stadsförsamling (T) B:5 (1895–1905).

[335] Församlingsbok Askersunds stadsförsamling (T) AII:1 (1895–1905) s. 232.